

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหวังการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระราชาคณะ คณบดี คณะพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในการสนับสนุนการศึกษาวิจัย รวมทั้งให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระเถระ คณะสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากวัดทั้ง ๖ วัดที่เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี วัดพระหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี สวณโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดสนามใน จังหวัดนนทบุรี วัดพระธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพฯ ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย

ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สำหรับทุนสนับสนุนการวิจัย และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรสงฆ์ทั้ง ๖ องค์กร และผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ รวมทั้งการถ่ายภาพที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจและความมีอุตสาหะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอโน้มบู่ชวาถวายแด่พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อการเรียนรู้ในชีวิตและพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ :

ชื่อโครงการ : การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา
กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา

ชื่อนักวิจัย : ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี, ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม,
ดร.พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย), นายอนุพงศ์ อินทรีย์
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail Address : kratai_sa@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : ๑ มีนาคม ๒๕๕๕ – ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา กลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา” มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทย ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตใจและปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการศึกษา คือ ๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร ๒) การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ ๓) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรม การประยุกต์ใช้พุทธธรรม รูปแบบการบริหารจัดการ การสร้างเครือข่ายขององค์กร อันเป็นกลไกในการพัฒนาจิตใจและปัญญา

ผลการศึกษา พบว่า วัดที่ทำการวิจัย ๖ แห่งนั้นเป็นวัดที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ กล่าวคือ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม วัดสวนโมกขพลาราม วัดพระธรรมกาย และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ เน้นปริยัติ กล่าวคือทั้งทางโลกและทางธรรม และเน้นการปฏิบัติด้วย ในขณะที่วัดหนองป่าพง และวัดสนามใน จะเน้นการศึกษาในระดับหนึ่ง เพื่อให้พระภิกษุรู้พระธรรมวินัยเบื้องต้น และจากนั้นจะเน้นที่การปฏิบัติโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามองค์กรสงฆ์เหล่านี้มีการสอน การนำเสนอมุมมองของสุขภาวะอันมาจากภายในที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยแต่ละวัดก็มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับกระบวนการการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาในองค์กรสงฆ์แต่ละองค์กรมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่หลากหลายและเหมาะสมกับองค์กรของตนเอง จนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นขององค์กร โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา การแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่คุณปฏิบัติได้จากการวัด คือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ผลการศึกษาการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมขององค์กรสงฆ์ทั้ง ๖ วัด พบว่า องค์กรสงฆ์ทั้ง ๖ วัดที่ศึกษามีการวางรูปแบบการบริหารจัดการภายในองค์กรที่เป็นระบบ มีการวางความรับผิดชอบแต่ละแผนกไว้อย่างชัดเจนเป็นไป โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักปฏิบัติและยึดเป็นเกณฑ์ในการบริหาร รวมทั้งจัดตั้งองค์กร และภาระงานตามกรอบของกฎหมายคณะสงฆ์ว่าด้วยวัด และการจัดตั้งวัด และการจัดออกแบบรูปแบบภายในตามภาระงานเพื่อการเผยแผ่ ศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญา พบว่า ๑) เครือข่ายภายในวัดที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมร่วมกัน เป็นภาระงานภายในร่วมกันระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมกับวัด หรือผู้ปฏิบัติธรรมกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรม ๒) เครือข่ายภายนอกที่เป็นกลุ่ม “รูปแบบ” แนวปฏิบัติที่ข้ามจากความเป็นวัด จังหวัด หรือหลายประเทศ ที่มีการติดต่อสื่อสารและสนับสนุนการปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนาร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเสมอมา ๓) รวมไปถึงเครือข่ายที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรมที่อยู่ภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาติดต่อประสานงานกับทางวัดที่นำบุคคลากรมาพัฒนาจากความเป็นรัฐ หรือเป็นองค์กรภายนอกจากการปฏิบัติที่เกิดขึ้น

คำหลัก : องค์กรสงฆ์, ศาสนาและปรัชญา, สุขภาวะ, การพัฒนาจิตใจและปัญญา, รูปแบบเครือข่ายองค์กรสงฆ์ประเภทวัด.

Abstract

Project Cod:

Project Title: The development of management of Sangha's organization and Building of social network: a case study of monks and Sangha's Organization propagating Buddha Dhamma by meditation practice for mind and wisdom development.

Investigators: Dr.Natdhira Sridee, Dr.Sasiwan Kamlanginserm
Phra Rapin Duangloi, Anupong Insi
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail Address: kratai_sa@hotmail.com

Time : 1 March 2012 – 28 February 2013

The research title "The development of management system and social networking: a case study of monks and organization propagating Buddha Dhamma by meditation practice for development of the mind and wisdom" has 3 objectives viz. 1) analytical study of the lesion, an application of Buddha dhamma and knowledge in development of the mind and wisdom of the monks and Buddhist organizations propagating Buddha dhamma by meditation practice, 2) to study of the administration model of Buddhist organizations, the development process of mind and wisdom and Buddhist social networking in Thailand and 3) to promote of monks and Buddhist social networking who propagating the Buddha dhamma in various ways including the concept, process, management mechanism which guide to build organization of mind and wisdom development leading to the great happiness according to Buddhism. The method of this research work are 1) documentary study 2) field study by participating observation, focus group and 3) Academic seminar for exchange the activities, application of Buddha dhamma, the model of management, social network building.

From the research, it is found that the six temples focus on supporting the education and meditation practice for understanding between theory and action, that are; four temples namely Luang Phor Sodh Dhammakaya Temple, Suan Mokkh Temple, Dhamakaya Temple and Mahadhatu Temple, emphasize both of Education and Education (Pariyatti) and Meditation, and while Nong Pa Pong temple and Sanamnai Temple emphasize and education in the beginning. Having known Dhamma and Vinaya clearly, they focus on meditation. However all teach and present the inner happiness arising from meditation

according to Buddhism. Each temple arranges activities corresponding education process and mind and wisdom development.

For application of Buddha Dhamma, it is found that each Sangha organizations can apply in various ways and suitable for own organization until become distinguished identity of its, especially mind and wisdom development, an introduction of knowledge of Buddhism, the best training, the right understand of Human value, the right understand of value of mind and wisdom development, the right view of the Three Triple Jems, the right view of the observation of precepts, and can apply the Buddha Dhamma principles in daily life.

For the study of model of organization management, the process of mind and wisdom development and building the social network of the six temples, found that they arrange the model of management in organization systematically correspondence with Buddha Dhamma and Vinaya. The model included the establishment of Sangha's organization, and the mission according to Sangha Law: temple and constructing temple under the mission for propagation, education and promote the Buddhist knowledge.

The last objectives, the process of Sangha's social network and Buddhist organization who propagate the dhamma by meditation practice for mind and wisdom development, it is 1) found that 1}the network in temple which arising from the Buddhist people practice the meditation together, it become the inner relationship between temple and practitioner or practitioner and the model of dhamma practice, 2) outer network is "model" and 3) network which support the meditation practice, both government and individual.

Keywords: Sangkha Organization, Religion and Philosophy, Happiness, Mind and Wisdom Development, the social network model of Thai monastery.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ

บทคัดย่อ (ภาษาไทย)

บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)

สารบัญ

อักษรย่อ

บทที่ ๑ บทนำ

๑. หลักการและเหตุผล	๑
๒. กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน	๒
๓. วัตถุประสงค์	๔
๔. เป้าหมาย	๔
๕. ขอบเขตการศึกษาวิจัย	๕
๖. ยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงาน	๙
๗. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	๙

บทที่ ๒ บทบาท กิจกรรม และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมขององค์กรพระพุทธศาสนา ๑๑

๒.๑ รูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานขององค์กร	๑๗
๒.๓ กิจกรรมของพระสงฆ์และองค์กร	๒๕
๒.๔ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม	๖๗
๒.๕ องค์ความรู้ที่โดดเด่นของพระสงฆ์และองค์กร	๘๑
๒.๖ บทบาทของพระสงฆ์และองค์กรที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย	๘๗

บทที่ ๓ รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์ ๘๙

๓.๑ โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร	๘๙
๓.๒ กระบวนการบริหารจัดการองค์กรในด้านต่างๆ	๑๐๔
๓.๓ การเรียนรู้	๑๒๒
๓.๔ การปรับตัว	๑๓๐
๓.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๑๔๒
๓.๖ การพัฒนาองค์กร	๑๕๖
๓.๗ การสร้างเครือข่ายทางสังคม	๑๖๒

บทที่ ๔ กลไกและการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนา ๑๗๔

๔.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่ายขององค์กร	๑๗๔
--------------------------------------	-----

๔.๒ เครื่องช่ายภายในขององค์กร	๑๗๙
๔.๓ เครื่องช่ายภายนอกองค์กร	๑๘๖
๔.๔ กระบวนการดำเนินของเครื่องช่าย	๑๙๓
๔.๕ กลไกการเชื่อมโยงเครื่องช่าย	๒๐๒
๔.๖ ผลของเครื่องช่ายที่มีต่อองค์กร สังคมและพระพุทธศาสนา	๒๑๔
บทที่ ๕ วิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา	๒๑๖
๕.๑ วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม	๒๑๖
๕.๒ วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการบริหารโดยภาพรวม	๒๑๙
๕.๓ การวิเคราะห์เครื่องช่าย	๒๒๑
บทที่ ๖ ข้อสรุปและเสนอแนะ	๒๒๕
6.1 สรุป	๒๒๕
6.2 เสนอแนะ	๒๔๐
บรรณานุกรม	๒๔๒
ภาคผนวก	๒๔๕
ประวัติผู้วิจัย	๒๕๖

๑. หลักการและเหตุผล

นับตั้งแต่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาเป็นครั้งแรก ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราได้พ้นแล้วจากบ่วงเครื่องรังรัดทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็เช่นกัน ท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก ต่างรูปต่างไป แต่ละทิศละทาง อย่าไปรวมกัน ๒ รูปในทางเดียวกัน จงแสดงธรรมประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่มีกิเลสบังปัญญาจตุรสีในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง แล้วผู้ตรัสธรรมจักมีขึ้นตามโดยลำดับ แม้เราก็จักไปยังอรุเวลาเสนาานิคมเพื่อแสดงธรรมเช่นกัน” ก็เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญคือ การพัฒนาเหล่าสาวกและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ดำเนินจิตและปัญญาอันจะนำไปสู่ความความสุขอันแท้จริง ภายหลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคงตั้งปณิธานอันแน่วแน่ตามแบบอย่างพระพุทธองค์ ในการส่งสมณทูตไปประกาศศาสนายังอาณาจักรต่าง ๆ ทำให้พระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่ไปสู่อาณาจักรประเทศตามลำดับ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

เมื่อประเทศไทยเมื่อตั้งราชอาณาจักรมั่นคงแล้ว ได้ยึดแบบปฏิบัติโดยการรับเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต ปรากฏตามหลักฐานที่แน่นอนของพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่สมัย สุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันนี้ เหล่าพุทธบริษัทก็ชวนชวนศึกษา และปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม จนสามารถเข้าถึงปฏิเวธธรรม คือ ผลแห่งการปฏิบัติ นั่น หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา นับว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ ด้านจิตใจและด้านปัญญา ในการ ป้องกันและส่งเสริมให้สังคมมนุษย์สามารถดำเนินชีวิตไปอย่างมีคุณภาพ เป็นกระบวนการการขัดเกลาให้ค้นหาเบาบางลงไป เพื่อให้ตนและสังคมดำเนินไปได้ด้วยดีแม้หลักพุทธธรรม อื่น ๆ ที่นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันแล้ว ก็ย่อมส่งผลดีเช่นเดียวกันเช่นหลักทศ ๖ เป็นต้น ทำให้คนรู้จักบทบาทและหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติต่อกันอย่างสมควร ทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน

ประชาชนชาวไทยทุกชนชั้นและ ทุกอาชีพในปัจจุบันนี้ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านศีลธรรมและจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมกระทบต่อการดำเนินชีวิตในสังคม มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงเกิดความต้องการซึ่งนำไปสู่การใช้ชีวิตที่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย จากการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองเหล่านี้ ทำให้การดำเนินชีวิตขาดความสุข ไร้ที่พึ่งพา โดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชน ส่วนใหญ่ของประเทศไทย ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ

ในการทำการเกษตรทำให้ไร่นาเสียหายจากภัยธรรมชาติที่สำคัญต้นทุนการผลิตสูงแต่ราคาพืชผลตกต่ำ ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมและถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางทำให้รายได้ไม่เพียงพอ ปัญหาที่ตามมาคือการเป็นหนี้ ขยายแรงงานในต่างถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางจิตและปัญญา

จากปัญหาดังกล่าวมาข้างต้นนั้น องค์กรหลักของพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหา และพัฒนาจิตและปัญญา สำหรับในประเทศไทย คือ มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นคณะกรรมการซึ่งมีอำนาจหน้าที่ปกครองและดูแลความเรียบร้อยคณะสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในขณะเดียวกัน ก็ยังมีวัดอีกหลายๆ วัดที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรย่อยๆ ของคณะสงฆ์ไทยทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนผ่านปริยัติและการปฏิบัติ กล่าวคือ วัดพระธรรมกาย วัดหนองป่าพง สวณโมกษ์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หรือแม้กระทั่งสำนักปฏิบัติธรรมหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข องค์กรเหล่านี้มีการพัฒนาตนเอง และสังคม ประจวบกับการสร้างสังคมแห่ง “พุทธะ” ในอดีตกาล คำว่า “ตื่นรู้” หมายถึง การตื่นรู้จากสิ่งที่ไม่รู้ ความหลงมกมาย หรือการประพฤตินทางที่ผิด (อวิชชา) “รู้” ในแนวทางที่ถูกต้อง คือ รู้จักตนเอง (มีโยนิโสมนสิการ มีสติรู้เท่าทัน ความเปลี่ยนแปลง) รู้โลก (บริบททางสังคม) และรู้ธรรม (มีความรู้ในการสร้างประโยชน์สุข) “เบิกบาน” ในกิจที่ควรทำของตนเองและสังคมคือ การจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกันด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต แล้วจึงได้พบพาน “ความสุข” ๒ ประการ คือ ๑) ความสุขภายใน (นิรามิสสุข) ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจและปัญญาเป็นความสุขในเชิง happiness ที่สัมพันธ์กับความรูสึกทางจิต (mind) และใจ (heart) เป็นความสุขแห่งการปลดปล่อย (stage of liberation) การมีอิสรภาพจากการไม่ถูกครอบงำทางความคิดและการถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก เป็นต้น และ ๒) ความสุขภายนอก ซึ่งเป็นความสุขในเชิงหฤหรรษ์ (pleasure) ที่เกี่ยวข้องกับรูป เสียง กลิ่น รส หรือเป็นความสุขที่สัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น ความสุขจากการมีปัจจัยสี่พอเพียง มีอาหารบริโภค ปลอดภัย ที่อยู่อาศัยมั่นคง มีรายได้เพียงพอ ความสุขจากการมีความมั่นคงในชีวิต มีหลักประกันในชีวิต ปราศจากหนี้สิน ใช้ชีวิตที่ถูกต้อง พอเพียง มีครอบครัวที่อบอุ่นและมีชุมชนเข้มแข็ง มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

ดังนั้น การเรียนรู้และการจัดการตนเองขององค์กรคณะสงฆ์เพื่อนำไปสู่ “การพัฒนาจิตและปัญญา” และเพื่อ “การสร้างประโยชน์สุข” จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำมาเป็นแนวทางในการบูรณาการเข้ายุคสมัยทั้งในมิติของการจัดการตนเอง การสร้างสังคมประโยชน์สุข และการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีฐานมาจากการตื่นรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน

การดำเนินการเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา รวมทั้งการพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนาด้านการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติมีกรอบแนวคิดในการดำเนินการดังนี้

Input	Process	ตัวชี้วัด/ตัวบ่งชี้		
		Output	Outcome	Impact
องค์กรคณะสงฆ์ - วัดพระธรรมกาย - วัดหลวงพ่อดธรรม กายาราม - วัดหนองป่าพง - สวนโมกขพลาราม - สำนักปฏิบัติธรรมหลวง พ่อเทียน จิตตสุโภ เงื่อนไของค์กร - การบริหารจัดการ - การปรับตัว - การสื่อสารสังคม - เครือข่ายสังคม	วิธีการเชิงพุทธ - ปรียัติ (เรียนรู้) - ปฏิบัติ (ปฏิบัติ) - ปฏิเวธ (ผลที่ได้)	การเป็นผู้รู้/ผู้ตื่น - สุขกาย/สุขใจ - รู้ตนเอง/รู้โลก - รู้ธรรม - คุณภาพชีวิตที่ดี	องค์กรคณะสงฆ์ - ชีวิตที่มีความสุข - องค์กรมีความสุข - ชุมชนมีความสุข - สังคมที่มีความสุข - โลกที่มีความสุข	ประโยชน์สุข ปัจเจกบุคคลและ สังคมมีการตื่นรู้จาก อวิชาและเบิก บาน ในการ ดำรงชีวิตอันเกิด จากการปฏิบัติเพื่อ พัฒนาจิต และ ปัญญา
	วิถีชีวิต (มีสุขภาวะ) - พัฒนาศีล - พัฒนาสมาธิ - พัฒนาปัญญา - สร้างความสุข	องค์กรการเรียนรู้ - สมดุล มั่นคง - ยั่งยืน เพื่อการ จัดการคุ้มครอง ชีวิตที่ตีร่วมกัน		
	วิธีการ(ขององค์กร) - การพึ่งพาตนเอง - การมีภูมิคุ้มกัน - สามารถปรับตัว - การสร้างประโยชน์			

กรอบแนวคิดในการศึกษาดังกล่าว ศึกษาถึงองค์กรสงฆ์ที่มุ่งเน้นการเผยแผ่พุทธศาสนา ผ่านการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อเชื่อมโยงและสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของการพัฒนา จิตและปัญญาและการนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในสังคม ให้มีความเข้าใจในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความเปลี่ยนแปลง ความซับซ้อนของสังคมโลกหรือเพื่อให้คุณภาพชีวิตที่ดี สามารถยกระดับพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาไปสู่การประยุกต์ใช้ในมิติต่างๆ โดยมี กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ในที่สุดจะทำให้เกิด การพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสมเป็นประโยชน์ และ เพื่อความสุขของสังคม

๓. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา

๒. เพื่อการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทย

๓. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตใจและปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

๔. เป้าหมาย

๑. เป้าหมายเชิงคุณภาพ

๑) ได้สรุปบทเรียน องค์ความรู้ หลักพุทธธรรมสำหรับการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ

๒) ได้พัฒนารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ การปรับตัว การพัฒนาจิตใจและปัญญาของมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และแนวทางการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา

๓) ได้มีแนวทางและการพัฒนาการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของพระสงฆ์ในฐานะบุคลากรขององค์กรสงฆ์ที่จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

๔) ได้มีการพัฒนากระบวนการ และกลไกในการจัดการเครือข่ายขององค์กรสงฆ์เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้ และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

๕) มีการพัฒนาปัจจัยที่เกื้อหนุนด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติในสังคมไทย

๒. เป้าหมายเชิงปริมาณ

๑) ได้เอกสารชุดความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ จำนวน ๑ ชุด

๒) องค์กรพระสงฆ์ในกลุ่มปฏิบัติธรรม จำนวนไม่น้อยกว่า ๖ องค์กรหลักและเครือข่ายย่อยไม่น้อยกว่า ๔๐ กลุ่ม ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมทั้งมีการปรับตัว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และแนวทางการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ในทิศทางที่เหมาะสม

๓) พระสงฆ์และบุคลากร และประชาชนที่เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา จำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐๐ รูป/คน ได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติธรรม

๔) ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนสุขภาพ (คุณภาพชีวิต) ของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ

๕. ขอบเขตการศึกษาวิจัย

๑. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การศึกษาวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการศึกษา วิเคราะห์ การปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาโดยใช้หลักพุทธธรรม ตามที่กลุ่มพระสงฆ์ องค์กรแต่ละองค์กร ได้ใช้เพื่อประยุกต์เข้ากับวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับการพัฒนารูปแบบ การพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ การพัฒนาองค์กร และการสร้างเครือข่ายทางสังคม อันเป็นกลไกการจัดการที่นำไปสู่การ สร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนาที่สามารถยกระดับไปสู่การ จัดการตนเอง ทั้งในส่วนขององค์กรคณะสงฆ์ องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประชาชนทั่วไปและใน ระดับนโยบาย

โดยศึกษาในมิติต่างๆ ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาและบริบทของกลุ่มพระสงฆ์องค์กรที่เน้นการปฏิบัติธรรม เช่น อัตลักษณ์และจุดเด่น เหตุการณ์สำคัญ บริบทที่เกี่ยวข้อง การก่อตั้ง ข้อมูลแบบลำดับ เหตุการณ์สำคัญของแต่ละสำนัก (Timeline) ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางสถิติของจำนวนสมาชิก และผู้ศรัทธา ลักษณะทางประชากรของสมาชิกและผู้ศรัทธา (เพศ,อายุ, การศึกษา, ฐานะทาง เศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ) การจัดสถานที่ปฏิบัติการและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

๒) การสร้างศรัทธา และการเผยแพร่ของกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติธรรม เช่น กระบวนการและช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลเนื้อหาการสอน วิธีการเข้าร่วมของผู้นับถือหรือศาส นิก วิธีการแสวงหาผู้นับถือหรือศาสนิก การละทิ้งหรือปลีกรัฐออกของสมาชิกและผู้ศรัทธา

๓) เนื้อหาและวิถีปฏิบัติของกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติธรรม เช่น เนื้อหาที่เป็นแก่นแกนคำสอนหรือการปฏิบัติ รูปแบบวิถีปฏิบัติ การขับเคลื่อน เกาะเกี่ยว ความผูกพัน รู้สึก ร่วมของศาสนิกผู้ศรัทธา ทุนต่อการเข้าร่วมของผู้นับถือ (เช่น สุขภาพกายและจิต เวลา ค่าใช้จ่าย ความอดสาหัส และทรัพยากรอื่นๆ เป็นต้น)

๔) การจัดการองค์กรของกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติ เช่น ผู้นำ ความชอบ ธรรม ความศรัทธา และอำนาจ-บารมี บุคลากร และการบริหารบุคคล ระบบการบริหารจัดการ และกิจกรรมการจัดการ สาธารณูปโภคพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และเทคโนโลยีสวัสดิการ และการเกื้อหนุนต่อบุคลากร สมาชิกขบวนการ และผู้ศรัทธา

๕) ผลและอิทธิพลต่อสังคม เช่น ผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก ผู้ ศรัทธา และคนทั่วไปในสังคม การรับรู้จากสังคมโดยกว้าง การเป็นต้นแบบขององค์กร/ขบวนการ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการบริหารจัดการองค์กร สำหรับหน่วยงานอื่นๆ ในสังคมไทย

๒. **ขอบเขตด้านองค์กร ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** เนื่องจากการศึกษาคั้งนี้มุ่งเน้น ไปที่การพัฒนาพระสงฆ์ และองค์กรสงฆ์ในประเทศไทย ดังนั้น จึงกำหนดกลุ่มองค์กรสงฆ์ ซึ่งเป็น กลุ่มที่มีบทบาทในการส่งเสริมปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา การพัฒนาองค์กรและ เครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น สายสวนโมกขพลาราม สายวัดหนองปรง สายวัดหลวง พ้อสด สายธรรมกาย สำนักปฏิบัติธรรมหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข เป็นต้น

โดยมีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร เป็น ศูนย์กลางในการเชื่อมโยงกิจกรรม ความรู้ และกระบวนการของการศึกษาวิจัย

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑) องค์กรสงฆ์ พระเถระ ตัวแทนองค์กรที่กรณีศึกษาในกลุ่ม ๕ หลักและเครือข่ายย่อยอีก ๔๐ กลุ่ม โดยมีกลุ่มตัวแทนจำนวนไม่น้อยกว่า ๕๐ รูป/คน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์

๒) พระสงฆ์ บุคลากรและประชาชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์หรือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และผู้ที่เกี่ยวข้องภายในองค์กรพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติใน ๕ กลุ่มดังกล่าว จำนวน ๒๐๐ ราย โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละองค์กรในพื้นที่ที่องค์กรนั้นดำเนินการ

สำหรับกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรที่เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาชั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาใน ๕ กลุ่มหลัก คือ

๑. หลวงพ่อพุทธทาสและสวนโมกข์ สำนักสวนโมกข์เป็นสำนักที่มีพัฒนาการต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อเนื่องและยาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน ก่อตั้งโดยพระมหาเจียม อินทปญโญ (พ.ศ.๒๔๔๙-๒๕๓๘) ในปี พ.ศ.๒๔๗๕ ที่แต่เดิมท่านเข้ามาศึกษาที่กรุงเทพฯ จนสอบได้นักธรรมเอก และเปรียญธรรม ๓ ประโยค ระหว่างที่เรียน เปรียญธรรม ๔ อยู่ นั้น ด้วยความที่ท่านเป็นผู้รักการศึกษา ค้นคว้า จากพระไตรปิฎก และศึกษา ค้นคว้า ออกไปจากตำราถึงเรื่อง การปฏิรูป พระพุทธศาสนา ในประเทศศรีลังกา อินเดีย และ การเผยแผร์ พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ทำให้ท่าน รู้สึกขัดแย้ง กับ วิธีการสอน ธรรมะ ที่ยึดถือ รูปแบบ ตามระเบียบ แบบแผน มากเกินไป ความย่อหย่อน ในพระวินัย ของสงฆ์ ตลอดจน ความเชื่อที่ผิดๆ ของพุทธศาสนิกชน ในเวลานั้น ทำให้ท่าน มีความเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาที่สอน ที่ปฏิบัติกัน ในเวลานั้น คลาดเคลื่อน จากที่ พระพุทธองค์สอน ท่านจึงตัดสินใจ กลับไชยา เพื่อศึกษา และทดลองปฏิบัติ ตามแนวทางที่ได้ศึกษามาและเชื่อว่าถูกต้องโดยร่วมกับนายธรรมทาส (พ.ศ.๒๔๕๑-๒๕๔๓) และ คณะธรรมทาน จัดตั้งสถานปฏิบัติธรรม "สวนโมกขพลาราม" ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากนั้น พุทธทาสได้ศึกษา และปฏิบัติธรรมะ จนเชื่อว่ามาถูกทาง พร้อมทั้งได้ประกาศ ใช้ชื่อ "พุทธทาส" เพื่อยืนยันให้เห็นถึง อุดมคติสูงสุด ในชีวิต จากบันทึกของพุทธทาส เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เขียนไว้ว่า "...ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุกอย่าง ๆ มุ่งหมาย ต่อความสุขนี้ และประกาศเผยแผร์ความสุขนี้ เท่านั้น ไม่มีอะไรดีไปกว่านี้ ในบรรดามีอยู่ใน พุทธศาสนา.. " เจตนารมณ์ของการก่อตั้งสำนักคิด การปฏิบัติธรรมของท่าน เป็นผลจากการศึกษา สังเคราะห์ ดีความ และให้คำอธิบายใหม่ ดังปรากฏในงานค้นคว้า เอกสาร งานเขียน บทบรรยาย ซึ่งในการตีความของท่านมีเป้าหมาย เพื่อความเข้าใจหลักการแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ๑) การตีความมีเป้าหมายเพื่อการอธิบายธรรมที่ยากให้ง่าย ๒) เป็นการทำความเข้าใจของท่านเอง และมุ่งมองเพื่อการตรวจสอบพุทธธรรมที่ถูกต้อง ๓) เป็นการสร้างแบบอย่าง วิธี ในการอธิบายธรรมให้ เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งพุทธธรรม ดังนั้นรูปแบบวิธีการปฏิบัติ แนวคิด และกระบวนการสร้างศรัทธายังคงได้รับการสานต่อตลอดมา แม้ท่านจะมรณภาพนับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๘ ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าการจัดองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปฏิบัติ ยังคงได้รับการสืบต่อในฐานะสำนักปฏิบัติ สำนักคิด ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

๒. สำนักวัดพระธรรมกาย พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร, พ.ศ. ๒๔๒๗- ๒๕๐๒)^๕ หรือ หลวงพ่อวัดปากน้ำ ผู้เชี่ยวชาญ และพบวิธีปฏิบัติวิชาธรรมกาย ได้อธิบายว่า "ธรรมกาย คือ กายแห่งการตรัสรู้ธรรม ขยายความ คือ เป็นกายภายในที่มีซ่อนอยู่ในกายของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่จำกัดว่าจะเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ เทวดา พรหม อรูปพรหม ล้วนต่างมีธรรมกายอยู่ภายในทั้งสิ้น แต่ภพภูมิที่สามารถเข้าถึง "ธรรมกาย" ได้นั้น จะต้องเป็นเวไนยสัตว์ที่อยู่ในสุดติภูมิเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าถึงได้ หากผู้ใดสามารถหยุดใจได้อย่างสมบูรณ์ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ เหนือสะดือสองนิ้วมือ ก็สามารถเข้าถึงและเห็นธรรมกายได้ ธรรมกายนี้มีลักษณะคล้ายองค์พุทธปฏิมากร ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษครบถ้วน ๓๒ ประการ พร้อมเกตุดอกบัวตูมบนจอมกระหม่อม" หลวงพ่อสดเป็นผู้ให้กำเนิดวิชาธรรมกายและถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ อุบาสิกานันท์ ขนนกยูง ได้เข้าเรียนวิชาธรรมกาย และประสบความสำเร็จและช่วยหลวงพ่อสอนวิชาธรรมกายอีกชั้นหนึ่ง รวมทั้งสอนศิษย์ พระธมมชโย และ พระทตตชีโว คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงในแผนปัจจุบัน ต่อมาทั้งสองท่านได้เป็นผู้นำในการสร้างวัดพระธรรมกายปทุมธานี และทำวัดให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่วิชาธรรมกาย จนได้รับความสนใจและการเข้าร่วมจากผู้คนจำนวนมาก ซึ่งประเวศ วะสี ได้สะท้อนทัศนะเพื่อให้เห็นชัดเจนต่อการจัดการของวัดพระธรรมกายไว้ว่า (๑) "ธมมชโย และ ทตตชีโว เป็นคนสมัยใหม่ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย จึงเข้าใจและสื่อกับคนสมัยใหม่ได้ง่าย (๒) วัดพระธรรมกายเน้นที่ความสะอาด ความเรียบร้อย ทั้งในเรื่องอาคารสถานที่บริเวณพิธีกรรม และความประพฤติ ซึ่งแตกต่างจากวัดทั่วไป เมื่อ (คน) เด็ก ๆ หรือคนหนุ่มสาวไปวัดพระธรรมกาย แล้วไปอยู่ในบรรยากาศที่งาม เรียบร้อย ถือศีล ไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ พ่อแม่ที่นอย่อมเกิดความคลายใจ หายห่วงและสนับสนุน (๓) กระบวนการ "ธรรมกาย" เน้นที่การทำสมาธิ ทุกคนทำสมาธิหมด สมาธิทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขอย่างที่ไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต จึงทำให้เกิดความพึงพอใจและเกิดความสุข (๔) เน้นการบริหารจัดการหรือการตลาด (Marketing) ที่มีการประชาสัมพันธ์และการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ประสบความสำเร็จอย่างสูง สำนักวัดพระธรรมกาย มีรูปแบบการปฏิบัติที่มีผู้นับถือปฏิบัติตามแนวปฏิบัติจำนวนมาก มีการจัดองค์กร การขับเคลื่อนองค์กร และมีเป้าหมายที่ชัดเจน "โดยใช้ระบบทุน" มาเป็นหลักการดำเนินงาน พร้อมทั้งมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ทำให้การบริหารงานในเชิงโครงสร้างองค์กรกลุ่มของสำนักธรรมกายขยายเครือข่ายไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น มีสาขาทั้งใน และประเทศต่าง ๆ จำนวนมาก

๓. วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ นับตั้งแต่พระเทพญาณวิสิฐ "อดีตผู้อำนวยการวิจัย (Research Specialist) สำนักข่าวสารอเมริกัน (USIS) กรุงเทพฯ ที่เคยศึกษาและปฏิบัติตามแนวพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) แห่งวัดปากน้ำ ผ่านพระราชพรหมเถร รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ" มีศรัทธา พร้อมบวช และจำพรรษาที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติภาวนาธรรมอยู่เป็นเวลา ๕ พรรษา จากนั้นจึงได้ก่อตั้งวัดและเป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม เนื่องด้วยด้วยประสบการณ์ของการปฏิบัติธรรมตามแนว "ธรรมกายของหลวงพ่อด" และการบริหารที่เคยปฏิบัติขณะเป็นฆราวาส ทำให้วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีความโดดเด่น สร้างองค์กรที่เข้มแข็งในการทำงานเชิงรุกต่อพระพุทธศาสนา ด้วยกลกลยุทธ์วิธีการ การสื่อสาร และภาพลักษณ์องค์กรแห่งการปฏิบัติธรรม ที่มีรูปแบบและแนวทางเฉพาะ แนวปฏิบัติวิชาธรรมกาย และการบริหารองค์กร ที่ใช้การสื่อสารสาธารณะจน

ประสบความสำเร็จ และส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้าง ทั้งในส่วนของยุทธศาสตร์ นโยบาย และการปฏิบัติ

๔. หลวงพ่อชาและสำนักวัดหนองป่าพง พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ที่จังหวัดอุบลราชธานี หลวงปู่ชา สุภทฺโท ขณะมีชีวิตอยู่ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งบังเกิดผลเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ทั้งที่เป็นพระธรรมเทศนา และสำนักปฏิบัติธรรมในนามวัดสาขาวัดหนองป่าพงจำนวนมาก แม้ท่านจะมรณภาพไปนานแล้ว แต่ศิษยานุศิษย์ของท่านก็ยังคงรักษาแนวทางปฏิบัติธรรมที่ท่านได้สั่งสอนไว้จนถึงปัจจุบัน หลวงพ่อชา เป็นศิษย์หลวงปู่มั่น ซึ่งท่านปฏิบัติจนสามารถมีผู้ปฏิบัติตาม และสร้าง “เครือข่าย” ระหว่างลูกศิษย์ จนขยายสาขาของวัดหนองป่าพงไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ และต่างประเทศจำนวนมาก หลวงพ่อชาระหว่างที่มาอยู่วัดหนองป่าพง ได้ยึดหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า "ทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมสมควรเสียก่อน แล้วจึงสอนคนอื่นที่หลัง จึงจะไม่เป็นบัณฑิตสกปรก" ฉะนั้นไม่ว่าจะทำกิจวัตรอันใด เช่น การกวาดลานวัด จัดที่นั่ง ล้างบาตร นั่งสมาธิ ตักน้ำ ทำวัตร หลวงพ่อจะลงมือทำเป็นตัวอย่างของศิษย์โดยยึดหลักว่า "สอนคนด้วยการทำให้ดู ทำเหมือนพูดพูดเหมือนทำ" ดังนั้นศิษย์ และญาติโยมจึงเคารพเลื่อมใสปฏิบัติที่หลวงพ่อดำเนินอยู่ พร้อมทั้งได้เริ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้ก่อตั้งวัดป่านานาชาติสำหรับชาวต่างชาติที่ต้องการบวชในพระพุทธศาสนา จนได้รับการยอมรับและมีศิษย์จำนวนมาก ดังมีข้อมูลว่า วัดหนองป่าพงมีสาขาของวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย กว่า ๑๙๘ สาขา และต่างประเทศเกือบ ๒๐ แห่งมีประเทศอังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี แคนาดา และสหรัฐอเมริกา" หลวงปู่ชา นับว่าเป็นพระมหาเถระที่มีผลงานทางด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระที่โดดเด่นที่สุดรูปหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้น สำนักสาขาของวัดหนองป่าพง จึงยังมีมีการสืบเนื่องวิธีและแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่องรวมทั้งสร้างองค์ความรู้แนวปฏิบัติต่อสังคมไทยในภาพกว้างที่ชัดเจนทั้งวิธีการปฏิบัติ การจัดการบริหารกิจการเชิงเครือข่ายอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อสังคมในระดับชาติและนานาชาติ

๕. หลวงพ่อเทียน และสำนักปฏิบัติแนวเคลื่อนไหว สมาธิแบบเคลื่อนไหว เป็นการปฏิบัติสมาธิแนวใหม่ ที่เน้นการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกเจริญสติโดยการสังเกต หรือเฝ้าดูธรรมชาติรอบตัว สภาพแวดล้อม เกิดขึ้นจากหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ ที่แต่เดิมในขณะที่เป็นฆราวาส ได้ฝึกกรรมฐานในหลายวิธีปฏิบัติ เช่น วิธีพุทฺโธ วิธีนันทะ สอง สาม... จนพบแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับ “จริต” ของผู้ปฏิบัติ โดยทำกรรมฐานวิธีง่ายๆ ที่ใช้การเคลื่อนไหวเป็นองค์ประกอบของการปฏิบัติ ทำการเคลื่อนไหว แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้ภาวนาคำว่า “ติง-นิง” (ติง แปลว่า ไหว) อย่างที่คนอื่นทำกัน ท่านกระทำเพียงให้รู้สึกถึงการเคลื่อนไหวของร่างกายและจิตใจเท่านั้นท่านปฏิบัติด้วยวิธีการดังกล่าวจนเชี่ยวชาญ จึงได้กลับมาเผยแผ่ชี้แนะสิ่งที่ท่านได้ประสบมา และใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ด้วยเหตุผลว่าสะดวกต่อการเผยแผ่มากขึ้น วิธีการปฏิบัติตามแนวสมาธิเคลื่อนไหวมีผู้สนใจ และปฏิบัติตามจำนวนมาก ทั้งมีศิษย์ไปเปิดสำนักสาขาปฏิบัติตามแนวในหลาย ๆ สำนัก ท่านดำเนินการอบรมเผยแผ่วิธีการปฏิบัติดังกล่าวเป็นเวลากว่า ๓๑ ปี จนกระทั่งอาพาธเป็นโรคมะเร็งที่กระเพาะอาหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนได้ละสังขารอย่างสงบ ณ สำนักปฏิบัติธรรมทับมิ่งขวัญ ตำบลกุดดอง อำเภอมืองจังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมอายุได้ ๗๗ ปี วิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน และ

สอดคล้องกับศิษย์ผู้นับถือ ทำให้การเผยแผ่รูปแบบ วิธีการปฏิบัตินี้ ได้รับการยอมรับ นับถือไปปฏิบัติในวงกว้าง การสร้างเครือข่ายในนามศิษย์ และวัดที่ปฏิบัติตามแนว “เคลื่อนไหว” กลายเป็นกลุ่มเครือข่ายที่ทำงานอย่างได้ผล แม้จะเป็นการสัมพันธ์อย่างหลวม ๆ ภายใต้อาณัติต่อแนวปฏิบัติ แต่ก็ทำงานขับเคลื่อนต่อผลของการปฏิบัติจนมีศิษย์และผู้ปฏิบัติตามจำนวนมาก ในแนวปฏิบัติสมาธิแบบ “เคลื่อนไหว” ของหลวงพ่อกุศล

นอกจากนี้ยังศึกษาในกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นการปฏิบัติอื่นๆ อีก เช่น สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กลุ่มสายพองยุบหรือสติปัญญา ๔ ของพระธรรมธีรราชมหามณี วัดมหาธาตุกรุงเทพฯ หลวงพ่อจรัญ สิงห์บุรี เป็นต้น จำนวน ๔๐ กลุ่มย่อย เพื่อทราบทิศทางการปฏิบัติในสังคมไทย

๖. ยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงาน

ยุทธศาสตร์การดำเนินการ

๑. เน้นการทำงานบนฐานทุนเดิม โดยให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นบุคคล อาทิ พระเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระนักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น ฯลฯ กลไกการทำงาน อาทิ องค์กรคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดและภาค สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์สายปฏิบัติต่างๆ มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ

๒. เน้นการทำงานเชิงบูรณาการที่อาศัยแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์การบริหารจัดการแนวใหม่ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

๓. เน้นการพัฒนา ๓ กระบวนการ คือ การพัฒนาคน (พระสงฆ์) ความรู้ (ธรรมะ) และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การตื่นรู้และเบิกในการจัดการ (พุทธะ)

๔. เน้นการขับเคลื่อนและการสร้างพลังของการจัดการในมิติต่างๆ การสื่อสารผ่านสื่อและชุดความรู้ที่แพร่หลายทั้งทางหนังสือ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาในระดับชาติและท้องถิ่น

๕) เน้นพัฒนาระบบและกลไก ที่เอื้อต่อการสร้างเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการความรู้ และพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยมีตัวชี้วัดที่ชัดเจน

๗. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานจากการศึกษาวิจัยจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาด้านสุขภาวะของพระสงฆ์ การพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจิตใจ การเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนา

๗.๑ ในระดับนโยบาย

๑) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ เช่น คณะกรรมการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จะได้แนวทางการพัฒนากลุ่มพระสงฆ์ วัด องค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในมิติต่างๆ เช่น การเรียนรู้

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาองค์กร การสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม รวมทั้ง การบริหารจัดการองค์กรที่เหมาะสมต่อวัด วัฒนธรรม และบริบทในสังคม

๒) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง จะได้รับทราบ ข้อมูลเพื่อที่จะทำการส่งเสริมการพัฒนาพระสงฆ์ องค์กรพระพุทธศาสนา และการเรียนรู้ในมิติ ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกิจกรรมการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาสังคม และการพัฒนาประเทศในรูปแบบอื่น

๓) หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและ เครือข่ายพระสงฆ์อื่น จะได้แนวทางและโครงการพัฒนาพระสงฆ์ องค์กรพระพุทธศาสนา ที่เป็น ประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การพัฒนาองค์กร การพัฒนาสังคมในมิติที่หลากหลาย

๗.๒ ในระดับปฏิบัติการ

๑. พระสงฆ์ วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนวทางการพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการองค์กรในมิติต่างๆ เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การ พัฒนาองค์กร การสื่อสารและการสร้างเครือข่ายทางสังคม

๒. พระสงฆ์ วัด จะได้รับทราบถึงรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการสื่อสารและข้อปฏิบัติที่จะสร้างความประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนทั่วไป

๓. พุทธศาสนิกชน จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของ พระพุทธศาสนา ที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาชีวิต พัฒนาสติปัญญา และสร้างประสบการณ์ที่มี คุณค่าต่อตนเอง

และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมขององค์กรพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงการพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา นั้น จำเป็นต้องทราบถึงรูปแบบการปฏิบัติ ประวัติองค์กร การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ทศนะ รูปแบบและการปฏิบัติ โดยมีประเด็นศึกษาดังนี้ คือ

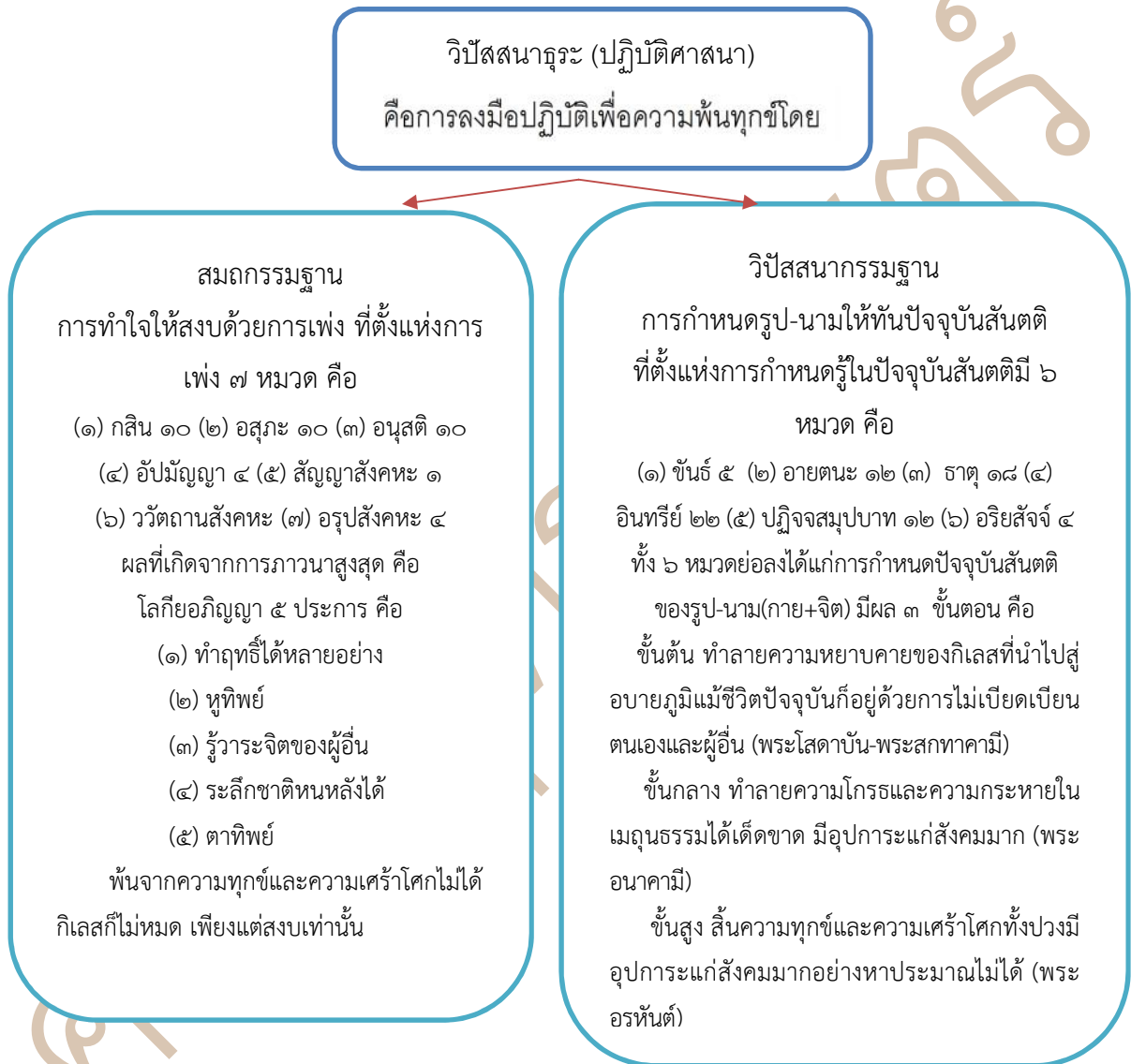
- ๒.๑ รูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานขององค์กร
- ๒.๓ กิจกรรมของพระสงฆ์และองค์กร
- ๒.๔ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม
- ๒.๕ องค์ความรู้ที่โดดเด่นของพระสงฆ์และองค์กร
- ๒.๖ บทบาทของพระสงฆ์และองค์กรที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

๒.๑ รูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มีหลักฐานถึงวิธีการปฏิบัติที่เรียกว่า “กรรมฐาน” ที่เรียกว่า “กรรมฐาน” มีวิธีปฏิบัติ จำนวน ๔๐ วิธี^๑ และในเวลาเดียวกันวิธีการปฏิบัติดังกล่าวก็ได้รับการปฏิบัติโดย “พุทธบริษัท” ทั้งในส่วนที่เป็นพระสงฆ์ ชาวพุทธ ด้วยวิธีการหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการปฏิบัติดั้งเดิม หรือเกี่ยวเนื่อง สะท้อนให้เห็นเป็นตามพัฒนาหลักปฏิบัติดั้งเดิม หรือเป็นพัฒนาที่เกี่ยวข้องและมีผลเป็นการปฏิบัติที่กระทำ หรือปฏิบัติให้สอดคล้องกับจริต รูปแบบการดำเนินชีวิตและผู้นำนำพาให้ปฏิบัติ โดยอาศัยประสบการณ์และการดำเนินการที่ผ่านมา ประกอบรวมกับวิธีการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยหลักใหญ่ใจความรูปแบบการปฏิบัติก็เพื่อ “มรรค” คือวิธีการหรือหนทางไปสู่เป้าหมายตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “สิ้นทุกข์” ซึ่งในวิถีของมนุษย์ทั่วไปการปฏิบัติ

^๑ กัมมัฏฐาน ๔๐ คือ กสิณ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อสุภะ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ ชาติววัตถาน ๔ อาหारेปฏิกุศลสัญญา ๑ อานาปานสติ ๑; ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๗๕/๙๕.

เพื่อออกจากทุกข์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นว่าทุกข์เป็นแดนเกิดของมนุษย์ ดุจเจตนารมณ์ในการออกบวชของพระพุทธเจ้า และค้นพบคำสอน รวมทั้งกระทำการเผยแผ่คำสอนที่พบในฐานะศาสนาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา ด้วยเจตนารมณ์เพื่อนำพาชาวพุทธผู้ปฏิบัติให้ข้ามพ้น ออกจากทุกข์ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ที่จะสามารถกระทำได้

แผนภาพที่ ๑ แนวปฏิบัติตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา^๒

^๒ ที่มา ดัดแปลงจาก มาลี อาณาภูล, “การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอันน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”, หน้า ๘.^๒

จากแผนภาพ ๒.๑ อาจนิยามได้ว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนามีทั้งในส่วนปริยัติ และปฏิบัติ โดยเฉพาะในส่วนของรูปแบบการปฏิบัติ อาจจำแนกได้เป็น ๒ ส่วน คือ

(๑) สมถกรรมฐาน ที่มีแนวปฏิบัติเป็นอารมณ์กรรมฐานหรือรูปแบบการปฏิบัติ ที่เรียกกรรมฐาน ๔๐ ซึ่งเป็นรูปแบบ วิธีการ หรือเป็นอุบาย ๔๐ วิธี^๓ ที่ใช้ฝึกจิตให้เกิดสมาธิ ก็คือสิ่งที่เอามาให้จิตกำหนด เพื่อชักนำให้เกิดสมาธิ พอจิตกำหนดจับสิ่งนี้เข้าแล้ว จะชักนำให้จิตแน่วแน่อยู่กับสิ่งนี้ จนเป็นสมาธิได้มั่นคงและเร็วที่สุดในคัมภีร์อรรถกถา และปกรณ์ ได้รวบรวมและแสดงกรรมฐานไว้ ๔๐ อย่าง คือ

๑.กสิณ ๑๐ แปลว่า วัตถุอันจูงใจ หรือวัตถุสำหรับเพ่ง เพื่อจูงจิตให้เป็นสมาธิ เป็นวิธีใช้วัตถุภายนอกเข้าช่วย โดยวิธีเพ่งเพื่อรวมจิตให้เป็นหนึ่ง มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. กุटकสิณ ๔ (กสิณคือมหาภูตรูป) ได้แก่ ปฐวีกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ
๒. วรรณกสิณ ๔ ได้แก่ นีลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ โอทาทกสิณ
๓. กสิณอื่น ๆ ได้แก่ อาโลกกสิณ อากาศกสิณ

๒.อสุภะ ๑๐ ได้แก่ การพิจารณาซากศพระยะต่างๆรวมกัน ๑๐ ระยะ ตั้งแต่ศพเริ่มขึ้นอืด ไปจนถึงศพที่เหลือแต่โครงกระดูก

๓.อนุสติ ๑๐ คือ อารมณ์ดีงามที่ควรระลึกถึงเนื่องๆ ได้แก่ พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ จาคานุสติ เทวตานุสติ มรณสติ กายคตาสติ อานาปานสติ อุปสมานุสติ

๔.อัปปมัญญา ๔ คือ ธรรมที่พึงแผ่ไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย อย่างมีจิตใจสม่ำเสมอทั่วกันไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกกันว่า พรหมวิหาร ๔ คือ

- ๑.เมตตา คือ ปรารถนาดี มิไม่ตรีอยากให้มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย มีความสุขทั่วหน้า
- ๒.กรุณา คือ อยากรักษาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
- ๓.มุทิตา คือ พลอยมีใจแช่มชื่นบาน เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และเจริญอกงาม ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป

๔.อุเบกขา คือ วางจิตเรียบสงบ สม่ำเสมอ เทียงตรงดุจตาชั่ง มองเห็นมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ได้รับผลดีร้าย ตามเหตุปัจจัยที่ประกอบ ไม่เอนเอียงไปด้วยชอบหรือชัง

๕.อาหारे ปฏิกุศลสัญญา กำหนดหมายความเป็นปฏิกุศลในอาหาร

๖.จตุธาตุวัญฐาน กำหนดพิจารณาธาตุ ๔ คือ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่าง ๆ

๗.อรูปี ๔ กำหนดสภาวะที่เป็นอรูปรธรรมเป็นอารมณ์ ใช้ได้เฉพาะผู้ที่เพ่งกสิณ ๙ อย่างแรก จนได้จตุตถฌานมาแล้ว กรรมฐานแบบอรูปี มี ๔ อย่าง คือ อากาसानัญญาตนะ วิญญูณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ

^๓ ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๗๕/๙๕.

(๒) วิปัสสนากรรมฐาน คือ กรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา กรรมฐานทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง หมายถึงการปฏิบัติธรรมที่ใช้สติเป็นหลัก โดยการพิจารณาสภาวธรรมหรือนามรูป คือ ชันธ์ ธาตุ อายุตนะ อินทรีย์ให้เห็นตามความเป็นจริง คือ เห็นด้วยปัญญาว่าสภาวธรรมเหล่านี้ ตกอยู่ในสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เท่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

วิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาเป็นหลักคู่กับ สมถกรรมฐาน ซึ่งมุ่งบริหารจัดการเป็นหลัก ในคัมภีร์ทางพระศาสนาทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาทั่ว ๆ ไปมักจัดเอาวิปัสสนาเป็นแค่ สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา เพราะในวิภังคปกรณ์พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างนั้น ทั้งนี้ก็ยังไม่พอจะอนุโลมเอาวิปัสสนาว่าเป็นภาวนามยปัญญา ได้อีกด้วย เพราะในฎีกาหลายที่ท่านก็อนุญาตไว้ให้ ซึ่งท่านคงอนุโลมเอาตามนัยยะพระสูตรอีกทีหนึ่ง และในอรรถกถาปฏิสัมภิทามรรคท่านก็อนุโลมให้เพราะจัดเข้าได้ในภาวนามยบุญกิริยาวัตถุข้อ ๑๐

รายละเอียดวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หรือการเจริญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การปฏิบัติตามสติปัฏฐาน ๔ ดังบรรยายไว้โดยละเอียดในมหาสติปัฏฐานสูตร ในพระไตรปิฎก ระหว่างปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อผู้ปฏิบัติกำลังมโนการชันธ์ ๕ อย่างหนึ่งอย่างใดอยู่โดยไตรลักษณ์ ผู้ปฏิบัติอาจเกิดวิปัสสนูปกิเลส (คือ อุปกิเลสแห่งวิปัสสนา ๑๐ อย่าง) ขวนผู้ปฏิบัติให้เข้าใจผิด คิดว่าตนได้มรรคผลแล้ว คลาดออกนอกวิปัสสนาวิถีได้ นอกจากนี้ยัง หมายถึง การกำหนดรูป-นามให้ทันปัจจุบันสันตติ ที่ตั้งแห่งการกำหนดรู้ในปัจจุบันสันตติมี ๖ หมวด คือ (๑) ชันธ์ ๕ (๒) อายุตนะ ๑๒ (๓) ธาตุ ๑๘ (๔) อินทรีย์ ๒๒ (๕) ปฏิจจสมุบาท ๑๒ (๖) อริยสังข ๔ ทั้ง ๖ หมวดย่อยลงได้แก่การกำหนดปัจจุบันสันตติ ของรูป-นาม (กาย+จิต) มีผล ๓ ชั้นตอน คือ

ขั้นต้น ทำลายความหยาบคายของกิเลสที่นำไปสู่อบายภูมิแม้ชีวิตปัจจุบันก็อยู่ด้วยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (พระโสดาบัน-พระสกทาคามี)

ขั้นกลาง ทำลายความโกรธและความกระหายในเมถุนธรรมได้เด็ดขาด มีอุปการะแก่สังคมาภ (พระอนาคามี)

ขั้นสูง สิ้นความทุกข์และความเศร้าโศกทั้งปวงมีอุปการะแก่สังคมาภอย่างหาประมาณไม่ได้ (พระอรหันต์)

รูปแบบการปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาท่านจึงจัดไว้ เป็น ๒ ส่วน โดยทำทั้ง ๒ ส่วน ทำหน้าที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติร่วมกัน โดยมีเป้าหมายปลายทางให้เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ส่วนในประเทศไทย รูปแบบสำหรับการปฏิบัติในสำนักปฏิบัติที่ปรากฏในสังคมไทย มีหลากหลายรูปแบบ มีวิธีการปฏิบัติแตกต่างผสมผสานกันไปตามสภาพพื้นถิ่น ด้วยเงื่อนไขของวัด ผู้ก่อตั้งวัด และสายปฏิบัติของพระสงฆ์ผู้นำชุมชน และผู้ที่ตั้งอยู่ในแต่ละชุมชน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว^๔ รูปแบบและวิธีการปฏิบัติอิงอยู่กับรูปแบบในพระพุทธศาสนา โดยมีทั้งที่ยึดตามแนวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

^๔ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แฉลงการณ์คณะสงฆ์ : เล่มที่ ๙๘ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๓. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๓-๔๒.

เลือกแนวปฏิบัติบางส่วน ไปจนถึงการผสมผสานเพื่อง่ายต่อการปฏิบัติ หรือเป็นการลดทอนวิธีการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายแห่งการปฏิบัติ ดังปรากฏในสำนักปฏิบัติหลาย ๆ สำนักที่ปรากฏในสังคมไทย^๕ และในเวลาเดียวกันรูปแบบปฏิบัติดังกล่าว สามารถจำแนกไปสู่วิธีการปฏิบัติที่ปรากฏในสังคมไทย และพัฒนาไปสู่รูปแบบการปฏิบัติของสำนักต่าง ๆ ได้ คือ

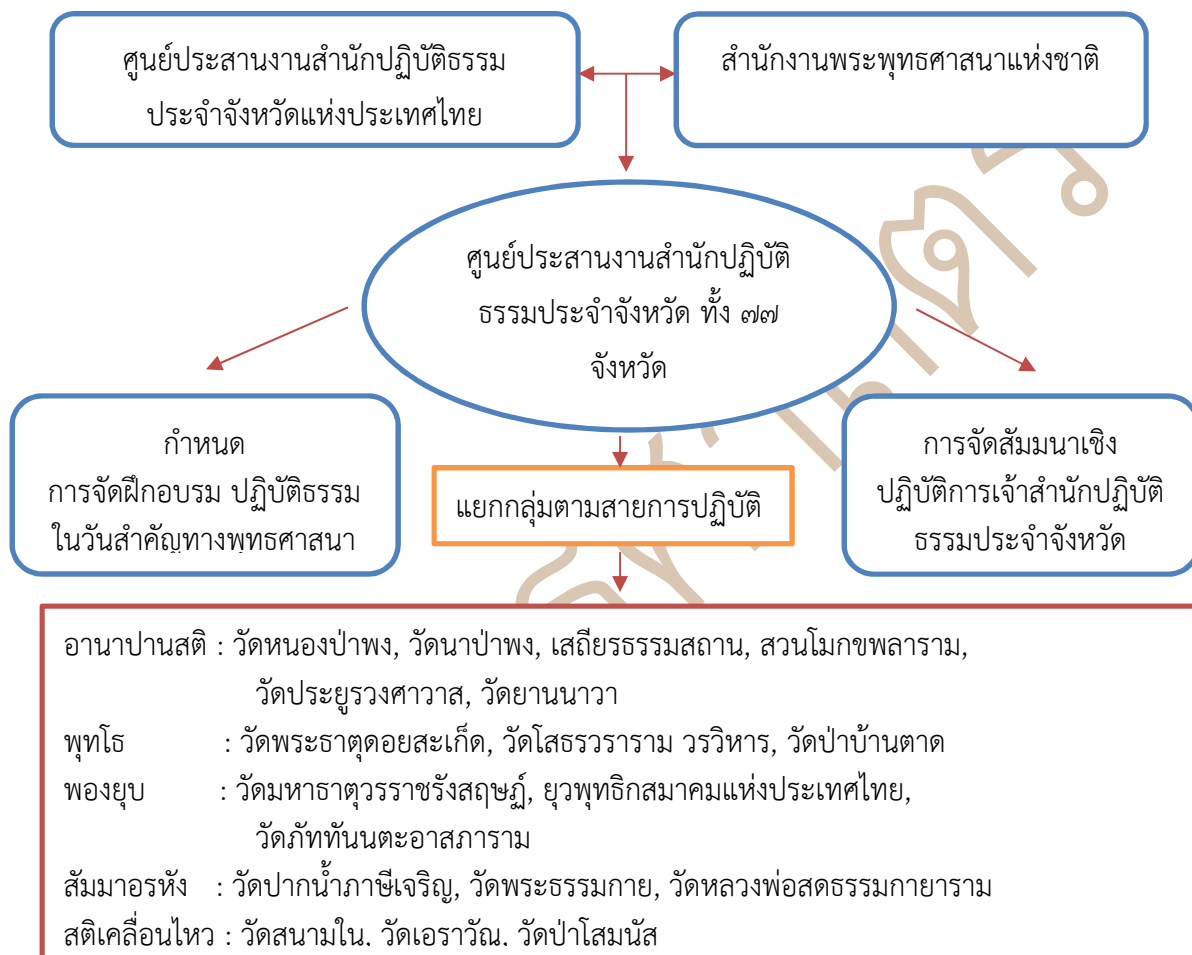

แผนภาพที่ ๒ กลุ่มแนวปฏิบัติในสังคมไทย

เมื่อกล่าวโดยสรุปวิธีการปฏิบัติตามแผนภาพที่ ๒.๒ เกิดขึ้นในสังคมไทยซึ่งเหมือนกันโดยเป้าหมายแต่อาจแตกต่างกันในรายละเอียดของการปฏิบัติ แต่เมื่อพิจารณาลงไปในหลักปฏิบัติล้วนอิงอยู่กับหลักพระพุทธศาสนาตามคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ในเวลาเดียวกันผู้ก่อตั้งสำนักได้สร้างรูปแบบการปฏิบัติเพื่อให้ง่าย ต่อผู้นับถือและศาสนิก ดังปรากฏสำนักปฏิบัติต่าง ๆ จะมีรายละเอียดเช่น การใช้ฐานกาย (กายานุปสนา) ในกาย เช่น การกำหนดลมหายใจ การกำหนดฐานจิต เช่น แบบอริยมรรคที่ใช้จิตในการพิจารณาธรรมเพื่อประโยชน์ ที่จะเข้าถึงและปฏิบัติธรรมโดยตรง (จิตตานุปสนา) โดยใช้การภาวนา การเดินจงกรม หรือการภาวนาที่ใช้การเดิน โดยอิงอยู่กับฐานของกาย ตามหลัก “สติปัฏฐาน ๔” เพื่อเป็นการศึกษาภาพรวม การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาสิ่งที่ชัดเจนและก่อให้เกิดการปฏิบัติจริงใน

^๕ เรื่องเดิม, หน้า ๓๓-๔๒.

พระพุทธศาสนาทำให้เห็นว่า รูปแบบการปฏิบัติดังกล่าว กระทั่งทำให้การปฏิบัติมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แผนภาพที่ ๓ โครงสร้างสำนักปฏิบัติพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาในสังคมไทย และศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย

จากแผนภาพ ๒.๓ พิจารณาได้คือ (๑) การจัดองค์กรในทางปฏิบัติในประเทศไทย ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐ ที่มีคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นส่วนงานของรัฐในการทำหน้าที่ประสานและให้คำแนะนำต่อรูปแบบและวิธีการในการจัดการกับรัฐ ดังปรากฏคำประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ว่าสำนักปฏิบัติธรรมแห่งใดที่เกิดขึ้นภายใต้ระเบียบ วิธีการการปฏิบัติที่ชัดเจนแล้ว คณะสงฆ์โดยมติมหาเถรสมาคมได้มีคำสั่งให้ดำเนินการจัดตั้งที่เป็นทางการได้ และมีงบประมาณสนับสนุนโดยรัฐอีกต่อหนึ่ง โดยที่รัฐหรือคณะสงฆ์ไม่ได้ลงรายละเอียดในรูปแบบวิธีการปฏิบัติ หรือวิธีการประเมิน

ต่อการปฏิบัติแต่อย่างใด ซึ่งอาจพิจารณาในภาพรวมได้ว่า ในเมื่อสำนักปฏิบัติเหล่านั้นไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตามที่ยังไม่ขัดแย้งกับความเป็นคณะสงฆ์ ดังกรณีวิธีการปฏิบัติ หรือขัดแย้งกับรูปแบบหรือแสดงพฤติกรรมใด ๆ ออกจากของวิธีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาหรือปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเสียแล้ว ก็ยังคงเป็นสำนักปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับและให้มีการปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องต่อไป (๒) สำนักปฏิบัติเหล่านี้จะยังคงยึดอยู่กับรูปแบบการปฏิบัติที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา โดยยึดตามแบบเดิม ผสมผสานตัดทอนก็จะเป็นไปตามรูปแบบการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติเหล่านั้น (๓) ยังไม่ปรากฏรูปแบบการปฏิบัติหรือมีวิธีการประเมิน จะมีเพียงการแจ้งยอดหรือสถิติที่ถูกสร้างขึ้นมารับรองรับต่อผลการปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปเชิงปริมาณ อันจะมีผลต่อการรับยอดบริจาคหรือเงินอุดหนุนประจำปี (๔) แต่เมื่อก้าวโดยรวมรูปแบบการปฏิบัติยังคงอยู่ในกรอบของการปฏิบัติกรรมฐาน ๔๐ วิธีในพระพุทธศาสนา

ในส่วนสำนักปฏิบัติที่ใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาเหล่านี้ล้วนเป็นสำนักที่โดดเด่นมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนวิธีการ รูปแบบการปฏิบัติโดยมีเป้าหมาย เพื่อการสร้างความรู้หรือให้รู้ในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น และในเวลาเดียวกัน ยังจะก่อให้เกิดภาพลักษณ์ การปฏิบัติหรือวิถีแห่งการปฏิบัติจนกระทั่งเป็นเอกภาพและภราดรภาพทางสังคมและการกระทำหรือการปฏิบัติที่จะส่งเสริมให้เกิดการไปสู่เป้าหมายทางศาสนาหรืออุดมการณ์ทางศาสนา ซึ่งสามารถให้รายละเอียดและที่มาได้ คือ

๒.๒ ข้อมูลพื้นฐานขององค์กร

๒.๒.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้รับการประกาศตั้งเป็นวัด เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๔ โดยมีประวัติความเป็นมานับตั้งแต่ อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ ผู้ชำนาญการวิจัย (Research Specialist) สำนักข่าวสารอเมริกัน (USIS) กรุงเทพฯ (ปัจจุบันคือ หลวงพ่อ พระเทพญาณมงคล) ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เพื่อถึงธรรมกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่รู้จักในหมู่ศิษยานุศิษย์ผู้ปฏิบัติธรรมนี้ว่า “วิชาธรรมกาย” (วิชา=วิทยา, รู้แจ้ง, ปรีชา; ธรรมกาย = กองหรือหมู่แห่งธรรม กล่าวคือ ธรรมที่รวมคุณธรรมของพระอริยเจ้าและของพระพุทธเจ้า) ตามระดับภูมิธรรมและบุญบารมีที่ปฏิบัติได้ โดยได้มอบตัวเป็นศิษย์ของ พระเดชพระคุณ หลวงพ่อ พระภาวนาโกศลเถร (ปัจจุบันคือ พระราชพรหมเถร) รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ผู้เป็นสัทธินิวกาฬิกและศิษย์โดยตรง ผู้สืบทอดวิชาธรรมกายทั้งหมดจากพระเดชพระคุณ หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) จากนั้นท่านได้ริเริ่มจัดตั้งและบริหาร โครงการให้การศึกษาอบรมและเผยแผ่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างกว้างขวาง ออกไปทั่วประเทศและในต่างประเทศ

ในวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นวันที่อาจารย์เสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ มีอายุครบ ๕๗ ปี บริบูรณ์ ท่านได้ลาออกจากสำนักข่าวสารอเมริกันแล้ว ได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในบวรพุทธศาสนา มีฉายาว่า "ชยมงคล" ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ โดยมี เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธโร) อดีตเจ้าคณะใหญ่หนกลางวัดสามพระยาเป็น พระอุปัชฌาย์เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็น "พระพรหมคุณาภรณ์") เป็น พระกรรมวาจาจารย์เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็น "พระธรรมธีรราชมหามุนี") เป็น พระอนุสาวนาจารย์ในระหว่างที่พระอาจารย์เสริมชัย ชยมงคล อยู่จำพรรษาที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติภาวนาธรรมอยู่ เป็นเวลา ๕ พรรชานั้น ท่านต้องบริหารโครงการให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติทั้ง ๒ โครงการ ในส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร คือ โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โครงการและสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ทั้งที่วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร และทั้งที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวมทั้งจัดการด้านบุคลากร การเงินและทรัพย์สิน ของ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ทั้งหมด ให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ จัดซื้อที่ดินและจัดสร้างเสนาสนะเพิ่มขึ้น รวมทั้งการก่อสร้างอุโบสถ และจัดให้มีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา ให้ได้รับการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ปัจจุบันนี้ วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้รับเลือกให้เป็น สำนักปฏิบัติธรรมและโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดราชบุรี ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) สำนักงานใหญ่วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำภาคกลาง และเป็นหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๒.๒.๒ วัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพง ตั้งอยู่ที่บ้านพงสว่าง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานี ไปทางอำเภอกันทรลักษ์ณ์ ตามถนนทางหลวงหมายเลข ๒๑๗๘ ประมาณ ๘ กม. โดยได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ตามประกาศในพระราชกฤษฎีกา เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๗๑ โดยกำหนดเขตกว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร มีพื้นที่ป่าภายในเขตกำแพง ๑๘๖ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา

จุดเริ่มต้นของวัดหนองป่าพง เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ (ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง) พระโพธิญาณเถร(ชา สุภทโท) ท่านได้เดินธุดงค์มาถึง "ดงป่าพง"ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านก้อไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๓ กิโลเมตร พร้อมด้วยลูกศิษย์จำนวนหนึ่ง เมื่อเดินทางมาถึง ก็ได้ทำการปักกลดเรียงรายอยู่ตามชายป่าประมาณ ๕-๖ แห่ง ดงป่าพงในสมัยนั้น มีสภาพเป็นป่าที่บกร้าง ชุกชุมด้วยไข้ป่า ในอดีตป่าพงเป็นดงใหญ่ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ชาวบ้านเรียกดงดิบนี้ว่า "หนองป่าพง" เพราะใจกลางป่ามีหนองน้ำใหญ่ที่มีกอพงขึ้นอยู่หนาแน่น ต่อมาบริเวณผืนป่าส่วนใหญ่

ถูกทำลายหมดไป ยังคงเหลือเพียงส่วนที่เป็นบริเวณของวัดในปัจจุบันเท่านั้น สาเหตุที่ป่าส่วนนี้ไม่ถูกบุกรุกถากถาง เพราะชาวบ้านเชื่อถือกันว่า มีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ในดงนั้น เพราะปรากฏอยู่เสมอว่า คนที่เข้าไปทำอะไรตัดไม้หรือล่าสัตว์ เมื่อกลับออกมามักมีอันต้องล้มตายไปทุกราย โดยที่หาสาเหตุไม่ได้ ชาวบ้านจึงพากันเกรงกลัวภัยมีดนั้น ไม่มีใครกล้าเข้าไปทำลาย หรืออาศัยทำกินในป่านี้เลย ดงป่าพางจึงดำรงความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ ชื่อ “วัดหนองป่าพาง” นี้ เป็นชื่อที่หลวงพ่อดัดตั้งขึ้นเอง โดยอาศัยสภาพภูมิประเทศเป็นหลัก แต่ชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากก็คือ “วัดป่าพาง” โดยระยะแรกๆ หลวงปู่ชา สุภทโท และลูกศิษย์ต้องต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวกับไข้ป่า ซึ่งขณะนั้นชุกชุมมาก เพราะเป็นป่าที่บ ยามพระเณรป่วยหายารักษายาก ต้องต้มบอระเพ็ดฉันทไปประทังไปตามมีตามเกิด โดยที่ท่านไม่ยอมขอความช่วยเหลือเลย เพราะท่านต้องการให้ผู้ที่มาพบเห็นด้วยตา แล้วเกิดความเลื่อมใสเอง หลวงพ่อสอนอยู่เสมอว่า พระไปยุ่งกับการหาเงินก่อสร้างวัด เป็นสิ่งน่าเกลียด แต่ให้พระสร้างคน คนจะสร้างวัดเอง

จากวัดเล็กๆที่มีบรรณศาลา (กระท่อม) ไม่กี่หลัง จึงได้มีสิ่งก่อสร้างอันควรแก่สมณวิสัยเพิ่มเติมจนพอแก่ความต้องการในปัจจุบัน ทั้งที่พักอาศัยของภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกาที่มาค้างแรมเพื่อปฏิบัติธรรม กระท่อมชั่วคราว ได้กลายมาเป็นกุฏิถาวรจำนวนมาก ศาลามุงหญ้า ซึ่งเคยใช้เป็นที่ฉันและแสดงธรรม ได้เปลี่ยนมาเป็นศาลาและโรงฉันอันถาวร กำแพงวัด หอระฆังเสนาเสนาะอื่นๆ ได้เพิ่มมากขึ้นจากแรงศรัทธา ความเลื่อมใสในตนเอง

วัดหนองป่าพางเป็นวัดป่าฝ่ายอรัญวาสี เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ อันสงบอันสงัด มีบรรยากาศร่มเย็นเหมาะ แก่การพำนักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม ชีวิตพระในวัดหนองป่าพาง มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การประพฤติพรหมจรรย์ตามรอยพระยุคลบาท ของพระบรมศาสดา ที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอย่างสงบเรียบง่าย และเรียบง่ายภายในป่า เพื่อค้นคว้าแสวงหาทางพ้นทุกข์ แล้วทรงนำความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น มาเผยแผ่เกื้อกูลความสุขแก่มหาชนทั่วไป

การดำเนินชีวิตในวัดหนองป่าพาง ยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เป็นแนวทางปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาใจในชีวิตประจำวัน เน้นการศึกษาประพฤติ ปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ในศีลสมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งนำจุดดั่งวัตร ๑๓ วัตร ๑๔ และกำหนดกฏกติการะเบียบต่างๆ มาผสมผสานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดี และมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

แนวทางการปฏิบัติและธรรมชาติของป่าภายในสำนัก เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้การดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นไปด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ และประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ ตามแบบของพระจุดดั่งกรรมฐาน ผู้มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นไปเพื่อขัดเกลาทำลายกิเลสที่ครุบาอาจารย์ได้พาดำเนินมา

จิวรและบริวารอื่นๆ ของภิกษุจะมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งจัดรวบรวมไว้เป็นของสงฆ์หรือของส่วนกลาง มีภิกษุผู้รักษาเรือนคลังสงฆ์เป็นผู้แจกในกาลเวลาที่เหมาะสม การบริโภคอาหารมีเพียงมื้อเดียวตอนเช้า และฉันในบาตร เสนาสนะที่พักอาศัยเป็นกุฏิหลังเล็กๆ ตั้งอยู่ห่างกันในราวป่าท่ามกลางความร่มรื่นแห่งหมู่ไม้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภาวนาได้อย่างสงบ

สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติอันสงบและบริสุทธิ์ของป่า ช่วยให้จิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัติได้สัมผัสกับความรู้สึกสงบเย็น สดชื่น เบิกบาน มีอิสระ เป็นความสุขที่ปราศจากความเร่าร้อน กระวนกระวาย เป็นปัจจัยให้เกิดกายวิเวก ความสงบกาย และอุปวิเวก ความสงบกิเลส อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการประพฤติพรหมจรรย์ในพุทธศาสนาต่อไป

๒.๒.๓ วัดสวนโมกขพลาราม

สำนักสวนโมกข์ มีพัฒนาการด้านการตีความพระพุทธานวาทใหม่ ซึ่งมีผลเป็นปรากฏการณ์และพัฒนาการต่อสังคมไทยและในวงกว้าง ก่อตั้งโดยพระมหาเจี๊ยม อินทปญโญ (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๕๓๘) ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่แต่เดิมท่านเข้ามาศึกษาที่กรุงเทพฯ จนสอบได้นักธรรมเอก และเปรียญธรรม ๓ ประโยค ระหว่างที่เรียน เปรียญธรรม ๔ อยู่ นั้น ด้วยความที่ท่านเป็นผู้รักการศึกษา ค้นคว้า จากพระไตรปิฎก และศึกษา ค้นคว้า ออกไปจากตำรา ถึงเรื่อง การปฏิรูป พระพุทธศาสนา ในประเทศศรีลังกา อินเดีย และ การเผยแพร่ พระพุทธศาสนา ในโลกตะวันตก ทำให้ท่าน รู้สึกขัดแย้ง กับวิธีการสอน ธรรมะ ที่ยึดถือ รูปแบบ ตามระเบียบ แบบแผน มากเกินไป ความย่อหย่อน ในพระวินัย ของสงฆ์ ตลอดจน ความเชื่อที่ผิดๆ ของ พุทธศาสนิกชน ในเวลานั้น ทำให้ท่าน มีความเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาที่สอน ที่ปฏิบัติกัน ในเวลานั้น คลาดเคลื่อน ไปมาก จากที่ พระพุทธองค์ ทรงชี้แนะ

พุทธทาสจึงตัดสินใจ กลับใจมา เพื่อศึกษา และทดลองปฏิบัติ ตามแนวทางที่ได้ศึกษามาและเชื่อว่าถูกต้อง โดยร่วมกับนายธรรมทาส (พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๕๔๓) และ คณะธรรมทาน จัดตั้งสถานปฏิบัติธรรม "สวนโมกขพลาราม" ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากนั้น พุทธทาสได้ศึกษา และปฏิบัติธรรมะ อย่างเข้มข้น จนเชื่อว่ามาถูกทาง พร้อมทั้งได้ประกาศ ใช้ชื่อ "พุทธทาส" เพื่อยืนยันให้เห็นถึง อุดมคติสูงสุดในชีวิต จากบันทึกของพุทธทาส เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เขียนไว้ว่า "...ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุกอย่าง ๆ มุ่งหมาย ต่อความสุขนี้ และประกาศ เผยแผ่ความสุขนี้ เท่านั้น ไม่มีอะไรดีกว่านี้ ในบรรดามีอยู่ใน พุทธศาสนา..."

การก่อตั้งสวนโมกข์จึงเป็นจุดการเริ่มต้นของการเดินทางของสวนโมกข์ และในเวลาเดียวกันยังเป็นปรากฏการณ์การเริ่มต้นของพระพุทธานวาทและสังคมนวาทใหม่ ที่นอกเหนือจากรูปแบบทางพระพุทธานวาทที่ปรากฏมีมาแต่เดิม

๒.๒.๔ วัดสนามใน (การเจริญสติแบบเคลื่อนไหว หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ)

วัดสนามใน เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ แนวทางดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเจริญสติด้วยการรู้การเคลื่อนไหว หรือเรียกว่าการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว มุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกเจริญสติโดยการสังเกต หรือเฝ้าดูธรรมชาติรอบตัว เป็นการปฏิบัติสมาธิแนวใหม่ ที่ได้เน้นการนั่ง หรือการเดินตามแนวการปฏิบัติอื่น ๆ เป็นการออกแบบทำสำหรับบริกรรมภาวนา ด้วยการลืมตา และเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นแนวที่ผู้ปฏิบัติให้คำอธิบายว่าเหมาะสมกับจริต และวิธีการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกวิธีการหนึ่ง เพราะเน้นการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ซึ่ง

สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติ หรือมีประสบการณ์ในการมาปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่ สภาพแวดล้อมภายในวัด เต็มไปด้วยต้นไม้ หนองน้ำที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ ไม่เน้นการสร้างสิ่งก่อสร้างแบบวัดโดยทั่วไป โดยวัดสนามในไม่ปรากฏที่มาว่าใครเป็นผู้สร้าง และสร้างเมื่อใด แต่เดิมเป็นวัดกร้าง ไม่มีพระสงฆ์ หรือเณรจำพรรษามาเป็นเวลานาน จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นายวิโรจน์ ศิริอัฐิ และมหาสุขสันต์ ได้เข้ามาแนะนำวัดนี้แก่หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ซึ่งในขณะนั้นได้จำพรรษาอยู่ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์และกำลังหาสถานที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติกรรมฐานแก่ญาติโยม โดยไม่เน้นการก่อสร้าง วัดดั่งเช่นวัดอื่นๆ เมื่อหลวงพ่อเทียนมาดูที่วัดซึ่งแต่เดิมเป็นวัดร้าง พบว่ามีเพียงร่องรอยของโบสถ์เก่าเจดีย์เก่า ซากอิฐกระจัดกระจายอยู่ มีที่ดินเหลืออยู่เฉพาะบริเวณโบสถ์และเจดีย์ นอกนั้นได้ถูกชาวบ้านยึดไปทำกิน หลวงพ่อเทียนพอใจในสถานที่นี้ จึงตัดสินใจที่จะบูรณะให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์และเผยแผ่แนวปฏิบัติสมาธิเคลื่อนไหวนับแต่นั้นและมีผู้สืบท่อมานจนกระทั่งปัจจุบัน

หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ผู้ก่อตั้งวัดและสอนแนวปฏิบัติแบบเคลื่อนไหว เกิดเมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย บิดาชื่อจั้น มารดาชื่อโสม เมื่ออายุได้ ๑๐ กว่าปี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่กับนายชวยที่บวชเป็นพระที่วัดในหมู่บ้าน ได้เรียนตัวหนังสือลาวและตัวหนังสือธรรม พ้ออ่านออกและเขียนได้บ้าง และได้เริ่มฝึกกรรมฐานตั้งแต่คราวนั้น ท่านได้ปฏิบัติหลายวิธี เช่น วิธีพุทโร วิธีนับหนึ่ง สอง สาม... หลังจากบรรพชาเป็นสามเณรได้หนึ่งปีหกเดือน ก็ลาสิกขาออกมา เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุตามประเพณี และลาสิกขาบวชออกมา ดำเนินชีวิตเช่นฆราวาสทั่วไป ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เมื่ออายุได้ ๔๕ ปีเศษ ท่านได้ออกจากบ้านโดยตั้งใจแน่วแน่ว่าจะไม่กลับจนกว่าจะพบธรรมะที่แท้จริง ท่านได้ปฏิบัติธรรมที่วัดรังสิมุกดาราม ตำบลพันพร้าว อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (ปัจจุบันคือ อำเภอศรีเชียงใหม่) โดยทำกรรมฐานวิธีง่ายๆ คือ ทำการเคลื่อนไหว แต่ท่านไม่ได้ภาวนาคำว่า “ติง-นิง” (ติง แปลว่า ไหว) อย่างที่คนอื่นทำกัน ท่านเพียงให้รู้สึกถึงการเคลื่อนไหวของร่างกายและจิตใจเท่านั้น ท่านปฏิบัติด้วยวิธีการดังกล่าวจนเชี่ยวชาญ จึงได้กลับมาเผยแผ่พระชี้แนะสิ่งที่ท่านได้ประสบมา และใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุผลว่าสะดวกต่อการเผยแผ่มากขึ้น วิธีการปฏิบัติตามแนวสมาธิเคลื่อนไหวมีผู้สนใจ และปฏิบัติตามจำนวนมาก ทั้งมีศิษย์ไปเปิดสำนักสาขาปฏิบัติตามแนวในหลาย ๆ สำนัก ท่านดำเนินการอบรมเผยแผ่วิธีการปฏิบัติดังกล่าวเป็นเวลากว่า ๓๑ ปี จนกระทั่งอาพาธเป็นโรคมะเร็งที่กระเพาะอาหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนได้ละสังขารอย่างสงบ ณ สำนักปฏิบัติธรรมทับมิ่งขวัญ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมอายุได้ ๗๗ ปี

๒.๒.๕ วัดพระธรรมกาย

ย้อนอดีตไปเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ครั้งนั้น พระภิกษุสด จนทสโร ได้อุทิศชีวิตปฏิบัติธรรม จนค้นพบวิชาธรรมกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งการค้นพบที่ยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ ทำให้

ท่านได้ทราบว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติ ศาสนาใด ต่างก็มีพระธรรมกายอยู่ภายในตัว และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ด้วยการเจริญสมาธิภาวนาอันนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงจากภายใน

นับจากนั้นมา พระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร) หรือหลวงปู่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้ทุ่มเทเผยแผ่วิชชาธรรมกาย จนมีผู้สนใจมาศึกษาและฝากตัวเป็นศิษย์จำนวนมาก หนึ่งในบรรดาศิษย์ของท่านที่ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในการศึกษาวิชชาธรรมกายขั้นสูง คือ คุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ผู้เคยได้รับคำชมจากหลวงปู่ว่า "ลูกจันทร์นี่ หนึ่งไม่มีสอง"

หลังจากหลวงปู่วัดปากน้ำมรณภาพแล้ว คุณยายได้เผยแผ่วิชชาธรรมกายสืบต่อมาตามคำสั่งของหลวงปู่ จนกระทั่งมีนิสิตผู้หนึ่ง ซึ่งรักการปฏิบัติธรรมอย่างทุ่มเทชีวิตจิตใจมาฝากตัวเป็นศิษย์ของท่าน และมีผลการปฏิบัติธรรมที่ดีเยี่ยม ต่อมา นิสิตผู้นั้นได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีฉายาว่า "ธัมมชโย" นับแต่นั้นมา หลวงพ่อธัมมชโยได้อบรมสั่งสอนธรรมปฏิบัติแก่สาธุชน ที่บ้านธรรมประสิทธิ์ ในเขตวัดปากน้ำ โดย มีผู้สนใจมาปฏิบัติธรรมกับท่านอย่างเนืองแน่น

ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ตรงกับวันมาฆบูชา หลวงพ่อธัมมชโยและหมู่คณะได้ก่อตั้ง "วัดพระธรรมกาย" ขึ้นบนพื้นที่ ๑๙๖ ไร่ ณ ต.คลองสาม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี เพื่อรองรับผู้มาปฏิบัติ ธรรมที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ และเพื่อรองรับงานเผยแผ่วิชชาธรรมกายไปทั่วโลก โดยมีปณิธานอันแน่วแน่ที่จะ "สร้างวัดให้เป็นสถานที่อบรมศีลธรรมของชาวโลก สร้างพระให้เป็นพระแท้ และสร้างคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม"

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ วัดพระธรรมกาย ได้ประกาศเป็นวัด โดยกระทรวงศึกษาธิการตามกฎหมายในชื่อ "ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม" ต่อมา ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "วัดวรณีธรรมกายาราม" ซึ่งมาจากชื่อของ วรณี สุนทรเวช บุตรสาวของ คุณหญิงแพทยพงษาวุธสัทธาธิบดี (ประหยัด สุนทรเวช) ผู้บริจาคสถานที่ และในวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๒๔ ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น "วัดพระธรรมกาย" จนถึงปัจจุบัน

วัดพระธรรมกาย ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยมีพระอธิการไชยบูลย์ ธมมชโย ปัจจุบันเป็น พระเทพญาณมหา มุนี (ไชยบูลย์ ธมมชโย) เป็นเจ้าอาวาส และมีพระเมตต์จ ทตตชีโว ปัจจุบันเป็น พระภาวนา-วิริยคุณ เป็นรองเจ้าอาวาส

ส่วนมูลนิธิธรรมกายนั้น จัดตั้งขึ้นก่อนที่วัดจะก่อตั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เดิมใช้ชื่อว่า "มูลนิธิธรรม-ประสิทธิ์" โดยจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ณ กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เมื่อสร้างวัดพระธรรมกายเสร็จได้ขอแก้ไขเอกสาร เปลี่ยนชื่อเป็น "มูลนิธิพระธรรมกาย" เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ณ ศาลากลางจังหวัดปทุมธานี และเพื่อให้สืบสนับกับชื่อวัด จึงจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงชื่อจาก มูลนิธิพระธรรมกาย เป็น "มูลนิธิธรรมกาย" โดยได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ตามหนังสือที่ ศธ ๑๓๐๔/๖๐๘๘ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

๒.๒.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร เดิมชื่อเรียกกันว่า วัดสลัก ในหนังสือเก่าบางแห่งเรียกว่า วัดฉลักบ้าง วัดชะหลักบ้าง ทั้งสองชื่อหลังนี้คงจะเพี้ยน มาจากชื่อแรก มูลเหตุที่เรียกว่า วัดสลัก นั้นสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ว่า “จะเป็นเพราะเมื่อแรกสร้าง มีของสิ่งใดที่ทำด้วยฝีมือสลักติดกับที่ทำเกลี้ยงๆ เป็นสามัญในวัดอื่น คนทั้งหลาย จึงเรียกว่า วัดสลัก มิใช่ชื่อนามสำหรับวัด แต่เป็นวัดขนาดกลางมิใช่วัดเล็กๆ” แต่อีกความเห็นหนึ่งซึ่งเป็นคำเก่าเล่าต่อกันมาว่า วัดนี้แต่ก่อนนั้นมีพระภิกษุ ที่เป็นช่างฝีมือแกะสลักชิ้นชื่อบ่อยมาก จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านพากันเรียกชื่อวัดตามเกียรติคุณดังกล่าวกันว่า วัดสลัก

วัดสลัก เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่จะเป็นวัดที่ท่านผู้ใดสร้างและสร้างในเดือน ปีใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีย้ายราชธานีมาจากอยุธยาแล้วมาตั้งอยู่ที่กรุงธนบุรี ได้กำหนดพื้นที่สร้างพระนครทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดสลักก็ได้เข้าอยู่ในเขตพระนครด้วยจึงทรงยกฐานะเป็นพระอารามหลวง แต่มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงชื่อวัด

ต่อมา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรด ให้ย้ายพระนครมาตั้งทางฝั่งตะวันออก วัดสลัก อยู่ระหว่างพระบรมมหาราชวัง คือ วังหลวงกับพระราชวังบวร คือ วังหน้า โดยเฉพาะพระราชวังบวรฯ นั้น ขยายเนื้อที่ทางใต้ลงมาเกินเนื้อที่วัดสลักเข้าไปด้วย จึงโปรดให้ทำผาติกรรมเอาเนื้อที่ทางตอนใต้วัดให้แก่วัด เพื่อแลกเอาพื้นที่ตอนเหนือของวัดไป (บริเวณวัดสลักเดิมตอนใต้สุดเขตตรงหอระฆังและสระน้ำ ซึ่งเรียกว่า สระทิพยนิภา ปัจจุบัน เป็นที่ตั้งตัวอาคารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ขยายมาถึงซอยศิลปากรปัจจุบันนี้) และกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้ทรงทำผาติกรรมเอาที่วัดไปดังนี้ สันนิษฐานกันว่า คงเป็นมูลเหตุให้ทรงสร้างวัดนี้ การสร้างวัดเริ่มตั้งแต่ราว ปีเถาะ ในปี พ.ศ.๒๓๒๖ อันเป็นปีเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นทรงสร้างสำเร็จก็โปรดขนานนามชื่อใหม่ว่า วัดนิพพานาราม

เหตุที่ทรงเปลี่ยนชื่อวัดสลัก เป็น วัดนิพพานาราม สันนิษฐานว่า เดิมทีเดียวจะทรงเปลี่ยน ชื่อวัดสลักเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ เพราะสิ่งก่อสร้าง เช่น พระมณฑป ได้ทรงถ่ายแบบมณฑปมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยามาสร้าง เป็นแต่ไม่มีจตุรมุขเท่านั้นและพระประสงค์ที่ทรงสร้างก็เพื่อบรรจุพระอัฐิ แบบเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยา คือ บรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (คือพระราชบิดาของพระองค์ซึ่งเป็นต้นพระราชวงศ์จักรี) อันเป็นส่วนของกรมพระราชวังบวรฯ มหาสุรสิงหนาท (พระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก อันเป็นส่วนของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกประดิษฐานอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง) แต่มาติดขัดตรงที่ว่า วัดนี้หาได้อยู่ในพระบรมมหาราชวังดังวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยาไม่ จึงได้ทรงคิดเปลี่ยนชื่อไปเป็น วัดนิพพานาราม เพราะด้วยพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ดังที่กล่าวไว้แล้ว (พระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมราชชนกนั้น สันนิษฐานว่า บรรจุไว้ตอนล่างของพระเจดีย์ทองโนโบสถ์พระธาตุ ส่วนพระบรมสารีริกธาตุอยู่ด้านบน)

พระมณฑปที่กล่าวถึงนี้ คือ โบสถ์พระธาตุในปัจจุบันนี้ แต่เดิมทำทรงหลังคาเป็นมณฑปโดยเอายอดปราสาทซึ่งเดิมกะจะสร้างในพระราชวังบวรฯ มาสร้าง ครั้นมณฑปนั้นถูกไฟไหม้เมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปิระกา ตรีศก จุลศักราช ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ เวลายามเศษ เหลือแต่ผนัง เวลาทรงสร้างใหม่โปรดให้ทำหลังคาจตุรมุข มีให้ทำเครื่องยอดตามเดิม มาแก้โบสถ์พระธาตุ เป็นทรงหลังคาออกมุข ๒ ด้านเช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน เข้าใจว่าคงจะมาแก้ไข เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชการที่ ๓

เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระราชปรารภกับสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้ากรมพระราชวังบวรฯ มหาสุรสิงหนาท เรื่องทำสังคายนาพระไตรปิฎกและทรงพระราชดำริเห็นพ้องต้องกันว่า วัดนิพพานาราม สมควรเป็นที่ประชุมในการทำสังคายนา เพราะอยู่ระหว่างวังหลวงกับวังหน้า สะดวกที่ทั้งสองพระองค์ จะทำการอุปถัมภ์ให้การทำสังคายนาถูกลงไปโดยเรียบร้อย สมพระราชศรัทธา จึงโปรดให้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่เป็น วัดพระศรีสรรเพชญ์ แม้มิได้อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้ เนื่องมาจากเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ชื่อวัดนิพพานารามไม่มีแบบแผน ๒) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้วในพระบรมมหาราชวังนั้น ชาวบ้านพากันเรียกว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ตลอดมา เพราะเห็นว่า เป็นวัดที่อยู่ในวังหลวง เหมือนกรุงศรีอยุธยา แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไม่โปรดให้เรียกเช่นนั้น ด้วยวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้วไม่ได้เก็บพระอัฐิอย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่ กรุงศรีอยุธยา และ ๓) เพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของกรมพระราชวังบวรฯ มหาสุรสิงหนาทมาแต่เดิม คือ มีพระประสงค์จะให้วัดนี้ชื่อ วัดพระศรีสรรเพชญ์ ด้วยเหตุ ๓ ประการที่กล่าวมานี้ วัดนิพพานาราม จึงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม หรือเรียกกันสั้นๆ ว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ และคงจะเรียกพระประธานในพระอุโบสถซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ว่า พระศรีสรรเพชญ์ มาแต่ครั้งนั้น ตามแบบอย่างพระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ที่ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในกรุงศรีอยุธยาโบราณ ต่างแต่พระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยา เป็นพระยืนห่มทอง

วัดสลักหรือวัดนิพพานาราม เปลี่ยนนามเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์มาได้ประมาณ ๑๕-๑๖ ปี ครั้นถึงปีกุน พ.ศ.๒๓๔๖ เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็น วัดมหาธาตุ ซึ่งในการเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมหาธาตุครั้งนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า “วัดมหาธาตุ ถูกร้างเรียกเต็มตามแบบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นหลักของพระนครย่อมมีทวารวดีธานีในประเทศนี้ จำต้องมีในพระนครอมรรัตนโกสินทร์นี้ประการ ๑ พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระมณฑป (คือในโบสถ์พระธาตุ) เป็นพระศรีรัตนมหาธาตุมีอยู่ในพระอารามแล้วประการ ๑ เป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชเหมือนวัดมหาธาตุที่กรุงเก่านี้อีกประการ ๑ เพราะสมควรแก่นามว่า วัดมหาธาตุ ยิ่งกว่านามอื่น ด้วยประการฉะนี้ จึงพระราชทานนามว่า “วัดมหาธาตุ”

ต่อมา ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้งมหาวิทยาลัยการศึกษาของสงฆ์ฝ่ายมหานิกายขึ้นในวัดมหาธาตุ เรียกว่า มหาธาตุวิทยาลัย คู่กับ มหามกุฏราชวิทยาลัย

ของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเมื่อ ร.ศ.๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) โดยมีพระราชปรารภว่า “จำเดิมแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้วมา ได้ทรงทูลบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ แต่พระสัทธรรมในพระพุทธศาสนานี้ ย่อมมีเหตุปัจจัยอาศัยกันและกัน เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเจริญแพร่หลายอยู่ พระปฏิบัติสัทธรรมจึงจะเจริญไพบูลย์ได้ เมื่อพระปฏิบัติสัทธรรมไพบูลย์อยู่ พระปริยัติสัทธรรมย่อมเป็นรากเหง้าเค้ามูลแห่งพระพุทธศาสนา พระศาสนาจะดำรงอยู่และเจริญก็ด้วยพระปริยัติสัทธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติสัทธรรม อันเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนาให้ไพศาลยิ่งขึ้น ก็ย่อมอาศัยการบำรุงให้มีผู้เล่าเรียนและที่เรียนให้สะดวกยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรมที่เป็นไปอยู่เวลานี้ ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำรุงทั่วทุกพระอาราม แต่ยังหาเป็นอันนับบริบูรณ์แท้ไม่ เพราะเป็นแต่สถานที่เล่าเรียนในขั้นต้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียนพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูงขึ้นไป ๒ สถาน สถานที่หนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของของสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ได้ตั้งไว้ที่วัดบวรนิเวศวิหารพระอารามหลวง พระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกสถานที่หนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของสงฆ์ฝ่ายมหานิกายได้ตั้งไว้ที่ วัดมหาธาตุราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ได้เปิดการเล่าเรียนแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ สิบมา”

ครั้งปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๓๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมารทรงสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบริจาคนครราชบุรีอันเป็นส่วนพระองค์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อุทิศพระราชทานให้ปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุจนสำเร็จ แล้วโปรดให้เพิ่มสร้อยต่อชื่อวัดเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นว่า “วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”

๒.๓ กิจกรรมของพระสงฆ์และองค์กร

กิจกรรมของพระสงฆ์ในแต่ละองค์กรที่เน้นในด้านปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิต และปัญญา เป็นยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่สำคัญในการเผยแผ่ศาสนาอย่างมาก และแต่ละองค์กรก็จะมีวิธีและรูปแบบที่อาจแตกต่างกัน กล่าวคือบางองค์กรเน้นกิจกรรมเชิงรุก (Approach Strategy) บางองค์กรอาจเน้นกิจกรรมเชิงรับ (Defensive strategy) หรือบางองค์กรอาจเน้นทั้งเชิงรุกและรับ ซึ่งวิธีการทั้งสองนี้สอดคล้องกับวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกาศศาสนาในขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในท่ามกลางสังคมพราหมณ์ที่กำลังทรงอิทธิพลอยู่ในเวลานั้น เมื่อพระองค์เริ่มประกาศหลักธรรมหรือหมุนกงล้อธรรมจักรที่ทรงค้นพบ ทรงใช้วิธีการเผยแผ่ตามพุทธกิจ ๕ ประการของพระองค์^๖ กล่าวคือ

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. โรงพิมพ์ธรรมสภา กรุงเทพฯ.

๑. เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลก
๒. ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม
๓. ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย
๔. ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย
๕. ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งจะทรงเสด็จไปแสดงธรรมโปรด

จากการศึกษาพุทธกิจ ๕ ประการของพระองค์ สามารถสรุปกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาได้เป็น ๒ แนว คือ แนวรับและแนวรุก

๑. แนวรุก (Approach Strategy) คือ จะเห็นได้ตั้งแต่หลังจากการตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข ๗ สัปดาห์แล้ว พระองค์เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ทันที ในพระไตรปิฎกหลายแห่งกล่าวไว้ว่า รุ่งเช้าพระพุทธองค์จะทรงบาตรเพื่อออกไปโปรดสัตว์ ระหว่างทางบางครั้งทรงแวะตามสภาหรือที่ประชุมของบ้านเมือง สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดกับเจ้าลัทธิ หัวหน้า และประชาชนเหล่านั้น การเผยแผ่ในเชิงรุก ทำให้การประดิษฐานพระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลา ๒ - ๓ ปี หลังจากทรงประกาศพระศาสนา

๒. การเผยแผ่เชิงรับ (Defensive Strategy) คือการอยู่กับที่หรืออยู่วัด เพื่อให้ประชาชนที่มีปัญหาในชีวิตจะเข้าวัด เพื่อขอคำแนะนำถึงแนวทางในการดำเนินชีวิต มีประชาชนหลายระดับชั้นที่ศรัทธาในหลักธรรมของพระพุทธองค์ ต้องการให้พระองค์อยู่ด้วย เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและแสงสว่างนำทางแห่งชีวิตของพวกเขา จึงริเริ่มสร้างที่พักสำหรับพระพุทธองค์ วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา จึงเกิดขึ้น มีชื่อที่เรารู้จักกันว่า วัดป่าไม้หรือเวฬุวนาราม เป็นวัดที่พระเจ้าพิมพิสารผู้ครองแคว้นมคธสร้างถวายไว้ในพระศาสนา และต่อมาก็มีประชาชนอีกมากมายทั้งเศรษฐี นายแพทย์ คนธรรมดา และหญิงงามเมืองได้พากันสร้างถวาย พระภิกษุสงฆ์ที่มีพักเป็นหลักแหล่งจึงได้เริ่ม

จะเห็นได้ว่าในพุทธกิจนั้น มีทั้งการเผยแผ่เชิงรับและรุก ซึ่งพระพุทธองค์ทรงดำเนินตามนโยบายนี้ตลอดระยะเวลา ๔๕ ปีแห่งการทรงงานของพระองค์ จากแนวคิดนี้พระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ดังกล่าว จึงมีการเผยแผ่ทั้งในเชิงรุกและรับ ดังกิจกรรมต่างๆ ที่วัดได้ดำเนินตามพันธกิจของตนจนปรากฏเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยจะได้จำแนกเพื่อความชัดเจนดังนี้

๒.๓.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายารามเป็นองค์กรที่มีความโดดเด่น และมีบทบาทสำคัญในด้านการเผยแผ่และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา โดยก่อกำเนิดจากสถาบันพุทธภวนาวิชาธรรมกาย^๗ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของสถาบันที่สำคัญ ๓ ประการคือ

๑) เพื่อสร้างพระในใจตนเองและผู้อื่น เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสาธุชนให้กว้างขวางออกไป

๒) เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์หรือวิทยากร ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และให้ตั้งงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง ได้ช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาให้ยืนยาว และ

๓) เพื่อรักษาและสืบต่อธรรมเนียมปฏิบัติตามแนววิชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของสถาบันนั้นมีความชัดเจน ทำให้สถาบันค่อยๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นมาเป็นลำดับ ผ่านโครงการกิจกรรมการอบรมและเผยแผ่ธรรมเนียมปฏิบัติของสถาบันตามวัตถุประสงค์ของการบริหารวัด คือ

๑. เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง (สพพทุกขนิสสรณนิพพานสัจฉิกรณตถาย)

๒. เพื่อฝึกฝนตนเองและหมู่คณะ คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คือ คุณความดีหรือคุณธรรม และความรู้ความสามารถ เหมาะแก่ตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ กล่าวคือ

๒.๑ เพื่อให้รับรู้ เรียนรู้ และรอบรู้ พระปริยัติศีลธรรม พระปฏิบัติศีลธรรม เพื่อให้ได้รับผลเป็นพระปฏิบัติศีลธรรม หรืออย่างน้อยให้มีประสบการณ์จากการปฏิบัติพระศีลธรรมตามสมควร

๒.๒ เพื่อให้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่าง (ทิฏฐานาคติ) ที่ดีแก่ผู้อื่น

๒.๓ เพื่อให้เป็นที่ตั้งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน สามารถเป็นที่พึ่งทางใจแก่ประชาชนได้

๒.๔ เพื่อให้ช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ยืนยาว และมั่นคงยิ่งขึ้นไป

๓. เพื่อให้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลคุณความดี เพื่อประโยชน์และความสันติสุขของสาธุชนหมู่ใหญ่ กล่าวคือ

^๗ วิชา=วิทยา, รู้แจ้ง, ปรีชา; ธรรมกาย = กองหรือหมู่แห่งธรรม กล่าวคือ ธรรมที่รวมคุณธรรมของพระอรหันต์และของพระพุทธเจ้า

๓.๑ เป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมศีลธรรม และภาวนาธรรม เพื่อให้ได้แสงสว่างแห่งธรรมเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญและ สันติสุข ด้วยความสงบกาย วาจาใจ ด้วยสติสัมปชัญญะ และด้วยปัญญาอันเห็นชอบ

๓.๒ เพื่อให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี ทานพิธี บุญพิธี เป็นต้น

๓.๓ เพื่อให้เป็นอุทยานการศึกษา คือ ศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ทั้งคดีโลกและคดียุทธธรรม ที่จะยังความสว่างคือปัญญา และประโยชน์แก่สาธุชนโดยทั่วไป

วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีการกำหนดกิจกรรมเป็นปฏิทินกิจกรรมในแต่ละปีไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อวัดในการปฏิบัติงาน ดังนี้

๑. ทุกวันอาทิตย์และวันที่วัดมีกิจกรรมสำคัญ

เวลา	กิจกรรม	การบริการ
๐๙.๐๐ น.	รับศีล เจริญภาวนา ฟังธรรม บรรยายจาก หลวงพ่อ พระเทพญาณมงคล หรือพระ เถรานุเถระอื่นๆแล้วถวาย สังฆทานภัตตาหารเพลแด่ พระภิกษุสามเณร	๑. กรุงเทพฯ - รถออกจากปากทางเข้าวัดสระเกศ (ภูเขาทอง) กรุงเทพฯ เวลา ๐๗.๐๐ น. ๒. กาญจนบุรี - รถบัสออกจากศาลเจ้าพ่อหลักเมือง กาญจนบุรี เวลา ๐๗.๐๐ น. มีรายละเอียด จุด รับ-ส่ง ระหว่างทาง ดังต่อไปนี้
๑๓.๐๐ น.	สวดมนต์ และเจริญภาวนา	- รถออกที่วัดศรีอุปการาม ๐๖.๓๐ น. - หน้าศาลหลักเมืองกาญจนบุรี ฝั่งโรงเรียน กาญจนานุเคราะห์ ๗.๐๐ น. - หน้าตลาดท่าม่วง ที่ป้ายจอดรถโดยสารประจำ ทาง ๗.๑๐ น. - หน้าเทศบาลเมืองท่าเรือพระแท่น ๗.๓๐ น. - หน้าเทศบาลเมืองท่ามะกา ๗.๔๕ น. - หน้าสถานีตำรวจภูธรลูกแก ๘.๐๐ น. - หอนาฬิกาบ้านโป่ง ที่ป้ายจอดรถโดยสารประจำ ทาง ๘.๑๕ น. - หน้าสถานีตำรวจภูธรบางแพ ๘.๔๕ น.

๒. กิจกรรมตามปฏิทินกิจกรรมประจำปี (กิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นปฏิทินกิจกรรมปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เท่านั้น ในปีถัดไปวัดก็จะปรับวัน เดือน ปี ให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานต่อไป)

วัน / เดือน / ปี	เวลา	กิจกรรม
ทุกวันอาทิตย์		บำเพ็ญบุญกุศล เจริญภาวนาธรรม
๓๐ ธ.ค. - ๒ ม.ค.		ปฏิบัติธรรม เจริญพุทธมนต์ข้ามปี ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่
๑ ม.ค.	๐๙.๓๐ น.	วันขึ้นปีใหม่ ทำบุญตักบาตร ตั้งทุนและเพิ่มทุนนิธิตถาทหารศิลาณเภสัช และ ทุนนิธิเพื่อการศึกษา อบรมและเผยแผ่ธรรมปฏิบัติ
๑๑ ม.ค.		วันคล้ายวันเกิด เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ กทม.
๑-๑๓ ก.พ.		อบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง ป.ย.๑-๒ ถึง ป.จ.๕ คณะสงฆ์ภาค ๑๕
๓ ก.พ.		วันคล้ายวันมรณภาพ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ปีที่ ๕๓ ปฏิบัติธรรม ๓-๕ ก.พ.
๑๖ ก.พ.		วันคล้ายวันเกิด พระเดชพระคุณ พระราชพรหมเถร (วีระ คณฺตุตฺโม) วัดปากน้ำ กทม.
๕-๖-๗ มี.ค.		วันนมัสการบูชาพระบรมสารีริกธาตุประจำปี (ปฏิบัติธรรม ๕-๗ มี.ค.)และวันมาฆบูชา (ปฏิบัติธรรม ๖-๘ มี.ค.)
๑-๑๕ เม		บรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน รุ่นที่ ๑๙ ๑ เม.ย. รับสมัคร มอบตัวอยู่วัด ปทุมนิเทศ ๕ เม.ย. ๑๔.๐๐ น. พิธีปลงผม เวลา ๖ เม.ย. ๑๒.๓๐ น. พิธีบรรพชา และอยู่ปฏิบัติธรรม ๑๕ เม.ย. ๑๓.๐๐ น. พิธีลาสิกขา
๑๓-๑๕ เม.ย.	๐๙.๓๐ น. ๑๒.๓๐ น.	วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ของชาวไทย (ปฏิบัติธรรม ๑๓-๑๕ เม.ย.) พิธีสวดมาติกา บังสุกุล อุทิศส่วนกุศลให้อดีตบูรพาจารย์ และบรรพ บุรุษ ผู้ล่วงลับ สร่งน้ำพระบรมสารีริกธาตุ
๑-๑๔ พ.ค.		อบรมพระกัมมัฏฐาน สมถวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ รุ่นกลางปี รุ่นที่ ๖๓
๕ พ.ค.		รับบริจาคโลหิตวันฉัตรมงคล ครั้งที่ ๑
๑๕-๒๘ พ.ค.		อบรมพระวิปัสสนาจารย์ รุ่นกลางปี
๑๗ พ.ค.		วันไหว้ครู และเปิดเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
๒๑ พ.ค.		ปทุมนิเทศ เปิดการศึกษา หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มจร. วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ปีการศึกษา
๒๔ พ.ค.		เปิดเรียนนักรรรมชั้นตรี ห้องสามเณร

๔ มิ.ย.	๐๙.๓๐ น. ๑๐.๓๐ น. ๑๓.๐๐ น.	วันวิสาขบูชา (ปฏิบัติธรรมถวายเป็นพุทธบูชา ๓-๕ มิ.ย.) สาธุชนรับศีลและเจริญภาวนา พระเทพญาณมงคล แสดงธรรม พิธีทอดผ้าป่าวิสาขบูชา และถวายภัตตาหารเป็นสังฆทาน เวียนประทักษิณบูชาพระรัตนตรัย
๑๒ มิ.ย.		วันอัฐมีบูชา (วันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ)
ทุกวันพระ ขึ้น ๘,๑๕ ค่ำ และ แรม ๘,๑๕ ค่ำ ในระหว่างเข้าพรรษา ถืออุโบสถศีล ปฏิบัติธรรม		
๒ ส.ค.	๐๙.๓๐ น. ๑๐.๓๐ น. ๑๓.๐๐ น.	วันอาสาฬหบูชา (ปฏิบัติธรรม ทาน ศีล ภาวนา ๒-๕ ส.ค.) สาธุชนรับศีลและเจริญภาวนา พระเทพญาณมงคล แสดงธรรม พิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน แต่พระภิกษุสงฆ์จำพรรษา มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาและถวายภัตตาหารเป็น สังฆทาน เวียนประทักษิณบูชาพระรัตนตรัย
๓ ส.ค.		วันเข้าพรรษา อธิษฐานอยู่จำพรรษา
๓-๕ ส.ค.		เทศน์มหาชาติ พระเวสสันดรชาดก โดย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำจังหวัดราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม
๕ ส.ค.		ทอดผ้าป่า ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้นโท เพื่อสนับสนุนการให้การศึกษา ภาษาบาลี
๘ ส.ค.		พิธีเจริญจิตตภาวนาถวายเป็นพระราชากุศล แต่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
๙ ส.ค.		ประชุมอบรมพระนวกะ อำเภอดำเนินสะดวก ณ ศาลาสมเด็จพระ พุทธาจารย์ (หอดฉัน)
๑๒ ส.ค.		วันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ (ปฏิบัติธรรม ๑๑-๑๓ ส.ค.) รับบริจาคโลหิต ครั้งที่ ๒
๑๖ ส.ค.		วันไหว้ครู และเปิดเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
๒๖ ส.ค.		วันคล้ายวันเกิด เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัด ปากน้ำ กทม. (๘๗ ปี)
๓๐ ก.ย.		วันคล้ายวันบรรลุนิกรรมของหลวงพ่อดำปากน้ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ (ปฏิบัติธรรม ๒๙ ก.ย. - ๑ ต.ค.)
๑๐ ต.ค.		วันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อดำปากน้ำ
๓๐ ต.ค.		วันปวารณาออกพรรษา (ปฏิบัติธรรม ๒๘-๓๑ ต.ค.)
๓๑ ต.ค.		วันเทโวโรหนะ (พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก)

	๐๙.๓๐ น.	พิธีตักบาตร เวลา
๔ พ.ย.		วันทอดกฐินสามัคคี (ปฏิบัติธรรม ทาน ศิล ภาวนา ๓-๕ พ.ย.)
๒๕ พ.ย.		เทศน์มหาชาติ พระเวสสันดรชาดก เพื่อสมทบทุนการดำเนินการศึกษาของหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มจร. วัดหลวงพอสตธรรมกายาราม
๑-๑๔ ธ.ค.		อบรมพระกัมมัฏฐาน สมถวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ รุ่นปลายปี รุ่นที่ ๖๔
๒ ธ.ค.		พิธีเจริญจิตตภาวนาถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (กำหนดวันอาจเปลี่ยนแปลง)
๕ ธ.ค.		วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (ปฏิบัติธรรม ๔-๖ ธ.ค.)รับบริจาคโลหิต ครั้งที่ ๓
๙ ธ.ค.		วันสามเณร
๑๕-๒๘ ธ.ค.		อบรมพระวิปัสสนาจารย์ รุ่นปลายปี

๒.๓.๒ วัดหนองป่าพง มีกิจกรรม แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ กิจกรรมประจำปีและกิจกรรมทั่วไป มีลักษณะดังนี้ คือ

๑. กิจกรรมประจำปี

๑.๑ วันอารีโยบูชา กำหนดงานปฏิบัติธรรมประจำปี ระหว่าง ๑๒ - ๑๗ มกราคม การปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นอารีโยบูชาแด่ พระเดชพระคุณ พระโพธิญาณเถร หรือ หลวงปู่ชา สุภัทโท ซึ่งประกอบไปด้วยพระภิกษุสงฆ์ที่มาจากประเทศต่างๆ พระภิกษุที่เดินทางมาจากทั่วภูมิภาคในประเทศไทย พระอัครดรงค์กรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และ หลวงปู่ชา สุภัทโท เดินทางมาปักกรดปฏิบัติธรรม ตลอดจนประชาชนทั่วไป ได้พร้อมใจกัน นุ่งขาว ห่มขาวมาปฏิบัติธรรม กันตลอดทั้งวัน และฟังเทศน์ฟังธรรมกัน โดยมีตารางกำหนดเวลาของกิจกรรมดังนี้

วันที่ ๑๒ มกราคม	
เวลา ๐๙.๐๐ น	ลงทะเบียน จัดที่พักตามจุดที่คณะกรรมการจัดให้ทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้ ใฝ่ต่อการปฏิบัติธรรม
เวลา ๑๔.๐๐ น	ดูแลปิดกวาดที่พักให้สะอาดเรียบร้อย สรงน้ำ อาบน้ำ
เวลา ๑๖.๐๐ น	ฉันน้ำปานะ เตินจงกรม
เวลา ๑๙.๐๐ น	สัจญญานระฆัง รวมนั่งสมาธิ ทำวัตรเย็น
เวลา ๒๑.๐๐ น	สมาทานศีล๘ ฟังพระธรรมเทศนา
เวลา ๒๒.๐๐ น	พักผ่อน
วันที่ ๑๓ -๑๕ มกราคม ๒๕๕๖	
เวลา ๐๓.๐๐ น	สัจญญานระฆัง ทำวัตรเช้า นั่งสมาธิ
เวลา ๐๕.๐๐ น	ภิกษุ สามเณร จัดโรงฉัน
เวลา ๐๕.๓๐	น ภิกษุ สามเณร ออกรับบิณฑบาต
เวลา ๐๖.๐๐	น อุบาสก อุบาสิกา เตินจงกรม
เวลา ๐๘.๐๐ น	รวมกันที่ธรรมศาลา ฟังพระธรรมเทศนา กล่าวถวายสังฆทาน พระภิกษุ สามเณรรับและฉันภัตตาหาร
เวลา ๑๐.๐๐ น	ล้างบาตร รวมกันฉันที่โรงฉัน ฟังโอวาท กราบพระ เลิกพร้อมกัน กลับที่พัก เติน จงกรม
เวลา ๑๒.๐๐ น	พักผ่อน
เวลา ๑๓.๐๐ น	สัจญญานระฆัง พระภิกษุ สามเณรนั่งสมาธิ รวมกันที่อุโบสถ อุบาสก /อุบาสิกา รวมนั่งสมาธิที่ธรรมศาลา
เวลา ๑๔.๐๐ น	ฟังพระธรรมเทศนา (ตามมติที่ประชุมแยกอบรมพระเณร กับอุบาสก อุบาสิกา ต่างหาก)
เวลา ๑๕.๐๐ น	ฉันน้ำปานะที่โรงฉัน ทำกิจส่วนตัว
เวลา ๑๖.๐๐ น	รวมกัน เตินจงกรม
เวลา ๑๙.๐๐ น	ทำวัตรเย็น
เวลา ๒๐.๐๐ น	นั่งสมาธิภาวนา
เวลา ๒๑.๐๐ น	ฟังพระธรรมเทศนา
เวลา ๒๒.๐๐ น	พักผ่อน
วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๖	

เวลา ๐๓.๐๐ น	สัญญาณระฆัง ทำวัตรเช้า นั่งสมาธิ
เวลา ๐๕.๐๐ น	ภิกษุ สามเณร จัดโรงฉัน
เวลา ๐๕.๓๐ น	ภิกษุ สามเณร ออกรับบิณฑบาต
เวลา ๐๖.๐๐ น	อุบาสก อุบาสิกาเดินจงกรม
เวลา ๐๘.๐๐ น	รวมกันที่ธรรมศาลา ฟังพระธรรมเทศนา กล่าวถวายสังฆทาน พระภิกษุ สามเณรรับและฉันภัตตาหาร
เวลา ๑๐.๐๐ น	ล้างบาตร รวมกันฉันที่โรงฉันฟังโอวาท กราบพระเล็กพร้อมกัน กลับที่พัก เดินจงกรม
เวลา ๑๒.๐๐ น	พักผ่อน
เวลา ๑๓.๐๐ น	สัญญาณระฆัง พระภิกษุ สามเณรนั่งสมาธิ รวมกันที่อุโบสถ อุบาสก /อุบาสิกา รวมนั่งสมาธิที่ธรรมศาลา
เวลา ๑๔.๐๐ น	ฟังพระธรรมเทศนา (ตามมติที่ประชุมแยกอบรมพระเณร กับอุบาสก อุบาสิกา ต่างหาก)
เวลา ๑๕.๐๐ น	จัดแถวพระภิกษุ สามเณรและอุบาสก อุบาสิกาพร้อมด้วยดอกไม้ ฐูปเทียนจากธรรมศาลาสู่ลานเจดีย์พระโพธิญาณเณรทำประทักษิณรอบเจดีย์ ๓ รอบ เสร็จฉันน้ำปานะที่โรงฉัน
เวลา ๑๗.๐๐ น	พักผ่อนตามอัธยาศัย
เวลา ๑๙.๐๐ น	สัญญาณระฆัง ทำวัตรเย็น
เวลา ๒๐.๐๐ น	นั่งสมาธิภาวนาร่วมกัน
เวลา ๒๑.๐๐ น	ฟังพระธรรมเทศนาตลอดคืน
วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๖	
เวลา ๐๕.๓๐ น	ภิกษุ สามเณร ออกรับบิณฑบาต
เวลา ๐๘.๐๐ น	ทำพิธีเครื่องสักการะแด่พระมหาเถระ กล่าวถวายสังฆทาน พระภิกษุ สามเณรรับและฉันภัตตาหาร
เวลา ๐๙.๐๐ น	ล้างบาตร เก็บบริขาร ฟังโอวาทที่โรงฉัน กราบพระเล็กพร้อมกันแยกย้ายกลับอาวาสตามปกติ
หมายเหตุ : กำหนดการจะใช้อย่างนี้ทุกปีและอาจเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม	

๑.๒ การประชุมสงฆ์หนองป่าพง เกิดขึ้นในช่วงระหว่างวันที่ ๑๖ - ๑๗ และ ๑๘ มิถุนายนของทุกปี ซึ่งได้กำหนดเอาช่วงวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่ocha ก่อนเข้าพรรษา เนื่องจากวัดหนองป่าพงมีสาขาและภิกษุสามเณรมากมายกระจายกันไปบำเพ็ญสมณะธรรมอยู่ตามสาขาต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ อาจมีข้อสงสัยในการปฏิบัติธรรม มีอธิกรณ์เกิดขึ้นในบางสาขา หรือแนวคิดของหลวงพ่ochaอาจผิดเพี้ยนไป จึงต้องมีการประชุมสงฆ์เพื่อผูกความสามัคคีในหมู่สงฆ์และได้ทบทวนแนวทางการปฏิบัติให้อยู่ในครรลองธรรมของหลวงพ่ocha โดยพระสงฆ์ที่มาประชุมกันจะเป็นเจ้าอาวาสหรือประธานสงฆ์ของสาขาวัดหนองป่าพงทุกสาขา โดยมีตารางกำหนดการดังนี้

วันที่ ๑๖ มิถุนายน	
เวลา ๑๒.๐๐ น.	รวมพร้อมกันที่อุโบสถ
เวลา ๑๓.๐๐ น.	นั่งสมาธิ
เวลา ๑๔.๐๐ น.	พระมหาเถระให้โอวาท และเปิดการประชุม
เวลา ๑๘.๐๐ น.	ปิดประชุมและฉันน้ำปานะ
วันที่ ๑๗ มิถุนายน	
เวลา ๐๕.๑๕ น.	พระภิกษุ-สามเณรออกมารับบิณฑบาต
เวลา ๐๘.๐๐ น.	ฉันภัตตาหาร
เวลา ๑๓.๐๐ น.	รวมประชุมที่อุโบสถ-ปิดประชุม
เวลา ๑๘.๐๐ น.	ถวายเครื่องสักการะพระมหาเถระ
วันที่ ๑๘ มิถุนายน	
เวลา ๐๕.๑๕ น.	พระภิกษุ-สามเณรออกมารับบิณฑบาต
เวลา ๐๘.๐๐ น.	ฉันภัตตาหาร แยกย้ายกลับอาวาสตามปกติ

๑.๓ กฐินประจำปี ตรงกับวันขึ้น ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ งานทอดกฐินของวัดหนองป่าพงแตกต่างจากวัดทั่วไป คือ ก่อนวันทอดกฐิน คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ พระภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา จากวัดสาขาต่างๆมารวมตัวกันที่วัดหนองป่าพง เพื่อปฏิบัติธรรมเจริญภาวนา เจริญพระ

พุทธมนต์ และมีพระมหาเถระแสดงพระธรรมเทศนาตลอดคืน เช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ถวายผ้ากฐิน พระสงฆ์ อนุโทนาเป็นอันเสร็จพิธีส่วนที่เกี่ยวข้องกับฆราวาส เมื่อได้ผ้ามา คณะสงฆ์ลงมติแล้วถวายผ้าแก่นักภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งโดยปกติจะมองถวายแก่พระเถระผู้อุปการะแก่สงฆ์ เช่นประธานสงฆ์ หรือพระเถระผู้ ลำดับพรรษารองลงมา มีพุทธานุญาตให้นำผ้ากฐินไปทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งในจีวร โดยตัดย้อมให้เสร็จ ในวันนั้น แล้วนำถวายผ้ากฐินและอนุโมทนาแก่พระภิกษุผู้ได้รับความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ในการประชุม สงฆ์ที่อุโบสถตอนค่ำ

๒. กิจกรรมทั่วไป

กล่าวคือนอกจากกิจกรรมประจำปีแล้ว กิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินไปตามปกติคือ การ ปฏิบัติกรรมฐาน ที่ทางวัดหนองป่าพงได้เปิดให้พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และผู้สนใจทั่วไปมา ปฏิบัติ ทั้งนี้การปฏิบัติกรรมฐานนี้ให้ปฏิบัติตามความถนัดของตนเอง เช่นผู้ปฏิบัติเน้นอาณานสติ เป็นต้น หรือกรรมฐานสายอื่นๆ ก็ให้ปฏิบัติได้จนกว่าจะเห็นธรรมด้วยตนเอง และทางวัดไม่มีวิปัสสนาจารย์ คอยดูแล ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติจะต้องประพฤติตนให้อยู่ในกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด โดยมีตารางเวลาปฏิบัติในแต่ละวัน ดังนี้

วัตรปฏิบัติประจำวัน วัดหนองป่าพง	
๐๓.๐๐ น.	สัณฺฑญาณระฆัง
๐๓.๑๕ น.	ร่วมทำวัตรเช้า นั่งสมาธิภาวนา
๐๔.๔๐ น.	ภิกษุ สามเณรจัดโรงฉัน
๐๕.๑๕ น.	ออกรับบิณฑบาต
๐๗.๐๐ น.	แยกย้ายทำความสะอาดศาสนาสถาน
๐๘.๐๐ น.	พระสงฆ์อนุโมทนา รับบิณฑบาต
๐๙.๐๐ น.	รวมกันรับโอวาท
๑๐.๐๐ น.	กราบพระพร้อมกัน กลับกุฏิ ทำกิจส่วนตัว
๑๓.๐๐ น.	รวมกันนั่งสมาธิภาวนา
๑๔.๓๐ น.	ทำกิจวัตร
๑๖.๐๐ น.	ฉันน้ำปานะ สรงน้ำ
๑๘.๐๐ น.	ให้สัณฺฑญาณระฆัง
๑๘.๑๕ น.	ร่วมทำวัตรเย็น นั่งสมาธิ ภาวนา

๒๐.๓๐ น.	กลับที่พัก
หมายเหตุ	วัตรปฏิบัติเหล่านี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม
ผู้หวังความเจริญในธรรมวินัยนี้ พึงถือปฏิบัติด้วยดีเถิด	

โดยพระภิกษุสามเณรที่สนมาปฏิบัติที่วัดหนองป่าพงนั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กรรมการวัดหนองป่าพงได้วางไว้อย่างเคร่งครัด ดังนี้คือ

๑. ห้ามซื้อขายภายในบริเวณเขตวัด
๒. ห้ามเรียกรับเงินภายในบริเวณเขตวัด ประสงค์จะบริจาค เชิญที่ตู้บริจาคที่กองอำนวยการหลังพิพิธภัณฑสถานและที่โรงครัวกลาง
๓. หน่วยงานที่จะจัดทำโรงทานให้ลงทะเบียนที่จุดประสานงานหน้าพิพิธภัณฑสถาน
๔. หน่วยงานที่จะจัดทำโรงทานควรจัดเตรียมวัสดุและอุปกรณ์มาเอง
๕. โรงทานหยุดปรุงอาหารตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐ น และบริการแจกทานจนเสร็จห้ามเกิน ๑๙.๐๐ น
๖. โรงทานทุกโรงทานติดแผ่นป้ายชื่อโรงทานรวมทั้งวัดสาขาขนาดไม่เกิน ๑ x ๒ เมตร
๗. โรงทานเมื่อแจกทานเสร็จแล้วควรรักษาความสะอาดภายในโรงทานให้เรียบร้อยและเก็บขยะออกไปภายนอกวัดด้วย
๘. ผู้เข้าปฏิบัติธรรมให้ลงทะเบียนที่กองอำนวยการหลังพิพิธภัณฑสถาน
๙. แม่ชีที่มาปฏิบัติธรรมให้ไปลงทะเบียนที่สำนักชีเท่านั้น
๑๐. อุบาสก เครื่องแต่งกายสีขาว อุบาสิกา เครื่องแต่งกายสีขาวและผ้าถุงสีขาว
๑๑. ผู้มาปฏิบัติธรรมรับประทานอาหารเช้าหลังเวลา ๐๖.๓๐ น และควรงดรับประทานอาหารหลังเวลา ๑๒.๐๐ น
๑๒. งดใช้ไฟมီးใส่อาหารแจกทานควรใช้ใบตองหรือวัสดุที่ย่อยสลายได้

๒.๓.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

สวนโมกขในฐานะวัดจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดและพระพุทธศาสนาดังนี้ คือ

๑. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินตามแนวทางของคณะสงฆ์ตามสายการบังคับบัญชา เช่น การจัดการปกครองคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เช่น การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น

๒. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันพระ วันธรรมสวนะ ซึ่งเป็นภาระงานประจำที่เกิดขึ้นด้วยวิถีประเพณี และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและชุมชน

๓. กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม อบรมภาวนา หมายถึง กิจกรรมที่ออกแบบมาเพื่อให้สอดคล้องประสานกับการปฏิบัติ ในฐานะสำนักปฏิบัติ อาทิ

๓.๑ กิจกรรมอบรมอานาปานสติ ประจำเดือนสำหรับชาวไทย (ปกติ) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติภาวนาสำหรับคนไทย ระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๗ ของทุกเดือนลงทะเบียนเข้าที่พัก วันที่ ๑๙ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. จบการอบรมเช้าวันที่ ๒๗ เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. ผู้เข้าอบรมต้องมีอายุระหว่าง ๒๐ - ๖๕ ปี (ผู้ที่มีอายุต่ำ/สูงกว่าที่ระบุ อาจพิจารณาอนุญาตตามความเหมาะสม) และมีสุขภาพกายและจิตแข็งแรง มีรายละเอียด และข้อควรปฏิบัติ ดังนี้

อานาปานสติ : วันที่ ๑๙	
๑๓.๐๐ - ๑๖.๓๐ น.	ลงทะเบียน เข้าห้องพัก
๑๖.๓๐ - ๑๗.๐๐ น.	นำชมบริเวณโดยรอบ
๑๗.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.	ดื่มน้ำปานะ และพักตามอัธยาศัย
๑๘.๓๐ - ๑๙.๓๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เย็น
๑๙.๓๐ - ๒๑.๐๐ น.	ชี้แจงรายละเอียดการอบรม
๒๑.๐๐ - ๐๔.๐๐ น.	พักผ่อน
อานาปานสติ : วันที่ ๒๐	
๐๔.๓๐ - ๐๕.๐๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เช้า
๐๕.๐๐ - ๐๖.๐๐ น.	เทปธรรมรับอรุณ (โลกเมื่อเวลา ๐๕.๐๐ น.)
๐๖.๐๐ - ๐๖.๓๐ น.	กายบริหาร (โยคะ / ไทเก๊ก)
๐๖.๓๐ - ๐๗.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติอิริยาบถนั่งและเดิน

๐๗.๓๐ - ๐๘.๓๐ น.	อาหารเช้า และทำงานอาสาสมัคร
๐๘.๓๐ - ๑๐.๓๐ น.	ธรรมปฏิบัติสันถาร
๑๐.๓๐ - ๑๑.๓๐ น.	ปฐมนิเทศ
๑๑.๓๐ - ๑๓.๓๐ น.	อาหารกลางวัน และพักตามอัธยาศัย
๑๓.๓๐ - ๑๔.๓๐ น.	เทปอานาปานสติ
๑๔.๓๐ - ๑๕.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติอิริยาบถนั่งและเดิน
๑๕.๓๐ - ๑๖.๓๐ น.	แนะนำเทคนิคการปฏิบัติ
๑๖.๓๐ - ๑๗.๐๐ น.	ปฏิบัติอิสระ
๑๗.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.	ดื่มน้ำปานะ และพักตามอัธยาศัย
๑๘.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เย็น
๑๘.๓๐ - ๒๐.๓๐ น.	เทปอานาปานสติ
๒๐.๓๐ - ๒๑.๐๐ น.	สรุปการปฏิบัติประจำวัน
๒๑.๐๐ - ๐๔.๐๐ น.	พักผ่อน
อานาปานสติ : วันที่ ๒๑ - ๒๕	
๐๔.๓๐ - ๐๕.๐๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เช้า
๐๕.๐๐ - ๐๕.๔๕ น.	นั่งสมาธิ
๐๕.๔๕ - ๐๖.๐๐ น.	บทความธรรมะ
๐๖.๐๐ - ๐๖.๔๕ น.	กายบริหาร (โยคะ / ไทเก๊ก)
๐๖.๔๕ - ๐๗.๓๐ น.	นั่งสมาธิ
๐๗.๓๐ - ๐๘.๓๐ น.	อาหารเช้า และทำงานอาสาสมัคร
๐๘.๓๐ - ๑๐.๐๐ น.	นั่งสมาธิ
๑๐.๐๐ - ๑๐.๓๐ น.	เดินจงกรม
๑๐.๓๐ - ๑๑.๓๐ น.	ธรรมบรรยาย
๑๑.๓๐ - ๑๓.๓๐ น.	อาหารกลางวัน และพักตามอัธยาศัย
๑๓.๓๐ - ๑๔.๓๐ น.	เทปอานาปานสติ
๑๔.๓๐ - ๑๕.๓๐ น.	ฝึกปฏิบัติอิริยาบถนั่งและเดิน
๑๕.๓๐ - ๑๖.๓๐ น.	แนะนำเทคนิคการปฏิบัติ
๑๘.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เย็น
๑๘.๓๐ - ๒๐.๐๐ น.	เดินจงกรม
๒๐.๐๐ - ๒๐.๓๐ น.	นั่งสมาธิ
๒๐.๓๐ - ๒๑.๐๐ น.	สรุปการปฏิบัติประจำวัน
๒๑.๐๐ - ๐๔.๐๐ น.	พักผ่อน

อานาปานสติ : วันที่ ๒๖	
๐๔.๓๐ - ๑๔.๓๐ น.	เหมือนวันที่ ๒๑ - ๒๕
๑๔.๔๕ - ๑๕.๓๐ น.	ปัจฉิมนิเทศ
๑๕.๓๐ - ๑๖.๓๐ น.	เสวนากลุ่มย่อย
๑๖.๓๐ - ๑๗.๑๕ น.	ทำงานอาสาสมัคร "เอาเห็้อชำระอิตตา"
๑๗.๑๕ - ๑๘.๐๐ น.	ตึ่มน้ำปานะ และพักตามอัยาศัย
๑๘.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เย็น
๑๘.๓๐ - ๒๑.๐๐ น.	นำเสนอข้อคิดเห็นกลุ่ม
๒๑.๐๐ - ๐๔.๐๐ น.	พักนอน
อานาปานสติ : วันที่ ๒๗	
๐๔.๓๐ - ๐๕.๐๐ น.	ทำวัตรสวดมนต์เช้า
๐๕.๐๐ - ๐๖.๐๐ น.	ธรรมรับอรุณ(การใช้อานาปานสติให้เป็นประโยชน์ในบ้านเรือน)
๐๖.๐๐ - ๐๘.๐๐ น.	นำชม ธรรมาศรมธรรมมาตา และ ธรรมาศรมธรรมชุต
๐๘.๐๐ - ๐๙.๐๐ น.	อาหารเช้า และเตรียมตัวเดินทางกลับ
๐๙.๐๐ น.	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ
หมายเหตุ :วันที่ ๒๓ สมมติให้เป็นวันพระ จักเข้าอยู่องค์อุโบสถศีล รับประทานอาหารมื้อเช้าเพียงครั้งเดียว เวลา ๐๘.๐๐ น. ตึ่มน้ำปานะ เวลา ๑๑.๓๐ และ ๑๗.๐๐ น.	

๓.๒ อบรมอานาปานสติ สำหรับชาวต่างชาติ หมายถึง กิจกรรมที่อบรมการปฏิบัติด้วยวิธีการอานาปานสติ ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๐ ของทุกเดือน ลงทะเบียนเข้าที่พักก่อนหน้าวันอบรม ๑ วัน ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการสอน การอบรม

๓.๓ กิจกรรมอบรมภาวนาประจำเดือนสำหรับพระภิกษุ หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่ประสงค์จะเข้ารับการศึกษาปฏิบัติตามแนวอานาปานสติ โดยจัดขึ้นเดือนละ ๑ ครั้ง กลุ่มเป้าหมายเป็นพระภิกษุ รูปแบบการปฏิบัติคือตามตารางกิจกรรมที่ทางวัดธารน้ำไหลกำหนด มีพระวิปัสสนาจารย์ในการดูแล สถานที่จัดอบรมคือที่ค่ายลูกเสือ และกิจกรรมสำหรับพระภิกษุอาจเป็นเป็นกำหนดการพิเศษแก่พระภิกษุที่พระสงฆ์จะเข้ามาปฏิบัติในช่วงพิเศษเป็นอีกเรื่องหนึ่งตามแต่ช่วงเวลา^๔

^๔ สัมภาษณ์ พระจักรี จกฏวโร พระวิปัสสนาจารย์ , เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

๓.๔ กิจกรรมอบรมผ่านอาศรมธรรมมาตา หมายถึง อาศรมที่ถูกออกแบบมาสำหรับหญิงผู้สละโลกอุทิศชีวิตแด่พระธรรม เกิดขึ้นตามความดำริของท่านอาจารย์พุทธทาส เพื่อเป็นการกตัญญูกตเวทิตอบแทนเพศมารดา^๔ ให้สมแก่ความเหนื่อยยากลำบาก และเพื่อเสริมแทนภิกษุณีบริษัทที่ยังขาดอยู่ ฝึกอบรมเพศหญิงให้เป็นธรรมทูตสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้สูงสุด

๓.๔.๑ โครงการฝึกอบรมตนเพื่อควมมีชีวิตพรหมจรรย์ที่หมดจดงดงาม ที่จัดอบรมระหว่างวันที่ ๑ กันยายน - ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๗ มีเพียง ๑ รุ่นในแต่ละปี เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่สามารถจัดอบรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการธรรมมาตา ได้ จึงได้เริ่มด้วยการฝึกอบรมที่เป็นขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่โครงการธรรมมาตา ในอนาคตคือโครงการฝึกอบรมตนเพื่อควมมีชีวิตพรหมจรรย์ที่หมดจดงดงาม โดยเริ่มดำเนินการรุ่นที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๔๒ ถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ เป็นเวลา ๓ เดือน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นโครงการอบรมระยะยาว ๔ เดือน เนื่องจากผู้เข้าอบรมรุ่นที่ ๑ ประเมินผลว่าได้รับประโยชน์มากและเห็นควรเพิ่มเวลาให้มีโอกาสฝึกปฏิบัติ เฉพาะตนมากขึ้น

๓.๔.๒ โครงการพัฒนาชีวิตด้วยการใช้ปัญญา จัดอบรม ๓ รุ่น คือ (รุ่นละ ๕ สัปดาห์) รุ่นที่ ๑/๒๕๔๗ เริ่มอบรม ๗ มีนาคม - ๑๐ เมษายน หมดเขตรับสมัคร ๗ กุมภาพันธ์ รุ่นที่ ๒/๒๕๔๗ เริ่มอบรม ๑๘ เมษายน - ๒๒ พฤษภาคม หมดเขตรับสมัคร ๑๘ มีนาคม รุ่นที่ ๓/๒๕๔๗ เริ่มอบรม ๗ มิถุนายน - ๑๑ กรกฎาคม หมดเขตรับสมัคร ๗ พฤษภาคม สัปดาห์ที่ ๕ เป็นการปฏิบัติเฉพาะตน เพื่อเพิ่มพูนทักษะการปฏิบัติสมาธิภาวนา (ผู้ที่ไม่เป็นเวลาอาจจะไม่ร่วมก็ได้) โครงการนี้ได้จัดอบรมไปแล้ว ๑ รุ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดอบรมให้แก่สตรีที่เป็นผู้นำกิจกรรมในชุมชน หรือ ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา สตรีที่เป็นผู้นำ หรือผู้จัดกิจกรรม โดยไม่จำกัดศาสนา เพื่อมาร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย แล้วหาแนวทางแก้ไข ชักนำให้บุคคลทั้งหลายไม่ปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปตามความเคยชิน หรือตามสิ่งแวดล้อมโดยไม่ใช้ปัญญา แต่ให้มีชีวิตที่พัฒนาด้วยสติและปัญญา

๓.๔.๓ โครงการปฏิบัติบูชา เพื่อแสดงกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ดังนี้

ก. โครงการอาจารย์บูชา ปฏิบัติบูชาเนื่องในวันพุทธทาส เริ่มอบรม ๒๘ พฤษภาคม - ๖ มิถุนายน หมดเขตรับสมัคร ๒๘ เมษายน

ข. โครงการปฏิบัติบูชาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวันโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา และวันแม่แห่งชาติเริ่มอบรม ๗ - ๑๖ สิงหาคม หมดเขตรับสมัคร ๗ กรกฎาคม

ค. โครงการปฏิบัติบูชาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวันโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา และวันพ่อแห่งชาติ เริ่มอบรม ๑ - ๑๐ ธันวาคม หมดเขตรับสมัคร ๑ พฤศจิกายน

^๔ สัมภาษณ์ อ.เมตตา พานิช ประธานธรรมทานมูลนิธิ, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕, ที่สวนโมกข์นานาชาติ สุราษฎร์ธานี

โครงการนี้วันที่ ๘ - ๑๐ ของแต่ละโครงการเป็นการปฏิบัติเฉพาะตน ผู้ไม่มีเวลาสามารถร่วมเฉพาะวันที่ ๑ - ๗ ของโครงการได้

๓.๔.๔ โครงการคืนถิ่นปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่ผ่านโครงการฝึกอบรมมาแล้ว ติดต่อขอเข้าปฏิบัติได้ครั้งละไม่เกิน ๑ เดือน

๓.๕ กิจกรรมส่งเสริมการเผยแผ่ผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ หมายถึง การเผยแผ่ในลักษณะต่าง ๆ ของกิจกรรมที่สวนโมกข์จัดทำขึ้น เป็นการเผยแผ่ผ่านสื่อ การเผยแผ่ผ่านการออกแบบสถานที่ภายในสำนักสวนโมกข์ และการเผยแผ่ เป็นต้น รวมไปถึงการร่วมเผยแผ่กับภาคีสมาชิกที่สนใจต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และแนวคิดคำสอนของสำนักสวนโมกข์ด้วย เช่น สวนโมกข์กรุงเทพ ฯ เป็นต้น^{๑๐}

๓.๖ กิจกรรมอื่น ๆ หมายถึง เป็นภาระงานที่ไม่ได้ผูกประจำ แต่เป็นภาระงานที่ทำร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น การอบรมแก่บุคลากรเป็นหมู่คณะที่มาจัดอบรมในสวนโมกข์ ทั้งหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน^{๑๑} รวมไปถึงการส่งพระภิกษุไปร่วมกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับองค์กรการศึกษา เช่น ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามที่หน่วยงานนั้นร้องขอมา หรือส่งบุคลากรในนามสวนโมกข์ ไปเผยแผ่หรือปฏิบัติศาสนากิจกรรมกับองค์กรอื่น ๆ หน่วยงานอื่น^{๑๒} เป็นคราว ๆ ไปตามที่แจ้งความประสงค์มา เป็นต้น

ดังนั้นกิจกรรมภาระงานของสวนโมกข์เมื่อกล่าวในภาพรวมจึงเป็นไปเพื่อส่งเสริมการอบรมปฏิบัติ และการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ทั้งการเขียน จัดพิมพ์ผลงานของพุทธศาสนิกชนออกเผยแผ่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจากการปฏิบัติ และการสร้างทายาททางศาสนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีพลังในการดำเนินงานในภาพรวมต่อไป

๒.๓.๔ วันสนามใน

กิจกรรมของวัดสนามสามารถจำแนกได้ คือ

๑.กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินไปตามภาระงานและหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ เช่น การประชุมพระสังฆาธิการร่วมกับคณะสงฆ์ การจัดการศึกษา

^{๑๐} ร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมของ “สวนโมกข์กรุงเทพ” ได้ข้อสรุปเบื้องต้นประการหนึ่งคือการนำแนวคิด คำสอนของสำนักสวนโมกข์มาเป็นแกนจัดตั้ง “สวนโมกข์ กรุงเทพ” โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติในพระพุทธศาสนา /รวมไปถึงสมภาษณ์ อ.วิโรจน์ ศิริอัฐ ประธานมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ , เมื่อ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕ ณ ที่ทำการมูลนิธิ ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นมาก็เพื่อการเผยแผ่แนวคิดคำสอนของหลวงปู่พุทธทาสและสวนโมกข์ เป็นต้น

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ทวี จันทสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๕, ที่สวนโมกข์ สุราษฎร์ธานี.

^{๑๒} พระครูใบฎีกาณัติเถียร มณฑิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕, วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

นักธรรม และส่งสอบตามภาระงานคณะสงฆ์เป็นต้น แต่ด้วยการที่วัดสนามในมีจำนวนพระไม่มากเมื่อเทียบกับสำนักเรียน เพราะวัดถูกออกแบบมาเพื่อเป็นสำนักปฏิบัติจึงมีพระ และฆราวาสส่วนใหญ่มุ่งไปที่การปฏิบัติเสียเป็นหลัก^{๑๓}

๒. กิจกรรมการปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดได้ออกแบบกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามแนวทางที่เคยปฏิบัติของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมพบว่า การปฏิบัติธรรมที่วัดสนามใน จะเป็นการปฏิบัติธรรมต่อเนื่อง ไม่ได้มีการออกแบบเป็นช่วงเวลา เช่น ๕ วัน ๗ วัน ๑๕ วัน^{๑๔} แต่เปิดวัดปฏิบัติในทุก ๆ วัน ต่อเนื่องตามสภาพความพร้อมของผู้ปฏิบัติเป็นหลัก โดยผู้ปฏิบัติเป็นผู้เลือกในการปฏิบัติด้วยตัวเองเป็นคราว ๆ ตามไปแต่โอกาสและสะดวก โดยทางวัดจะจัดเตรียมสถานที่ อาหาร และพระวิปัสสนาจารย์ในการดูแลแนะนำการปฏิบัติ จึงทำให้ผู้ปฏิบัติมาปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา^{๑๕} โดยไม่จำกัดด้วยเงื่อนไขเรื่องเงื่อนไข หรือความพร้อมของผู้ปฏิบัติ แต่จะเน้นผู้ปฏิบัติปฏิบัติเป็นผู้กำหนดในการปฏิบัติ โดยเน้นและส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติเองเป็นผู้เลือก และปฏิบัติอย่างเป็นอิสระ เพียงแต่จะมีกิจกรรมที่เป็นตารางเวลาในการปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมร่วมกันประจำวันเท่านั้น

ตารางปฏิบัติธรรม ของวัดสนามใน [ทุกวัน]	
เวลา	กิจกรรม – กิจวัตร
๐๓:๓๐ น.	ระฆังสัญญาณเตรียมตัวทำวัตรเช้า
๐๔:๐๐ น.	สวดมนต์ทำวัตรเช้า และ ปฏิบัติธรรมร่วมกัน
๐๕:๐๐ น.	ทำความสะอาดบริเวณศาลาใหญ่และโบสถ์
๐๕:๑๕ น.	พระสงฆ์และอุบาสกเตรียมบิณฑบาต
๐๗:๐๐ น.	ฉันภัตตาหารเช้า บริเวณหอนั่น
๐๙:๐๐ น.	ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ที่ศาลาใหญ่และโบสถ์
๑๐:๓๐ น.	แยกปฏิบัติกิจส่วนตัว
๑๑:๐๐ น.	ฉันภัตตาหารเพล บริเวณหอนั่น
๑๓:๐๐ น.	ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ที่ศาลาใหญ่และโบสถ์
๑๔:๓๐ น.	ร่วมกันทำความสะอาดบริเวณวัด
๑๗:๓๐ น.	สวดมนต์ทำวัตรเย็น และ ปฏิบัติธรรมร่วมกันที่ศาลาใหญ่

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระอาจารย์อนุชิต (แก้ว) กัททวโร พระวิปัสสนาจารย์, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕ ที่วัดสนามใน นนทบุรี.

^{๑๔} สัมภาษณ์เสฐณัฐ กิจลือเกียรติ, อายุ ๓๖ ปี และวิรัตน์ โรจนนนทพงษ์ อายุ ๕๒ ปี, เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕, ที่วัดสนามใน จ.นนทบุรี, ให้ข้อมูลว่า จะมาเมื่อพร้อมหรือมีเวลา รวมทั้งเมื่ออยู่ที่บ้านก็ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ณภัฏ จันทโก พระวิปัสสนาจารย์, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๕ ที่วัดสนามใน.

๒๐:๐๐ น.	แยกปฏิบัติกิจส่วนตัวและพักผ่อน (วันพระปฏิบัติถึง ๒๐:๓๐ น.) ^{๑๖}
----------	---

๓. กิจกรรมส่งเสริมการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดพิมพ์หนังสือ คำสอน แนววิธีปฏิบัติ “สมาธิเคลื่อนไหว” ของหลวงปู่เทียน วัดสวนามใน การทำสื่อออนไลน์^{๑๖} ทั้งในนามวัดและผู้ปฏิบัติที่ศรัทธามาปฏิบัติ เพื่อประชาชนเข้าถึงคำสอน และแนวทางการปฏิบัติได้ โดยการเข้าไปขอรับหนังสือได้ที่สำนักงานวัดสวนามใน^{๑๗}

๔. จัดอบรมร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ หมายถึง เมื่อมีหน่วยงานราชการ สถานศึกษา หรือองค์กร ประสงค์จะส่งบุคลากรเข้าอบรม ฝึกปฏิบัติ ทางวัดก็จะจัดให้เป็นคราว ๆ ไป ตามที่ร้องขอ และแจ้งความประสงค์บอกความจำนงมา โดยใช้การฝึกอบรมตามแนวปฏิบัติ “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” รวมไปถึงการที่พระอาจารย์ทอง อาภากรโร^{๑๘} เจ้าอาวาสวัดสวนามในได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่ยังต่างประเทศเป็นประจำ ต่อเนื่อง แก่ผู้สนใจ เช่น จีน ไต้หวัน และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

กิจกรรมของวัดสวนามใน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเป็นด้านหลัก ส่วนกิจกรรมอื่นหรือภาระงานอื่น ๆ เป็นไปตามโครงสร้างเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะด้วยรูปแบบของสำนักที่ออกแบบมาเพื่อการปฏิบัติตามแนวสมาธิแบบเคลื่อนไหว และในเวลาเดียวกันการปฏิบัตินั้นส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้และปฏิบัติเสียเป็นด้านหลัก ทั้งอาคาร กิจกรรม

๒.๓.๕ วัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกายมีแนวคิดในการสร้างวัดและการเผยแผ่ว่า ท่ามกลางสภาวะสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากเช่นทุกวันนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันฟื้นฟูความเป็น วัดที่ดี กลับมาอีกครั้ง โดยเหตุที่ปัญหาสังคมต่างๆ ล้วนแสดงถึงการขาดศีลธรรมของคนในสังคมเป็นประการสำคัญ ในฐานะที่วัด มีหน้าที่หลักในการสั่งสอนศีลธรรม ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องพัฒนากระบวนการปลูกฝังและวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับยุคสมัยให้มากยิ่งขึ้น ในสถานการณ์ปัจจุบัน มีพระภิกษุสงฆ์จำนวนกว่า ๓๐๐,๐๐๐ รูป และวัดต่างๆ กว่า ๓๐,๐๐๐ วัดทั่วประเทศ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความพร้อมในการขึ้นนำคุณงามความดีแก่ประชาชนอย่างเต็มความสามารถ เพื่อสร้างสันติสุขและความสว่างไสวในทุกๆ ด้านแก่สังคมให้ได้ในที่สุด จากการใช้มีผู้กล่าวกันว่า “เพราะคนไม่ค่อยเข้าวัด ผู้มีศีลธรรมจึงน้อยลง” วัดพระธรรมกายมองปัญหานี้ในมุมกลับว่า “จริงๆ แล้ว ประชาชนอยากเข้าวัด แต่เพราะวัดยังไม่เข้า”

^{๑๖} สื่อออนไลน์วัดสวนามใน : <http://www.watsanamnai.org/> ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๗} สื่อออนไลน์วัดสวนามใน : <http://www.watsanamnai.org/> ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ อาจารย์สุรนาถ เนตรพวง,คณะกรรมกรวัด, เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕, วัดสวนามใน

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ทอง อาภากรโร เจ้าอาวาสวัดสวนามใน , เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕, วัดสวนามใน นนทบุรี

ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ จะต้องเป็นผู้นำในการพัฒนาปรับปรุงวัดให้หน้าเข้า แล้วประชาชนก็จะหลงไหลเข้าวัดเอง

วัดพระธรรมกาย ซึ่งเป็นวัดในสังกัดมหานิกายของประเทศไทย จึงตั้งเป้าหมายที่จะให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคนและศีลธรรมไปพร้อมๆ กันโดยมีแนวความคิดที่จะ “สร้างวัดให้เป็นวัด” หมายถึง เป็นวัดที่สะอาด สงบ ร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมของประชาชน “สร้างพระให้เป็นพระ” หมายถึง การฝึกอบรมพระภิกษุ ให้ถึงพร้อมด้วยศีลาจารวัตรและคุณธรรมภายใน เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา สามารถเป็นครูสอนศีลธรรมให้แก่ประชาชนได้ “สร้างคนให้เป็นคนดี” หมายถึง การสร้างคนดีมีศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

ในการสถาปนาวัดพระธรรมกายนั้น เริ่มต้นจากแรงศรัทธาและศิษยานุศิษย์ของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกายเป็นฐานสำคัญ โดยมีบุคคลสำคัญ หลักๆ ที่เป็นผู้นำการบุกเบิกสร้างวัดอย่างน้อย ๓ ท่านเป็นคือ คุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง (ศิษย์เอกของพระมงคลเทพมุนี) พระเทพญาณมหามุนี (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) และพระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว) โดยเริ่มต้นจากบ้านธรรมประสิทธิ์ ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มาเป็นศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรมและพัฒนาเป็นวัดพระธรรมกายในปัจจุบัน

คำขวัญของวัดพระธรรมกาย มีอยู่หลายประการ หนึ่งในจำนวนนั้นคือ เราเกิดมาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แสวงบุญ สร้างบารมี^{๒๐} แสดงว่า วัดพระธรรมกาย ให้ความสำคัญกับคำสอนเรื่องบารมี โดยขยายความว่า งานหลักของชีวิตมนุษย์ คือ การสร้างบารมี การทำมาหากินเป็นเรื่องรอง แต่ก็เป็นที่ต้องทำควบคู่กันไป ซึ่งพระเทพญาณมหามุนีได้ให้ความหมายของคำว่า บารมี ว่า เต็มเปี่ยม สูงสุด สมบูรณ์ที่สุด^{๒๑} ในที่นี้หมายถึง ความเต็มเปี่ยมหรือความสมบูรณ์ของชีวิต ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการสั่งสมบุญ โดยท่านได้กล่าวว่า บุญที่เราทำทีละเล็กละน้อย เมื่อกลั่นตัวมากๆ เข้า จากดวงบุญก็กลายเป็นดวงบารมี ซึ่งเมื่อมีบารมีเต็มที่แล้ว ก็จะหลุดพ้นจากทุกข์ เข้าสู่พระนิพพาน โดยท่านใช้คำว่า ความเต็มเปี่ยมของชีวิต คือ ได้เข้าถึงกายธรรมพระอรหัต หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ โดยสั่งสมบารมีจากบารมี ๑๐ ทศ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นบารมีระดับธรรมดาสั่งสมเพิ่มขึ้นเป็นอุปบารมี และปรมัตถบารมี ตามลำดับ เป็นบารมี ๓๐ ทศ จะเห็นได้จาก กิจกรรมเผยแผ่พระศาสนาของวัดพระธรรมกาย ล้วนสะท้อนแนวคิดเรื่องบารมีและการสร้างบารมีทั้งสิ้น ตั้งแต่คำขวัญว่า

^{๒๐} สรกานต์ ศรีทองอ่อน, “คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๒๑} พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย), ธรรมะเพื่อประชาชน : พระธรรมเทศนาจากการออกอากาศทางวิทยุ ชุดที่ ๓, [ซีดีรอม MP๓] ปทุมธานี : มุลินีธรรมกาย.

เราเกิดมาสร้างบารมี จนกระทั่งวิธีการต่างๆ ที่คิดขึ้น ดังที่ทางวัดสอนให้ประชาชนทั่วไปยึดถือและปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นการสร้างและสั่งสมบารมี ดังนี้

เช้าโดยยังไม่ได้ให้ทาน เช้านั้นอย่าเพิ่งกินข้าว

วันโดยยังไม่ได้ตั้งใจรักษาศีล วันนั้นอย่าเพิ่งออกจากบ้าน

คืนโดยยังไม่ได้สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา คืนนั้นอย่าเพิ่งเข้านอน

ทำไมวัดพระธรรมกาย จึงมีคำขวัญว่า เราเกิดมาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แสวงบุญ สร้างบารมี เพราะการให้...มีอนุภาพมาก เป็นต้นทางของความสุขทั้งมวล อันดับแรก...ต้องให้แก่ตัวเราเองก่อน ให้ความคิดที่ถูกต้องว่า เราจะต้องสร้างบารมีให้เต็มที่ ให้ทุกเวลานาทีเป็นประโยชน์ต่อการสร้างบารมี แม้จะต้องทำมาหากินหรือศึกษาเล่าเรียนก็ตาม ต้องไม่ทิ้งการสร้างบารมี แม้หนทางสายนี้จะไม่ราบรื่นเหมือนถนนซูเปอร์ไฮเวย์ และเป็นเหมือนถนนลูกรังที่มีแต่หลุมบ่อก็ตาม เมื่อพบอุปสรรค เราก็ต้องให้กำลังใจตนเอง ให้ใจเรามีกำลัง ไม่ท้อแท้ ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคใดๆ ผู้ที่มีกำลังใจสูง ย่อมมองไม่เห็นสิ่งใดเป็นอุปสรรค ฉะนั้น อุปสรรคทั้งหลายจึงไม่เกิดขึ้นกับผู้มีกำลังใจ และเมื่อเราให้กำลังใจตนเองอย่างไร เราก็นำวิธีการเช่นนี้ไปให้กำลังใจแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้คิดว่า ท่านทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเหมือนญาติสนิทมิตรสหาย ประดุจครอบครัวเดียวกัน แล้วให้กำลังใจในการสร้างบารมีต่อๆ กันไป การให้เป็นสิ่งสำคัญอย่างนี้ หลังจากนั้น เราก็ต้องรักษาศีลอย่างเต็มที่เต็มกำลัง และเจริญภาวนาอย่างจริงจังแล้วทั้ง ๓ อย่างนี้ ก็จะทำให้เราเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ดังที่เราตั้งใจไว้ด้วยดี...

วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยภายในตัว คือ การทำให้ใจหยุดใจนิ่ง トラบใดใจยังไม่หยุดนิ่ง ยังเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัยภายใน เมื่อเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัยภายใน เราก็จะไม่รู้เรื่องราวความเป็นจริงของชีวิต เมื่อไม่รู้ความจริงของชีวิต จิตก็จะไม่บริสุทธิ์ และไม่อาจหลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้

มรรคผลนิพพานจึงไม่ใช่เรื่องพ้นสมัย แต่อยู่ในสมัยตลอดเวลา เพราะเป็นอกาลิก คือ ไม่จำกัดกาลเวลา เพราะมีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน หยุดนิ่งเมื่อไรก็เข้าถึงเมื่อนั้น ถ้าไม่หยุดนิ่งก็ไม่เข้าถึง

คำว่า "วิชชาธรรมกาย" คือ วิธีการทำให้เราได้เข้าถึงพระธรรมกายในตัว ซึ่งเป็นตัวพระรัตนตรัย และทำให้เราได้รู้จักว่า ที่ฟังที่ระลึกที่แท้จริง ที่เรากำลังแสวงหานั้น อยู่ภายในตัว โดยมีจุดเริ่มต้นที่ศูนย์กลางกาย ฐานที่ ๗ และเข้าถึงได้ด้วยการทำให้หยุดใจนิ่ง

การทำสมาธิภาวนา เรามีหน้าที่ คือ หลับตาเบาๆ ผ่อนคลายสบาย รักษาใจให้หยุดนิ่งเฉยๆ อย่านึกถึงถึงการเห็นหรือไม่เห็น หรือมันต้องสว่าง มันไม่ควรมืด เรามีหน้าที่หยุด... หยุดไปกระทั่งใจจะถูกส่วนไปเอง เมื่อใจถูกส่วน ใจก็จะเคลื่อนเข้าไปสู่ภายใน มันจะเคลื่อนไปเอง แล้วจะมีความรู้สึกว่าร่างกายขยาย ใจขยาย จนร่างกายกลมกลืนไปกับบรรยากาศ รู้สึกเหมือนเราไม่มีตัวตน มีแต่ใจที่หยุดนิ่ง ๆ ตั้งมั่นอยู่ภายใน ทั้งทุกอย่าง ปลอ่ยวางทุกสิ่ง หยุดนิ่งอย่างเดียวกับศูนย์กลางกาย ฐานที่ ๗ พร้อมกับบริกรรมภาวนา สัมมา อะระหัง เรื่อยไป จึงต้องฝึกฝนอบรมใจให้ได้ทุกวัน ฝึกหยุดฝึกนิ่งเอาไว้ เพื่อตัวของ

เราเอง ไม่ใช่เพื่อใคร เพราะนี่คือ ภารกิจ เป็นงานที่แท้จริงของเรา เราต้องคิดว่า ธรรมะอยู่กับตัวเราอยู่ แล้ว ไม่ได้หายไปไหน แต่ที่เราไม่เห็น เพราะใจเรายังไม่ละเอียดเท่า ที่ไม่ละเอียดเท่าเพราะใจเรายังไม่หยุด ถ้าใจเราหยุด เดียวเราก็เห็นได้ トラบใดที่ใจเราหยุดนิ่งได้ トラบนั้น เราจะเข้าถึงความสุขอันยิ่งใหญ่ ไม่มีประมาณ ความทุกข์ ความตึงเครียด ปัญหาทั้งหลายจะหมดไป นอกจากจะมีความสุขภายในแล้ว ใจจะมีพลังที่จะสร้างความคิด โดยไม่มีความคิดว่า อะไรจะเป็นอุปสรรค และจะมีดวงปัญญาวิธีการว่าจะทำอย่างไรให้ถึงเป้าหมาย เพราะเมื่อไรกายและใจรวมกันเป็นหนึ่ง คือ ใจไม่ซัดสายไปที่อื่น ไม่ฟังชาน มาหยุดนิ่งอยู่ภายในกลางกาย เมื่อนั้นใจจะมีพลัง มีอานุภาพ ที่จะเข้าถึงความสุขภายใน ความบริสุทธิ์และความรู้แจ้งเห็นแจ้งความจริงของชีวิตได้

ดังคำกล่าวที่ว่า สุขอื่นใด นอกจากใจหยุดนิ่ง ไม่มี ความสุขไม่ได้อยู่ที่ทรัพย์ ไม่ได้อยู่ที่เกียรติยศ ชื่อเสียง ลาภ ยศ สรรเสริญ แต่อยู่ที่ใจหยุดอยาก แล้วคลายความผูกพัน คลายความยึดมั่นถือมั่นในคน สัตว์ สิ่งของ

ดังที่กล่าวแล้วว่า คณะผู้บุกเบิกสร้างวัดพระธรรมกาย มีความตั้งใจแน่วแน่ในการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน เพื่อสร้างสันติสุขให้แก่ชาวโลก จึงมีแนวทางสำคัญ คือ สร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ สร้างคนให้เป็นคนดี วัดพระธรรมกาย จึงมุ่งเน้นการอบรมธรรมะ ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติให้แก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนสาธุชนผู้สนใจศึกษาธรรมะทุกท่านตลอดมา รวมทั้งเน้นเรื่อง ความสะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น โดยมีนโยบายหลักในการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เท่าที่จำเป็นต่อการใช้งาน หลักการคือ ประหยัด ประณีต คงทนถาวร คุ่มประโยชน์ให้สอย จากหลักการดังกล่าว วัดพระธรรมกายได้แบ่งเขตพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน ดังนี้ ๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งของโบสถ์ ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒) เขตธัมมาวาส เป็นที่แสดงธรรม อบรมประชาชน และ ๓) เขตสังฆาวาส เป็นที่พักสงฆ์ ทั้งนี้ เพื่อให้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรมให้กับมหาชน

จากวิสัยทัศน์และแนวคิดในการเผยแผ่วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัว ซึ่งเกิดจากผลการปฏิบัติที่ท่านได้รับประสบการณ์ด้วยตนเอง และเกิดแรงบันดาลใจที่จะเผยแผ่การปฏิบัติธรรมดังกล่าว เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ภารกิจดังกล่าว มีคุณยายเป็นผู้สืบสานปณิธานต่อจากหลวงพ่อดอกน้ำ นับตั้งแต่ เริ่มมีกลุ่มเข้ามาปฏิบัติธรรม และมีความตั้งใจเหมือนกัน จัดหาสถานที่จัดหาทุนในการก่อสร้าง คุณยายกำหนดหน้าที่ของพระภิกษุแต่ละรูปในการทำงานหลักด้านต่างๆ ของวัด ขณะเดียวกัน ก็สอนเรื่อง que ทุกคนต้องมีเป้าหมายและการฝึกที่เหมือนกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันในหมู่คณะ ความตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์ การดูแลปัจจัย ๔ ให้สะอาด เรียบร้อย และรู้จักใช้ของ รวมทั้งการวางระเบียบกฎเกณฑ์ของวัด และการวางตัวของพระภิกษุและฆราวาส

เนื้อหาการสอนหลักของวัดพระธรรมกายในการเผยแผ่ คือ วิชชาธรรมกาย ซึ่งค้นพบโดยหลวงพ่อดอกน้ำภาชีเจริญ เป็นวิธีการที่โด่งดังและเป็นที่ยอมรับมาตั้งแต่สมัย หลวงพ่อดอกน้ำ (สด จนท-สโร) ยังดำรงชันชธอยู่เมื่อกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง ซึ่งการปฏิบัติสมาธิตามแนววิชาธรรมกายนี้ มีแนวการสอนที่เข้าใจง่าย สามารถปฏิบัติตามได้ทุกเพศ ทุกวัย และไม่จำกัดศาสนา

เหตุเพราะวัดพระธรรมกาย มีนโยบายและรูปแบบการเผยแผ่ที่ชัดเจน คือ ใช้แนวคำสอน วิชาธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เพียงอย่างเดียวในการเผยแผ่ ทำให้การเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายมีความเป็นเอกภาพ ต่างจากคณะสงฆ์ดั้งเดิมที่ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน การเผยแผ่ไม่มีเอกภาพ แต่ละสำนักจะสอนกันไปตามความถนัด คณะทิศละทาง ทำให้เกิดความสับสนในหมู่ชาวพุทธ กล่าวคือ สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ มักจะมีวิธีการที่หลากหลายให้เลือกปฏิบัติ ให้ถูกจริตของแต่ละบุคคล เช่น วัดป่าสายพระอาจารย์มั่น จะใช้บริกรรมพุทโธเป็นหลัก แต่ใครจะทำอานาปานสติก็ได้ ไม่บังคับ และไม่กำกับควบคุมการทำสมาธิภาวนา คือ จะบอกวิธีการให้ แล้วก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติ ส่วนวัดพระธรรมกายนั้น ในขณะที่ปฏิบัติ จะมีผู้นำตลอดเวลา และจะเน้นแต่ธรรมกาย เพื่อความเป็นเอกภาพ ไม่นิยมสอนให้รู้ธรรมะแบบหลากหลาย^{๒๒} จึงทำให้ผู้ศรัทธาไม่สับสน ส่งผลให้มีศิษยานุศิษย์ในทุกระดับชั้นของสังคมทั่วประเทศ ทำให้ภาพลักษณ์ของวัดพระธรรมกายดียิ่งขึ้น เพราะบุคคลชั้นสูงและบุคคลที่มีชื่อเสียงให้การยอมรับ เป็นเหตุให้บุคคลทั่วไปที่ยังไม่เคยมาวัด อยากเข้ามาสัมผัสวัดพระธรรมกายบ้าง

ในด้านการก่อสร้างนั้นพบว่า วัดพระธรรมกายมีการกำหนดรูปแบบและการวางภูมิทัศน์ในการก่อสร้างอาคารสถานที่ของวัดไว้อย่างชัดเจนว่า ก่อสร้างขึ้นตามความจำเป็น เน้นให้เกิดประโยชน์ใช้สอย ความแข็งแรงทนทานและสง่างาม โดยในระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๒๔ นั้นสิ่งก่อสร้างหลักของวัดจะมีเพียงอุโบสถ กุฏิสงฆ์ (ภายในพื้นที่ ๑๙๖ ไร่เดิม) และอาคารโรงครัวเท่านั้น ส่วนอาคารแสดงธรรมหลังแรกนั้น เริ่มสร้างขึ้นในปีพ.ศ. ๒๕๒๔ สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมและฟังธรรมได้ราว ๔๐๐-๕๐๐ คน (เป็นอาคารกิ่งถาวรมาจากตั้งเสาคอนกรีต) ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้นมีสาธุชนมาวัดครั้งละประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน ทำให้พื้นที่บริเวณวัด ๑๙๖ ไร่นั้นคับแคบลงไป ขณะนั้น มีสาธุชนกลุ่มหนึ่งเสนอความเห็นว่ วัดควรขยายพื้นที่ออกไปอีก ครั้นเมื่อมูลนิธิธรรมกายเข้ามาดำเนินการ จึงทำให้มีการขยายพื้นที่ของวัดออกไปอีกราว ๒,๐๐๐ ไร่เศษ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ สาธุชนมาร่วมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาครั้งละกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน วัดพระธรรมกายและมูลนิธิธรรมกายจึงได้จัดสร้างศาสนสถานถาวรบนพื้นที่ ๒,๐๐๐ ไร่เพิ่มเติม ๓ แห่งได้แก่

๑) สภาธรรมกายสากล ใช้ประกอบพิธีกรรมในร่ม พื้นที่ชั้นบนมีความจุ ๒๖๔,๐๐๐ ตารางเมตร ชั้นล่าง ๒๙,๐๐๐ ตารางเมตร สามารถรองรับสาธุชนได้ ๓๐๐,๐๐๐ คน

๒) มหาธรรมกายเจดีย์ เพื่อประดิษฐานพระธรรมกายประจำตัวและประกอบพิธีกรรมกลางแจ้งมีพื้นที่โดยรอบ ๑ ตารางกิโลเมตร

๓) มหาวิหารพระมงคลเทพมุนี เพื่อประดิษฐานรูปหล่อทองคำหลวงพ่อดาวพวดปางน้ำภาณีเจริญ

^{๒๒} ประเวศ วะสี, ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓.

ซึ่งการก่อสร้างอาคารหลักทั้ง ๓ แห่งนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการขยายฐานของสาธุชนออกไปอย่าง เป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรก และถือเป็นอย่างก้าวที่สำคัญของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกายมุ่งเน้นไปที่ความเรียบง่าย ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความ ร่มรื่นเขียวชอุ่มของพรรณไม้และความเงียบสงบของบรรยากาศ เพื่อให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ปฏิเสธ ที่จะให้อาณาบริเวณภายในวัดเป็นสถานที่จัดมหรสพ งานรื่นเริง การประกวดทุกประเภท ตลอดจนสิ่งที่ รกรุงรังไม่เอื้อต่อการทำใจให้หยุดนิ่งเป็นสมาธิทุกประการ ซึ่งหากกล่าวไปแล้วการกำหนดจุดมุ่งหมายเชิง กายภาพในลักษณะนี้ ย่อมเป็นเครื่องช่วยสร้างและรักษาความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งที่มีอยู่เดิม และที่เข้ามาใหม่ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นการช่วยลดภาระให้แก่พระภิกษุ-สามเณรในทางที่จะต้องเข้าไป จัดการความไม่เป็นระเบียบเหล่านั้นอยู่เนืองๆ ด้วย

วัดพระธรรมกาย ได้เริ่มการจัดระเบียบที่เป็นรูปธรรมนับตั้งแต่ครั้งที่วัดยังมีสถานะเป็นศูนย์ พุทธจักรปฏิบัติธรรม โดยคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ผู้ให้กำเนิดวัดพระธรรมกาย เป็นผู้ริเริ่ม นอกเหนือไปจากการฝึกฝนอบรมเจ้าหน้าที่ประจำในเรื่องบุคลิกภาพ การวางตัว การอบรม วัฒนธรรมชาวพุทธ (เช่น การกราบ การไหว้ การเดินผ่านผู้ใหญ่ วิธีการสนทนา การประกอบภารกิจ ส่วนตัว ฯลฯ) ตลอดจนการรักษาความสะอาดและการรักษาบรรยากาศภายในวัดทั้งหมดล้วนอาศัย แม่แบบจากคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูงทั้งสิ้น

นอกจากนี้ วัดพระธรรมกาย ยังได้นำวิธีการทางการตลาด (marketing) มาเป็นเครื่องมือใน การสร้างสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ ถือว่า เป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยมา ก่อน ทั้งในรูปแบบโปสเตอร์ สิ่งพิมพ์ ปฏิทิน ฯลฯ ซึ่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยแสดงภาพผู้คนสวม ชุดสีขาวนึ่งสมาธิอย่างเป็นระเบียบ เรียบง่าย อันเป็นการสื่อว่า วัดพระธรรมกายไม่ได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของ ทุนนิยม หากแต่อาศัยทุนนิยมเป็นเครื่องมือสำคัญ อีกทั้ง ไม่ติดอยู่เพียงกรอบของการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแบบเดิมๆ ที่เคยตกทอดกันมาตั้งแต่โบราณ โดยเน้นหลักการของวัดที่ว่า การสร้างวัดให้ เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดีนั้น ได้กลายเป็นทั้งเป้าหมายและส่วนหนึ่งของ กระบวนการในการเผยแผ่ ไปด้วยกัน

เพื่อให้เห็นพัฒนาการด้านการเผยแผ่ธรรมปฏิบัติของวัดพระธรรมกาย จึงนำเสนอการศึกษา เป็น ๓ ช่วงเวลา ดังนี้

ยุคที่ ๑ ยุคบุกเบิก (พ.ศ.๒๕๑๓-๒๕๒๗)

ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ อาคารหลักๆ ในศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม เสร็จสิ้นแล้ว กิจกรรมหลักของ วัด คือ การนั่งสมาธิและการฟังธรรมทุกวันอาทิตย์ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (ชาววัดเรียก งาน บุญใหญ่) สถานที่ประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทั้งหมด คือ ศาลาจาตุมาหาราชิกา

โดยทางวัด จัดรถรับ-ส่งฟรี ในวันอาทิตย์ต้นเดือน ๒ จุดคือ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิและ สนามหลวง ค่อยๆ ขยายเพิ่มเป็น ๑๖ จุดทั่วกรุงเทพฯ พร้อมบริการในวันอาทิตย์ธรรมดาด้วย ทำให้มีผู้มา

ปฏิบัติธรรมเพิ่มมากยิ่งขึ้น ครั้นมาแล้ว ให้สาธุชนทุกท่าน ปฏิบัติตามกฎระเบียบ เช่น ไม่สูบบุหรี่ ตลอดจนถึงเสพติดมันเมาให้โทษทุกชนิด ไม่นำสินค้าใดๆ มาจำหน่าย ไม่เรียไรหรือแจกใบฎีกาทุกชนิด ไม่อ่านหนังสือพิมพ์หรือสิ่งตีพิมพ์ที่ทำให้ร้อใจ ไม่เปิดวิทยุ-เครื่องกระจายเสียง-เทปบันทึกเสียงเพลง ไม่โฆษณาชวนเชื่อ-หาเสียง พูดเฉพาะคำจริงและเป็นประโยชน์ ไม่ร้องรำทำเพลงหรือแสดงการเล่นทุกชนิด ไม่เกี่ยวพาราซีและทำนายทายทักโชคชะตา ไม่ปล่อยสัตว์ภายในบริเวณวัด ก่อนได้รับอนุญาต และให้แต่งกายสุภาพ เรียบร้อย ฯลฯ

พระภิกษุสงฆ์คุณ กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาวัดพระธรรมกายว่า เป็นไปตามหลักปฏิรูปเทศ ๔ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

๑. อาวาสเป็นที่สบาย คือ การปรับปรุงสภาพทางภูมิศาสตร์ของวัดให้ดี ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแลวัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. อาหารเป็นที่สบาย คือ ดูแลอาหารการกินของญาติโยมที่มาวัดให้ดี ภัตตาหารที่โยมนำมาถวายพระ ก็ดูแลดี ให้ความเคารพในทานของญาติโยม ภาชนะที่ใส่อาหารก็ทำความสะอาดและล้างให้เรียบร้อย รวมถึงการจัดระบบการบริหารการเงินให้รัดกุมด้วย

๓. บุคคลเป็นที่สบาย คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์วัด จะต้องอบรมให้มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สมเป็นคนวัด มีอัธยาศัยไมตรี ต้อนรับญาติโยมที่มาวัดอย่างดี รักษาศีลให้เคร่งครัด หมั่นศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ให้คนวัดเป็นแบบอย่างความประพฤติแก่ญาติโยมที่มาวัดได้

๔. ธรรมเป็นที่สบาย คือ เมื่อประชาชนมาวัด อย่าให้กลับบ้านมือเปล่า จะต้องเรียนรู้ธรรมะได้ข้อคิดกลับไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้ วัดต้องมีการอบรม-สอนประชาชนทั้งการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนาและการเทศน์สอนหลักธรรมต่างๆ

สาธุชนที่มาวัดได้รับความสะดวกสบาย ทั้งสถานที่ อาหาร การต้อนรับของเจ้าหน้าที่และธรรมะที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิต กล่าวคือ ได้ความสบายใจ ได้ความรู้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เขาก็บอกกันปากต่อปาก วัดจึงทำหน้าที่หลักในการอบรมศีลธรรม สร้างคนดีให้แก่สังคม

นอกจากนี้ ในปี ๒๕๑๕ วัดยังได้จัดโครงการอบรมธรรมทายาทรุ่นที่ ๑ จึงทำให้อุบาสกที่ผ่านการอบรมธรรมทายาท ซึ่งสำเร็จการศึกษาแล้ว เข้ามาอยู่วัดเพื่อช่วยงานด้านต่างๆ เช่น การรักษาศรัทธาญาติโยม การดูแลพื้นที่ เรื่องเครื่องเสียง การต้อนรับสาธุชนที่เข้าร่วมพิธีในวันอาทิตย์และงานบุญใหญ่

ยุคที่ ๒ ยุคขยายงาน (พ.ศ.๒๕๒๘-๒๕๓๕)

ในวันกฐิน ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ สาธุชนมาเต็มพื้นที่ภายในวัด ต้องกางเต็นท์เล็กในสนามหญ้า เนื่องจากสาธุชนมาวัดเกือบ ๘,๐๐๐ คน เมื่อฝนตก ทำให้ไม่สะดวกในการประกอบพิธีกรรม วัดจึงขยายมาด้านนอกกำแพงวัด ซึ่งได้ซื้อเพิ่มไว้ประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ และสร้างสภาพธรรมกายหลังคาจาก ในปี

พ.ศ. ๒๕๒๘ กว้าง ๗๐ เมตร ยาว ๒๐๐ เมตร คิดเป็นพื้นที่ ๓๔,๐๐๐ ตารางเมตร (ประมาณ ๙ ไร่) รองรับสาธุชนได้ ๑๒,๐๐๐ คน นับแต่นั้นมา พิธีกรรมต่างๆ ของวัด ก็จัดที่สภากาชาดกรมการแพทย์ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๒๙

เหตุเพราะสาธุชนมาวัดเพิ่มมากขึ้น จำเป็นต้องมีบุคลากรช่วยงานวัด จึงเปิดการอบรม พระภิกษุธรรมทายาท รุ่นที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ และจัดการอบรมเรื่อยมาจนปัจจุบัน โดยมีศูนย์ฝึกอบรม ธรรม-ทายาท ดำเนินการฝึกอบรมและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน หลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรม ทางวัดเปิดโอกาสให้ผู้จบการศึกษาและตั้งใจบวชตลอดชีวิตอยู่เป็นบุคลากรของวัด โดยเน้นงานฝึกอบรม เพื่อสร้าง พระเทศน์สอน พระพี่เลี้ยง และงานก่อสร้าง โดยพระภิกษุภาวนาวชิรคุณ เป็นผู้ให้การฝึกอบรมด้วยตนเอง ต่อมา งานฝึกอบรมเพิ่มมากขึ้น หลวงพ่อทั้งสองจึงอนุญาตให้รับสมัครอุบาสิกามาเป็นบุคลากรทำงาน ในแผนกต่างๆ ของวัด โดยเริ่มจากการทำหน้าที่กัลยาณมิตร แบบเข้าไป-เย็นกลับ จนปี พ.ศ. ๒๕๒๙ เปิด อบรมธรรมทายาทหญิง อาสาสมัครกัลยาณมิตรหญิง และเปิดโอกาสให้มีอุบาสิกายู่ประจำวัด ทำหน้าที่ รักษาศรัทธาญาติโยมจำนวนมากที่มาทำบุญที่วัดอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดโครงการอบรมธรรมะสำหรับ ประชาชน ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ และเยาวชน จากหน่วยงานต่างๆ

นับว่า เป็นยุคแห่งการพัฒนาคน เพื่อให้คนไปพัฒนางานที่เพิ่มมากขึ้นตามจำนวนสาธุชนที่มา วัดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และยุคนี้มีจุดรับ-ส่งสาธุชน เพิ่มขึ้นอีก ๑๖ จุด

ยุคที่ ๓ ยุคเผยแผ่ (พ.ศ.๒๕๓๖-ปัจจุบัน)

ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จำนวนบุคลากรของวัดทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาเพิ่มมากกว่า ๕๐๐ รูป/คน คณะบริหารงานวัด นำโดยหลวงพ่อดมชโย จึงปรับโครงสร้างการทำงานใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จัดรูปแบบการทำงาน การบริหารงานและกฎเกณฑ์ในการทำงาน รวมทั้งจัดการพักอาศัยของ บุคลากรอย่างชัดเจน โดยแบ่งเป็นอาศรมบรรพชิต อาศรมอุบาสก และอาศรมอุบาสิกา นอกจากนี้ ในการ ทำงาน ยังเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถทำงานตามที่ตนสามารถ ถนัด และสนใจ มีการทดลองงานสำหรับผู้ เข้าใหม่ และพัฒนาการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่มาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นระบบ ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ เพื่อรองรับ บุคลากรภายใน โดยใช้ชื่อว่า สถาบันพัฒนาบุคลากร ทำหน้าที่จัดการศึกษาและอบรมบุคลากรภายใน เท่านั้น ส่วนการอบรมบุคลากรภายนอก ให้อยู่ภายใต้การดูแลฝึกอบรมของสำนักเผยแผ่

ส่วนการปฏิบัติธรรม พระเทพญาณมหารุณี (หลวงพ่อดมชโย) เป็นผู้ฝึกอบรมภาคปฏิบัติแก่ บุคลากรภายใน โดยให้บุคลากรมีโอกาสหมุนเวียนกันไปฝึกปฏิบัติธรรมระยะยาว เพื่อให้มีประสบการณ์ ภายใต้นิ้วตนเอง ซึ่งบุคลากรผู้มีประสบการณ์ภายในกลุ่มนี้ มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานในโครงการ ปฏิบัติธรรมพิเศษ เพื่อให้สาธุชนที่สนใจการปฏิบัติธรรมระยะยาวได้มีประสบการณ์ภายใต้นิ้วตนเอง เช่นกัน ซึ่งระยะนี้ มีสาธุชนมาวัดในวันอาทิตย์ธรรมดา ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ คน อาทิตย์ต้นเดือน ไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน และงานบุญใหญ่ ไม่ต่ำกว่า ๕๐,๐๐๐ คน ทำให้ผู้มาวัดได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องการ สร้างทานการกุศล

ปี พ.ศ.๒๕๓๙ วัดได้สร้างสภาธรรมกายสากลหลังปัจจุบัน เพื่อรองรับสาธุชน ๑๐๐,๐๐๐ คน เป็นอาคาร ๒ ชั้น มีพื้นที่ใช้งานรวม ๓๗๐,๐๐๐ ตารางเมตร สามารถเปิดใช้งานครั้งแรกในวันทอดกฐิน ๓ พ.ย.๒๕๓๙ และใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ของวัดเรื่อยมาจนปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า วัดพระธรรมกาย มีกระบวนการสร้างคนหรือพัฒนาบุคลากรตามปณิธานที่ว่า สร้างพระให้เป็นพระดีที่โลกต้องการ สร้างคนให้เป็นพระดีที่โลกต้องการ และสร้างคนให้เป็นคนดีที่โลกต้องการ

ด้วยเหตุที่พระเดชพระคุณพระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อัมมชโย) ทูมเทอบรมสั่งสอน ปลุกฝังศีลธรรมแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไปอย่างเต็มกำลัง จึงมีผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดเพิ่มมากขึ้น จากร้อยเป็นพัน จากพันเป็นหมื่น จากหมื่นเป็นแสน ด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ท่านจึงดำริให้ผลิตรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่มหาชน ทุกมุมโลก ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ทางช่อง DMC ถ่ายทอดผ่านดาวเทียม ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วโลก เพื่อสานต่อมโนปณิธานของหลวงปู่ และคุณยาย ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลก ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขยายไปอย่างกว้างไกลทั้งภายในและต่างประเทศ

อิมบุญทุกวันกับกิจกรรมบุญมากมาย วันจันทร์ถึงเสาร์	
๐๖.๐๐ น.	พิธีบูชามหาธรรมกายเจดีย์และอธิษฐานจิต ณ มหาธรรมกายเจดีย์
๐๖.๓๐ น.	ถวายภัตตาหารที่หอฉันคุณยาย
๐๘.๐๐ น.	พิธีปล่อยปลาให้ชีวิตสัตว์เป็นทาน
๐๙.๐๐ น.	พระอาจารย์แนะนำการนั่งสมาธิ ฝึกทำใจใสๆ สำหรับคนใหม่ ณ ห้องใจสบาย หอฉันคุณยาย และกิจกรรมชมวัดปฏิบัติธรรม (เฉพาะวันเสาร์) ที่สำนักงานใหญ่ วัดพระธรรมกาย
๑๐.๓๐ น.	พิธีรดน้ำตักธารทอง ณ หอฉันคุณยาย พิธีกล่าวคำถวายภัตตาหารเป็นสังฆทาน
๑๑.๐๐ น.	พิธีถวายภัตตาหาร ณ หอฉันคุณยายฯ
๑๒.๓๐ น.	ฝึกสมาธิเบื้องต้นและสนทนาธรรมกับพระอาจารย์ อย่างเป็นกันเอง ณ ห้องใจสบาย หอฉันคุณยาย
๑๘.๐๐ น.	พิธีบูชามหาธรรมกายเจดีย์และอธิษฐานจิต ณ มหาธรรมกายเจดีย์
๑๙.๐๐ น.	ฟังพระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณ พระราชภาวนาวิสุทธิ (หลวงพ่อัมมชโย) ในโรงเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยา ณ บ้านแก้ว เรือนทอง ของคุณยาย บริเวณทิศเหนือของ สภาธรรมกายสากล
วันอาทิตย์	
๐๘.๐๐ น.	ถวายสังฆทานแด่พระภิกษุสงฆ์ ณ จุดอธิษฐานธรรม สภาธรรมกายสากล เส้า L๓ และ

	G๓
๐๘.๔๐ น.	สวดมนต์ทำวัตรเช้า
๐๙.๓๐ น.	พระเทพญาณมหามุณี นำบูชาพระรัตนตรัย / นำนั่งสมาธิ
๑๑.๐๐ น.	พิธีถวายภัตตาหารเพลเป็นสังฆทาน
๑๒.๑๕ น.	ชมรายการสู่ต่อไป
๑๓.๔๐ น.	พระเทพญาณมหามุณี นำสาธุชนนั่งสมาธิ / อธิษฐานจิต / แผ่เมตตา / พิธีมอบของที่ระลึก / ถวายปัจจัยบูชาธรรม
๑๕.๐๐ น.	พระเทพญาณมหามุณี กล่าวให้โอวาทแก่สาธุชน
๑๕.๓๐ น.	พระภิกษุสงฆ์วิริยคุณ แสดงพระธรรมเทศนาแก่สาธุชน
๑๗.๑๕ น.	คณะสงฆ์สวดพระพุทธรูปจำนวน ๑๐๐ รูป
๑๘.๐๐ น.	พิธีบูชามหาธรรมกายเจดีย์และอธิษฐานจิต ณ มหาธรรมกายเจดีย์
บริการรถบัส มาวัดพระธรรมกาย จุดออกรถใกล้บ้าน สะดวกสบาย ทุกๆ วันอาทิตย์ สอบถามเวลาและบริเวณ จุดออกรถได้ที่ โทร. (๐๒) ๘๓๑-๒๑๓๐-๓	

สำหรับวิธีฝึกสมาธิเบื้องต้นนั้น วัดพระธรรมกายมีลำดับขั้นการฝึกดังนี้

สมาธิ คือ ความสงบ สบาย และความรู้สึกละเอียดเป็นสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตทุกวันอย่างมีความสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ง่ายๆ ดังวิธีปฏิบัติที่พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญได้เมตตาสั่งสอนไว้ดังนี้

๑. กราบบูชาพระรัตนตรัย เป็นการเตรียมตัวเตรียมใจให้นุ่มนวลไว้เป็นเบื้องต้น แล้วสมาทานศีล ๕ หรือ ศีล ๘ เพื่อย้ำความมั่นคงในคุณธรรมของตนเอง

๒. คุณเข้าหรือนั่งพับเพียบสบายๆ ระลึกถึงความดี ที่ได้กระทำแล้วในวันนี้ ในอดีต และที่ตั้งใจจะทำต่อไปในอนาคต จินตนาการว่า ร่างกายทั้งหมดประกอบด้วยธาตุแห่งคุณงามความดีล้วนๆ

๓. นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย นิ้วชี้จดนิ้วหัวแม่มือซ้าย นั่งให้อยู่ในจังหวะพอดี ไม่ฝืนร่างกายมากจนเกินไป ไม่ถึงกับเกร็ง แต่อย่าให้หลังโค้งงอ หลังตาพอสบายๆ คล้ายกับกำลังพักผ่อน ไม่บีบกล้ามเนื้อตาหรือว่าขมวดคิ้ว แล้วตั้งใจมั่น วางอารมณ์สบาย สร้างความรู้สึกให้พร้อมทั้งกายและใจว่า กำลังจะเข้าไปสู่สภาวะแห่งความสงบสบายอย่างยิ่ง

๔. นึกกำหนดนิมิต เป็น ดวงแก้วกลมใส ขนาดเท่าแก้วตาดำ ใสสนิทปราศจากราคี หรือรอยตำหนิใดๆ ขาวใส เย็นตาเย็นใจ ตั้งประกายของดวงดาว ดวงแก้วกลมใสนี้เรียกว่า บริกรรมนิมิต นึกสบายๆ นึกเหมือนดวงแก้วนั้นมานั่งสนิธิอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นึกไปภาวนาไปอย่างนุ่มนวล เป็นพุทธานุสติว่า สัมมาอะระหัง หรือ ค่อยๆ น้อมนึกดวงแก้วกลมใสให้ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางกายตาม

แนวฐาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ฐานที่หนึ่งเป็นต้นไป น้อมด้วยการนีกอย่างสบายๆ ใจเย็นๆ ไปพร้อมๆ กับคำภาวนา

อนึ่ง เมื่อนิมิตดวงใสและกลมสนิทปรากฏแล้ว ณ กลางกาย ให้วางอารมณ์สบายๆ กับนิมิตนั้น จนเหมือนกับว่า ดวงนิมิตเป็นส่วนหนึ่งของอารมณ์ หากดวงนิมิตนั้น เกิดอันตรายหายไป ก็ไม่ต้องนึกเสียดาย ให้วางอารมณ์สบายๆ แล้วนีกนิมิตนั้นขึ้นมาใหม่แทนดวงเก่า หรือเมื่อนิมิตนั้นไปปรากฏที่อื่น ที่มีไซศูนย์กลางกาย ให้ค่อยๆ น้อมนิมิตเข้ามาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีการบังคับ และเมื่อนิมิตมาหยุดสนิท ณ ศูนย์กลางกาย ให้วางสติลงไปยังจุดศูนย์กลางกายของดวงนิมิต ด้วยความรู้สึกคล้ายมีดวงดาวเล็กๆ อีกดวงหนึ่งซ่อนอยู่ตรงกลางดวงนิมิตดวงเดิม แล้วสนใจเอาใจใส่แต่ดวงเล็กๆ ตรงกลางนั้นไปเรื่อยๆ ใจจะปรับจนหยุดได้ถูกส่วน แล้ว จากนั้นทุกอย่างจะค่อยๆ ปรากฏให้เห็นด้วยตนเอง เป็นภาวะของดวงกลมที่ทั้งใสทั้งสว่างผุดซ้อนขึ้นมาจากกึ่งกลางดวงนิมิตตรงที่เราเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

ดวงนี้เรียกว่า ดวงธรรม หรือ ดวงปฐมมรรค อันเป็นประตูเบื้องต้นที่จะเปิดไปสู่หนทางแห่งมรรคผลนิพพาน การระลึกถึงนิมิตหรือดวงปฐมมรรคสามารถทำได้ในทุกแห่งทุกที่ ทุกอิริยาบถ เพราะดวงธรรมนี้คือที่พึ่ง อันเป็นที่สุดแล้วของมนุษย์

ข้อแนะนำ คือ ต้องทำให้สม่ำเสมอ เป็นประจำ ทำเรื่อยๆ ทำอย่างสบายๆ ไม่เร่ง ไม่บังคับ ทำได้แค่ไหนให้พอใจแค่นั้น อันจะเป็นเครื่องสกัดกั้นมิให้เกิดความอยากจนเกินไป จนถึงกับทำให้ใจต้องสูญเสียความเป็นกลาง และเมื่อการปฏิบัติบังเกิดผลแล้ว ให้หมั่นตรึกระลึกนึกถึงเสมอ จนกระทั่งดวงปฐมมรรคกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับลมหายใจหรือนึกเมื่อใดเป็นได้ทุกที่

อย่างนี้แล้ว ผลแห่งสมาธิจะทำให้ชีวิตดำรงอยู่บนเส้นทางแห่งความสุข ความสำเร็จ และความไม่ประมาทได้ตลอดไป ทั้งยังจะทำให้สมาธิละเอียดอ่อนก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ได้อีกด้วย

ข้อควรระวัง

๑. อย่าใช้กำลัง คือ ไม่ใช้กำลังใดๆ ทั้งสิ้น เช่น ไม่บีบกล้ามเนื้อตา เพื่อจะให้เห็นนิมิตเร็วๆ ไม่เกร็งแขน ไม่เกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง ไม่เกร็งตัว ฯลฯ เพราะการใช้กำลังตรงส่วนไหนของร่างกายก็ตาม จะทำให้จิตเคลื่อนจากศูนย์กลางกายไปสู่จุดนั้น

๒. อย่าอยากเห็น คือ ทำใจให้เป็นกลาง ประคองสติมิให้ผลออกจากกิจกรรมภาวนาและกรรมนิมิต ส่วนจะเห็นนิมิตเมื่อใดนั้น อย่างกังวล ถ้าถึงเวลาแล้ว ย่อมเห็นเอง การบังเกิดของดวงนิมิตนั้น อุปมาเสมือนการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ ไม่อาจเร่งเวลาได้

๓. อย่างกังวลถึงการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เพราะการฝึกสมาธิ เจริญภาวนาวิชาธรรมกาย อาศัยการเพ่งอาโลกกสิณ คือ กสิณความสว่างเปี่ยมบาทเบื้องต้น เมื่อเกิดนิมิตเป็นดวงสว่างแล้ว ค่อยเจริญวิปัสสนาภายหลัง จึงไม่มีความจำเป็นต้องกำหนดลมหายใจเข้า-ออก แต่ประการใด

๔. เมื่อเลิกจากนั่งสมาธิแล้ว ให้ตั้งใจไว้ที่ศูนย์กลางกายที่เดียว ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม เช่น ยืนก็ดี เดินก็ดี นอนก็ดี หรือนั่งก็ดี อย่าย้ายฐานที่ตั้งจิตไปไว้ที่อื่นเป็นอันขาด ให้ตั้งใจบริกรรมภาวนา พร้อมกับนึกถึงบริกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วในคอบคู้กันตลอดไป

๕. นิมิตต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะต้องน้อมไปตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกายทั้งหมด ถ้านิมิตที่เกิดขึ้นแล้วหายไป ก็ไม่ต้องตามหา ให้ภาวนาประคองใจต่อไปตามปกติ ในที่สุด เมื่อจิตสงบ นิมิตย่อมปรากฏขึ้นใหม่อีก

สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงเพื่ออาภรณ์ประดับกาย หรือ เพื่อเป็นพิธีการชนิดหนึ่ง หรือผู้ที่ต้องการฝึกสมาธิเพียงเพื่อให้เกิดความสบายใจ จะได้เป็นการพักผ่อนหลังจากปฏิบัติหน้าที่ภารกิจประจำวัน โดยไม่ปรารถนาจะทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ ยังคิดอยู่ว่า การอยู่กับบุตรพรธยา การมีหน้ามีตาทางโลก การท่องเที่ยวอยู่ในวิภวสสารเป็นสุขกว่าการเข้านิพพาน เสมือนนมหารเกณท์ที่ไม่คิดจะเอาดีในราชการอีกต่อไปแล้ว

การฝึกสมาธิเบื้องต้น เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็พอเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขได้พอสมควร เมื่อซัดซ้อมปฏิบัติอยู่เสมอๆ ไม่ทอดทิ้ง จนได้ดวงปฐมมรรคแล้ว ก็ให้หมั่นประคองรักษาดวงปฐมมรรคนั้นไว้ตลอดชีวิต และอย่ากระทำซ้ำอีก เป็นอันมั่นใจได้ว่า ถึงอย่างไร ชาตินี้ก็พอมิที่พึ่งที่เกาะที่ตีพอสมควร คือเป็นหลักประกันได้ว่า จะไม่ต้องตกนรกแล้วทั้งชาตินี้และชาติต่อไป

๒.๓.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ประจําอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งเป็นสำนักเรียน ท่านเป็นพระอาจารย์สอนการพระพุทธศาสนา ทั้งภาคภาษาไทย ที่มีการสอนตั้งแต่นักธรรมตรี โท เอก และภาคภาษาบาลี ท่านสอนบาลีไวยากรณ์ ๖ ชั้น จนถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ท่านมีความคิดว่า สำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสำนักเรียนที่ใหญ่และเจริญที่สุด แต่วัดมหาธาตุและประเทศไทยยังขาดพระปฏิบัติศาสนาและพระปฏิเวธศาสนาอยู่ ท่านจึงพยายามปลูกฝังพระปฏิบัติศาสนาขึ้นในประเทศไทยให้จงได้ ถ้าพระปฏิบัติศาสนาเกิดแล้ว พระปฏิเวธศาสนา ซึ่งเป็นผลก็จะเกิดตามมาโดยธรรมชาติ จนกระทั่งท่านได้ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดาราราม ท่านพยายามตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้น ณ ที่วัดบางแก้ว อ.บางบาล ให้เป็นลักษณะวัดป่าที่เหมาะสมแก่การเจริญพระกรรมฐาน เมื่อปรับปรุงสถานที่ดีพอสมควรแล้ว ก็ไปอาราธนาอาจารย์กรรมฐานรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านพระครูภาวนา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล มาสอนกรรมฐาน แต่พระอาจารย์ท่านฝีมือไม่ถึง สำนักปฏิบัติจึงไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

ต่อมา ปี พ.ศ.๒๔๙๑ พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ฐานทตตมหาเถร) อธิบดีสงฆ์องค์ที่ ๑๕ ถึงแก่มรณภาพลง ทางราชการจึงนิมนต์ท่านกลับมาสืบทอดตำแหน่งแทน ครั้นมาถึง ท่านก็ได้ปรับปรุงต่อเติมเสริมสร้างพระศาสนาต่างๆ จนมาถึงปี พ.ศ.๒๔๙๔ ท่านได้ดำเนินการทดลองทำการเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐานขึ้น ณ ภายในบริเวณพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ โดยอาราธนาพระอาจารย์สุข ปวโร (พระ

ภาวนาภิรามเถระ) วัดระฆังโฆสิตาราม มาเป็นอาจารย์สอน โดยนิมนต์พระมหาเปรียญและพระเถระชั้น เจ้าคณะ เจ้าอาวาส... เข้ามาปฏิบัติ ก็ให้ปฏิบัติไปพร้อมกับหาทางที่ถูกต้อง แม้ท่านพระภาวนาภิราม จะอยู่วัดระฆังก็ตาม แต่เพราะใจท่านติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ ต่อมาวันหนึ่ง พระภาวนาภิราม ได้พูดปรารภกับท่านอย่างเป็นทางการว่า “ท่านเจ้าคุณพระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผลนั้น ดูเหมือน ใกล้เคียง แต่เอื้ออำนวย แต่หยิบไม่ถึง คว่าไม่ถูกสักที” แสดงว่า ท่านยังไม่ได้สัมผัสโลกุตตรธรรม ต่อมา ปี พ.ศ.๒๔๙๕ ท่านจึงตกลงใจส่ง พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙ วัดมหาธาตุ ซึ่งเข้าปฏิบัติพระกรรมฐานใน สำนักพระภาวนาภิราม มาแล้ว ๗ เดือนเศษ ไปศึกษากรรมวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ถูกต้อง ณ นคร ย่างกุ้ง ประเทศพม่า สำนักวัดสาสนายิสสา ซึ่งมีพระโสภณมหาเถระ คือ พระมหาสี สะยาตอ เป็นเจ้า สำนัก แม้ขณะนั้น อธิปไตยศาสนาจะขอให้ท่านระงับเสีย เพราะท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่เห็น ด้วยก็ตาม

พระมหาโชดก ได้ไปศึกษาฝึกการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่พม่า เป็นเวลา ๑ ปี คือ ปี พ.ศ.๒๔๙๕ ท่านเดินทางกลับมาพร้อมพระวิปัสสนาจารย์ผู้ชำนาญ จากสภาการศึกษาประเทศพม่า ๒ รูป คือ ท่านอาสาภะ ก็มีภูฐานาจริยะ (ผู้สอนและสอบอารมณ์พระมหาโชดก แทนพระมหาสีสะยาตอ) และ ท่านอินทวังสะ ก็มีภูฐานาจริยะ ต่อมา ปีพ.ศ.๒๔๙๖ ท่านประกาศตั้งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ให้เป็น สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอีกแผนกหนึ่ง โดยใช้บริเวณพระอุโบสถเป็นสถานที่ปฏิบัติ ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา ครั้นตั้งสำนักขึ้นแล้ว ก็มีพระเถระ พระภิกษุหนุ่ม สามเณรน้อย สนใจมาปฏิบัติจนห้องปฏิบัติ ไม่เพียงพอ จึงกันห้องรอบระเบียงพระอุโบสถและภายในพระวิหารหลวงขึ้นจนจรดถึงกัน และเพื่อให้พระ ปฏิบัติศาสนาแพร่กระจายขยายไปทั่วประเทศ ท่านจึงได้แนะนำพระเถระที่มีความสามารถ ผู้ได้ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานได้ผลดีแล้ว ให้อบรมวิชาครูอีกที แล้วแนะนำให้ไปจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมแล้วจัดตั้งวัด ป่า ซึ่งเรียกว่า อรัญวาสีขึ้น โดยบางแห่งก็ตั้งขึ้นในที่ของวัดเดิม บางแห่งก็จัดหาป่าจริงๆ ที่เหมาะสม บาง แห่งก็ตั้งขึ้นที่วัดร้าง ซึ่งเหมาะสมและสะดวกแก่การไปมา ครั้นเมื่อได้ฤกษ์งามยามดี ท่านก็ยกคณะพระ วิปัสสนาจารย์ไปประกอบพิธีเปิดเป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้น แล้วมอบให้พระวิปัสสนาจารย์และ อุบาสก อุบาสิกา ในท้องถิ่นช่วยกันรักษาและทำนุบำรุงให้ดีต่อไป ด้วยวิธีการนี้ ภายในเวลาไม่กี่ปี ก็มี สำนักวิปัสสนากรรมฐานเกิดขึ้น ณ ภาคพื้นแผ่นดินประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

โดยเฉพาะที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ก็เกิดมีอุบาสก อุบาสิกา และพระภิกษุและสามเณร พากันไปศึกษาเป็นจำนวนมากนับแต่นั้นเป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะ มีการสอนภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน อย่างเป็นรูปธรรม

อนึ่ง เพื่อที่จะส่งเสริมกำลังศรัทธาปสาทะให้หมู่พุทธบริษัท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั่ว ประเทศ แม้คณะพระวิปัสสนาจารย์ก็ยอมเสียสละ พากันนำพระปฏิบัติศาสนา ออกเผยแผ่เป็นประจำทุก ปี โดยถือเอาเดือนพฤษภาคมเป็นเดือนประชุมบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกัน สมดังพระพุทธโฆษาทที่ตรัสว่า “ตราบใดที่พุทธบริษัทของเรายังไม่ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอยู่ ตราบนั้น ศาสนาของเรา ตถาคตก็ยังคงต้องทรงสภาพอยู่ตลอดไป

ขณะที่พระธรรมธีรราชกุมาร (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙) กล่าวว่า เมื่อหลวงพ่อใหญ่ไปย้ายจากวัดมหาธาตุ ไปประจำอยู่ที่วัดสุวรรณดาราราม จ.อยุธยา อันเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ เพื่อช่วยปฏิบัติศาสนกิจด้านพระปริยัติศาสนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๕ ในฐานะ พระมหาอาจ อาสโภ เปรียญธรรม ๘ ประโยค และในปี พ.ศ.๒๔๙๑ ท่านได้ย้ายกลับมาอยู่วัดมหาธาตุอีกครั้งในตำแหน่งเจ้าอาวาส และเป็นพระราชาคณะที่ พระธรรมไตรโลกาจารย์ ซึ่งในวันที่ ๑ ม.ค. พ.ศ.๒๔๙๑ นี้เอง หลวงพ่อใหญ่ได้พบ ฯพณฯ อุละหม่อง เอกอัครราชทูตแห่งสหภาพพม่าประจำประเทศไทยคนแรก ไปร่วมงานรัฐพิธีที่ห้องสนามหลวง หลังจากประกอบศาสนกิจเสร็จ หลวงพ่อใหญ่ได้โอกาสสนทนาการพระศาสนากับ ฯพณฯ อุละหม่อง มีสาระสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. หลวงพ่อใหญ่ได้ให้ทรงทราบว่า พระภิกษุพม่าที่อยู่ในประเทศไทย ปัจจุบันมีแต่พระอายุมาก หย่อนสมรรถภาพ เข้ากับคนไทยได้ไม่สนิท ทำให้คนไทยเข้าใจว่า พระภิกษุพม่าก็เป็นเช่นเดียวกันนี้ ความจริงพระภิกษุพม่าในประเทศพม่าที่มีความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎกมีจำนวนมาก ควรที่จะจัดส่งพระประเภทนี้มาอยู่ในประเทศไทย หลวงพ่อใหญ่ยินดีสนับสนุนให้ได้มีโอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยกัน

๒. พระไตรปิฎกภาษาบาลีทั้งอรรถกถาและฎีกาฉบับอักษรพม่าเท่าที่เคยได้อ่านมา บริสุทธิบริบูรณ์ดีมาก ใครขอให้ทางพม่าได้ส่งมาให้ประเทศไทยบ้าง จะเป็นมหาคุณอย่างมาก

ด้วยเหตุที่หลวงพ่อใหญ่ได้สนทนากับเอกอัครราชทูตในครั้งนั้นเป็นปัจจัย ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ สภาการพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่า ได้จัดส่งพระภิกษุระดับบัณฑิตชั้นธัมมาจริยะมายังประเทศไทยตามคำแนะนำของหลวงพ่อใหญ่ ๒ รูป คือ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ และพระเตชินทะ ธัมมาจริยะ ธัมมกถิกะ ครั้งแรกที่มาถึง ท่านทั้งสองยังไม่รู้ภาษาไทย จึงจัดให้ท่านไปพำนักที่วัดปรกพม่า ต่อมา ได้จัดให้ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ไปตั้งสำนักสอนพระอภิธรรมที่วัดระฆังโฆสิตาราม และทำการสอนประจำอยู่ที่นั่นจนกระทั่งมรณภาพในปี พ.ศ.๒๕๐๙ ส่วนพระเตชินทะ ธัมมาจริยะ ธัมมกถิกะ ได้จัดให้มาสอนอยู่ที่วัดมหาธาตุจนกระทั่งกลับพม่าในปี พ.ศ.๒๕๐๔ อย่างไรก็ตาม ท่านทั้งสองก็ได้วางรากฐานความรู้พระอภิธรรมปิฎกไว้เป็นอย่างดี คือ เขียน แปล และทำเป็นหลักสูตรไว้จนได้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสำนักส่วนกลางอยู่ที่วัดมหาธาตุ และขยายสาขาไปทั้งภายในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดกว่า ๗๐ สำนักเรียน

ปี พ.ศ.๒๔๙๓ สภาการพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าได้ส่งสมณทูต พร้อมทั้งอัญเชิญพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรพม่าพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกา ตามที่หลวงพ่อใหญ่ขอไว้มายังประเทศไทย โดยมีท่านยานิกมหาเถร เจ้าอาวาสวัดอัมพวันาราม พระนครย่างกุ้งเป็นหัวหน้า มีมหาเศรษฐีซอร์ อู ต่วน เป็นไวยาวัจกร ได้ถวายพระไตรปิฎกอักษรพม่าแก่มหาหมกุฎราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ ชุด

ปี พ.ศ.๒๔๙๔ ทางการคณะสงฆ์แห่งประเทศไทย ได้จัดส่งพระสมณทูตพร้อมทั้งพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอักษรไทยไปเยี่ยมตบและมอบให้ประเทศพม่า โดยมีเจ้าคุณพระศาสนโศภน อภฺฐายีเถระ

เป็นหัวหน้า เจ้าคุณพระศรีวิสุทธิญาณ วัดกันมาตุยาราม เป็นคณะปุรณะ และมี ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นไวยาวัจกร

ปี พ.ศ.๒๔๙๕ หลวงพ่อใหญ่ได้ส่งพระเปรียญวัดมหาธาตุไปศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ ที่ประเทศพม่า โดยนำไปมอบด้วยตนเอง ๓ รูปคือ ๑) พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙ เรียนฝ่ายวิปัสสนาธุระ ๒) พระมหาบำเพ็ญ ป.ธ.๕ และ ๓) สามเณรไสว ป.ธ.๕ เรียนฝ่ายคัมภีร์ โดยให้พระมหาโชดกไปอยู่สำนักวิปัสสนากรรมฐานสาสนนิยสา ภายใต้การปกครองของท่านมหาศีลสะยาตอ โสภณมหาเถร พระอาจารย์ใหญ่วิปัสสนาธุระ พระมหาบำเพ็ญและสามเณรไสว ไปอยู่วัดอัมพวนาราม ภายใต้การปกครองของท่านยานิกมหาเถร เจ้าอาวาส

พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ได้ศึกษาวิปัสสนากรรมฐานอยู่เป็นเวลา ๑ ปี แล้วกลับคืนสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ.๒๔๙๖ ขณะเดียวกับที่หลวงพ่อใหญ่ได้แสดงความจำนงไปยังสภาการพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่า ขอให้จัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมาเยี่ยมประเทศไทย ๒ รูป พร้อมกับการคืนสู่ประเทศไทยของพระมหาโชดก ซึ่งทางการศาสนาของพม่าได้จัดส่งพระอาสาเถระ มุลธัมมัญญานาจริยะ ปธานกัมมัญญานาจริยะ และ พระอินทวังสเถระ ธัมมาจริยะ กัมมัญญานาจริยะ ครั้นมาแล้ว ได้จัดให้พักที่วัดมหาธาตุ ช่วยเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานกับพระมหาโชดก ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๔๙๖ เป็นต้นมานับว่า ได้ช่วยเป็นกำลังเสริมสร้างพระปฏิบัติศาสนาให้เจริญขึ้นในประเทศไทยและรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

พระอินทวังสเถระ ธัมมาจริยะ กัมมัญญานาจริยะ ได้กลับคืนสู่ประเทศพม่า หลังจาก หลวงพ่อใหญ่ถูกทางตำรวจจับไปขังในสันติบาล เมื่อหลวงพ่อใหญ่ถูกจับไปขังแล้ว ห้องวิปัสสนากรรมฐานวัดมหาธาตุถูกรื้อถอนทำลายหมดตามคำสั่งของผู้มีอำนาจในสมัยนั้น พระอาสาเถระ ปธานกัมมัญญานาจริยะ เห็นว่า หมดที่พึ่งแล้ว จึงย้ายไปทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานอยู่ที่สำนักวิปัสสนากรรมฐานวิเวกอาศรม จ.ชลบุรี ภายใต้ความอุปถัมภ์ของนายธรรมบุญ สิงคาลวนิช คหบดีชาวชลบุรี ลูกศิษย์ จากนั้น ท่านทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริงจัง จนท่านมรณภาพที่ รพ.ศิริราชเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๔ ท่านเป็นอาจารย์สอบอารมณ์วิปัสสนากรรมฐานข้าพเจ้าเมื่อครั้งที่ไปเรียนวิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศพม่า แทนท่านมหาศีลสะยาตอ ซึ่งนานๆ จึงจะมาสอนและสอบอารมณ์สักครั้งหนึ่ง

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแผนกพระอภิธรรมปิฎกที่เรียนกันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งการเรียนออกเป็น ๙ ชั้นคือ จุฬอภิธรรม ๓ ชั้น ชั้นมัชฌิมอภิธรรม ๓ ชั้น และมหาอภิธรรม ๓ ชั้น เมื่อเรียนเสร็จแล้วถือว่า เรียนจบหลักสูตรพระอภิธรรมปิฎก การเรียนพระอภิธรรมปิฎกดังกล่าว ได้มาปรากฏขึ้นในประเทศไทย ด้วยอำนาจสติปัญญา ความอุตสาหะและการเสียสละของหลวงพ่อใหญ่ผู้คอยช่วยอุปถัมภ์ค้าชุดลอดมาและตลอดไป และเป็นที่น่าอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่งที่ปัจจุบัน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ส่งเคราะห์การศึกษาพระอภิธรรมเข้าไว้ในมหาวิทยาลัยแขนงหนึ่งแล้ว

อนึ่ง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริงจังและเป็นหลักฐานมั่นคงในวัดมหาธาตุนั้น กล่าวได้ว่า เป็นปรีชาญาณที่เห็นการณ์ไกลของหลวงพ่อใหญ่โดยแท้

กล่าวได้ว่า ตั้งแต่ยุคแรกๆ เดิมประเทศไทยก็มีการปฏิบัติมาก่อน แต่เน้นสมณะเป็นส่วนใหญ่ ที่เรียก พระป่า สายหลวงปู่มั่นเป็นหลัก สายอีสานก็เน้นสมณะเป็นหลัก วิปัสสนามาปรากฏภายหลัง ประมาณ ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เจ้าพระคุณสมเด็จ ส่งหลวงพ่อโชคก ไปเรียนที่พม่า และก็นำวิธีการเหล่านั้นมา เผยแผ่ ซึ่งจริงๆ แล้ว ก็เป็นวิธีการในพระไตรปิฎกนั่นแหละ เพียงมีคำเสริมเข้ามา คือ คำว่า ยุบหนอ พองหนอ หลายคนก็เลยเข้าใจผิดคิดว่าเป็นของพม่า จริงๆ แล้วไม่ใช่ของพม่า แต่เป็นของพระพุทธเจ้าและมีในพระไตรปิฎก ซึ่งกล่าวถึง สมณะและวิปัสสนา ครั้นมีคนสนใจและมาปฏิบัติกันมาก คำว่า วิปัสสนา จึงเป็นที่รู้จักแพร่หลายตั้งแต่นั้นเรื่อยมา

ในสมัยที่หลวงพ่อสมเด็จอยู่ ท่านได้กระจายเปิดสาขาที่นั่นที่นี้หลายร้อยสาขา ตามหัวเมืองต่างๆ และแทบทุกจังหวัด ทุกอำเภอที่พร้อม เป็นลักษณะของการสร้างเครือข่ายในการเผยแผ่ แล้วท่านก็ไปเยี่ยมที่โน่นที่นี้ แต่พอสิ้นท่านแล้ว การสานต่อ การสืบต่อไม่ค่อยต่อเนื่อง ทำให้หลายสำนักต้องปิดตัวลงไป ซึ่งต้องยอมรับความจริงว่า การที่จะเผยแผ่หรือสร้างสำนักนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย อันดับแรกก็คือ ตัวอาจารย์ที่จะสอนเอง ถ้าสิ้นอาจารย์ยุคนั้นไป โดยไม่สร้างบุคลากรไว้รองรับ ก็จะหายไปพร้อมเจ้าสำนัก ส่วนแนวทางกสนปฏิบัติยังพอมืออยู่ ปัญหาตามมาก็คือ หาวิปัสสนาจารย์ได้ยาก เพราะฉะนั้น จึงค่อยๆ ปิดไปที่ละสำนัก สองสำนัก ณ ปัจจุบันนี้ สายศิษย์เก่าที่เคยเปิดและทำงานอยู่เหลือไม่เท่าไร แล้วก็จะค่อยๆ หายไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างรูปแบบของการที่จะขยายเครือข่าย โดยเจ้าพระคุณสมเด็จ ท่านได้ให้การสนับสนุน ด้วยตั้งการปฏิบัติวิปัสสนามาฝากไว้กับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาฯ ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายที่ใหญ่และครอบคลุมทั่วประเทศ ต่อมา เจ้าคุณธรรมโมลี (หลวงพ่อกกลาง) ท่านก็ให้การสนับสนุนและช่วยให้การปฏิบัติวิปัสสนาแพร่หลายมากขึ้น

นี่เป็นพัฒนาการ จากพม่ามาตั้งแต่หลวงพ่อธรรมธีรราชมหายานี่ ซึ่งเป็นท่านแรกที่นำวิธีการปฏิบัติเข้ามาสู่วัดมหาธาตุ โดยหลวงพ่อสมเด็จ ส่งท่านไปเรียนที่พม่า และกลับมาพร้อมด้วยพระวิปัสสนาอีก ๒ รูป รูปหนึ่งอยู่จนกระทั่งเสียชีวิตที่นั่นก็คือ หลวงพ่อภัททันตะ ขณะนั้น พม่ามีปัญหาการเมืองท่านจึงไม่กลับ ท่านก็ไปอยู่ที่วิเวกาศรม ต่อมาก็ไปอยู่ที่วัดภัททันตะ สุดท้ายก็มาอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ และก็มรณภาพที่ รพ.ศิริราช ถือได้ว่า ท่านเป็นพระพม่าที่ช่วยในการวางรากฐานและเผยแผ่ตามที่หลวงพ่อเจ้าพระคุณสมเด็จต้องการ ซึ่งแนวคิดและรูปแบบก็ไม่ต่างไปจากพระพุทธศาสนา เพียงแต่เอา wording มาพูดใหม่เป็น ยุบหนอ พองหนอ เพื่อให้ง่ายต่อการสื่อไปสู่ผู้ปฏิบัติ

ปัจจุบัน เจ้าอาวาสคือ พระธรรมสุธี ท่านมองการณ์ไกล แม้ท่านจะไม่ใช่พระวิปัสสนาจารย์โดยตรง จากเดิมที่หลวงพ่อธรรมธีรราชมหายานี่ ท่านได้วางหลักไว้ที่พระอุโบสถและไปตั้งหลักใหญ่ที่คณะ ๕ แต่เมื่อปฏิบัติไปสักระยะหนึ่ง ปรากฏว่า สถานที่ไม่พอ เพราะคนสนใจมากขึ้น เมื่อไม่พอ ในระดับเจ้าคณะ ก็มองหาสถานที่ใหม่ จนกระทั่งหลวงพ่อกกลางยื่นมือเข้ามา ซึ่งที่ตรงนี้ (ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติ) เป็นที่ของวัด แต่ก่อนนั้นเป็นบ้านพักคนงานของกรมศิลปากร เมื่อเขาย้ายไปอยู่ที่อื่น ก็เป็นจังหวะเหมาะที่เราจะได้พัฒนา ความจริงเริ่มคิดที่จะขยายฐานมาตั้งแต่พระสุเมธาธิบดี ท่านเปิดสถานที่ปฏิบัติภายในบริเวณเขตพุทธาวาส รอบๆ พระอุโบสถอย่างเป็นทางการ แต่เพราะสถานที่ไม่เอื้อ ด้วยเป็น

สนามหญ้าธรรมดา เอารั้วใหญ่ไปล้อมไว้ ปฏิบัติไม่กี่ครั้งก็ไม่มีใครมา เพราะสถานที่ไม่สัปปายะ จนกระทั่งมาเป็นรูปเป็นร่างในสมัยพระธรรมสุธี หลังจากที่ดินงานกรมศิลป์ฯ ย้ายออกไป ทางวัดก็ใช้พื้นที่นั้น จัดงานอาสาฬหบูชาเป็นครั้งแรก ครั้นเสร็จงาน ก็มอบหมายให้พระครูวิมลและคณะทำงานด้านวิปัสสนากรรมฐาน เข้ามาพัฒนาพื้นที่ต่อ จนกระทั่งสร้างเป็นอาคารหลังนี้ขึ้นมาได้ ซึ่งในช่วงนี้ ในส่วนของการปรับปรุงหลักสูตรนี้ ยังไม่ได้ทำหรือเน้นมากนัก เนื่องจากพระธรรมมหาธีรราชมหามุนี ท่านวางรากฐานอะไรมาดีแล้ว จึงเน้นในเรื่องการปรับอาคารสถานที่ในเบื้องต้นก่อน ซึ่งถือว่า ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนาแห่งนี้ เป็นส่วนที่พัฒนามาจากคณะ ๕ เพื่อรองรับผู้ปฏิบัติที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน

ในส่วนโครงสร้างและรูปแบบของการเผยแผ่นั้น ยังไม่ได้ทำงานในเชิงรุกเท่าไร แค่ตั้งรับก็ยังรับแทบไม่ไหว จึงยังไม่ได้วางโครงสร้างที่จะขยายเครือข่ายอย่างไร เพราะปัญหา อันดับแรกของเราคืออาคารสถานที่ ครั้นได้แล้วก็ต้องวางแผนการดูแลอย่างน้อย ๓-๔ ปี จากนั้น จึงจะเป็นเรื่องของการพัฒนาบุคลากรและหลักสูตรต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติเกิดประโยชน์สูงสุด นั่นเอง

วิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้ยึดรูปแบบที่พระธรรมธีรราชมหามุนีได้วางไว้ให้พระอาจารย์ผู้ให้กรรมฐานปฏิบัติ ดังนี้

วันแรก ให้กรรมฐานไปปฏิบัติ ๖ ข้อ

๑. เดินจงกรม เวลาเดินให้ทอดสายตาไปประมาณ ๔ ศอก สติจับอยู่ที่เท้า เดินช้าๆ เวลายกเท้าขวา ภาวนาว่า “ขวาย่างหนอ” ขณะที่ใจนึกว่า ขวา ต้องยกเท้าขวาขึ้นทันที เท้าที่ยกกับใจนึก ต้องให้พร้อมกัน ขณะว่า ย่าง ต้องเคลื่อนเท้าไปพร้อมกัน ขณะว่า หนอ เท้าต้องลงถึงพื้นพร้อมกัน เวลายกเท้าซ้ายก็เหมือนกัน ภาวนาว่า “ซ้ายย่างหนอ” ปฏิบัติเหมือนกันกับขวาย่างหนอ

สิ้นเท้า กับ ปลายเท้า ห่างกันประมาณคืบหนึ่งเป็นอย่างมาก เมื่อเดินสุดเสื่อ หรือสุดถนน หรือสุดสถานที่ ให้เอาเท้าคียงกัน แล้วหยุดยืนภาวนาว่า ยืนหนอ ยืนหนอ ยืนหนอ ช้าๆ สัก ๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้ง ขณะนั้น ให้สติอยู่ที่ร่างกาย อย่าให้ออกไปนอกร่างกายแล้วกลับ จะกลับข้างซ้ายหรือข้างขวาก็ได้ เวลากลับ สิ้นเท้าอยู่กับพื้น ยกปลายเท้าข้างที่จะกลับ แล้วภาวนาว่า “กลับหนอ” พร้อมกันกับหมุนเท้าไป ส่วนเท้าอีกข้างหนึ่ง ให้ยกขึ้นแล้วหมุนไปตาม โดยภาวนาว่า “กลับหนอๆ” เช่นเดียวกัน ให้หมุนเวียนไปอย่างนี้ จนกว่าจะได้ที่ที่ตนต้องการ แล้วยืนภาวนาว่า ยืนหนอๆ (๓ ครั้ง หรือ ๔ ครั้ง) แล้วเดินจงกรม ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ ต่อไป

ให้เดินกลับไปกลับมาอยู่อย่างนี้ ประมาณ ๓๐ นาที เป็นอย่างต่ำ ๑ ชั่วโมงเป็นอย่างสูง

๒. นั่ง ให้เตรียมอาสนะสำหรับนั่งไว้ก่อน เวลานั่งให้ค่อยๆ ย่อตัวลง พร้อมกับภาวนาว่า “นั่งหนอ ๆ ๆ” ให้ภาวนาอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะนั่งเสร็จเรียบร้อย

วิธีนั่ง นั้น ให้นั่งขัดสมาธิ คือ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวให้ตรง แต่จะนั่งเก้าอี้หรือนั่งพับเพียบก็ได้ นั่งเรียบร้อยแล้ว ให้หลับตา เอาสติมาจับอยู่ที่ท้อง พองยุบ เวลาหายใจเข้า ท้องพอง

ให้ภาวนาว่า พองหนอ ใจที่นี้กับท้องที่พองต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกันเวลาหายใจออก ท้องยุบ ให้ภาวนาว่า ยุบหนอ ใจที่นี้กับท้องที่ยุบ ต้องให้ทันกัน อย่าให้ก่อนหรือหลังกัน

ข้อสำคัญ ให้สติจับอยู่ที่อาการพองยุบเท่านั้น อย่าไปตุลุมที่จมูกและตะเบ็งท้อง ให้นั่งภาวนาอย่างนี้ตลอดไป อย่างต่ำประมาณ ๓๐ นาที อย่างสูงประมาณ ๑ ชั่วโมง

๓. เวทนา ในขณะที่นั่งอยู่นั้น ถ้าเวทนา คือ ความเจ็บปวด เมื่อย คั้น เป็นต้น เกิดขึ้น ให้ปล่อยพองยุบ แล้วเอาสติไปกำหนดที่เจ็บ หรือ ปวด เมื่อย ดังนั้น พร้อมกับภาวนาว่า เจ็บหนอ ๆ ๆ หรือ คั้นหนอ ๆ ๆ สุดท้ายเวทนาจะเกิดขึ้น เมื่อเวทนาหายแล้ว ให้เอาสติไปกำหนดที่ท้องว่า พองหนอ ยุบหนอ ต่อไปอีก จนกว่าจะครบกำหนด

๔. จิต ในเวลาที่นั่งอยู่นั้น ถ้าจิตคิดถึงบ้าน ถึงทรัพย์สมบัติ หรือกิจการงานต่างๆ ให้เอาสติปักลงไปให้หัวใจ พร้อมกับภาวนาว่า คิดหนอ ๆ ๆ จนกว่าจะหยุดคิด เมื่อหยุดคิดแล้ว ให้กลับไปกำหนดพองยุบต่อไปอีก แมตใจ เสียใจ โกรธ เป็นต้น ก็ให้กำหนดเช่นกัน คือ ถ้าดีใจ ก็กำหนดว่า ดีใจหนอ ๆ ๆ ถ้าเสียใจ ให้กำหนดว่า เสียใจหนอ ๆ ๆ ถ้าโกรธ ให้กำหนดว่า โกรธหนอ ๆ ๆ เป็นต้น

๕. เสียง ในขณะที่นั่งอยู่นั้น ถ้ามีเสียงดังหนวกหู ให้ใช้สติกำหนดที่หู ภาวนาว่า ได้ยินหนอ ๆ ๆ จนกว่าจะหายหนวกหู เมื่อหายหนวกหูแล้ว ให้กำหนดพองยุบต่อไป

๖. นอน เวลานอน ให้ค่อยๆ เอนลง พร้อมกับภาวนาตามไปว่า นอนหนอ ๆ ๆ จนกว่าจะนอนเรียบร้อย ขณะนั้น ให้สติจับอยู่ที่อาการเคลื่อนไหวของร่างกาย พร้อมกับภาวนาว่า พองหนอ ยุบหนอ ๆ ๆ ต่อไป ให้คอยสังเกตให้ดีว่า จะหลับไปตอนพองหรือตอนยุบ

วันแรก ให้ปฏิบัติเพียงเท่านั้น วันต่อไปให้ไปส่งอารมณ์กับพระอาจารย์

วันที่ ๒ ให้เพิ่มบทเรียน ๑ บท คือ กำหนดต้นจิตเมื่อผู้ปฏิบัติมาส่งอารมณ์ พระอาจารย์ต้องถามให้ละเอียดนับแต่การเดิน การนั่ง เวทนา จิต และนอน แล้วถามสภาวะต่อไปเสร็จแล้ว เพิ่มบทเรียน

การเพิ่มบทเรียน นี้ คือ ให้กำหนดต้นจิต ต้นจิตได้แก่ ความอยากนั่นเอง เช่น อยากลุก อยากยืน อยากเดิน อยากนั่ง อยากนอน อยากถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

เวลาจะลุก ให้เอาสติปักลงไปให้หัวใจ ภาวนาว่า อยากลุกหนอ ๆ ๆ เวลาลุกให้ภาวนาว่า ลุกหนอ ๆ ๆ

เวลาเดินให้ภาวนาว่า อยากเดินหนอ ๆ ๆ เวลาเดินให้ภาวนาว่า ขว้างหนอ ซ้ายหนอ
ดังนี้

หมายเหตุ ข้อสำคัญ เราจะทำอะไรทุกอย่าง ให้กำหนดต้นจิตทุกครั้ง เวลารับประทานอาหาร ให้ภาวนาว่า อยากหนอ ๆ ๆ เวลารับประทานอาหาร ให้ภาวนาว่า รับประทานหนอ ๆ ๆ เป็นต้น

วันที่ ๓ หรือ วันที่ ๔-๕ ให้เพิ่มบทเรียนอีก การเพิ่มบทเรียนในวันนี้ คือ เพิ่มการกำหนดทวาร ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ

๑. เวลาตาเห็นรูป ให้กำหนดว่า เห็นหนอๆ ๆ ตั้งสติไว้ที่ตา
๒. เวลาหูได้ยินเสียง ให้กำหนดว่า ได้ยินหนอๆ ๆ ตั้งสติไว้ที่หู
๓. เวลาจมูกได้กลิ่น ให้กำหนดว่า กลิ่นหนอๆ ๆ ตั้งสติไว้ที่จมูก
๔. เวลาลิ้นได้รส ให้กำหนดว่า รสหนอๆ ๆ ตั้งสติไว้ที่ลิ้น
๕. เวลากายถูกเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ให้กำหนดว่า ถูกหนอๆ ๆ ตั้งสติไว้ตรงที่ถูก

วันต่อไป เมื่อญาณที่ ๑-๒ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก ๑ บท คือ เพิ่มการเดินทางจรณะระยะที่ ๒ ว่า ยกหนอ เขยิบหนอ

วันต่อไป เวลาที่กำหนดว่า ยุบหนอ นั้น ถ้ารู้สึกว่่า ทั้งจังหวะไว้นานนิดหนึ่ง ท้องจึงพอง ให้เพิ่มนั่งหนอได้ ตอนว่า นั่งหนอ นั้น รูปนั่งปรากฏในใจจุดเราส่องกระจกชั่วแวบเดียวเท่านั้น

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้

ก. เวลาเดินได้ ๒ ระยะ คือ	ระยะที่ ๑	ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ
	ระยะที่ ๒	ยกหนอ เขยิบหนอ
ข. เวลานั่งได้ ๓ ระยะ คือ	ระยะที่ ๑-๒	พองหนอ ยุบหนอ
	ระยะที่ ๓	พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ

เมื่อญาณที่ ๓ และ ๔ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก ๑ บท คือ เพิ่มการเดินทางจรณะระยะที่ ๓ ว่า ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม เป็น ๓ ระยะดังนี้

ระยะที่ ๑	ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ	เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที
ระยะที่ ๒	ยกหนอ เขยิบหนอ	เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที
ระยะที่ ๓	ยกหนอ ย่างหนอ เขยิบหนอ	เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

วันต่อไป เวลาที่กำหนด พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ เมื่อถึงตอนที่ว่า นั่งหนอ นั้น ถ้ากำหนดว่านั่งหนอแล้ว แต่ยังไม่พองขึ้น คือ ท้องยังไม่พองขึ้น ให้เพิ่มถูกหนอได้อีก แต่ถ้าผู้ใดกำหนดเพียงพองหนอ ยุบหนอ ก็ได้สมาธิอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องเพิ่มบทเรียนให้แก่ผู้นั้นอีก หรือคนเฒ่า คนแก่ หรือเด็กๆ ก็ไม่ควรเพิ่ม เวลาเดินใช้เพียงขวาย่าง ซ้ายย่าง ก็พอแล้ว ถึงเวลานั่งก็ใช้เพียง พองหนอ ยุบหนอ เท่านั้น ถ้าเพิ่มบทเรียนให้มากกว่านั้น จะทำให้ฟั่นเฟือนและไม่ได้ผลดี

เมื่อถูกเพิ่มหนอเข้าไปอีก จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้คือ พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ

หมายเหตุ คำว่า ถูกหนอ ในที่นี้ หมายถึง ถูกที่ก้นย้อย คือ ก้นย้อยถูกกับพื้น แล้วเอาสติปักลงไปตรงที่ถูกนั้น ยุบ นั่ง ถูก ทั้ง ๓ นี้ ต้องให้อยู่ในระยะเดียวกัน เมื่อว่า ถูกหนอแล้วท้องจึงจะพองขึ้น

เมื่อญาณที่ ๕-๖-๗ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก คือ เพิ่มการเดินจงกรมระยะที่ ๔ ดังนี้ คือ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม ก็ได้วิธีปฏิบัติดังนี้

ระยะที่ ๑ ขว้างหนอ ซ้าย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

เมื่อได้ญาณที่ ๘-๙-๑๐ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีกคือ เพิ่มการเดินจงกรมระยะที่ ๕ ดังนี้

ระยะที่ ๑ ขว้างหนอ ซ้าย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๕ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐ นาที

เมื่อญาณที่ ๑๑ เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มบทเรียนอีก คือ เพิ่มการเดินจงกรมระยะที่ ๖ ดังนี้คือ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ

เมื่อต่อเข้ากับบทเรียนเดิม จะได้วิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

ระยะที่ ๑ ขว้างหนอ ซ้าย่างหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๒ ยกหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๓ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๔ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๕ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ เดินประมาณ ๑๐ นาที

ระยะที่ ๖ ยกส้นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ เดินประมาณ ๑๐-๒๐

นาที

ถ้ามีเวลามากให้เดินระยะละ ๑๐ นาที รวมเป็น ๑ ชั่วโมง ถ้ามีเวลาน้อยให้เดินระยะละ ๕ นาที รวมเป็น ๓๐ นาที

ส่วนการนั่งนั้น ให้เพิ่มอีก ๖ แห่ง ดังนี้

๑. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกกันย้อยข้างขวา)
๒. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกกันย้อยข้างซ้าย)
๓. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกเข้าข้างขวา)
๔. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกเข้าข้างซ้าย)
๕. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกตามุมขวา)
๖. พองหนอ ยุบหนอ นั่งหนอ ถูกหนอ (ถูกตามุมซ้าย)

เป็นอันได้ความว่า บทเรียนนี้ ครบบริบูรณ์แล้ว ญาณที่ ๑๑ คือ สังขารุเบกขาญาณ ก็แก่กล้าพอสมควร เมื่อญาณที่ ๑๑ นี้ ครบองค์คุณ ๖ ประการแล้ว พระอาจารย์ต้องเตือนผู้ปฏิบัติมิให้ประมาท ให้ปฏิบัติเคร่งครัด ระมัดระวังให้มาก เพราะจวนจะได้ผลเต็มที่แล้ว

ถ้าผู้ใดไม่ประมาท ผู้นั้นจะได้ผลดี โดยไม่นานเลย ประมาณ ๒-๓ วันเท่านั้น

ถ้าผู้ใดประมาท ขาดการกำหนดติดต่อกัน ผู้นั้นจะได้ผลช้า อาจจะเลยไปถึง ๕ วัน ๑๕ วัน หรืออาจจะไม่ได้ผลเลยก็เป็นได้

อธิษฐาน เมื่อผู้ปฏิบัติมีสภาวะปรากฏชัดดีแล้ว พระอาจารย์พึงให้อธิษฐานดังนี้

วันแรก ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ธรรมวิเศษเบื้องสูงที่ยังไม่เกิด ขอจงให้เกิดขึ้นภายใน ๒๔ ชั่วโมง แล้วให้กำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้ปฏิบัติที่บ้านมีเวลาน้อย อธิษฐานว่า ธรรมวิเศษเบื้องสูงที่ยังไม่เกิด ขอจงให้เกิดขึ้นภายในชั่วโมงนี้ แล้วกำหนดพองยุบต่อไป ให้อธิษฐานทุกครั้งที่นั่ง)

วันที่ ๒ ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายใน ๒๔ ชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วให้กำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้ปฏิบัติที่บ้าน ก็อธิษฐานว่า ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๓ ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วให้กำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้มีเวลาน้อย ก็ให้อธิษฐานว่า ภายใน ๓๐ นาทีนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๔ ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายใน ๓๐ นาทีนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วให้กำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้มีเวลาน้อย ให้อธิษฐานว่า ภายใน ๑๕-๑๐-๕ นาทีนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๕ ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายใน ๑๕-๑๐-๕ นาทีนี้ ขอให้ความเกิดดับ เกิดขึ้นให้มาก แล้วให้กำหนดพองยุบต่อไป (ถ้าผู้มีเวลาน้อย ให้อธิษฐานว่า ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้จิตสงบเสียบไปได้นานประมาณ ๕ นาที แล้วกำหนดพองยุบต่อไป)

วันที่ ๖ ให้เดินจงกรมแล้วนั่งอธิษฐานว่า ภายในชั่วโมงนี้ ขอให้จิตสงบเสียบไปได้นานประมาณ ๕ นาที แล้วให้กำหนดพองยุบ

ถ้ากำหนดได้ ๕ นาที ต่อไปก็ให้อธิษฐานว่า ขอให้จิตสงบเสียบไปได้นานประมาณ ๑๐ นาที ถ้าได้ ๑๐ นาทีแล้วก็ให้อธิษฐานเพิ่มขึ้นไปเป็น ๒๐-๓๐-๔๐-๕๐ นาที จนถึง ๑-๒-๓-๔-๕-๖ ชั่วโมง เป็นต้น

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นเรื่องสงบ ไม่ใช่เรื่องยุ่ง เย็นใจ ตลอดเวลา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นการปฏิบัติธรรมชั้นสูงของพระพุทธศาสนา เป็นการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ ถึงสันติสุขอย่างแท้จริง

หลักสำคัญในการปฏิบัติ พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักไว้ในพระไตรปิฎก มีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. อาตปปี มีความเพียรเผากิเลสให้ร้อนทั่ว ได้แก่ ตั้งใจจริงๆ
๒. สติมา มีสติระลึกรู้ได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด คือ ระลึกรู้ได้ก่อนรูปนามจะเกิด
๓. สมปะชาโน มีสัมปชัญญะ คือ รู้อุปนามอยู่ทุกขณะ

เมื่อนักปฏิบัติกำหนดได้ถูกต้อง คือ พร้อมด้วยองค์ ๓ อย่างนี้ จึงจะทันปัจจุบัน เป็นรูปนามเห็นพระไตรลักษณ์และละโลภะ ละโทสะ ละโมหะ ในอภิปหานี้ได้

การปฏิบัติวิปัสสนา จะได้ผล ไม่ได้ผล จะผิดหรือถูก สำคัญอยู่ที่องค์ทั้ง ๓ นี้ ดังนี้ นักปฏิบัติต้องสนใจศึกษาจากครูบาอาจารย์ผู้มีความรู้ ความชำนาญเป็นพิเศษจริงๆ จนเข้าใจ จำได้แม่นยำ แล้วจึงนำมาปฏิบัติ จึงจะได้ผลดีตามที่ตนปรารถนาและตามพระพุทธประสงค์ของสมเด็จพระอโศกโดยแท้

การเห็นพระไตรลักษณ์ ต้องเห็นถึง ๔ ชั้น กล่าวคือ

๑. เห็นพระไตรลักษณ์โดยการท่องตำรา เช่น เวลาทำวัตรเช้าว่า รูป อนิจจัง เวทนา อนิจจา สงขาราน อนิจจา วิญญาน อนิจจัง รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง วิญญานไม่เที่ยงดังนี้

การเห็นพระไตรลักษณ์โดยอุบายอย่างนี้ คืออยู่ เป็นบุญ เป็นมหากุศล ถ้าตายด้วยจิตดวงนี้ อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นคน อย่างสูงก็ไปเกิดสวรรค์ ถ้าคะแนนเต็ม ๑๐๐ อย่างนี้ได้ ๓ คะแนน

๒. เห็นพระไตรลักษณ์ด้วยจินตนาญาณ คือ คิดเอาเอง พิจารณาเอาเอง อนุমানเอาเอง เช่น นึกถึงผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น เป็นต้นว่า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือพิจารณาว่า ร่างกายทั้งหมด ตั้งแต่ศีรษะลงมาจนถึงเล็บมือเล็บเท้า เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือในเวลาเห็นคนตาย หรือไป

เผาศพก็ปลงกรรมฐานว่า อนิจจา วต สงขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดาอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ แม้เราเองก็จะต้องเป็นอย่างนี้

การเห็นอย่างนี้ ดืออยู่ เป็นบุญ เป็นมหากุศล ถ้าตายด้วยจิตดวงนี้ อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นคนอย่างสูงก็ไปเกิดสวรรค์ ถ้าคะแนนเต็ม ๑๐๐ อย่างนี้ได้ ๑๕ คะแนน

๓. เห็นพระไตรลักษณ์ด้วยภาวนามยปัญญา คือ เห็นด้วยการปฏิบัติจริงๆ จนญาณที่ ๔ เกิดขึ้น คือ อุทยัพพญาณ พิจารณาเป็นรูปนามเกิดดับชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า สันตติชาติ เช่น พอง ยุบ เบาลงๆ หรือเร็วเข้า ถี่เข้า หรือแน่นๆ ฝืดๆ แล้วขาดไป ดับวูบลงไป

การเห็นอย่างนี้ ดืออยู่ เป็นบุญ เป็นมหากุศล ถ้าตายด้วยจิตดวงนี้ อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นคนอย่างสูงก็ไปเกิดสวรรค์ ถ้าคะแนนเต็ม ๑๐๐ อย่างนี้ได้ ๕๐ คะแนน

๔. เห็นพระไตรลักษณ์ขั้นสูงสุด คือ เห็นรูปนามดับลงไปในตอนพองหรือตอนยุบ เป็นต้น ผู้ปฏิบัติสามารถจับได้ชัดเจนแจ่มแจ้งดีว่า ดับลงไปตอนพอง ตอนยุบ โดยไม่ต้องสงสัยเลยแม้แต่น้อย การเห็นอย่างนี้ คะแนนเต็ม ๑๐๐ ได้ ๑๐๐ คะแนน

ท่านแนะแนวได้ ดังนี้คือ

๑. ผู้ที่มีความเพียรแก่กล้า ปฏิบัติวันละ ๒๐ ชั่วโมง
๒. ผู้ที่มีความเพียรปานกลาง ปฏิบัติวันละ ๑๐-๑๒ ชั่วโมง
๓. ผู้ที่มีความเพียรขั้นต่ำ ปฏิบัติวันละ ๕-๖ ชั่วโมง

ผลที่จะพึงได้รับการปฏิบัติ คือ

๑. เห็นปัจจุบัน เป็นรูปนาม เห็นพระไตรลักษณ์ ได้มรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามสมควรแก่สติปัญญา บารมีของตน

๒. เห็นวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์ ๗ ประการ มี สิววิสุทธิ จิตตวิสุทธิ เป็นต้น

๓. เห็นวิปัสสนาญาณ ๑๖ ชั้น มีนามรูปปริจเฉทญาณ มีปัญญา แยกรูปแยกนามได้ เป็นต้น

๔. ตัดภพ ตัดชาติ ตดภพ ตดชาติ ให้น้อยลง หรือขาดไปตามสมควรแต่ว่าสนาบารมีของตน

๕. ลดกิเลส ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ให้เบาบางลงหรือให้หมดไป ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

๖. ได้ความสุขกายสบายใจ ทำให้เป็นคนมีใจเยือกเย็น มีจิตเบิกบานแจ่มใส ในปัจจุบัน

๗. เข้าใจธรรมได้ดีกว่ายังไม่ได้ปฏิบัติหลายเท่า

๘. ปัญหาใดในเวลาเรียนปริยัติธรรมยังไม่แจ่มแจ้งดี ปัญหานั้นจะแจ่มแจ้งขึ้นอีกมากทีเดียว

๙. ชื่อว่า ได้พิสูจน์คำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างสมบูรณ์แบบ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

๑๐. ทำให้มีอริยทรัพย์ คือ ทรัพย์ภายใน
๑๑. ชื่อว่า ได้บูชาพระพุทธองค์ด้วยการปฏิบัติบูชาอย่างสูงสุด
๑๒. ชื่อว่า ได้เป็นเสมือนหนึ่งจับชายจิวรพระพุทธองค์อยู่ตามนัยแห่งสังฆาฏิสูตรในพระไตรปิฎก
๑๓. ชื่อว่า ได้ดำเนินตามทางสายกลาง
๑๔. ชื่อว่า ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาในชาติหนึ่ง
๑๕. ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท เพราะเป็นผู้ได้เตรียมตัวก่อนตายไว้พร้อมแล้ว
๑๖. ชื่อว่า ได้ช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ดำรงเสถียรภาพอยู่ตลอดกาลปวงสาน
๑๗. ทำให้รู้ อริยสัจ ๔ ตามสมควรแก่สติปัญญาของตนเอง กล่าวคือ
- ๑) รูปนามที่กำหนดอยู่นั้น เป็นทุกขอริยสัจ
 - ๒) ตัณหาก่อนๆ คือ อนุสัย ในรูปนามเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป นั้นเป็นสมุทัยอริยสัจ
 - ๓) ทุกข์กับสมุทัย ดับลงไป เป็นนิโรธสัจ
 - ๔) สติที่กำหนดรู้ทุกข์ ทราบชัดว่า ดับลงไปตามไหน เป็นมัคคอริยสัจ

การสอบอารมณ์วิปัสสนาแก่ผู้ปฏิบัติ โดยมากผู้ที่เข้าปฏิบัติวิปัสสนานั้น อาจารย์ผู้สอนก็มีมาตรฐาน ต่อมาทำการสอบอารมณ์อยู่เสมอ การสอบอารมณ์มีประโยชน์แก่การปฏิบัติ คือ

๑. การใช้สติกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติ นั้น ถ้าหากว่า ยังไม่ตรงต่อปัจจุบัน อาจารย์ผู้สอนจะได้ชี้แจง แนะนำ ให้กำหนดให้ถูกต้อง ตรงต่อปัจจุบัน
๒. เมื่อผู้ปฏิบัติใช้สติกำหนดรู้ไม่ทัน เนื่องจากเคลื่อนไหวอริยาบถเร็วเกินไป อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำ ให้แก้ไข ให้เคลื่อนไหวอริยาบถให้ได้พอเหมาะ กับสติที่จะกำหนดได้ทัน
๓. ถ้าการกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติยังกระทำไป โดยไม่ถูกต้อง อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำ ให้ทำโดยถูกต้อง
๔. เมื่อผู้ปฏิบัติขาดสติโดยพลั้งเผลอไป ไม่ได้กำหนดต่ออารมณ์นั้นๆ อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขให้สติของผู้ปฏิบัติดีขึ้น
๕. ถ้าวิริยะกับสมาธิและศรัทธากับปัญญา ไม่เสมอกัน อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขให้เสมอกัน
๖. เมื่อการกำหนดรู้ในขั้นแรกของผู้ปฏิบัติกำหนดได้ดีแล้ว อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำเพิ่มเติมให้ดีขึ้นอีก

ในการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานนี้ อาจารย์ผู้สอนจะต้องใช้หลักการสังเกตผู้ปฏิบัติ ดังนี้

๑. ผู้ปฏิบัตินั้น มีความพยายามหรือไม่
๒. จับอารมณ์ได้ตรงกับปัจจุบันหรือไม่
๓. การกำหนดรณานั้น กำหนดได้ถูกต้องตามวิธีที่สอบไว้หรือไม่
๔. การกำหนดรู้อารมณ์ต่างๆ นั้น ชาติตกบกพร่องหรือไม่
๕. สติและสมาธิของผู้ปฏิบัติดีแค่ไหน
๖. วิปัสสนาญาณที่เป็นภาวนามัย เกิดอยู่แล้วหรือยัง ถ้าเกิด ถึงญาณแค่ไหน
๗. คำพูดของผู้ปฏิบัตินั้น พูดด้วยภาวนาหรือไม่

การกำหนดเวลาในการสอบอารมณ์นั้น ไม่แน่นอน ผู้ปฏิบัติบางคนต้องสอบทุกวัน บางคน ๓ วันสอบ ๑ ครั้งก็ได้ บางคน ๕ วันสอบ ๑ ครั้งก็ได้ บางคน ๗ วันสอบ ๑ ครั้งก็ได้ และบางคนไม่ต้องสอบเลยก็ได้ เฉพาะบุคคลที่ไม่ต้องสอบนั้น ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ในปริยัติธรรม และมีความรู้ในวิธีเจริญวิปัสสนาและวิปัสสนาญาณดีพอทั้ง ๒ อย่าง สำหรับผู้ปฏิบัติที่ต้องมีการสอบอารมณ์นั้น อาจารย์ผู้สอนต้องอนุญาตเป็นพิเศษว่า ถ้าหากมีอาการพิเศษอย่างหนึ่งอย่างใดปรากฏขึ้นแล้ว ให้ผู้ปฏิบัติรับมาหาอาจารย์ได้เป็นพิเศษไม่ว่าเวลาใด

๒.๔ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมาก เช่น เป็นสถานที่ศึกษาทั้งวิชาทางโลกและทางธรรม เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานสงเคราะห์คนยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่จัดงานเทศกาล เป็นต้น จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในองค์กรสงฆ์แต่ละองค์กรที่ทำการวิจัยอย่างรอบคอบ พบว่า แต่ละองค์กรมุ่งเน้นการพัฒนาในมิติของจิตและปัญญา ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนามนุษย์ปัจจุบันที่ให้ความสำคัญการพัฒนาในมิติทางด้านวัตถุ ที่อาจเป็นเหตุให้การพัฒนาด้านจิตและปัญญาย่อหย่อน ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้องค์กรสงฆ์พยายามประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการพัฒนาจิตและปัญญา อันเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่ง จากบทบาทและความสำคัญดังกล่าว วัดแต่ละวัดจึงมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนา รักษา และการสืบทอดตามความเหมาะสมของวัดตนเอง ดังนี้

๒.๔.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

หลักพุทธธรรมที่วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้นำมาประยุกต์เพื่อการพัฒนาด้านจิตและปัญญานั้น มีปรากฏดังนี้

๑. การทำงานแบบมีส่วนร่วม คือ วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารองค์กรที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับของบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง ทำให้บุคลากรทุกฝ่ายในองค์กรมีขวัญกำลังใจที่ดี และได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งที่ผู้บริหารต้องการพบเห็นเกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรภายในองค์กร คือ บุคลากรมีศรัทธา ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่น ทุ่มเทเสียสละ และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่าสามารถช่วยให้งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไขและร่วมภาคภูมิใจ”^{๒๓} ให้การสนับสนุนบุคลากร โดยส่งเสริมการศึกษาปรีชาญาณและส่งเสริมการปฏิบัติ และจากคำกล่าวที่ว่า ผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงาน พบว่า ผู้บริหารทุกท่านเห็นด้วย และให้เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหาร สามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดแห่งความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานแล้วย่อมทำให้ บุคลากรจะมีสุขภาพจิตที่ดี และเกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างมีความสุข อันจะส่งผลต่อความสามารถในด้านการพัฒนาจิต และปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. พัฒนาสุขภาพที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตและปัญญา ในประเด็นนี้ วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามได้เน้นให้เป็นคุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจด้วยการศึกษาและการปฏิบัติ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี โดยได้พยายามประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่าง โดยเฉพาะ **ปราโมทย์** คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบาน ไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว **ปีติ** คือ ความอิ่มใจ ปราบปลื้ม เปรมใจ พูใจ ไฉโยยหิวแห่งใจ **ปัสสัทธิ** คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่คับไม่เครียดสุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้นติดขัดค้ำข้อง **สันติ** คือ ความสงบ ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย **เกษม** คือ ความปลอดโปร่ง ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย โสง โปร่งใจไร้กังวล เป็นต้น

๓. ความรู้คู่ปัญญา วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามมีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการส่งเสริมการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือและกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้พระภิกษุและสามเณร และคฤหัสถ์ทั่วไปที่สนใจมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา และจะนำไปสู่กระบวนการการพัฒนาจิตและปัญญา กล่าวคือวิปัสสนาภาวนา เนื่องจากจากเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการศึกษาเพื่อมุ่งไปสู่การปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาและการปฏิบัติของวัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม มีความสอดคล้องกันทั้งด้านความรู้และปัญญาที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติดำเนินไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนและเข้มแข็งต่อไป

^{๒๓} พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต. รองเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม และเจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี.

๔. การบูรณาการองค์ความรู้เพื่อความสุขที่ยั่งยืน ในประเด็นนี้ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ได้บูรณาการองค์ความรู้เรื่องศีล และอริยสัจ ๔ ดังนี้

๔.๑. หลักศีล ประยุกต์ใช้ในรูปแบบปาฐกถา หรือบรรยาย รวมถึงการใช้ระเบียบข้อบังคับ หลักสมาธิ และปัญญา

๔.๒ ต้องรู้ คือรู้ว่า สภาพปัญหา หรือ สภาวะธรรมของเศรษฐกิจหรือวิกฤตเศรษฐกิจคืออะไร อย่างไร ใคร เมื่อใด เป็นต้น

๔.๓ ต้องเห็น คือ ทำความเข้าใจให้ได้ว่าภาวะวิกฤตที่ว่่านั้นมีอะไรเป็นเหตุเกิด ค้นหาเหตุปัจจัยนั้นให้พบ

๔.๔ ต้องทำ คือต้องลงมือปฏิบัติการขจัดเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดวิกฤตตามที่ได้รู้สภาพและเห็นเหตุปัจจัยที่แท้จริงของภาวะวิกฤตนั้นได้

๔.๕ ต้องเป็น คือ เข้าถึงภาวะปกติหรือภาวะหลุดพ้นจากวิกฤต มีอิสระได้ ไม่ตกเป็นทาสปัญหา แต่ใช้ปัญญาเป็นเครื่องประคับประคองตน

๒.๔.๒ วัดหนองป่าพง

๑. พระธรรมวินัย ผู้ศรัทธาสายหลวงพ่อนั้นมาจากหลากหลายปัจจัย กล่าวคือตั้งแต่คนมีการศึกษาน้อย จนถึงคนมีการศึกษาสูง ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้งประเทศแถบเอเชีย และยุโรป เป็น มากกว่า ๒๐ ประเทศ ฉะนั้นการที่จะทำให้เกิดความแตกต่างและหลากหลายนี้ได้อย่างที่คือกฎระเบียบ อันได้แก่พระธรรมวินัย หลวงพ่อชามุ่งเน้นมากในการใช้เป็นเครื่องมือในการทำให้หมู่คณะมีความเป็นเอกภาพ ถึงขนาดกล่าวว่า “ถ้าจะให้ผมละเมียดพระวินัย ผมยอมตายก่อน ไม่เสียตายชีวิตเท่าพระวินัย”^{๒๔}

๒. หลักปฏิบัติตามถนัด กล่าวคือถึงแม้ว่าวัดหนองป่าพงจะเน้นการปฏิบัติแบบอาณานิพนสติ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าพุทธศาสนิกชนผู้สนใจปฏิบัติจะต้องปฏิบัติตามนั้น แต่จะให้ปฏิบัติตามตามพื้นฐานที่ตนถนัด หลวงพ่อชาไม่ได้แนะนำ ว่าควรปฏิบัติอย่างไร ใครถนัดแบบไหน ก็ปฏิบัติไปเลย

^{๒๔} ข้อมูล ณ วัดหนองป่าพง ในการเก็บข้อมูล ณ ช่วงวันที่ ๕-๘ มกราคม ๒๕๕๖

เป็นธรรมง่ายๆ ไม่มีกฎเกณฑ์การฝึก ให้หมั่นอดทนฝึกไปจนกว่าจะพบธรรม แต่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดเหมือนวัดสายปฏิบัติทั่วไป

๓. ฉันทมือเดียวและในบาตรเดียว ที่วัดหนองป่าพง เมื่อพระสงฆ์กลับจากบิณฑบาตแล้ว อาหารทั้งหมดที่มีในบาตรก็ถูกถ่ายลงกะละมัง เหลือไว้เฉพาะข้าวเหนียวครึ่งก้อนซึ่งพอแก้ความต้องการ จากนั้นสามเณรหรือปะขาวก็นำกะละมังไปที่โรงครัว เพื่อให้แม่ชีและญาติโยมจัดใส่ภาชนะให้เรียบร้อย แล้วจึงนำมาถวายให้พระภิกษุเทศก์เป็นผู้แจกส่งอีกทีหนึ่ง พระภิกษุเทศก์ก็ตักอาหารทั้งคาวและหวานใส่รวมลงในบาตร และต้องพยายามเฉลี่ยอาหารแต่ละชนิดให้ทุกรูปได้รับทั่วถึงกัน และพระก็ฉันเฉพาะแต่ในบาตรเท่านั้น ไม่ใช่ภาชนะอื่น การฉันทมือเดียวเช่นนี้พระพุทธรองค์ตรัสว่ามีอานิสงค์ ๕ ประการ คือ

- ๑ ร่างกายไม่ค่อมป่วย (อัปปาพาทัง)
- ๒ ไม่มีอะไรบกพร่อง (อัปปาทังกัง)
- ๓ กระปรี้กระเปร่า เบิกกาย เบิกใจ (ลหุภูฐานัง)
- ๔ มีพลังกำลังเหลือใช้ (พลัง)
- ๕ เป็นอยู่สบาย จิตใจผาสุก (ผาสุวิหารัง)^{๒๕}

การฉันทเช่นนี้ถือว่าเป็นการประพาศุดงค์เช่นเดียวกัน และในขณะเดียวกันก็เป็นที่ยอมรับว่า เหมาะต่อการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่ง

๔. รุดงค์ องค์คุณเครื่องขจัดกิเลสและรุดงค์วัตร ซึ่งมี ๑๓ ประการด้วยกัน^{๒๖} เป็นข้อประพาศุพิเศษที่พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้แก่พระสงฆ์ เพื่อเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติ รุดงค์วัตรไม่ใช่ข้อบังคับตามพระวินัยบัญญัติ แต่หลวงพ่อบุชชาได้กำหนดบางข้อไว้ในกฎระเบียบประจำสำนัก ซึ่งพระภิกษุเณรทุกรูปต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หลวงพ่อบุชชาได้อธิบายความสำคัญของรุดงค์วัตรในการอบรมครั้งหนึ่งว่า

“รุดงค์วัตรทั้งหลาย ล้วนเป็นเครื่องช่วยเราให้ทำลายกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เป็นวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติของเราเป็นไปอย่างเรียบง่าย พระพุทธรองค์

^{๒๕} ม.ม. ๑๓/๑๖๐/

^{๒๖} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. พิมพ์ที่ เพิ่มทรัพย์การพิมพ์ นนบุรี. ข้อที่ 342.

ไม่ได้ทรงบัญญัติจุดดวงควัตรไว้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น แต่สำหรับพระภิกษุผู้ประสงค์จะปฏิบัติอย่างเข้มงวด จุดดวงควัตรจะเพิ่มความเคร่งครัดในการรักษาศีล”^{๒๗}

ดังนั้นสำหรับวัดหนองป่าพงแล้ว จุดดวงจึงเป็นข้อปฏิบัติอันหนึ่งที่สำคัญมาก แต่มีกติกาอย่างหนึ่งว่า พระที่จะไปจุดดวงตามลำพังหรือเป็นหัวหน้า ต้องมีอายุพรรษาอย่างน้อย ๕ พรรษา แต่อันนี้ก็มิใช่กฎตายตัว เพราะแท้ที่จริงหลวงพ่อก็ให้ความสำคัญแก่คุณธรรมมากกว่าอายุพรรษา โดยเฉพาะความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป ดังนั้น หลวงพ่อก็มักพิจารณาอนุญาตให้พระออกจุดดวงเป็นราย ๆ ไป เช่นพระบางรูปแม้บวชหลายพรรษาแล้วจิตใจยังไม่เข้มแข็งพอ ท่านก็ไม่อนุญาต บางครั้งผู้ขอมิจิตใจฟุ้งซ่านอยากเที่ยวหรือเบื่อหน่ายการอยู่กับที่ หลวงพ่อก็ฝึกนิเลสลูกศิษย์ โดยการปฏิเสธ แต่ถ้าเห็นว่าการออกจุดดวงจะเป็นประโยชน์แก่การประพฤติปฏิบัติของพระรูปใด ท่านอาจจะชวนพระรูปนั้นเอง อย่างนี้เป็นต้น ที่แน่นอนก็คือ ใครแสดงความอยาก ใจร้อนจะเป็นเร็ว ๆ จะต้องรอนานจึงจะได้รับอนุญาต

สิ่งที่หลวงพ่อย้ำเตือนลูกศิษย์ทุกรูปที่ออกจุดดวงก็คือ ไม่ให้ลืมนัดมุ่งหมายในการไปจุดดวง คือไปเพื่อขัดเกลากิเลส อย่าสักแต่จะไปเที่ยวไปโดยไร้จุดมุ่งหมายแบบทะเลุดง แต่ไปอย่ามีศักดิ์ศรีของสมณะผู้สงบระงับ เพื่อเป็นการประกาศพรหมจรรย์แก่ชาวโลก

๕. ข้อปฏิบัติก่อนบวช วัดหนองป่าพงมีกฎเกณฑ์การรับบุคคลเข้ามาบรรพชาอุปสมบท โดยต้องมีการพิสูจน์ความมั่นคงในศรัทธาเสียก่อน ต้องอดทนต่อกำหนดกฎเกณฑ์ข้อวัตรปฏิบัติ และการทำงานต่างๆ ที่เป็นกิจวัตรประจำวันอันเป็นสิ่งทดสอบความมุ่งมั่น และศรัทธาของผู้มาขอบวชแต่ละคนในขั้นแรก เพื่อรองรับขั้นตอนการคัดเลือก การกลั่นกรอง เพื่อทำลายพยศ ลดมานะ ละทิฐิอีกต่อไป ถ้าผู้มาขอบวช ไม่เลิกล้มปณิธานเดิมของตน หรือไม่ท้อถอยลากลับบ้านตั้งแต่วันแรก หากยินดีที่จะผ่านการทดสอบการฝึกฝน เพื่อแก่นิสัยสันดานเดิมของตน ก็จะถูกนำไปพักยังธรรมศาลาเพื่อเป็นการทดสอบจิตใจ เพื่อให้ผู้มาขอบวชได้สังเกต หรือศึกษาอย่างใกล้ชิดคิดว่า ที่นี้เขาทำอะไรกันบ้าง ผู้มาขอบวชจะได้เรียนรู้จักกับกิจที่ตนต้องทำ เช่น ปัดกวาดลานวัด จัดกะละมังไว้สำหรับรอใส่อาหารบิณฑบาตจากพระ เตรียมน้ำล้างเท้า รับประทาน ประเคนอาหาร ล้างกระโถน ฯลฯ หากผู้มาขอบวชยังปรากฏตนให้เห็นอยู่ในสำนัก มีอุตสาหะปฏิบัติกิจวัตรต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ ไม่แสดงออกซึ่งความเห็นแก่ตัว หลีกเลี้ยง หลบซ่อน มีมายาสาโลย ก็จะได้รับอนุญาตให้โกนหัว และเรียกว่า “นาค” ซึ่งหมายความว่าผู้มาขอบวชผ่านการทดสอบขั้นแรกได้แล้ว หน้าที่ในตอนนี้เป็นภาระช่วยงานต่างๆ ในวัด เช่น ขุดดิน ตัดฟืน ตัดหญ้า ดูแลรักษาสวนหย่อม และงานปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดหนองป่าพง เมื่อนาคผ่านการทดสอบ

^{๒๗} เก็บข้อมูลลงพื้นที่ ณ วัดหนองป่าพง เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๖

ทรมานจิตใจ จนคลายความพยศ ลดความแข็งกระด้างลงไปบ้างแล้ว สามารถประพฤติปฏิบัติให้ประจักษ์แก่สายตาของครูอาจารย์ว่า เป็นผู้มีความมั่นคงในจิตใจพอสมควร ไม่บกพร่องในกิจวัตรต่างๆ ทั้งส่วนรวมและส่วนตัว ก็จะได้รับอนุญาตให้นั่งห่มสบงและอังสะสีขาว พร้อมกับรับศีล ๘ ไปเป็นข้อปฏิบัติ ซึ่งทางวัดหนองป่าพงเรียกว่า “ปะขาว” หรือ “ผ้าขาว” เน้นหนักไปทางด้านการศึกษาเรียนรู้ ความเป็นอยู่อย่างสมณะ โดยฝึกหัดกันตั้งแต่ การนุ่งห่ม การตัดเย็บ ย้อมจีวร การบ่มบาตร การดูแลรักษา บริหารเครื่องใช้สอยเสนาสนะ การประเคนอาหาร... ฯลฯ ตลอดจนการฝึกฝนให้ใช้อริยาบทต่างๆ ให้อยู่ในสมณสาธูป คือต้องมีความประพฤติ กิริยาท่าทาง การพูดจา การนึกคิด ให้สมกับเป็นสมณะซึ่งแปลว่า “ผู้สงบ” พร้อมกับเรียนรู้การปฏิบัติทางจิต เพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจ โดยปฏิบัติภาวนาด้วยการนั่งสมาธิ เดินจงกรม และกำหนดสติตามรักษาจิตในทุกขณะ นอกจากนี้ ปะขาวต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการปรนนิบัติครูอาจารย์ ที่เรียกว่า “อุปัชฌาย์วัตร” และ “อาจารย์วัตร” ซึ่งมีบัญญัติไว้ในพระวินัย กำหนดให้ศิษย์พึงกระทำแก่อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ เมื่อบวชเป็นปะขาวมานานพอสมควร มีคุณสมบัติเพียงพอต่อการเป็นนักบวชที่ดีได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการได้รับอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อปะขาวได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว จึงต้องศึกษาพระธรรมวินัย และจรรยาบรรณต่างๆ ของภิกษุอย่างละเอียดถี่ถ้วน พร้อมกับรักษาศีลเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐ ข้อ รวมทั้งเสขียววัตร วัดหนองป่าพงใช้การบวชเณร เป็นขั้นตอนหนึ่งในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นพระภิกษุสามเณร ไม่ว่าจะบวชคนไหนจะมีอายุเท่าไร ต้องผ่านการเป็นสามเณรก่อนทั้งนั้น และเมื่อปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสามเณรจนครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว จึงอนุญาตให้เตรียมตัวอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ การอุปสมบทที่วัดหนองป่าพงดำเนินไปด้วยความเรียบง่าย แต่ถูกต้องพระธรรมวินัย

๗. ธรรมะจากต้นไม้ การเดินทางไปวัดหนองป่าพงนั้น ผู้ศรัทธาต้องไปไม่นำพาหะใดๆ เข้าไปในวัด และต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเพื่อไม่ให้เรียบบกวนสมาธิของผู้ปฏิบัติและท่านอื่นๆ ภายในวัดหนองป่าพงนั้น ตลอดทางเดินทุกสาย จะมีผ่านป้ายเขียนพุทธภาษิต คำสอนของหลวงพ่อบุชชา หรือคำสอนของหลวงพ่อบุชชาสถิตอยู่ตามต้นไม้ตลอดทางเดิน เพื่อให้ผู้ศรัทธาได้เดินอ่าน และกำหนดทำสมาธิ ในขณะที่เดินไปในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะภายในวัดหนองป่าพงนั้น จะไม่มีพระภิกษุคอยแนะนำ ผู้ศรัทธาต้องเรียนรู้ และดูด้วยตนเองเท่านั้น

๘. หลักการบริหารนิยธรรม^{๒๘} จะเห็นได้อย่างชัดเจนสำหรับวัดหนองป่าพง เพราะอธิปไตยธรรมเหมือนเป็นหลักแห่งความสามัคคีธรรม ที่จะสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นระหว่างวัดหนองป่าพง และวัดสาขาทั้งภายใน ประเทศ และนอกประเทศ โดยได้กำหนดเอาวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อบุชชา

^{๒๘} คุรยละเอียดเพิ่มเติมที่ ที.ม. 10/68/86

ชา และวันคล้ายวันละสังขารของหลวงพ่อกษาเป็นวัดประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตรวจสอบพระธรรมวินัย และข้อสงสัยในการปฏิบัติ

๒.๔.๓ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

จากการศึกษาในภาพรวมของสำนักสวนโมกข์ ผ่านเอกสารงานวิจัย รวมทั้งการไปสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการบริหารสำนักปฏิบัติสวนโมกข์^{๒๙} รวมทั้งเชิญผู้เกี่ยวข้องเข้าสัมมนา^{๓๐} ได้ข้อสรุปในเชิงของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ได้ข้อสรุปว่า

๑. ความรู้ สู่ปัญญา สวนโมกขพลาราม ที่ก่อตั้งโดยพุทธทาสภิกขุ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ มีเป้าหมาย และเจตนารมณ์ เพื่อสร้าง และส่งเสริมความเข้าใจที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา ดังปณิธาน ๑ ใน ๓ ข้อที่ว่า “ให้พุทธศาสนิกชน หรือ ศาสนิกแห่งศาสนาใดก็ตาม เข้าถึง ความหมายอันลึกซึ้ง ที่สุดแห่งศาสนาของตน” รวมทั้งสร้าง ส่งเสริมภาระงาน ที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ ดังผลงานที่ปรากฏในนามสวนโมกข์ ซึ่งภาพลักษณ์นี้อาจอธิบายเสริม ดีความ และให้ความหมายเพิ่มได้ว่า สำนักสวนโมกข์ เป็นสำนักที่ส่งเสริมความรู้ เพื่อเข้าถึงปัญญาอันสูงสุดตามหลักการทางพระพุทธศาสนา อันเป็นไปตามแนวทางและปณิธานของพุทธทาสภิกขุ นับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งสวนโมกข์

๒. การให้ /ธรรมทาน หมายถึง หลักของการให้ โดยสวนโมกข์จะเน้นให้ความรู้ ให้ปัญญา และให้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา ผ่านการอธิบาย ดีความ ตามหลักคำสอนที่ถูกต้อง ผ่านการดีความ อธิบายเพิ่ม สร้างคำอธิบายใหม่ โดยเจตนาหลักเพื่อให้เข้าใจพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ รวมไปถึงการศึกษาปฏิบัติก็อิงอยู่บนฐานของหลักฐานในพระพุทธศาสนา ดังดูเจตนารมณ์แนวคิดผ่านผลงานต่าง ๆ เช่น ภาษาคนภาษาธรรม ธรรมโฆษณ์ คู่มือมนุษย์ เมื่อพิเคราะห์ไปในภาพรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการเผยแผ่ธรรมเป็นสำคัญ แม้แต่ชื่อของผู้ก่อตั้งสำนัก “สวนโมกข์” ในนามของ “พุทธทาส” ก็มีเป้าหมายเพื่อการเชิดชูต่อหลักพุทธธรรม และกระทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ต่อพุทธธรรมเป็นสำคัญ เป็นต้น รวมทั้งแสวงหาช่องทางในการสื่อสารสาธารณะต่อหลักคำสอนเหล่านั้น รวมไปถึง การออกแบบ

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาณัติเถียร มณฑิโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, อ.เมตตา พานิช ประธานธรรมทานมูลนิธิ, พระทวี จันทโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระนุ้ย สมปนโน พระวิทยากรโรงมหรสพทางวิญญาน, พระเมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระมหาจรัญ อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระจักรี จุกวโร พระวิปัสณาจารย์ เป็นต้น ระหว่าง ๒๖-๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

^{๓๐} สัมมนากลุ่ม มีวิทยากรผู้ให้ข้อมูล อาทิ พระอาจารย์สุชาติ ปัญญาโชโต เจ้าอาวาส, พระครูใบฎีกาณัติเถียร มณฑิโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระมหาจรัญ อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระเมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้น เมื่อ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

กิจกรรม การสร้างหน่วยองค์กร เช่น ธรรมทานมูลนิธิ อาศรมธรรมมาตา^{๓๑} หรือสวนโมกข์นานาชาติ เพื่อสร้างทางเลือกเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ต่อการเข้าถึงอุดมการณ์ทางศาสนาด้วยเงื่อนไขที่แตกต่าง ดังนั้นเจตนารมณ์ของธรรมทานสวนโมกข์จึงมีความสำคัญและชัดเจนต่อการให้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ในพระพุทธศาสนา อันหมายถึง “พุทธธรรม” ทั้งส่งเสริมให้มีความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏเป็นไปตามปณิธาน ๑ ใน ๓ ข้อที่ว่า “ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาเสียจากวัฏฏะนิยม” อันหมายถึงรู้ไปสู่การปฏิบัติตามเป้าหมายและเจตนารมณ์ที่แท้จริง

๓. หลักแห่งการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาอุดมคติทางพระพุทธศาสนาให้เป็นเป้าหมายขององค์กร พุทธศาสนามีคำสอนและหลักปฏิบัติที่เป็นเป้าหมายเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาพรวมและสังคมตามหลักแห่งการพัฒนา (กาย-ศีล-จิต-ปัญญา)^{๓๒} ซึ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับปณิธานของผู้ก่อตั้งตามปณิธาน ๓ ประการ จะอธิบายได้ว่ามีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาต่อมนุษย์ในทุกสังคม เผ่าพันธุ์ และความเชื่อโดยมีเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของการพัฒนา คือ “สันติ”

๕. หลักสามัคคีธรรม หมายถึง เอกภาพที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการนำหลักคิดเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนผ่าน การปฏิบัติการจัดองค์กรสำนักปฏิบัติ ก็ยังคงต่อเนื่องและมีเอกภาพผ่านแนวคิด หลักปฏิบัติสามัคคีธรรม เพราะมีเข้าร่วมสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ ทุกท่านมีความแตกต่างกันโดยหน้าที่ แต่ทำงาน ร่วมกันภายใต้แนวคิดคิด และหลักปฏิบัติของเอกภาพสามัคคีธรรม ดังที่พุทธทาสภิกขุที่ว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” จึงแปลได้ว่า เมื่อทุกท่านที่เป็นศิษย์ในชั้นหลักร่วมกันทำหน้าที่ไม่ว่าหน้าที่ใด มีความหมายเป็นการปฏิบัติหน้าที่ อันสะท้อนถึงหน้าที่แห่งสามัคคีธรรม ที่แม้ไม่มีพุทธทาสภิกขุ ผู้ก่อตั้งแต่การขับเคลื่อนผ่านแนวคิดหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการกระทำรวมกลุ่ม จึงเห็นได้จากกิจกรรมที่ทางสวนโมกข์กำหนด และจัดทำขึ้น ทั้งผู้มาอบรม และผู้ให้การอบรมล้วนทำหน้าที่ด้วยความสามัคคี^{๓๓}

เมื่อกล่าวโดยรวม ๆ สำนักสวนโมกข์มีความโดดเด่นในเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาปฏิบัติในฐานะเป็นหลักแห่งการประสานภายในองค์กร ที่หมายถึงเป็นข้อวัตร เป็นสิ่งปฏิบัติ ธรรมเนียมปฏิบัติและวิถีชีวิต แต่สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา นับแต่ความมีเมตตาต่อธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดสวนป่าขนาดใหญ่กลายเป็นแหล่งธรรมชาติทางนิเวศในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่

^{๓๑} สัมภาษณ์อาจารย์เมตตา พาณิช, เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ที่สวนโมกข์ จ.สุราษฎร์ธานี ที่ยกทศนะของพุทธทาสภิกขุ ในการจัดตั้ง อาศรมธรรมมาตา “สถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับผู้หญิง” เป็นต้น

^{๓๒} อ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๔๐/๓๒๐ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๖๑๓-๑๙/๓๕๓-๓๕๘.

^{๓๓} เข้าสังเกตการณ์ระหว่างวันที่ ๑๙-๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ได้พบกิจกรรมของทางวัด เช่น การปฏิบัติกิจประจำวันของพระภิกษุสงฆ์ วันธัมมสวนะ การอบรมอานาปานสติประจำเดือนสำหรับชาวพุทธที่สวนโมกข์นานาชาติ การอบรมอานาปานสติแก่พระภิกษุสงฆ์ ประจำเดือน การบรรยายธรรมที่โรงมหรสพทางวิญญาณ เป็นต้น

ของการศึกษาและปฏิบัติธรรม ตามเหตุของเมตตาคือเพื่อนมนุษย์ เพื่อนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ ต่อ การศึกษาและพัฒนา

๒.๔.๔ วันสนามใน

ในส่วนวัดสนามใน ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการ ปฏิบัติและการบริหารองค์กรของวัดในฐานะสำนักปฏิบัติได้ คือ

๑. อุทมการณ์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อไปสู่ปลายทางหรือ เจตนารมณ์ทางศาสนา การออกแบบกิจกรรมการปฏิบัติจึงเป็นไปเพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติตาม หลักพุทธศาสนา จากการพบและสนทนากับพระอาจารย์ทอง อากาศโร^{๓๔} ให้ทัศนะถึงการปฏิบัติว่ามี เป้าหมายเพื่อการปฏิบัติ อุทมการณ์ทางพระพุทธศาสนาหรือการกระทำเพื่อไปให้ถึงเป้าหมาย เป็น แนวทางของวัดสนามใน และแนวทางที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒. การปฏิบัติธรรมเพื่อธรรม ในความหมายนี้คือผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลเหมือนกัน คือวัดที่ถูกออกแบบเพื่อการปฏิบัติธรรมไม่ได้เคลือบหรือแฝงด้วยเจตนารมณ์อื่น ๆ เช่น การเรียไร หรือ เอกภกอันเป็นผลได้จากการปฏิบัติ ดังนั้นการปฏิบัติจึงเป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติไปสู่ เป้าประสงค์ปลายทางในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การปฏิบัติในฐานะที่เป็นหลักการหนึ่งใน พระพุทธศาสนา (ปฏิบัติ) จึงเป็นการปฏิบัติเพื่อเป้าหมายและอุทมธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓. สามัคคีธรรม หมายถึง การกระทำร่วมกันโดยมีเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติเป็น สำคัญ ที่วัดสนามใน การที่คณะกรรมกรส่วนใหญ่ และผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก ให้แก่กันและกัน หมายถึง ผู้ใดว่างจะสลับกันทำหน้าที่ในการให้บริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม เช่น การเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่สำนักงานกลางในการให้ที่พัก ให้คำปรึกษา รับประทานอาหาร ผู้อาสาในการทำ ความสะอาดสถานที่ อาหาร เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเกิดขึ้นภายใต้ระบบแนวคิดเรื่องความสามัคคี และจิต อาสา (ทาน-จาคะ) โดยมองว่าบุญอันเกิดจากการสนับสนุนให้เอื้อต่อการปฏิบัติของสมาชิก หรือผู้มา ปฏิบัติธรรมภายในสำนักเป็นสำคัญ ซึ่งจากการสัมภาษณ์คณะกรรมกรส่วนใหญ่^{๓๕} ที่มาทำงานอาสาจะ

^{๓๔} สัมภาษณ์ หลวงพ่อทอง อากาศโร อายุ ๗๔ ปี, เจ้าอาวาสวัดสนามใน ผู้ให้สัมภาษณ์ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๕, ณ วัด สนามใน.

^{๓๕} สัมภาษณ์ อ.ประเสริฐ ติวีจิตร / อาจารย์บุษบา มาลาพงษ์ และอาจารย์สุรนาถ เนตรพวง ข้าราชการบำนาญ คุณ เกรียงไกร วิทยารรรถกิจ [อดีตผู้จัดการธนาคาร] เป็นต้น ให้ข้อมูลถึงการเป็นผู้อาสาในงานของวัดสนามใน โดยเป็นไป โดยความสมัครใจไม่มีค่าจ้าง. เมื่อ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕, ที่วัดสนามใน จ.นนทบุรี

เป็นผู้มีความรู้โดยมองว่าเป็นการทำบุญอีกวิธีการหนึ่ง รวมทั้งเป็นการเสียสละ อันเนื่องจากการสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติตามแนวทางสมาธิแบบเคลื่อนไหวของหลวงปู่เทียน

๔. สงเคราะห์/เกื้อกูล (สังคหวัตถุ) หมายถึง การเสียสละ แบ่งปัน ตามภาระหน้าที่ของวัดและชาวพุทธพึงปฏิบัติต่อกัน จากสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ที่มาวัดสนามในส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยมาปฏิบัติธรรมที่วัดสนามใน และทุกคนส่วนใหญ่มองว่าการเสียสละ บริจาค เป็นหน้าที่ของกันและในการที่จะต่อบุญให้เกิดกิจกรรมสำนักปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และทำให้เกิดการขับเคลื่อน โดยไม่เน้นการบริจาคจนเกินพอดี หรือเน้นการหาปัจจัยจนไม่สามารถปฏิบัติได้ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยที่หลวงปู่เทียนยังมีชีวิตอยู่

เมื่อกล่าวโดยรวมหลักธรรมที่ปฏิบัติในสำนักวัดสนามใน เป็นหลักของการส่งเสริมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเดินไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติ ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบต่อหมู่กลุ่มในฐานะศิษย์สำนักปฏิบัติ และเครือข่ายของสำนักปฏิบัติแนวสมาธิแบบเคลื่อนไหวด้วย^{๓๖} ซึ่งทำให้มีผลเป็นพัฒนาการในภาพรวมตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว เพราะไม่ว่าพระผู้เป็นพระวิปัสณาจารย์ พระผู้ปฏิบัติ และศาสนิกผู้ปฏิบัติตามล้วนมองเห็นความสำคัญของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปของสำนักปฏิบัติ จึงมุ่งมองไปที่การปฏิบัติอย่างสำคัญ และมุ่งไปสู่เป้าหมายเพื่อการปฏิบัตินั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

๒.๔.๕ วัดพระธรรมกาย

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของวัดพระธรรมกายนั้น สืบเนื่องจากประสบความสำเร็จในการชักชวนคนให้เข้าวัดปฏิบัติธรรม จึงได้มีการตั้งวัตถุประสงค์ใหม่ คือ "สร้างวัดให้เป็นสถานที่อบรมศีลธรรมของชาวโลก สร้างพระให้เป็นพระแท้ และสร้างคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม" กล่าวคือ

๑. การสร้างวัดให้เป็นวัด ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม ฝึกหัดขัดเกลาบุคคล เป็นสถานที่สำหรับพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป สามารถศึกษาหาความรู้เรื่องของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ถ่องแท้ และเป็นสถานที่ให้แบบแผนที่ดีในการดำเนินชีวิต

๒. การสร้างพระให้เป็นพระ ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างและฝึกอบรมพระภิกษุที่สมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ครบถ้วน เป็นครูที่ดีของพุทธศาสนิกชนและสังคม เป็นต้นแบบที่ดีในการสั่งสอนอบรมสมาชิกของสังคมให้รู้จักเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต

^{๓๖} พระอาจารย์คำไม รุติสีโล เจ้าอาวาสวัดทับมิ่งขวัญ ,เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๕, ที่จังหวัดเลย

๓. การสร้างคนให้เป็นคนดี ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างคนที่มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นคนดีของสังคม มีความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนาและรู้จักการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน รวมทั้งเป็นผู้มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการทำความดี รู้จักการปฏิบัติตนเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีของเพื่อนมนุษย์และสังคม

แนวคิดในการพัฒนาวัดพระธรรมกายว่า เป็นไปตามหลักปฏิรูปเทศ ๔ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

๑. อาวาสเป็นที่สบาย คือ การปรับปรุงสภาพทางภูมิศาสตร์ของวัดให้ดี ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแลวัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. อาหารเป็นที่สบาย คือ ดูแลอาหารการกินของญาติโยมที่มาวัดให้ดี ภัตตาหารที่โยมนำมาถวายพระ ก็ดูแลดี ให้ความเคารพในทานของญาติโยม ภาชนะที่ใส่อาหารก็ทำความสะอาดและล้างให้เรียบร้อย รวมถึงการจัดระบบการบริหารการเงินให้รัดกุมด้วย

๓. บุคคลเป็นที่สบาย คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ศิษย์วัด จะต้องอบรมให้มีกิจกรรมยาตราเรียบร้อย สมเป็นคนวัด มีอัธยาศัยไมตรี ต้อนรับญาติโยมที่มาวัดอย่างดี รักษาศีลให้เคร่งครัด หมั่นศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาอย่างสม่ำเสมอ ให้คนวัดเป็นแบบอย่างความประพฤติแก่ญาติโยมที่มาวัดได้

๔. ธรรมะเป็นที่สบาย คือ เมื่อประชาชนมาวัด อย่าให้กลับบ้านมือเปล่า จะต้องเรียนรู้ธรรมะได้ข้อคิดกลับไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้ วัดต้องมีการอบรม-สอนประชาชนทั้งการปฏิบัติเจริญสมาธิภาวนาและการเทศน์สอนหลักธรรมต่างๆ

สาธุชนที่มาวัดได้รับความสะดวกสบาย ทั้งสถานที่ อาหาร การต้อนรับของเจ้าหน้าที่และธรรมะที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิต กล่าวคือ ได้รับความสบายใจ ได้ความรู้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เขาก็บอกกันปากต่อปาก วัดจึงทำหน้าที่หลักในการอบรมศีลธรรม สร้างคนดีให้แก่สังคม

ปัจจุบันวัดพระธรรมกาย มีวัตถุประสงค์ขององค์กร คือ “เผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นสากล เพื่อให้มวลมนุษยชาติทุกคนได้เข้าถึงพระธรรมกายภายใน” โดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนทั่วโลกได้รู้จักการปฏิบัติธรรม โดยมีคำขวัญเพิ่มเติมว่า “สันติสุขภายในเพื่อสันติภาพภายนอก” เป็นการสร้างสันติภาพให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาสันติสุขภายในใจของแต่ละบุคคล เพราะแท้จริงแล้ว สันติภาพของมวลมนุษยชาติเป็นผลพลอยได้จากใจที่เปี่ยมด้วยสันติสุข และความบริสุทธิ์ของทุกๆ คนที่เกิดขึ้นจากใจที่หยุดนิ่งจากการทำสมาธิ สันติสุขภายในจะผลานความแตกต่าง

และแตกแยก นำไปสู่การสร้างปณิธานแห่งสันติภาพโลกร่วมกัน ดังนั้น วัดพระธรรมกาย จึงต้องมีสถานที่รองรับผู้ซึ่งกำลังค้นหาบางสิ่งที่จะเติมเต็มให้กับชีวิตและจิตใจ และความสุขที่เป็นอิสระจากวัตถุภายนอก และสภาวะแวดล้อม นอกจากการพัฒนาอานุภาพของจิตผ่านการเจริญสมาธิภาวนาแล้ว ยังมีการปลูกฝังศีลธรรมให้กับผู้ที่สนใจ ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย อันเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เจ้าอาวาสมีดำริที่จะใช้วัดพระธรรมกาย ให้เป็นศูนย์รวมใจผู้มีบุญทุกชาติ ทุกภาษา ทั่วโลก ที่จะหลั่งไหลมาประพฤติปฏิบัติธรรม ณ สถานที่แห่งนี้ และเป็นประดุกุมหารัตนบัลลังก์ของพุทธบุตร จากทั้งในและต่างประเทศที่จะเดินทางมาประชุมรวมกัน เพื่อศึกษาคำสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประกอบศาสนกิจในโอกาสสำคัญ อันจะเป็นจุดเชื่อมประสานให้พุทธบุตรทุกนิกายสามารถหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว เหมือนดวงตะวันที่มีดวงเดียว

๒.๔.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

เรื่องแนวการปฏิบัติ ได้อาศัยรูปแบบที่หลวงพ่อกัณฑ์ตะวันไว้ ที่เรียกpong-yub ก็คือการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หากเรียกเป็นทางการก็คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ต่อมา ได้กำหนดให้นิสิตปริญญาโท ต้องเข้าปฏิบัติ ๓๐ วัน ปริญญาเอก ต้องปฏิบัติ ๔๕ วัน ถ้าไม่ปฏิบัติก็ถือว่า ยังไม่จบหลักสูตร โดยรูปแบบการปฏิบัติ เราไม่ได้มีเฉพาะการไปปฏิบัติในสถานที่ที่จัดให้เท่านั้น ก็จะต้องมีการเรียนการสอนภาคทฤษฎีเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ ในชื่อวิชาว่า วิชากรรมฐาน ซึ่งกำหนดสังเขปรายวิชา วัตถุประสงค์ ว่าต้องสอนอะไรบ้าง รวมทั้งการประเมินผลไว้อย่างชัดเจน แต่เวลาเรียนน้อย โดยก่อนนำเข้าสู่ภาคทฤษฎี จะให้ปฏิบัติก่อน มีรูปแบบในการปฏิบัติ ๓ รูปแบบก็คือ เดินจงกรมก่อน ตามแบบที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ อิริยาบถเดินก็จะได้จากเดินจงกรม ส่วนในอิริยาบถนั่ง ก็จะละเอียดเข้าไปอีกนิดหนึ่ง ก็คือต้องเข้าไปอาศัยของกาย รูปร่างเรียกว่า วาโยไพฑูรย์รูป คือ อากาการpong-yubของท้อง ซึ่งเป็นอารมณ์ละเอียด ตรงนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ ที่ในเวลาสอน ต้องเน้นอิริยาบถย่อย ในการกำหนดด้วยการใช้หนอ

ในเบื้องต้นต้องปูพื้นฐานอย่างที่โยมว่า พื้นฐานต้องให้เขาเข้าใจในเรื่องของpong-yubให้ได้ เพราะถ้ากำหนดได้ จะทำให้เขามั่นใจ สามารถเปลี่ยนแนวคิดได้ แต่ถ้าเขายังต้องกำหนด พุทโธๆ เหมือนเดิม เขาก็จะไม่ได้ของใหม่ หลวงพ่อกัณฑ์ตะวันท่านให้แนวคิดอย่างนี้ว่า ธรรมชาติจิตของคนเรามันไม่นิ่ง มันยังต้องคิดอยู่แล้ว ฉะนั้น จึงเป็นธรรมชาติที่จิตจะคิดไปโน่นไปนี่ ด้วยเหตุที่จิตคิดไปโน่นไปนี่ ก็จะเป็นตัวที่ชัดเจนขึ้นทำให้เรารู้ว่า เราคิด เราฟังชาน หรือ... ซึ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา เพราะฉะนั้น ความรู้เดิม ความเข้าใจเดิมที่เราคิดว่า เวลาที่เราคิด เราฟังชาน หรือเวลาเราปวดก็แล้วแต่ ผู้ที่ปฏิบัติกรรมฐาน

จะคิดว่า ไม่ดี ไม่ถูก พอเวลาปวดที่ก็เปลี่ยนอิริยาบถ ไม่อยากกำหนด ด้วยคิดว่าไม่ถูกวิธี แต่หลวงพ่อบอกว่า นั่นแหละ มันคืออารมณ์กรรมฐาน คือ วิปัสสนาปรากฏ ฉะนั้น เวลากำหนดพองยุบ จึงไม่ใช่ได้ฐานของกายอย่างเดียว แต่เวลาเรานั่งกำหนด เราก็จะได้ทั้งเวทนา ทั้งจิต ทั้งธรรมด้วย เพราะฐานอื่นๆ ก็จะมาปรากฏ

จุดแข็งของพอง-ยุบก็คือ ไม่ต้องการให้ใจสงบเป็นสมาธิแนบแน่น เพราะฉะนั้น วิธีการของหลวงพ่อนี้ ท่านจึงใช้ วิปัสสนายานิก คือ มุ่งเน้นที่จะให้เราารู้ทุกเรื่อง ทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้น แต่ว่ามีฐานของกาย เวลากำหนดพอง-ยุบ เหมือนกายนี้เป็นบ้าน เป็นที่พักของเรา พออารมณ์อะไรเข้ามากระทบ หรือแทรกเข้ามา พอง-ยุบก็จะหลุดทันที หลุดแล้ว อารมณ์ใหม่ที่แทรกเข้ามามันชัดกว่า ก็กำหนดอารมณ์ใหม่ที่มันเกิดขึ้นไม่ว่าจะฟุ้งซ่าน ปวด เจ็บ หรือมีความสุขสงบ อะไรก็แล้วแต่ เราก็สามารถกำหนดอารมณ์ใหม่ได้ ทีนี้เราก็จะรู้หมดเลยว่า ในตัวของเรามีอะไรบ้าง ไม่ว่าจะกาย เวทนา จิตและธรรม มันสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเกิดขึ้น เป็นปฏิจจสมุปบาท นี่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อนที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติสนใจที่จะมาปฏิบัติ

แนวโน้มในอนาคตก็คือ ต้องผสมผสาน อย่างเช่น อาจารย์แต่ละท่านก็จะมีเทคนิคเฉพาะของตน นี่เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของคนไทย ที่คุ้นในเรื่องสมถกรรมฐานอยู่แล้ว อย่างเช่น หลวงพ่อจรัญ ศิษย์ของเจ้าคุณโชดกโดยตรง ท่านใช้วิธีกำหนดลมหายใจเข้า พองหนอ ลมหายใจออก ยุบหนอ คือ เอาลมหายใจกับพอง-ยุบมาประสานกัน เพื่อให้เข้ากันได้กับลมหายใจ แต่ว่า เวลาที่ผู้ปฏิบัติแนวหลวงพ่ोजรัญ จะเกิดภาวะทางกาย ซึ่งเห็นได้ชัด อย่างนิสิตของเราที่ปฏิบัติอยู่ที่พุทธมณฑล บางรูปก็จะนั่ง นั่งแล้วตัวแข็ง หรือไม่ บางรูปนั่งแล้ว ลมหายใจก็จะแสดงปฏิกิริยา รุนแรง ปูดปาดๆ ออกมา เพราะไปกำหนดลมหายใจผสมกับพอง-ยุบ เพราะเป็นสมถะ พอเป็นสมถะก็เลยขาดสติ เวลาจะออกก็ออกไม่ได้ นี่ก็เป็นปรากฏการณ์ใหม่ ที่ทำให้เราต้องมีการส่ง-สออารมณ์ เพราะฉะนั้น พอเรามีรูปแบบการปฏิบัติในอิริยาบถเดินจงกรม แล้วก็ต้องสลับกับนั่ง ไม่ใช่ว่าจะไปนั่งอย่างเดียว ฉะนั้น ต้องมีการเดินสลับกับนั่งให้เท่าๆ กัน และที่สำคัญก็คือ การปฏิบัติในรูปแบบของอิริยาบถย่อย ก็จะมีการกำหนดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย รวมไปถึงทางใจ ในการนึกคิดอะไรต่างๆ ต้องกำหนดทุกอย่าง ไม่ว่าจะเข้าห้องน้ำ ต้มน้ำ จะคู้ จะเหยียด จะก้ม จะเงย... นี่คือรูปแบบในการกำหนด ทีนี้ ในรูปแบบ ๓ อย่างคือ นั่งเดินจงกรม ก็จะทำให้หลักใหญ่ๆ ไว้ สองนั่งกรรมฐาน และสมาธิ สามกำหนดอิริยาบถย่อย นี่คือรูปแบบ แต่ว่าจะต้องมีตัวหนึ่งเข้ามาเชื่อมโยงแล้วจะทำให้รูปแบบทั้ง ๓ ประการนี้สมบูรณ์ ก็คือ การส่ง-สออารมณ์ ซึ่งการปฏิบัติสายอื่นๆ จะไม่มีการส่ง-สออารมณ์ นี่จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งหลวงพ่อกัณฑ์ท่านจะเน้นเรื่องการสออารมณ์

จากประเด็นข้างนั้นต้น มีคำถามว่า การส่ง-สออบอารมณ์นี้ มีจุดแข็งอย่างไร จุดแข็งก็คือ เป็นการปรับอินทรีย์ ๕ ให้กับผู้ปฏิบัติ ปรับศรัทธา ปรับวิริยะ ปรับสติ ปรับสมาธิและปรับปัญญา คนไหนที่มีศรัทธาอยู่แล้ว มาปฏิบัติฟังศรัทธามากๆ ครูบาอาจารย์หรือได้ฟังธรรมะอะไรก็จะเชื่อไปหมด ก็จะปฏิบัติด้วยความไม่มีปัญญาเลย เพราะฉะนั้น ในเรื่องของศรัทธานี้ จะต้องให้เขาเข้าสู่การปฏิบัติด้วยการสัมผัส ทั้งการเดินจงกรม การนั่ง ที่เขาเรียกว่า เป็นภาวนาศรัทธา คือ ไม่ได้เป็นความเลื่อมใส ความเชื่อ ความเข้าใจที่...เพียงได้ยิน ได้อ่าน ได้ศึกษาเท่านั้น แต่เป็นศรัทธาที่เกิดจากการปฏิบัติ เวลาที่เขาพบกับสภาวะใดสภาวะหนึ่ง ซึ่งมาเกิดขึ้นสำหรับเขา เขาก็รู้ว่ามันเกิดและเป็นอย่างนี้ๆ เช่น เวลาเกิดปิติขึ้นมา จิตใจก็...โอ...เป็นอย่างนี้เอง อาการของปิติ เกิดสมาธิขึ้น ก็..โอ...เป็นอย่างนี้ นี่เป็นอาการของสมาธิ เขาเรียกว่า จะเกิดศรัทธาที่เรียกว่า ภาวนาศรัทธา

ทีนี้ อีกตัวหนึ่งที่จะมาเชื่อมกับศรัทธา ก็คือ ปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ใช่เข้าไปรู้จำ หรือเป็นฐานให้สามารถคิดประดิษฐ์เครื่องบินได้..ไม่ใช่ แต่เป็นปัญญาในการเห็นพระไตรลักษณ์ คือ เห็นการเกิดดับของรูปนามนั่นเอง เห็นการเกิดขึ้น หรือบางครั้งอาจจะตั้งอยู่ แล้วก็ดับไปของแต่ละอารมณ์ เช่น กำหนดพองหนอ ยุบหนอไม่ได้ ก็เกิดความไม่พอใจขึ้นมา นั่นแหละ อารมณ์ใหม่เกิดขึ้น อารมณ์เก่าคือพองยุบมันดับไป ก็ไปกำหนดอารมณ์ใหม่ คือ อาการของความไม่พอใจ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ ก็ไปกำหนดที่ฐานของจิตว่า โกรธหนอๆ ๆ ก็จะได้เห็นพระไตรลักษณ์ในทุกอารมณ์ ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ไม่ว่าจะปวด จะสุขสงบ หรืออะไรอย่างนี้เสมอเหมือนกันหมด ปัญญาตัวนี้ก็จะไปช่วยควบคู่กับศรัทธา ทีนี้ ตัววิริยะนี้ ที่ค่อนข้างจะเป็นรูปธรรมก็คือ จะได้จากการเดินจงกรม ฉะนั้น การเดินจงกรมนี้จะได้รับความเพียรเยอะที่สุด เพราะว่า มันได้เคลื่อนไหว ซึ่งมันสอดคล้องกับจิตของคนเราที่นึกคิด รับรู้อารมณ์อะไรๆ อยู่แล้ว ฉะนั้นหลายคนบอก เวลามาศึกษาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ รูปแบบที่เขาชอบมากที่สุดก็คือ การเดินจงกรม เพราะมันได้เคลื่อนไหว และก็ชอบเดินมากๆ แต่ว่า การเดินหลายๆ ไซ้ว่าจะดี เพราะจะทำให้ฟุ้ง เดินมากก็จะฟุ้ง จิตไม่สามารถจะจับอารมณ์อะไรได้ เพราะฉะนั้น เวลาเดินจงกรมนี้ หลวงพ่อภทท์ท่านจึงบอกว่า เดิน ๓๐ เวลานั่งนี้ จะเป็นตัวอินทรีย์ที่จะทำให้ได้สมาธิ สมาธิ คือ ความสงบ ฉะนั้น ถ้าเดินจงกรม ๓๐ ก็ให้ นั่ง ๓๐ ให้พอๆ กัน เท่ากัน ทีนี้ก็จะได้ทั้งวิริยะกับสมาธิ คือ ท่านแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนในการปฏิบัติ ระหว่างวิริยะกับสมาธิ คือ ถ้าเดินจงกรมนี้จะได้วิริยะ ๓ ส่วน จะได้สมาธิแค่ ๑ ส่วน เวลานั่งสมาธิหรือนั่งกรรมฐานนี้ ก็จะได้ตัวสมาธิถึง ๓ ส่วน จะได้วิริยะแค่ ๑ ส่วน จึงเอาสัดส่วนตรงนี้ มาใช้ในการปรับอินทรีย์ ยกเว้น ในรายละเอียดว่า บางคนเวลาเดินจงกรมแล้วมันสงบมากๆ นี้ก็ต้องเดินนานๆ อาจให้เดิน ๑ ชั่วโมง แต่เวลาไปนั่ง ต้องนั่งน้อย เพราะเขามีสมาธิ มีจิตสงบอยู่แล้ว นั่งแค่ ๓๐ หรือครึ่งหนึ่งของการเดินจงกรม แต่ถ้าบางคนจิตฟุ้งซ่าน คิดถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ จิตไม่อาจสงบได้ อย่างนี้ ต้องให้นั่งนานๆ อาจจะเป็น ๑ ชั่วโมง เดินแค่ ๓๐ ก็ตรงกันข้าม ซึ่งนี่ก็คือการปรับอินทรีย์ คือ วิริยะกับสมาธิ บางคนอาจจะให้เดินกับนั่ง

เท่าๆ กัน แต่ตัวที่สำคัญที่สุดคือ ตัวสติ สตินี้มีมากเท่าไรยิ่งดี ไม่ว่าจะเดินก็ดี นั่งก็ดี หรือกำหนดอิริยาบถ ย่อยก็แล้วแต่ จะต้องมีสติเป็นแม่ เพราะสติเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก สติอยู่ตรงไหน คุณธรรมทุกตัว ไม่ว่าจะเป็นวิริยะ สติ สมาธิ ศรัทธา ปัญญา ก็จะกลายเป็นธรรมที่ถูกลูกทาง

๒.๕ องค์ความรู้ที่โดดเด่นของพระสงฆ์และองค์กร

องค์ความรู้ที่โดดเด่นแต่ละประการขององค์กรพระสงฆ์ที่เผยแพร่พุทธธรรมในแนวการปฏิบัติ ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของแต่ละองค์กร สามารถชักนำให้ฆราวาสหันมาสนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง มีทั้งพระสงฆ์ในเมืองและพระสงฆ์ในป่า โดยเฉพาะประเพณีการปฏิบัติแบบวัดป่านั้นได้รับความนิยมนอย่างมากในหมู่ฆราวาสนักปฏิบัติที่อยู่ในเมือง ในหลายปีที่ผ่านมาจึงมีผู้นิยมไปปฏิบัติในวัดป่าเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเห็นคุณค่าของการถือเพศพรหมจรรย์อย่างภิกษุ เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยหันมาถือศีลปฏิบัติธรรม นอกจากนั้นยังมีพระสงฆ์อีกมากที่มีบทบาทในงานพัฒนาชุมชน และการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งการสงเคราะห์ผู้ที่ยากไร้ได้ยากทั้งในเมืองและชนบท^{๓๗} อย่างไรก็ตาม ยังมีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่ไม่เป็นพระสงฆ์ในป่าแต่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ มีบทบาททั้งด้านปฏิบัติ และเผยแพร่เป็นอย่างมาก

๒.๕.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๑. วิชชาธรรมกาย วิชชาธรรมกายเป็นวิธีปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งถูกค้นพบโดย พระเดชพระคุณ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ มีวิธีปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน ชัดเจน ให้ถึงธรรมกาย ให้เกิดอภิญญา และวิชชา คือความรู้ความสามารถพิเศษ ได้แก่ วิชชา ๓ วิชชา ๘ (รวมอภิญญา ๖) ชื่อว่า "วิชชาธรรมกาย" ให้เข้าถึงและรู้เห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม สามารถให้ทั้งเห็นและทั้งรู้สภาวะธรรมทั้งสังขารและวิสังขารคือพระนิพพาน และเป็นทั้ง

^{๓๗} พระไพศาล วิสาโล บทความตีพิมพ์ลงในหนังสือ หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง โดยหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญ หนังสือประกอบการร่วมสนทนากับองค์ดาไลลามะ ณ กรุงเดลี สาธารณรัฐอินเดีย ระหว่างวันที่ ๑๕ - ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๕

สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐานคู่กัน เป็นพื้นฐานสำคัญแก่การเจริญวิปัสสนาปัญญาถึงโลกุตตรปัญญา ได้อย่างดี จึงเป็นวิถีปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดวิธีหนึ่ง^{๓๘}

๒. หลักความเป็นเอกภาพ ศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งประเทศไทย พระเทพญาณมงคล ได้มีแนวคิดที่ว่า วัดทุกที่เน้นการเผยแผ่ด้านวิปัสสนาธุระควรมีเป็นเอกภาพ ไม่ว่าจะวัดนั้น หรือสำนักนั้นๆ จะมีแนวการปฏิบัติด้วยสายใดก็ตาม เช่น สายพอง-ยุบ สายพุทโธ หรือสายอาณาปานสติ เป็นต้น จึงได้ดำเนินการในฐานะเป็นประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งประเทศไทย โดยการจัดพิมพ์และแนวการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกสายไว้ และเผยแผ่ทั่วประเทศ นอกจากนี้แล้ววัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามยังได้รวบรวมวัดสายการปฏิบัติทุกสายในประเทศไทย และประชาสัมพันธ์ศูนย์และวัดในเครือข่ายผ่านเครือข่ายโซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒.๕.๒ วัดหนองป่าพง

๑. จุดดั่งค์ หลักการปฏิบัติที่โดดเด่นของวัดหนองป่าพงอีกประการหนึ่งคือ จุดดั่งค์ ๑๓ มี ๓ หมวด คือหมวดที่ว่าด้วยเรื่องจิ๋ว หมวดที่ว่าด้วยเรื่องบิณฑบาต และหมวดที่ว่าด้วยเรื่องเสนาสนะ^{๓๙} สำหรับจุดดั่งค์ นี้เป็นข้อปฏิบัติที่เข้มงวดเป็นพิเศษ เพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบังคับให้ภิกษุถือปฏิบัติ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ผู้ที่จะปฏิบัติจุดดั่งค์วัตรนั้น สามารถเลือกได้เองตามความสมัครใจว่าจะปฏิบัติข้อใดบ้าง เป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทานจุดดั่งค์วัตรข้อที่ตนเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย สำหรับวัดหนองป่าพง ในกรณีที่พระภิกษุจะออกเดินจุดดั่งค์ จะทำได้หลังอุปสมบทครบ ๘ พรรษา และไม่อนุญาตให้เดินรูปเดียว ต้องมีพระภิกษุที่มีพรรษามากกว่า ๘ ไปด้วยเสมอ จนกว่าจะมีความชำนาญแล้ว สามารถเดินรูปเดียวได้

๒. กตัญญู พบได้จากการมารวมตัวกันหมู่ศิษย์ของสายวัดหนองป่าพง เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อหลวงพ่อบุชา ในวันคล้ายวันมรณภาพ คือวันที่ ๑๗ มกราคม ที่เรียกว่า “วันอาจารย์บูชา” และวันที่ ๑๖-๑๗ มิถุนายน ของทุกปี อันเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีของเหล่าศิษย์ในการยกย่องอาจารย์สายวัดป่า และในวันนี้พระภิกษุทุกรูปทั้งพระเถระ อนุเถระ ที่เป็นศิษย์ทุกรูปจะยกย่องคุณของอาจารย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะไม่มีการยกย่องคุณของศิษย์แต่อย่างใด ไม่ว่าจะศิษย์รูปนั้นจะมีบารมีมาเพียงใดก็ตาม

^{๓๘} การจัดสัมมนากลุ่ม เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๕ เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ น. โดยมีพระเทพญาณมงคลเป็นประธาน

^{๓๙} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ วิสุทธิ. 1/73-104 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์

๓. ปฏิบัติบูชา วัดหนองป่าไม่เน้นการทำบุญด้วยวิธีการอื่นๆ เช่นถวายสังฆทาน ด้วยการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของอื่นๆ เช่น ดอกไม้ของหอม เป็นต้น แต่วัดหนองป่าพงเน้นวิธีบูชาพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติบูชา กล่าวคือการฝึกสมาธิเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง

๔. สติสัมปชัญญะ ที่วัดหนองป่าพงและวัดป่านานาชาติและสาขาผู้เคยเข้าไปสัมผัสย่อมรับรู้ได้ถึง ความเรียบง่าย นอกจากเวลาทำวัตร ลงทำสังฆกรรม เช่น สวดปาฏิโมกข์ การประชุมสงฆ์ แสดงธรรมแก่ญาติโยมผู้เข้ามาถวายภัตตาหาร จะพบว่า แม้มีพระสงฆ์นับสิบนับร้อยรูป แต่ก็ยังเรียบง่ายราวๆว่าเป็นวัดร้างไม่มีคนอยู่อาศัย จริงอยู่ที่พระหนองป่าพง จะเจริญสติสัมปชัญญะด้วยการทำงาน แต่ก็ไม่ใช้สักแต่ทำเพื่อเพียงแค่นี้ให้จิตของตนได้ฝึกการเจริญสติสัมปชัญญะ เพียงเท่านั้น แต่ว่าพระหนองป่าพงนอกจากจะทำงานด้วยการพยายามกำหนดสติสัมปชัญญะรักษาจิตอย่าง มีสติแล้ว ท่านยังจะต้องพยายามรักษาความสงบทำงานทุกอย่างให้เกิดความสงบที่สุดเท่า ที่จะทำให้ได้ไปด้วย เพื่อมิให้รบกวนสทธรรมิกท่านอื่นๆ การกวาดก็ต้องทำอย่างให้เกิดเสียงให้น้อยที่สุด ให้ฝุ่นฟุ้งน้อยที่สุด เวลาซักผ้า ล้างบาตร เช็ดดูเสนาสนะ ก็ต้องทำอย่างเงียบเชียบที่สุด และยังคงประคองจิตรักษาสติเอาไว้กับการทำงานและการเคลื่อนไหวอีกด้วย แม้แต่การเจริญสติก็ไม่พึ่งเป็นไปด้วยความเห็นแก่ตัว ทำเพียงเพื่อตนเองได้ประโยชน์ ได้ฝึกสติอย่างเต็มที่ ต้องใส่ใจคนรอบข้างในสังคมที่เราอยู่อีกด้วย การทำงานให้เรียบร้อยอย่างมีสติให้เกิดความสงบที่สุด จึงเป็นการปฏิบัติที่ได้ประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

๒.๕.๓ วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)

ความโดดเด่นขององค์กรสำนักปฏิบัติในส่วนของวัดธารน้ำไหล สามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ

๑. เป็นองค์กรส่งเสริมการสร้างปัญญา ความโดดเด่นของสำนักสวนโมกข์เมื่อพิจารณาในภาพรวม และจากการสัมภาษณ์บุคคลากรในสวนโมกข์จะพบว่าความชัดเจนในการรักษา สืบทอด และเผยแผ่เจตนารมณ์ทางพระพุทธศาสนาให้ปรากฏต่อสาธารณะนับตั้งแต่การเริ่มต้นก่อตั้งสำนัก ความชัดเจนในหลักพุทธธรรมผ่านการศึกษาตีความ ซึ่งเป็นประหนึ่งเป็นกรอบในการปฏิบัติของศิษย์ในชั้นหลังว่าจะต้องปฏิบัติให้เหมือนกันและสอดคล้องกัน โดยยึดหลักพุทธธรรมและคำสอน ที่พุทธทาสท่านตีความและสอนอยู่^{๕๐} เพราะเท่าที่สังเกตและร่วมปฏิบัติกับทางสวนโมกข์สิ่งที่เห็นก็คือ

^{๕๐} การจัดสัมมนากลุ่ม เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ที่ห้องประชุมเล็ก ธรรมทานมูลนิธิ ฯ สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี มีผู้เข้าร่วมอาทิ พระอาจารย์สุชาติ ปัญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล พระครูใบฎีกาภมรเมธีร มณดีโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระอาจารย์เมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระมหาจรัญ อุปสนโต

การกระทำตามปณิธานของหลวงพ่พุทธทาส คือการทำงานตามภาระงานและหน้าที่ของหลวงพ่พุทธทาส ซึ่งที่ขณะนี้อาจารย์เมตตา พาณิช ในฐานะประธานธรรมทานมูลนิธิให้แนวคิดไว้ว่าธรรมทานมูลนิธิยึดตามเจตนารมณ์และแนวทางของหลวงพ่พุทธทาส การใช้การเปิดเทปบรรยายของหลวงพ่พุทธทาส อ่านหนังสือของท่านเพื่อเผยแผ่แนวคิดและเจตนารมณ์ไม่ผิดไปจากสิ่งที่ท่านเคยสอน เพราะด้วยความเชื่อว่าสิ่งที่พุทธทาสสอนคือพระพุทธานุชาที่พระพุทธรเจ้าสอน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเมื่อให้วิทยากรอื่นสอน นำปฏิบัติ ผลการสอนจะผสมอัตวิสัยของผู้สอน จึงอาจทำให้คลาดเคลื่อนและเบี่ยงไปจากเจตนารมณ์ การอบรมโดยเทป จึงเป็นแนวทางหลักของการอบรมการปฏิบัติของสำนักสวนโมกข์ที่กระทำอยู่^{๕๑}

๒. องค์กรแห่งความเป็นต้นแบบ หมายถึง การยึดแนวทางตามหลักพระพุทธานุชา คือ การใช้ชีวิตในอุดมคติแบบพระเรียบง่าย แต่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมในภาพกว้างด้วยหลักพุทธธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธรเจ้าที่จะใช้แนวคิดในเรื่องการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม

๓. องค์กรแห่งการพัฒนา หมายถึง การก่อตั้งสวนโมกข์เจตนาเป็นไปเพื่อการพัฒนา ตั้งแต่ระบบตัวบุคคลเชิงปัจเจก ชุมชน และสังคมในภาพรวม นับตั้งแต่ปณิธานในการเริ่มต้น การจัดวางสถานที่อันเป็นไปเพื่อการพัฒนา และการออกแบบกิจกรรมที่จะเป็นไปเพื่อพัฒนาบุคคลชุมชนและสังคมในองค์อย่างสำคัญ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นสำคัญ

๒.๕.๔ วัดสนามใน

องค์ความรู้จากสำนักวัดสนามใน ที่มีความโดดเด่น คือ

๑. การปลูกฝังอุดมการณ์ และเป้าหมายการปฏิบัติ หมายถึง การส่งเสริมให้ชาวพุทธเห็นความสำคัญของเป้าหมายของพระพุทธานุชาคือการปฏิบัติ และกระทำเป้าหมายนั้นด้วยการปฏิบัติ เพื่อให้ไปสู่ปลายทางของการปฏิบัติอย่างแท้จริง

๒. รูปแบบการบริหารสำนักปฏิบัติในฐานะเป็นสถานที่ปฏิบัติ หมายถึง สำนักวัดสนามในถูกออกแบบให้เป็นสถานที่ปฏิบัติ และศิษย์ในชั้นหลังก็รักษารูปแบบและเจตนารมณ์ของสำนักปฏิบัติไว้ อันสัมพันธ์ไปถึงการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ การจัดสถานที่ทั้งในส่วนของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการศึกษาและปฏิบัติทำอย่างสำคัญ

ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้น ซึ่งทุกท่านให้ทัศนะไว้คล้ายกันในเรื่องเจตนารมณ์ของหลวงพ่พุทธทาสกับการปฏิบัติหรือส่งเสริมการปฏิบัติ รวมไปถึงการจัดองค์กรตามแนวปฏิบัติที่หลวงพ่พุทธทาสเคยทำและปฏิบัติมา

^{๕๑} สัมภาษณ์อาจารย์เมตตา พาณิช ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ที่สวนโมกข์นานาชาติ สุราษฎร์ธานี

๓. การจัดสถานที่ให้เป็นสำนักปฏิบัติ หมายถึง ความชัดเจนว่าวัดถูกออกแบบเพื่อเป็นสำนักปฏิบัติ การจัดสำนักให้เป็นสำนักปฏิบัติ จึงถูกถ่ายทอดและปลูกฝังถึงศิษย์ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไปตามสถานการณ์ การรักษาเอกลักษณ์ รูปแบบ และเจตนาในการทำให้สำนักเป็นสำนักปฏิบัติยังคงเป็นจุดเด่นประการหนึ่งของวัดสนามใน

๔. การประยุกต์วิธีการปฏิบัติ หมายถึง การออกแบบวิธีการปฏิบัติ “สมาธิแบบเคลื่อนไหว ๑๖ ท่า” แม้จะมีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างแต่เป้าหมายของการปฏิบัติยังเป็นไปตามหลักพุทธศาสนา แม้รูปแบบวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างแต่ผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ให้ข้อมูลเหมือนกันว่าเคยทดลองปฏิบัติกับวิธีการอื่นๆ แต่เมื่อมาทดลองปฏิบัติกับหลวงพ่อเทียนแล้วรู้สึกว่ดี และมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติ จิตสงบ พัฒนา และใช้ได้จริงเมื่อต้องไปทำงาน หรือสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต^{๔๒}

๕. การมองประโยชน์ของการปฏิบัติ หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม รวมไปถึงการมาสู่การปฏิบัติเพื่อรับประโยชน์ หรือนำประโยชน์ที่จะพึงได้ไปใช้ในความเป็นจริง เพราะผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ที่เข้าพบและสัมภาษณ์จะให้ข้อมูลแนวคิดเหมือนว่าประโยชน์ของการปฏิบัติทำให้สงบ พัฒนาและควบคุมต่อ “กิเลส” เช่นความโกรธ ได้ผลดีกว่าวิธีการปฏิบัติที่เคยกระทำมา จึงทำให้มองเห็นว่านี่คือประโยชน์จากวิธีการปฏิบัติที่ได้และชัดเจนกว่า เป็นต้น^{๔๓}

ดังนั้นเมื่อกกล่าวโดยภาพรวมของสำนักปฏิบัติของวัดสนามใน จึงมีความโดดเด่นในฐานะที่เป็นสำนักปฏิบัติที่มีเจตนารมณ์ชัดเจนในการส่งเสริมการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา รวมทั้งการออกแบบที่เอื้อให้เกิดการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์

๒.๕.๕ วัดพระธรรมกาย

นโยบายหลักในการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ของวัดพระธรรมกายนั้น เน้นการสร้างเท่าที่จำเป็นต่อการใช้งาน หลักการคือ ประหยัด ประณีต คงทนถาวร คุ้มประโยชน์ให้สอย จากหลักการดังกล่าว วัดพระธรรมกายได้แบ่งเขตพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน ดังนี้ ๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งของโบสถ์ ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒) เขตธัมมาวาส เป็นที่แสดงธรรม อบรมประชาชน และ ๓) เขตสังฆาวาส เป็นที่พักสงฆ์ ทั้งนี้ เพื่อให้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรมให้กับมหาชน แนวคิดในการพัฒนาวัดคือ หลักปฏิรูปเทศ ๔ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้สาธุชนที่มาวัดได้รับความสะดวกสบาย ทั้งสถานที่ อาหาร การ

^{๔๒} สัมภาษณ์ ลุงเจริญ กุลบุตร ข้าราชการบำนาญ, อายุ ๘๒ ปี, ที่วัดห่มิ่งขวัญ จ.เลย, เมื่อ 9 ธันวาคม ๒๕๕๕, ได้เล่าประสบการณ์การปฏิบัติให้ฟังว่าเคยปฏิบัติด้วยวิธีการอื่นแล้วไม่สงบ ไม่ได้ผล จนกระทั่งมาทดลองด้วยวิธีการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว ได้ผลจากการปฏิบัติในการนำไปใช้ชีวิตประจำวัน,

^{๔๓} หลวงพ่อสมบุญ อดตสุวณโณ, วัดถ้ำเขาพระ กระบี่ เมื่อ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. ที่วัดสนามใน นนทบุรี.

ต้อนรับของเจ้าหน้าที่และธรรมะที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิต กล่าวคือ ได้ความสบายใจ ได้ความรู้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เขาก็บอกกันปากต่อปาก วัดจึงทำหน้าที่หลักในการอบรมศีลธรรม สร้างคนดีให้แก่สังคม

ในด้านเนื้อหาคำสอนหลักของวัดพระธรรมกายในการเผยแผ่ คือ วิชาธรรมกาย ซึ่งค้นพบโดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำภาษีเจริญ และใช้แนวคำสอนวิชาธรรมกายนี้เพียงอย่างเดียวในการเผยแผ่ ทำให้การเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายมีความเป็นเอกภาพ ดังนั้น ในด้านการปฏิบัติธรรม พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อธัมมชโย) จะเป็นผู้ฝึกอบรมภาคปฏิบัติแก่บุคลากรภายในและสาธุชน พร้อมทั้งให้บุคลากรมีโอกาสหมุนเวียนกันไปฝึกปฏิบัติธรรมระยะยาว เพื่อให้มีประสบการณ์ภายในด้วยตนเอง ซึ่งบุคลากรผู้มีประสบการณ์ภายในกลุ่มนี้ มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานในโครงการปฏิบัติธรรมพิเศษ เพื่อให้สาธุชนที่สนใจการปฏิบัติธรรมระยะยาว ได้มีประสบการณ์ภายในด้วยตนเองเช่นกัน ซึ่งปัจจุบัน มีสาธุชนมาวัดในวันอาทิตย์ธรรมดา ไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน อาทิตย์ต้นเดือน ไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ คน และงานบุญใหญ่ ไม่น้อยกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน ทำให้ผู้มาวัดได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องการสร้างทานการกุศลและรักการปฏิบัติธรรม ตามคำขวัญที่ว่า “เราเกิดมาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แสวงบุญ สร้างบารมี”

ในด้านบุคลากร วัดพระธรรมกาย มีกระบวนการสร้างคนหรือพัฒนาบุคลากรตามปณิธานที่ว่า สร้างพระให้เป็นพระดีที่โลกต้องการ สร้างคนให้เป็นพระดีที่โลกต้องการ และสร้างคนให้เป็นคนดีที่โลกต้องการ โดยใช้หลักไตรสิกขา ทาน ศีล ภavana เป็นแกนกลางในการฝึกอบรม

๒.๕.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ความโดดเด่นของวัดมหาธาตุคือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน มีหลักการสำคัญ คือ อาตปปี สัมปะชานโน สติมา โดยใช้คำกำหนดว่า พองหนอ ยุบหนอ ฉะนั้น การปฏิบัติต้องมีรูปแบบและต้องมีความชัดเจน คือ หนึ่งเดินจงกรม สองนั่งกรรมฐานและสมาธิ สามกำหนดอิริยาบถย่อย ส่วนหลักการปฏิบัติเน้นการลงมือปฏิบัติ มีการส่ง-สอบอารมณ์กันว่า อารมณ์พัฒนาไปอย่างไร ควรปรับอินทรีย์ ๕ ให้กับผู้ปฏิบัติอย่างไร ให้ได้ประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า การส่ง-สอบอารมณ์เป็นจุดเด่นของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวิธีนี้ ซึ่งไม่มีในการปฏิบัติกรรมฐานสายอื่น

สรุปก็คือ เรียนรู้ทฤษฎีแล้วลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ภายใต้การดูแลของวิปัสสนาจารย์ คอยส่ง-สอบอารมณ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกหลายปี ซึ่งถ้าคนไม่รักจริง ฝึกนานๆ เข้าก็อาจเลิกการทำต่อไม่ได้

ในส่วนของหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น เนื่องจาก ปัจจุบัน อาคารยังไม่แล้วเสร็จ จึงยังไม่อาจวางแผนพัฒนางาน หลักสูตร และบุคลากรได้ จึงต้องใช้หลักสูตรเดิมของพระธรรมธีรราชมหามุนี (เจ้าคุณโชดก) ที่ท่านได้วางไว้ดีแล้วไปก่อน

๒.๖ บทบาทของพระสงฆ์และองค์กรที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดการสำนัก และการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา บทบาทที่เด่นชัดที่จะแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ในฐานะผู้ปฏิบัติ (๒) ในฐานะผู้จัดสำนักไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งความสัมพันธ์กับทั้ง ๒ ข้อ เกาะเกี่ยวอยู่กับการเป็นหรือไม่เป็นในสิ่งที่เกิดขึ้นและเรียกว่าจะเป็นไปได้ หรือเป็นไปไม่ได้ทั้งสิ้น ซึ่งจะได้รูปแบบและวิธีการที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติในภาพรวม ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ คือ^{๔๔}

๑. พระสงฆ์ สร้างให้ ญาติ โยม มีศรัทธา และ ปัญญา ควบคู่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีศรัทธาต่อพระสงฆ์ยังต้องมีปัญญาควบคู่ไปด้วย จะมีอย่างใดอย่างหนึ่งและขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นไม่ได้ ศรัทธาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ หากศรัทธาต้องกำกับด้วยปัญญา
๒. พระสงฆ์ ต้องแสดงให้เห็นว่า แก่นของพระพุทธศาสนา คือ เจริญ สติ ภาวนา มีการพัฒนา กาย วาจา จิต เจริญสติ
๓. บุญคือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ แต่ที่ญาติ โยม พุทธศาสนิกชนเข้าใจ บุญ คือ วัตถุ เข้าใจความหมายของบุญผิดเพี้ยนไป การทำบุญในทางพุทธศาสนานั้น มิได้มีเฉพาะการตักบาตร ถวายสังฆทาน ทอดผ้าป่า หรือ ทอดกฐินเท่านั้น แต่ชาวพุทธไม่ค่อยเข้าใจความหมายของบุญกิริยา แต่เข้าใจว่า บุญคือเอาเงินไปให้วัดมาก ๆ คนที่ทำบุญมากๆ ขนาดเรียกว่าบำบุญ หลงบุญ เพราะไม่เข้าใจคำว่า บุญก็จะถูกหลอกไปเรื่อย ๆ เพราะลัทธิบางลัทธิจะสอนเรื่องทำบุญเต็มกำลัง ทำบุญมากกำลังจะส่งมากและดีที่สุดคือต้องทำเต็มกำลัง ทุ่มสุดตัวเพื่อจะไปสวรรค์ ไปนิพพาน คนเหล่านี้จึงกลายเป็นคนหลงในบุญ ถ้าหากหลงอยู่แบบนี้ก็ไม่มีทางเข้าถึงแก่นธรรมได้เลย กลายเป็นว่าอยู่ทางโลกก็สะสมทรัพย์ พอเข้าวัดก็มุ่งสะสมบุญวัตถุ แท้จริงคือ กิเลสตัวเดียวกัน
๔. วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ทำให้โยมเกิด ศรัทธา

^{๔๔} ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้างแล้ว.

๕. แก่นธรรม กำลังหายไป แก่นพุทธ คือ เจริญสติ พัฒนาจิต

กล่าวโดยสรุป แล้ววัดทั้ง ๖ สำนักที่คณะผู้วิจัยศึกษานี้ ทั้งวัดเมือง หรือวัดป่า ก็ตามล้วนแต่มีบทบาทต่อสังคมประเทศชาติ ในด้านการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะรูปแบบของการปฏิบัตินั้นจะเป็นสายใดก็ตาม แต่วัตถุประสงค์เหมือนกันคือ เพื่อสืบทอด และเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ต่อไป และวัดเหล่านี้ยังกลายเป็นต้นแบบของวัดหลายวัดทั้งวัดเมืองและป่ากว่า 100 แห่งในประเทศไทย และอีกหลายแห่งในยุโรป ออสเตรเลีย และแคนาดา ในประเด็นนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีหลวงพ่อบุญรอดเป็นตัวอย่าง ของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แม้จะมีศาสนิกชนมากมายแต่ก็ไม่สร้าง ความแตกแยกให้เกิดนิกาย หรือเข้าไปพัวพันกับการเมืองจนเป็นเรื่อง แตกแยก วัดเน้นความเรียบง่าย ไกล่ฉัตรธรรมชาติ ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือสะสม คงความเป็นพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อย่างแท้จริง หน้าที่หลักของ พระสงฆ์ คือ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ อบรมสั่งสอนให้ศาสนิกชนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรของพระสงฆ์

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะศึกษาการจัดรูปแบบการจัดการองค์กรพระสงฆ์ทั้ง ๖ สำนัก ได้แก่ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม วัดหนองป่าพง วัดสวนโมกขพลาราม วัดสนามใน วัดพระธรรมกาย และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระและองค์กรในพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพจนทำให้องค์กรประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งจะสร้างความแข็งแกร่งให้กับองค์กรในกระแสโลกาภิวัตน์ได้ ในประเด็นนี้จะศึกษาโดยแบ่งกรอบการศึกษาและนำเสนอเป็นประเด็นดังนี้

- ๓.๑ โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร
- ๓.๒ กระบวนการบริหารจัดการองค์กรในด้านต่างๆ
- ๓.๓ การเรียนรู้
- ๓.๔ การปรับตัว
- ๓.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- ๓.๖ การพัฒนาองค์กร
- ๓.๗ การสร้างเครือข่ายทางสังคม

๓.๑ โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร (Structure of Organization management)

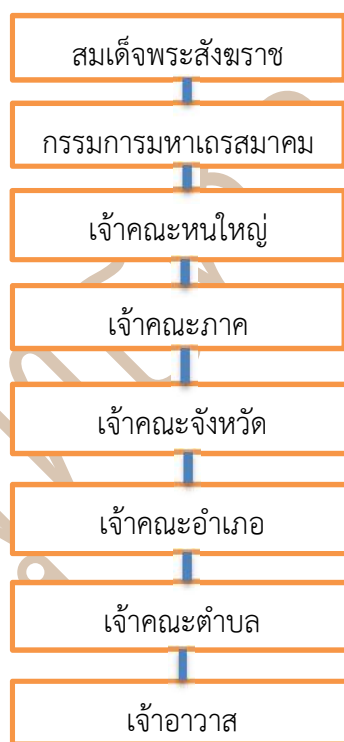
การบริหารพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล การบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตย โดยเน้นให้พระสงฆ์ปกครองดูแลกันเอง ลักษณะที่เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยในหมู่สงฆ์มีปรากฏดังนี้

๑. พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ เช่น ให้คณะสงฆ์เป็นผู้ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้มาขอบวชและทำพิธีบวชให้ เป็นต้น
๒. พระพุทธเจ้าทรงเคารพในมติของคณะสงฆ์ เมื่อคณะสงฆ์มีมติออกมาอย่างไร พระบรมศาสดาจะเคารพในมตินั้น
๓. พระภิกษุต้องเข้าร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์ เช่น การประชุมทำอุโบสถสังฆกรรม ทุกครั้งเดือน

๔. การประชุมคณะสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปที่เข้าประชุมมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีการใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน

การมอบฉันทะเมื่อพระภิกษุรูปใดจำเป็นต้องออกจากที่ประชุมเพื่อทำธุระส่วนตัว จะต้องให้ฉันทะก่อน แปลว่าอนุญาตให้การประชุมดำเนินการต่อไปได้ แม้มีการลงมติใด ๆ พระภิกษุรูปนั้นต้องยอมรับในมตินั้น

รูปแบบโครงสร้างการบริหารตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน มีวิวัฒนาการไปมากเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมและประเทศนั้นๆ สำหรับการบริหารงานคณะสงฆ์ไทย มีลักษณะเป็นโมเดลดังนี้

แผนภาพที่ ๔ โครงสร้างการบริหารองค์กรคณะสงฆ์

แต่สำหรับโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรในระดับวัด ไม่ว่าจะเป็นวัดขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ไม่ซับซ้อนมากเหมือนกับการบริหารองค์กรสงฆ์ระดับสูง ซึ่งมีหน้าที่ต้องบริหารพระสงฆ์ทั้งประเทศ สำหรับหลักการบริหารวัดที่ดี คือ การอำนวยการซึ่งต้องมีการตัดสินใจให้ถูกต้องและเหมาะสมการบริหารงานสมัยปัจจุบัน ผู้บริหารวัดต้องมีหลักในการบริหาร ๕ ประการ คือ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล (Vision) ต้องทำงานเป็นทีม Team Work) วางโครงสร้างพื้นฐานได้ดี (Infrastructure) รับ

ฟังเสียงมหาชน (Public Hearing) และพร้อมที่จะรื้อปรับระบบ (Reengineering)^๑ ในทางตรงกันข้าม หากพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำวัดหรือเจ้าอาวาสขาดหลักการบริหารเหล่านี้ จะทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการวัดให้สมบูรณ์และให้เกิดประสิทธิภาพได้ ยังเกิดปัญหาในระบบการบริหารวัด เช่นทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมเสีย จากการกระทำผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร สร้างปัญหาภายในวัด ทำให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธา สร้างปัญหาต่อสังคมและประเทศชาติ ตลอดถึงสถาบันศาสนา ฯลฯ ในประเด็นนี้คณะผู้วิจัยจะถอดโครงสร้างการบริหารองค์กรสงฆ์ ๖ องค์กร บางองค์กรผู้ก่อตั้งมรณภาพไปแล้ว แต่หลายองค์กรยังอยู่ เพื่อทราบว่างค์กรเหล่านี้มีการวางรูปแบบโครงสร้างการบริหารวัดเป็นอย่างไร ดังนี้

๓.๑.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อดธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้รับการประกาศจากกระทรวงศึกษาธิการให้ตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนาเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๔ โดยมีวัดอุประสงค์ ๕ ประการคือ

๑. เพื่อสลัดออกจากทุกข์ทั้งปวงและเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

๒. เพื่อฝึกฝนตนเองและหมู่คณะ คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คือ คุณความดีหรือคุณธรรม และความรู้ความสามารถ เหมาะแก่ตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ กล่าวคือ

๒.๑ เพื่อให้รับรู้ เรียนรู้ และรอบรู้ พระปริยัติศีลธรรม พระปฏิบัติศีลธรรม เพื่อให้ได้รับผลเป็นพระปฏิเวธศีลธรรม หรืออย่างน้อยให้มีประสบการณ์จากการปฏิบัติพระศีลธรรมตามสมควร

๒.๒ เพื่อให้มีศีลจารวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่าง (ทิฏฐานุคติ) ที่ดีแก่ผู้อื่น

๒.๓ เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน เป็นที่พึ่งทางใจแก่ประชาชนได้

๒.๔ เพื่อให้ช่วยกันสืบพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ยืนยาว และมั่นคง

๓. เพื่อให้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลคุณความดี เพื่อประโยชน์และความสันติสุขของสาธุชนหมู่มาก กล่าวคือ

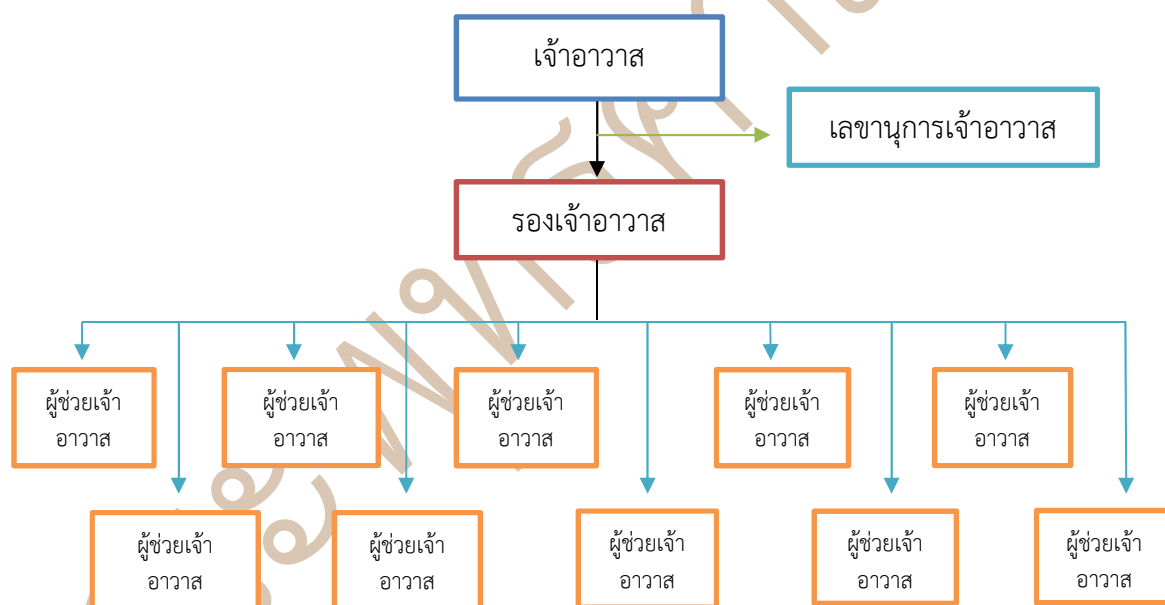
๓.๑ เป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมศีลธรรม และภาวนาธรรม เพื่อให้ได้แสงสว่างแห่งธรรมเป็นที่ปส่องทางดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญและ สันติสุข ด้วยความสงบกายวาจาใจ ด้วยสติสัมปชัญญะ และด้วยปัญญาอันเห็นชอบ

^๑ กรมการศาสนา, คู่มือการถวายนามวัดพระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

๓.๒ เพื่อให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี ทานพิธี บุญพิธี เป็นต้น
 ๓.๓ เพื่อให้เป็นอุทยานการศึกษา คือ ศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ทั้งคฤหัสถ์และ
 คหิณทรชน ที่จะยังความสว่างคือปัญญา และประโยชน์แก่สาธุชนโดยทั่วไป

โดยการจัดการให้วัดเป็นสถานที่สัปปายะ เหมาะแก่การบำเพ็ญคุณความดี (ดังกล่าว) และ
 ให้เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชน คือ ให้มีปูชนียวัตถุที่สำคัญ เป็นที่เลื่อมใส
 ศรัทธา ให้มีความสงบ สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น และจัดการ รักษา ใช้ ศาสนสมบัติต่างๆ ของ
 วัด ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดี กล่าวคือ ให้ใช้ประโยชน์ได้นาน อย่างคุ้มค่าที่ประชาชนเขาถวายให้
 ด้วยใจศรัทธาในพระรัตนตรัย มิให้เสียหาย หรือเกิดการรั่วไหล

จากวัตถุประสงค์การดำเนินงานขององค์กรที่ครอบคลุมกิจกรรมหลายด้านเช่นนี้ วัดจึงได้วาง
 รูปแบบโครงสร้างการบริหารวัด ดังนี้

แผนภาพที่ ๕ โครงสร้างผู้บริหารวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

จากแผนภูมิโครงสร้างนี้ แสดงให้เห็นว่า วัดเป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างซับซ้อน อัน
 เนื่องมาจาก วัดมีการเผยแผ่ในเชิงรุกค่อนข้างมาก จากการเน้นศึกษาทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติ
 ฉะนั้นการวางระบบการบริหารจึงต้องรัดกุมและชัดเจน ซึ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารใน
 แผนกต่างๆ จะได้กล่าวต่อไปในข้อ ๓.๒.๑

๓.๑.๒ วัดหนองป่าพง

๑. รูปแบบการบริหารวัดหนองป่าพงวัดหนองป่าพงมี ลักษณะการบริหารแตกต่างจากสำนักอื่น เนื่องจากพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกาทั้งหลาย กล่าวคือมีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และมีวัดที่เป็นสาขาทั้งในประเทศ และต่างประเทศเป็นมาก ดังนั้น วัดหนองป่าพงเอง ต้องรักษาความเป็นต้นแบบของหลวงพ่อบุญมาไว้ เพื่อว่า หากวัดหรือสำนักใด มีความสงสัยในข้อธรรมวัตรปฏิบัติ รูปแบบการปฏิบัติเป็นต้น ก็จะได้นำมาข้อสงสัยนั้นตรวจสอบมาตรวจสอบกับวัดหนองป่าพงในวันประชุมสงฆ์ประจำปี ดังนั้น การบริหารของวัดหนองป่าจึงมีรูปแบบการบริหารภายในองค์กรเอง คือวัดหนองป่า และวัดสาขาต่างๆ ไว้อย่างรอบคอบและรัดกุม

แผนภาพที่ ๒ การจัดองค์กรบริหารภายในวัดหนองป่าพง

๒. รูปแบบการบริหารองค์กร เนื่องจากวัดหนองป่าพงมีการแตกกิ่งก้านสาขาทั้งในประเทศและต่างแดนมากกว่า ๓๐๐ สาขา ซึ่งยากต่อการดูแลให้ทั่วถึงได้ ดังนั้นวัดหนองป่าพง และสาขาต่างๆ

ของวัดหนองป่าพงจึงได้มีกติกากำหนด “คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์” ขึ้น ประกอบด้วยสงฆ์มหาเถระจำนวน ๓๔ รูป^๒ ทั้งพระมหาเถระชาวไทยและต่างชาติรวมกัน ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมทุกวัดที่เป็นสาขาของวัดหนองป่าพงมีหน้าที่ปรึกษาหารือระหว่างกัน ให้ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัย และระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในสาขาต่างๆ ของวัดหนองป่าพง โดยจะมีการประชุมกันในช่วงวันคล้ายวันเกิดของหลวงปู่ชา ระหว่างวันที่ ๑๖-๑๗ มิถุนายน ของทุกปี โดยคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงได้ประกาศกติกากำหนดปฏิบัติและยึดถือร่วมกัน ดังนี้

๑. พระเณรห้ามขอของแต่คนใช้ญาติใช้ปวารณา และห้ามติดต่อกับคฤหัสถ์และนักบวชอันเป็นวิสัยภาคกับพระพุทธศาสนา
๒. ห้ามบอกและเรียนตรีจฉานวิชา บอกเลข ทำน้ำมนต์ หมอยา หมอดู ทำและแจกจ่ายวัตถุมงคลต่างๆ
๓. พระผู้มีพรรษาหย่อน ๕ ห้ามให้ไปเที่ยวแต่ลำพังตัวเอง เว้นแต่มีเหตุจำเป็นหรือมีอาจารย์ผู้สมควรติดตามไปด้วย
๔. เมื่อจะทำอะไรให้ปรึกษาสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานในสงฆ์เสียก่อน เมื่อเห็นว่าเป็นธรรม เป็นวินัย แล้วจึงทำ อย่าทำตามอำนาจตัวเอง
๕. ให้ยืนดีในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ และให้ทำความสะอาดเก็บกวาดกุฏิ ถนนเข้าออกให้สะอาด
๖. เมื่อกิจของสงฆ์เกิดขึ้นให้พร้อมกันทำ เมื่อเลิกให้พร้อมกันเลิก อย่าทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ คือเป็นมายาสาไถย หลีกเลียง แก้วตัว
๗. เมื่อฉันบิณฑบาต เก็บบาตร ล้างบาตร กวาดวัด ตักน้ำ สรงน้ำ จัดโรงฉัน ย้อมผ้า ฟังเทศน์เหล่านี้ ห้ามมิให้คุยกัน ฟังตั้งใจทำกิจนั้นจริงๆ
๘. เมื่อนั้นเสร็จแล้ว ให้พร้อมกันเก็บกวาดโรงฉันให้เรียบร้อยเสียก่อนแล้ว จึงกราบพระพร้อมกัน และนำบริวารของตนกลับกุฏิโดยสงบ
๙. ให้ทำตนเป็นผู้มีกน้อยในการพูด กิน นอน ร่าเริง จงเป็นผู้ตื่นอยู่ด้วยความเพียร และจงช่วยกันพยาบาลภิกษุ สามเณร อาพาธด้วยความเมตตา
๑๐. ห้ามรักเงินและทอง และห้ามผู้อื่นเก็บไว้เพื่อตน ห้ามซื้อขายและเปลี่ยน

^๒ พระอาจารย์ปรีชา ธีระวังโส. เลขานุกรการวัดหนองป่าพง. สัมภาษณ์ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดหนองป่าพง จ. อุบลราชธานี

๑๑. เมื่อเอกลาภเกิดขึ้นในสงฆ์หมู่หนึ่ง ให้เก็บไว้เป็นกองกลาง เมื่อท่านองค์ใดต้องการ ให้สงฆ์อนุญาติแก่ท่านองค์นั้นโดยสมควร

๑๒. ห้ามคุยกันเป็นกลุ่มก้อนทั้งกลางวันและกลางคืนในที่ทั่วไป หรือในกุฏิ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น ถึงกระนั้นก็อย่าเป็นผู้คลุกคลีและเอิกเกริกเฮฮา ห้ามสูบบุหรี่ กินหมาก

๑๓. การรับและส่งจดหมาย เอกสาร หรือวัตถุต่างๆ ภายนอก ต้องแจ้งต่อสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานสงฆ์รับทราบทำคราวไป เมื่อสงฆ์หรือผู้เป็นประธานสงฆ์เห็นสมควรแล้ว จึงรับส่งได้

๑๔. พระเถระที่มุ่งเข้ามาปฏิบัติในสำนักนี้ เบื้องต้นต้องได้รับใบฝากจากอุปฌาย์อาจารย์ขอวตน และย้ายสุทธินิมาให้ถูกต้องเสียก่อนจึงจะใช้ได้

๑๕. พระเถระที่เป็นอาคันตุกะมาพักอาศัย ต้องนำสุทธิแจ้งสงฆ์หรือผู้เป็นประธานสงฆ์ในคืนแรก และมีกำหนดให้พักได้ไม่เกิน ๓ คืน เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น

ข้อตกลงสงฆ์เหล่านี้เมื่อผู้ฝ่าฝืน สงฆ์มีอำนาจเต็มที่ที่จะบริหาร

ประกาศ ณ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๐^๓

๓. รูปแบบการบริหารมรดกธรรมหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท เนื่องจากมรดกธรรมของหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท เป็นคำสอนอันล้ำค่าอันควรแก่การปฏิบัติของสาธุชนผู้มีความเคารพและศรัทธาทัวไป พระราชภาวนาวิกรม (เลี่ยม ฐิตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง และในฐานะที่เป็นประธานคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง และสาขาของวัดหนองป่าพง จึงได้วางกรอบระเบียบจัดการมรดกธรรมของหลวงพ่อบุชา เพื่อป้องกันความผิดพลาด และผิดเพี้ยนจากเนื้อหาอันควรจะเป็น จึงได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการดูแลมรดกธรรมหลวงพ่อบุชา” ขึ้น ประกอบด้วยพระเถระและศิษยานุศิษย์ เพื่อจัดตั้ง “ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมผลงานของหลวงพ่อบุชา และแหล่งเก็บรักษาต้นฉบับหนังสือ เทปธรรมะ คำสอน ซีดี วีดีโอ และสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อบุชาทั้งหมดไว้ เพื่อเผยแผ่และจรรโลงพระพุทธศาสนา

^๓ พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) อุบลมณีกลางป่าพง. ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ๒๕๕๕ หน้า ๑๐๘ - ๑๐๙

๓.๑.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

โครงสร้างการจัดองค์กรบริหารด้านในวัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์) อาจพิจารณาและนำมาอธิบายได้ คือ

๑. **การจัดองค์กรบริหารตามภาระงานคณะสงฆ์** หมายถึง การจัดองค์กรเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ อันมีองค์กรปกครองสูงสุดคือมหาเถรสมาคม ลดหลั่นกันไปตามสายงานตามลำดับ จนถึงเจ้าอาวาส ในส่วนวัดธารน้ำไหล มีผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ทำหน้าที่ในการบริหารวัด กิจการคณะสงฆ์ ทั้งมีการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^๔ เป็นแผนก ๆ ตามภาระงานที่ทางวัดกำหนดขึ้น ขณะที่ทำการวิจัยมีพระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร)^๕ เป็นเจ้าอาวาส พระอาจารย์สุชาติ ปัญญาทีโป^๖ รองเจ้าอาวาส พระครูใบฎีกาภมรเทียร มณฑิโร^๗ พระเมธีสุเมธโส^๘ พระมหาจรัญ อุปสนโต พระทวี จนทสโร^๙ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้น มีอาจารย์เมตตาพานิช เป็นไวยาวัจกรวัด^{๑๐} อันเป็นไปตามอำนาจกฎหมายคณะสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่สนองภาระงานคณะสงฆ์ภายในวัด ในรูปแบบของคณะกรรมการวัด ซึ่งในสวนนี้เป็นการจัดองค์กรบริหารวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์อันเป็นตามข้อกำหนด หลักปฏิบัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

^๔ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาภมรเทียร มณฑิโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, อ.เมตตา พานิช ประธานธรรมทานมูลนิธิ, พระทวี จนทสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระนุ้ย สมปนโน พระวิทยากรโรจนมรรสทางวิญญาณ, พระเมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระมหาจรัญ อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระจักรี จกกวโร พระวิปัสณาจารย์ เป็นต้น ระหว่าง ๒๖-๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

^๕ ขณะที่ทำวิจัยสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ที่สวนโมกข์ พระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร) ยังคงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส,

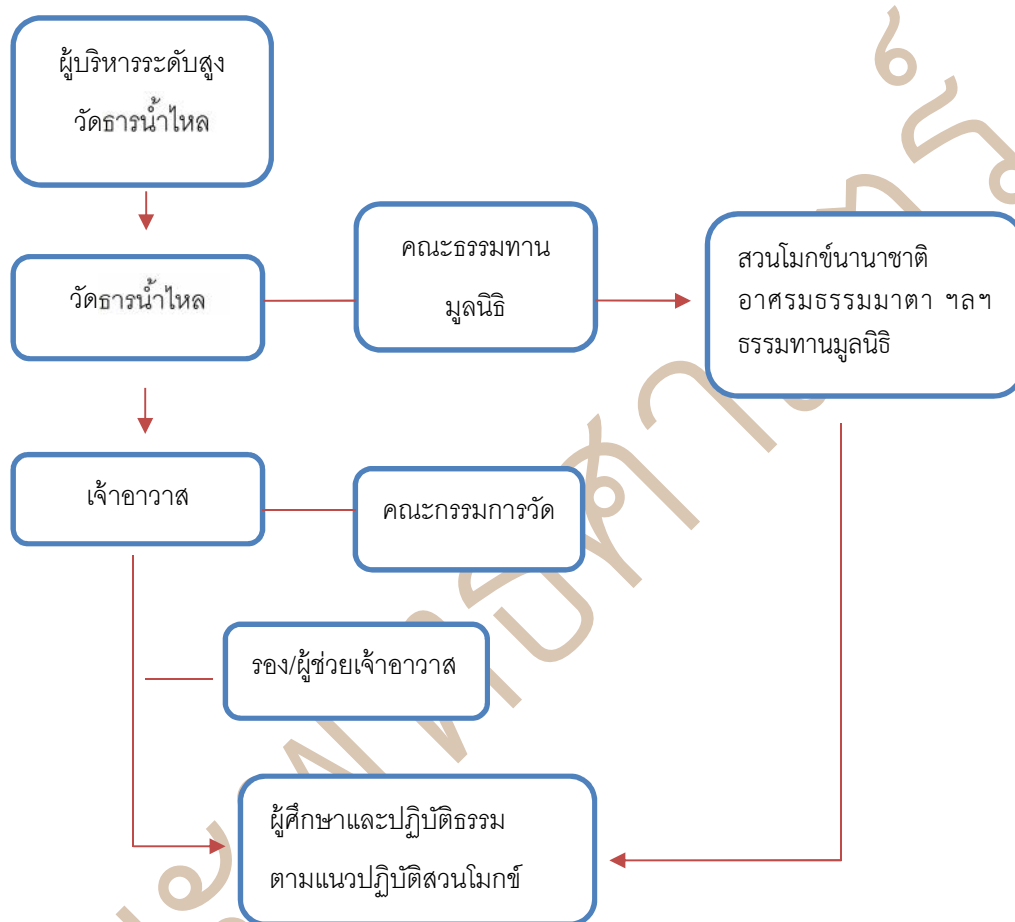
^๖ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ เข้าพบจัดสัมมนากลุ่ม (Focus Group) ทำนรับการวางตัวให้ดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าอาวาสแทนพระภิกษุโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร) ที่ได้ลาออกจากตำแหน่งเมื่ออายุ ๘๐ ปี [ข้อมูลทางสื่อออนไลน์ : <http://www.komchadluek.net/> ๑ ม.ค.๒๕๕๖].

^๗ พระครูใบฎีกาภมรเทียร มณฑิโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕, วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

^๘ สัมภาษณ์ พระเมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระวิปัสณาจารย์ประจำสวนโมกข์นานาชาติ, เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ สวนโมกข์นานาชาติ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

^๙ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ทวี จนทสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๕, ที่สวนโมกข์ สุราษฎร์ธานี.

^{๑๐} สัมภาษณ์ อ.เมตตา พานิช ประธานธรรมทานมูลนิธิ, เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ที่สวนโมกข์นานาชาติ สุราษฎร์ธานี.

แผนภาพที่ ๗ การจัดองค์กรบริหารภายในสวณโมกข์

จากแผนภาพ อธิบายได้ว่าวัดมีการจัดองค์กรตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่จัดเป็นวัดหน่วยหนึ่งในจำนวนทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศไทย มีการบริหารภาระงานตามภาระงานกิจการคณะสงฆ์ ที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลางมีรูปแบบการปกครองตามลำดับสายชั้น จนกระทั่งระดับวัด ภายในมีการจัดการบริหารในตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกร ทำหน้าที่บริหารทั้งภายในร่วมกับองค์กรส่วนอื่นที่จัดตั้ง และองค์กรภายนอกตามภาระงานของคณะสงฆ์และวัดในพระพุทธศาสนา รวมทั้งบริหารองค์กรภายใน เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมผ่านกิจกรรมที่วัดและคณะกรรมการมูลนิธิได้จัดตั้งขึ้นและดำเนินการร่วมกัน

๒. การจัดองค์กรในฐานะเป็นวัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดองค์กรวัด ในความหมายของวัดตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา “อาราม” ที่จะเน้นความร่มรื่น ส่งเสริมความยินดีแก่ผู้มา ทั้งมีเป้าหมายและเจตนารมณ์ ที่ส่งเสริมการปฏิบัติและเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบสิ่งสร้าง^{๑๑}

อาคารสถานที่ อาทิ โรงมหรสพทางวิญญาณ^{๑๒} ศาลาโรงธรรม ลานหินโค้ง โบสถ์ธรรมชาติ^{๑๓} ที่ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งใช้ตามธรรมชาติ สระนาฬิกา^{๑๔} สนามหน้าอวโลกิตศวร^{๑๕} ธรรมวารีนาวา^{๑๖} โรงปั้น^{๑๗} เสาทั้ง ๕ บันหลังคาภูมิ^{๑๘} ที่ถูกออกแบบให้คำอธิบายเพิ่ม เพื่อสนองตอบการอธิบายความ ตีความ ขยายความ ตอบคำถาม ต่อหลักคิดทาง

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระใส สิวญาโณ ผู้ปั้นรูปปริศนาธรรมภายในสวนโมกข์ร่วมกับหลวงพ่อกุศลทาส, เมื่อ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. ที่วัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลารามสุราษฎร์ธานี.

^{๑๒} โรงมหรสพทางวิญญาณ ภายในมีภาพวาดจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีบทกวีประกอบในบางภาพ ทุกภาพสื่อธรรมะได้อย่างลึกซึ้ง ส่วนใหญ่จะสื่อถึงปรมัตถธรรม เป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยตนเอง ที่โดดเด่นก็มี ภาพชุดของอิมานูแอล เซอร์แมน พร้อมบทกวีของอาจารย์พุทธทาสอยู่ชั้นล่างพร้อมด้วยภาพปริศนาธรรมของไทยจำนวนมาก ส่วนชั้นบนมีภาพปฏิมากรรมรูปบาทจากอิเบต ภาพชุดแสงสว่างปริศนาธรรมซึ่งสัมพันธ์ ก้องสมุทร คัดลอกไว้ในขณะที่พระภิกษุ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ ชั้นบนด้านตะวันตกเป็นภาพที่คุณวิทย์ พิณคันเงินซึ่งให้ข้อคิดในระดับศีลธรรม ภายนอกโรงมหรสพทางวิญญาณนั้น เป็นภาพแบบจำลองพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป ชุดจริงนั้นอยู่ที่ประเทศอินเดีย สลักขึ้นประมาณพุทธศักราช ๓๐๐-๗๐๐ โดยกล่าวถึงประวัติของพระพุทธรองค์ และการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ดอกบัว สิงห์ หม้อปูลมณฆะ แทนธรรมะชั้นสูง

^{๑๓} ยอดเขาพุทธทอง เป็นโบสถ์ธรรมชาติแบบสวนโมกข์ มีลานทรายสีขาวเรียบขนาดใหญ่มีกิ่งไม้ ใบไม้เป็นหลังคา และมีพระพุทธรูปสีขาวสวยมากมาย เป็นฝีมือท่านอาจารย์ทองสุข ธมมาโรที่ได้หล่อไว้ บริเวณไหล่เขาพุทธทองก็มีโรงเรียนหิน ซึ่งให้ความเย็นตาไปอีกแบบหนึ่ง

^{๑๔} สระมะพร้าวนาฬิกา เป็นสัญลักษณ์ของพระนิพพาน มีต้นมะพร้าวเตี้ยยืนต้นอยู่ที่กลางสระน้ำ ท่านอาจารย์พุทธทาสสร้างตามอย่างเพลงกล่อมลูกของท้องถิ่นไชยาที่ว่า มะพร้าวเหอ มะพร้าวนาฬิกา ต้นเดียวโนเน อยู่กลางทะเลขี้ผึ้ง ฝนตกไม่ต้อง ฟัวร้องไม่ถึง อยู่กลางทะเลขี้ผึ้ง ถึงได้แต่ผู้พันบุญเอย

^{๑๕} สนามหน้าอวโลกิตศวร เป็นสนามหญ้าซึ่งมีรูปปั้นครึ่งตัวของพระโพธิสัตว์อวโลกิตศวรซึ่งแสดงถึงแสดงถึงคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ เต็มเปี่ยมอยู่ในใบหน้าคือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ

^{๑๖} ธรรมวารีนาวา เป็นอาคารรูปเรือ ๒ หลังอยู่ติดกัน ลำเล็กชื่อว่า ธรรมวารีนาวาอิสฤกุล นฤมิตร ด้านหลังเป็นที่สนทนาธรรม ตรงกลางเป็นสวนหินแบบเขิน ชั้นล่างเป็นที่เก็บน้ำฝน หัวเรือเป็นหอรระฆัง รูปทรงเจดีย์แบบสาญจี ลำใหญ่ใช้เป็นหอประชุมใหญ่สำหรับแสดงธรรม ใช้ที่นี่เป็นที่สวดมนต์ ชั้นบนเป็นที่พักพระอาคันตุกะ หัวเรือเป็นห้องสมุดของสวนโมกข์ ชื่อโมกขพลบรรณาคาร เรือทั้ง ๒ ลำมีความหมายถึงเรือที่ขนสัตว์ข้ามวิญญาณสูงสาร หรือขนสัตว์ให้พ้นทุกข์ซึ่งเป็นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์

^{๑๗} โรงปั้น เป็นจุดกำเนิดของภาพพุทธประวัติหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูป ปัจจุบันมีรูปปั้นที่หลากหลาย เช่น ภาพพระหัวเราะ ภาพหินสลักจากถ้ำอชันตะเป็นภาพกวางสี่ตัวแต่หัวเดียว เป็นต้น และมีตุ๊กตาสอนธรรมะ โดยหลวงตาใส สิวญาโณ

^{๑๘} เสาทั้งห้าบนหลังคาภูมิ เสาห้าต้นบนหลังคาภูมิหลายหลัง คือ ธรรมที่เป็นพลัง ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ^{๑๙} ดังนั้นการจัดองค์กรของวัดธารน้ำไหลสวนโมกข์จึงยกเจตนารมณ์ตามพระธรรมวินัย ตามหลักแนวคิดของคำว่า “อาราม” ในทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ร่มรื่น เหมาะ และส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ “ปัญญา” ในทางพุทธทางศาสนา

๓. การจัดองค์กรในฐานะเป็นสำนักปฏิบัติ หมายถึง การจัดออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติหรือการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ กล่าวมีการการออกแบบสถานที่ หน่วยงานภายใน เพื่อตอบรับการกับการเรียนรู้ศึกษาพระพุทธศาสนาในรูปแบบเชิงโครงสร้าง อาทิ สวนโมกขพลาราม (วัดธารน้ำไหล) เป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ ธรรมทานมูลนิธิ หน่วยงานในรูปแบบของมูลนิธิ ที่เป็นนิติบุคคลตั้งขึ้นมาเพื่อสนองงานการเผยแผ่แม่แก่ ศึกษาพระพุทธศาสนา ที่คณะพระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถดำเนินการได้ สวนโมกข์นานาชาติสำหรับผู้สนใจและจะศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นสัดส่วน อาศรมธรรมมาตา สถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับผู้หญิง ที่จะเข้าถึงธรรมและเรียนรู้พระพุทธศาสนา การออกแบบโครงสร้างภายในเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยผสมกับสถานที่แต่ละแห่ง ล้วนส่งเสริมการศึกษา และปฏิบัติธรรม กล่าวคือ ในส่วนของวัดจะรองรับพระภิกษุสงฆ์ ที่มาปฏิบัติธรรมตามโอกาส และเป็นตาช่วงเวลาที่กำหนด เช่นการอบรมอานาปานสติประจำเดือนแก่พระภิกษุ ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ การจัดอบรมอานาปานสติแก่ชาวพุทธและชาวต่างชาติที่สวนโมกข์นานาชาติ

๔. การจัดองค์กรในฐานะเป็นแหล่งการเรียนรู้ และการพัฒนา หมายถึง ในทุกสถานที่ภายในสวนโมกข์ถูกจัดทำให้เป็นสถานที่ของการเรียนรู้ต่อความจริงตามธรรมชาติ ต่อจิต และความคิดทางพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนวัดที่ประกอบไปด้วยแก่นสารของพระพุทธศาสนาที่สามารถเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ต่อการที่รู้ หรือพยายามเข้าไปรู้ในพระพุทธศาสนา อาทิ วัดทั้งหมดเป็นสถานที่ที่ร่มรื่นสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติในครั้งพุทธกาล โบสถ์ธรรมชาตินิพพาน ลานหินโค้ง สิ่งสร้างที่ออกแบบเพื่อเป็นปริศนาธรรมที่สรรนาพิเก โรงมหรสพทางวิญญาน การออกแบบจึงเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ ดังนั้นการออกแบบองค์กรจึงเป็นไปเพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยศึกษา เรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตธรรมชาติมากที่สุด ดังนั้นองค์กรการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อการปฏิบัติธรรมเป็นสำคัญต่อความเป็นพระพุทธศาสนา

การพัฒนา สืบไปถึงการพัฒนาจิต พัฒนาตนเอง พัฒนาความคิด และพัฒนาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นทุก “หน่วย” ในเชิงการบริหารภายใน จึงสนองตอบต่อการบริหารที่เป็นไปเพื่อการพัฒนา เป็นสำคัญ และในการพัฒนาเหล่านั้นสวนโมกข์เน้นไปที่การพัฒนาเพื่อการ “เห็นความดี ความจริง จนกระทั่งดับทุกข์ได้”

^{๑๙} สัมภาษณ์พระนุ้ย สมปนโน พระวิทยากรโรงมหรสพทางวิญญาน, เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

เมื่อกล่าวโดยสรุปเฉพาะจัดองค์กรของสวนโมกข์ วัดธารน้ำไหล อาจจำแนกได้เป็น ๒ ส่วน คือ (๑) การจัดองค์กรในฐานะเป็นองค์กรจัดตั้งตามรูปแบบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการจัดองค์กรในฐานะเป็นหน่วยการบริหารภายในวัด และหน่วยสนับสนุนการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีวัดธารน้ำไหลในฐานะวัด และธรรมทานมูลนิธิ ที่จะเป็นส่วนเกื้อหนุนในการปฏิบัติภาระงานทางศาสนาร่วมกัน รวมทั้งงานอื่น ๆ ตามระบบโครงสร้าง ทั้งสวนโมกข์นานาชาติ อาศรมธรรมมาตา เป็นต้น (๒) เป็นองค์กรที่เป็นไปเพื่อสงเคราะห์ต่ออุดมธรรมหลักการ และการเรียนรู้ ศึกษา และปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา การออกแบบองค์กรจึงเป็นไปตามแนวคิดนี้ทั้งในส่วนของกิจกรรม และสถานที่ภายในต่าง ๆ การจัดองค์กรตามแนวคิดและแนวปฏิบัติของสวนโมกข์ จะด้วยแนวคิดใดก็ตามเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนานับตั้งแต่ชื่อ “โมกข์พลาราม” และการไปสู่เป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือความ “ว่าง” เป็นที่สุด

๓.๑.๔ วันสนามใน

โครงสร้างการบริหารใน วัดสนามใน จำแนกได้เป็น ๒ ส่วนคือ

๑.การบริหารวัดตามรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่ให้มีเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และไวยาวัจกรตามขั้นตอน รวมทั้งมีสายบังคับบัญชาระดับสูงขึ้นไปตามลำดับชั้น โดยภาระงานตามรูปแบบการจัดองค์กรบริหารนี้จำแนกได้ คือ

ก.การปกครอง มีเจ้าอาวาสคือ พระอาจารย์ทอง อากาศโร^{๒๐} เจ้าอาวาสวัดสนามใน อายุ ๗๔ ปี ทำหน้าที่ดูแลพระภิกษุ ให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา และในบางครั้งเมื่อเจ้าอาวาสเดินทางไปเผยแผ่ ปฏิบัติศาสนกิจยังต่างประเทศ ก็ตั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ดูแลรักษาวัด “รักษาการเจ้าอาวาส”^{๒๑} และทำการอบรมการปฏิบัติตามแนว “สมาธิเคลื่อนไหว” ตามหลักปฏิบัติของหลวงปู่เทียนอย่างต่อเนื่อง

ข.การศึกษา พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษา มีจำนวนไม่มากในระหว่างพรรษา แต่ทางวัดก็มีการจัดการศึกษากับพระภิกษุสงฆ์ ตามภาระงานของการศึกษาในฝ่ายปริยัติ ทั้งส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ส่งเสริมให้มีการศึกษาแต่ด้วยข้อจำกัดในส่วนของบุคลากร และครูพระ รวมไปถึงผู้ที่

^{๒๐} พระอาจารย์ทอง อากาศโร เจ้าอาวาสวัดสนามใน อายุ ๗๔ ปี วัดสนามใน ผู้ให้สัมภาษณ์ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๕

^{๒๑} พระอนุชิต (แก้ว) ภาทวโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดสนามใน ผู้ให้สัมภาษณ์ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๕

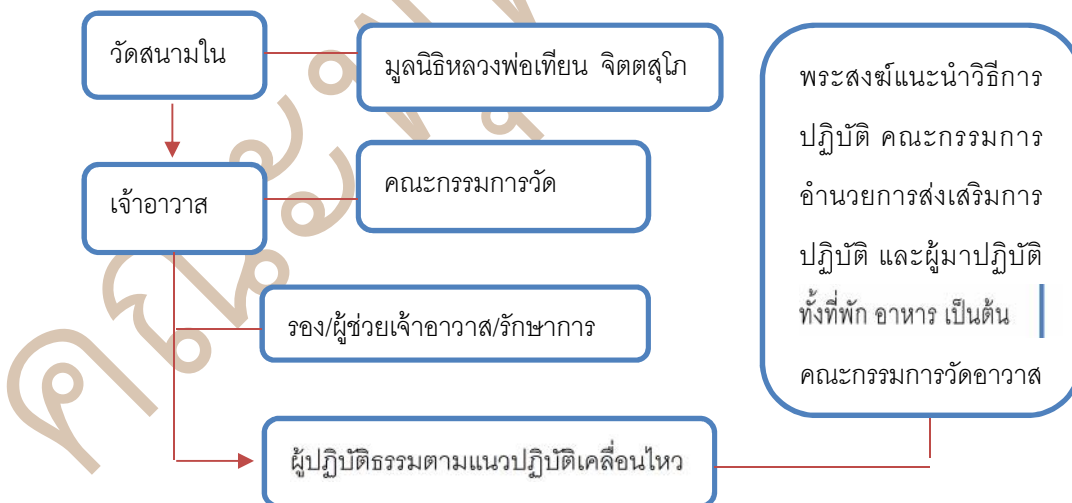
จะมาเป็นพระ^{๒๒} แต่ในส่วนของการศึกษาที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาตามแนวทางการปฏิบัติกับได้รับการส่งเสริมและให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ค.การเผยแผ่ การส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรม ทางวัดสนามในให้มีการศึกษาใน ๒ รูปแบบคือ (๑) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” (๒) การเผยแผ่ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือความรู้ตามแนวปฏิบัติหลวงพ่อเทียนและแสดงธรรมเทศนาตามโอกาสในการเผยแผ่ ซึ่งไว้รองรับผู้ปฏิบัติธรรม^{๒๓}

ง.สาธารณูปการ วัดสนามในไม่ได้เน้นการสิ่งก่อสร้าง แต่จะก่อสร้างตามสภาพการใช้งาน เพื่อรองรับชาวพุทธที่จะมาปฏิบัติธรรม โดยสอดคล้องกับสภาพ “รมณีสถาน” รมรื่น เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามแนว “สมาธิแบบเคลื่อนไหว”

จ.สาธารณสงเคราะห์-การศึกษาสงเคราะห์ ถ้ามองตามภาระงานนี้ ส่วนใหญ่เป็นการให้ความสงเคราะห์ทางด้านการศึกษาปฏิบัติสำหรับชาวพุทธที่มาปฏิบัติธรรมเป็นหลัก เน้นการ ที่ชาวพุทธจะมาปฏิบัติตอนไหน ก็ได้ตลอดเวลา

๒. การจัดรูปแบบองค์กรบริหารในฐานะสำนักปฏิบัติ ในความหมายนี้คือการออกแบบสำนักปฏิบัติที่มีรูปแบบการปฏิบัติ เป็นตัวนำ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติให้ชาวพุทธหรือศาสนิกผู้ปฏิบัติได้เข้าถึงและเข้าใจเจตนารมณ์ของการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดบุคลากรให้การดูแลการปฏิบัติ ส่งเสริมการปฏิบัติ ออกแบบสถานที่เพื่อให้เอื้อต่อการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว

แผนภาพที่ ๘ การจัดองค์กรบริหารภายในสำนักปฏิบัติ

^{๒๒} พระอนุชิต (แก้ว) ภทฺทวโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดสนามใน ผู้ให้สัมภาษณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๕

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระอาจารย์มณโฑ จันทโก พระวิปัสสนาจารย์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๕ ที่วัดสนามใน.

จากแผนภาพที่ ๓ รูปแบบการบริหารยังเป็นไปตามโครงสร้างคณะสงฆ์กล่าวคือ เจ้าอาวาสมีอำนาจในการบริหาร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่เดิมหลวงพ่อเทียนได้มอบหมายให้หลวงพ่อทอง อากาศโร เป็นผู้ดูแลวัดในฐานะเจ้าอาวาส และหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ท่านทำหน้าที่เพียงการสอนภavana ด้านการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก การบริหารจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เมื่อหลวงพ่อเทียนมรณภาพ การสอน “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” จึงสืบทอดมายังหลวงพ่อทอง และในเวลาเดียวกันการบริหารวัดยังเป็นท่านเดิม โดยบริหารร่วมกับคณะกรรมการวัดที่ได้รับมอบหมาย ในการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติธรรม ทั้งที่พักอาศัย อาหาร และอื่น ๆ ที่จะส่วนเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ผู้สอนการปฏิบัติจะเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมาย เป็นผู้ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ

ในภาพรวมรูปแบบการจัดองค์กรบริหารวัดสนามใน ที่มีรูปแบบการปฏิบัติที่เรียกว่า “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ได้ส่งผลเป็นภาพลักษณ์ของสำนักปฏิบัติ ที่มีเอกลักษณ์ในแบบของตัวเองเป็นวัดป่ากลางกรุง ที่เรียบง่าย และมุ่งมองไปที่การปฏิบัติเป็นสำคัญ พร้อมทั้งรูปแบบ และวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างออกไป แต่ในเวลาเดียวกันก็ยังมีรูปแบบการจัดองค์กรที่สอดคล้องกับคณะสงฆ์ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ก็ยังเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามภาระงานในพระพุทธศาสนาด้วย

๓.๑.๕ วัดพระธรรมกาย

การบริหารงานของวัดพระธรรมกาย คือ ยึดพระเป็นหลักในการบริหาร โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน เป็นผู้วางนโยบายทั้งหมดของวัดและรับหน้าที่ในการสอนภavana เบื้องสูงด้วย ส่วนรองเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นประธานในการสร้างวัดพระธรรมกายและเป็นประธานกรรมการมูลนิธิธรรมกาย รับหน้าที่ทางด้านการเทศนา การสอนและการอบรม ส่วนงานด้านอื่นๆ ก็ให้พระภิกษุแบ่งกันรับผิดชอบตามความถนัดและความสนใจ โดยมีขั้นตอนในการบ่งงานกันดังนี้

ผู้ที่บวชและอยู่ประจำวัด ต้องบวชอุทิศชีวิตแก่พระพุทธศาสนาโดยต้องบวชตลอดชีวิตเมื่อบวชแล้ว ก็ถือเป็นพระเจ้าหน้าที่ มีสังกัดและรับผิดชอบในแผนกที่เคยฝึกมาก่อนบวช โดยก่อนบวช ต้องมาถือศีล ๘ ฝึกตัว อย่างน้อย ๕ ปี แล้วแสดงความจำนงค์ จึงจะบวชได้ แต่บางรูป อาจต้องใช้เวลามากกว่านั้น ในระหว่างที่ถือศีล ๘ เป็นอุบาสกของวัด ต้องฝึกตัวผ่านงานแผนกต่างๆ ตามความสนใจและความถนัด โดยมีพระที่บวชก่อน เป็นพี่เลี้ยง ครั้นบวชแล้ว พระทุกรูปจะมีอิสระเต็มที่ในแผนกของตน ขณะทำงาน แม้จะพบอุปสรรค ก็ไม่มีรูปใดย่อท้อ ด้วยมีปณิธานว่า จะทำงานเพื่อสร้างบารมี ถิ่นทางไปพระนิพพาน ไม่ได้ทำงานเพื่อใคร ไม่ใช่เพื่อวัดหรือใครทั้งสิ้น ส่วนการทำงานของอุบาสกอุบาสิกานั้น ก็ขึ้นตรงต่อพระภิกษุในสายงานนั้นๆ ซึ่งถ้าเป็นงานใหญ่ที่มีความ

ซับซ้อน จะขึ้นตรงต่อเจ้าอาวาส ไม่ผ่านผู้ใด กล่าวได้ว่า เป็นการบริหารงานที่มุ่งตรงไปยังเจ้าอาวาส
รองเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ของวัดพระธรรมกายนั่นเอง

ทั้งหมดนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการสร้างวัด (กำหนดไว้ในตราสาร
ของมูลนิธิธรรมกาย หมวด ๒ ข้อ ๒) คือ

๑. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อบำรุง ส่งเสริมการศึกษาพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาของทั้งพระภิกษุ
สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป
๓. เพื่อบำรุงรักษาพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตามความเหมาะสม
๔. เพื่อจัดสร้างและบำรุงรักษาอุตุสถาน
๕. เพื่อก่อสร้างและบำรุงรักษาวัดพระธรรมกาย

เพื่อให้การดำเนินงาน สนองนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์เป็นไป
อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดตั้งหน่วยงานหนึ่งให้ชื่อว่า สำนักงานกัลยาณมิตร เพื่อรองรับจำนวน
กัลยาณมิตรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นที่ดำเนินการของมูลนิธิ
ธรรมกาย เป็นแหล่งข้อมูลให้ข่าวสารแก่สาธุชนทั่วไป เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมในการเผยแผ่ธรรม
และเพื่อเป็นหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของมูลนิธิฯ และวัดพระธรรมกาย

๓.๑.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

โครงสร้างของวัดมหาธาตุ เริ่มตั้งแต่ พระพิมลธรรม (อาสภมหาเถระ: สมเด็จพุฒาจารย์)
ได้พยายามหาผู้ทรงคุณวุฒิในทางวิปัสสนากรรมฐาน ที่ควรแก่ที่จะตั้งตนเป็นพระวิปัสสนาจารย์อย่าง
ถูกต้อง จึงได้ส่ง พระมหาโชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙ ไปประเทศพม่า ด้วยตระหนักว่า พระธรรมนั้นเป็น
ของแท้ ถึงจะตกอยู่ในประเทศใด แม้ต่างชาติ ต่างภาษา พระธรรมนั้นย่อมเสมอเหมือนกันไม่
เปลี่ยนแปลง ครั้นเมื่อพระมหาโชดก กลับมาประจำสำนักวัดมหาธาตุ ท่านก็ทำหน้าที่เป็นวิปัสสนา
จารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อย่างถูกต้องตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก การ
สอนของท่าน เป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ทำให้สำนักวิปัสสนา
ของวัดมหาธาตุ เจริญก้าวหน้าและแผ่ขยายไปได้อย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาอันสั้น โดยในสวน
ภูมิภาคได้จัดตั้งเป็นสำนักสอนวิปัสสนากรรมฐานถึง ๒๐๗ แห่ง ใน ๕๒ จังหวัด^{๒๔} โดยมีจุดมุ่งหวังว่า
การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์ สะอาด หอมจืดจนบรรลุมรรค

^{๒๔} พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตตสิทธิ), ประวัติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรวิหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒๑-๓๒๔.

ผล นิพพาน ดังนั้น ผู้ที่เคยปฏิบัติอย่างไร้จุดหมายหรือท้อแท้หมดกำลังใจ ก็จะมีกำลังใจมากขึ้น เมื่อผู้ปฏิบัติพบความสุขที่แท้จริง สังคมโลกย่อมสงบสันติและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

จะเห็นได้ว่า การวางนโยบายบริหารงานวัดนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ที่จะกำหนดทิศทางและงานหลักของวัดไปทางใด ซึ่งวัดมหาธาตุได้วางนโยบายให้เป็นวัดที่เน้นการเรียนการสอน วิปัสสนากรรมฐานเป็นหลัก นอกเหนือจากงานประจำ ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และการศึกษาสงเคราะห์ ด้วยการทำงานเป็นทีม สำหรับบุคลากร จะมีรูปแบบในการสร้างบุคลากรคือ ต้องลงมือปฏิบัติ เรียนรู้แต่ละเรื่อง มิใช่เพียงการนั่งสอนในห้อง เพราะนั่นเป็นเพียงทฤษฎี ซึ่งส่วนใหญ่ทฤษฎีอาจศึกษา ห่ออ่านมาได้ แต่หลักการปฏิบัติต้องเน้นการลงมือปฏิบัติ มีการส่ง-สอบอารมณ์กันว่า อารมณ์พัฒนาไปอย่างไร สรุปลก็คือ เรียนรู้ทฤษฎีแล้วลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ภายใต้การดูแลของวิปัสสนาจารย์ คอยส่ง-สอบอารมณ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกหลายปี ถ้าจะเอาแค่พอช่วยงานได้ก็อาจไม่ถึงปี แต่ถ้าจะเอาคุณภาพ ก็ต้องใช้เวลาหลายๆ ปี ซึ่งถ้าคนไม่รักจริง ฝึกนานๆ เขาก็อาจเลิกราไป...ทำต่อไม่ได้ เมื่อบุคคลเหล่านั้น เข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐาน จนได้ประสบการณ์ภายใน แล้วมีมนุษยสัมพันธ์ ร่วมกิจวัตร กิจกรรม กับพระประจำ จนเจ้าคณะใดคณะหนึ่งยอมรับให้มาอยู่ด้วย นั่นจึงจะได้ชื่อว่า เป็นบุคลากรของวัดมหาธาตุเต็มตัว เมื่อได้บุคลากรคุณภาพ ทีมงานย่อมมีคุณภาพ การเผยแผ่ วิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แบบพอง-ยุบ ย่อมมีคุณภาพตามไปด้วย โดยมีกองวิปัสสนากรรมฐานเป็นผู้ประสานงานหลัก

การทำงานของมหาธาตุ จะเดินไปพร้อมการคณะสงฆ์ โดยในอดีตสำนักพระพุทธศาสนาให้การสนับสนุนด้วยงบประมาณเป็นรายหัวมาบ้าง แต่เพราะปัจจุบัน มีการตั้งสำนักปฏิบัติกันมาก งบตรงนี้ก็หายไป ของเราจึงอยู่ได้ด้วยศรัทธาจากญาติโยม ซึ่งการจัดอบรมของเรา ไม่มีการคิดค่าใช้จ่าย ญาติโยมจะร่วมบุญเองตามอัธยาศัย แม้ค่าใช้จ่ายบางเดือนจะสูงถึง ๔๐๐,๐๐๐ ก็ตาม โดยมีการจัดเต็มคอร์ส ๗ วันเดือนละครั้ง แต่ก็มองว่า ชีวิตคนเมืองจะอยู่ยาวหลายวัน...ยากมาก จึงเปิดโอกาสให้มีช่วงสั้นๆ มาน้อยก็ได้ น้อย มายาวได้เยอะ สำหรับการใช้จ่ายว่า นานาชาตินั้น หมายรวมทั้งคนไทยและคนต่างชาติที่สนใจมาปฏิบัติ มิใช่ต่างชาติเพียงอย่างเดียว ที่นี้จึงทำงานอย่างไม่มีวันหยุด โดยเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ คนเยอะมาก ในแต่ละคอร์สก็ไม่เกินร้อย

๓.๒ กระบวนการบริหารจัดการองค์กรในด้านต่างๆ (Organization Development Process)

หลังจากที่ทราบโครงสร้างการบริหารงานระดับสูงของวัดที่ทำการศึกษาแต่ละวัดแล้ว ประเด็นต่อมาก็คือ วัดแต่ละวัดมีการบริหารจัดการหน่วยงานในด้านต่างๆ ของวัดอย่างไรเพื่อให้เกิด

ประสิทธิภาพสูงสุดขององค์กร การบริหารจัดการเป็นการกำหนดทิศทางของหน่วยงาน กลุ่มงาน หรือการดำเนินงานในหน้าที่ต่างๆ ให้ใช้ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficient) ครอบคลุมถึง การใช้ทรัพยากรได้อย่างเฉลียวฉลาด เหมาะสมและคุ้มค่า (Cost-effective) ส่วนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective) นั้นหมายถึงการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง (Right decision) และมีการปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า บทบาทสำคัญของผู้บริหารคือการนำองค์การไปให้ถึงเป้าหมายและบรรลุผลสำเร็จได้โดยส่วนรวม เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารมีหน้าที่รวบรวมและจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กัน โดยใช้กระบวนการบริหารจัดการที่ดี

สำหรับองค์องค์กรพระสงฆ์ที่ทำการศึกษานั้น มีรูปแบบการจัดการองค์กรในด้านต่างๆ อาจแตกต่างกันบ้าง เนื่องจากบางองค์เน้นการปฏิบัติอย่างเดียว บางองค์เน้นทั้งทางด้านปฏิบัติและปริยัติ ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

จากรูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการของวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม (ดูรายละเอียดข้อ ๓.๑.๑) จะเห็นว่ามีจัดการไว้อย่างรัดกุมครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ กล่าวคือ ตั้งแต่ผู้บริหารระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส จนถึงผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีมากถึง ๑๒ รูป และผู้บริหารแต่ละรูปก็ได้รับการแต่งตั้งเพื่อให้ดูแลบริหารงานด้านต่างๆ ของวัด ดังจะได้ชี้แจงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

๑. พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล ป.ธ.๖, รพ.ม., พธ.ด., ศน.ด.) เป็นเจ้าอาวาส มีหน้าที่ในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายของวัดให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ โดยปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

- เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี แห่งที่ ๑
- ผู้จัดการวางเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดราชบุรีแห่งที่ ๒
- เป็นประธานศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย
- เป็นประธานศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

๒. พระมหาปราโมทย์ ปโมทิต ป.ธ.๙, พธ.บ., กศ.ม. (แนงแนว) มสธ. เป็นรองเจ้าอาวาส ปฏิบัติหน้าที่ และเป็นเจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก ปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

- เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารของวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

- เป็นหัวหน้าสำนักงานหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
- กรรมการและเลขานุการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
- ประธานอนุกรรมการพระวินัยธร

๓. พระมหาประเสริฐ ปณฺญาเสฏฺฐโฐ ป.ธ.๗, ปวช. เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส และหัวหน้ากองงานสื่อสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์ มีหน้าที่ในการดูแลงานสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเผยแพร่ทั้งหมด และอัปเดตฐานข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรมต่างๆ ของวัดเพื่อเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของวัด และเครือข่ายโซเชียลเน็ตเวิร์ค (Facebook)

๔. พระมหาสมัย หิริโก ป.ธ.๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบเป็นหัวหน้าแผนกประชาสัมพันธ์ และหัวหน้าแผนกการเงินและบัญชี

๕. พระมหาสุจิตต สุจิตโต ป.ธ.๘, วศ.บ. จุฬาฯ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบเป็นหัวหน้าแผนกสาธารณูปการ

๖. พระมหาพิสิฐฐ์เอก เสฏฺฐธมฺโม ป.ธ.๙ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบเป็นประธานสงฆ์ฝ่ายปกครอง และเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดราชบุรี แห่งที่ ๒

๗. พระครูอาทรปริยัติสุธี (สุบรรย์ สุธีโรป.ธ.๔, พธ.ม.) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบเป็นหัวหน้าแผนกเผยแพร่ทางวิทยุ

๘. พระมหาชัยนิพนธ์ อุตตทนฺโต ป.ธ.๘, วท.บ. มหาวิทาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเป็นเลขานุการเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๙. พระมหากังวาล ธีธมฺโม ป.ธ.๙ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รับผิดชอบเป็นหัวหน้าสำนักงานศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย และเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิภวกรรม และเผยแพร่ธรรมปฏิบัติ

๑๐. พระมหาอิชค สุโขโต ป.ธ.๘ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส และรองหัวหน้าแผนกประชาสัมพันธ์

๑๑. พระมหาพิเชษฐ กนตเชฎฐโฐ ป.ธ.๙, วศ.บ. สจล. เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเป็นหัวหน้าศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำปีวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๑๒. พระมหาวรรณพงศ์ วรรณวิโส ป.ธ.๙, M.sc. (Eng.), Oregon State USA. เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเป็นรองอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี แห่งที่ ๑

แผนภาพที่ ๙ การจัดการบริหารภายในวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

จากโครงสร้างการบริหารวัดหลวงพ่อดธรรมกายารามที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งขององค์กร เพราะผู้บริหารระดับสูงของวัด คือเจ้าอาวาสได้กระจายอำนาจบริหารไปสู่ผู้บริหารระดับกลาง คือรองเจ้าอาวาส และผู้บริหารระดับต้นคือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งโดยปกติ

แล้วการรวมอำนาจเป็นวิธีการที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรสามารถทำได้ ด้วยการรวบอำนาจหน้าที่มาไว้ที่ศูนย์กลาง โดยไม่ได้ให้สิทธิในการกระทำต่างๆ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับล่างกว่าตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การบริหารงานต่างๆหรือการดำเนินงานใดๆ การกระจายอำนาจจะเป็นวิธีการที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรกระจายอำนาจหน้าที่ไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา ที่เป็นทั้งผู้บริหารรวมทั้งพนักงานปฏิบัติงานในระดับล่างกว่า สามารถที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจในการตัดสินใจ การบริหารงานต่างๆ โดยผู้บริหารระดับสูงจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นกรอบสำหรับการตัดสินใจ เป็นไปอย่างกว้างๆ

การจะดำเนินงานขององค์กรให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากหน้าที่งานทางองค์กรซึ่งได้แก่ การบริหารตัวองค์กรเอง และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรแล้ว ยังมีหน้าที่งานทางการบริหารที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กรเช่นเดียวกัน หน้าที่งานทางการบริหารประกอบไปด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ หรือ การสั่งการ และ การควบคุม เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรให้บรรลุเป้าหมายตามพันธกิจและเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้ให้สอดคล้องกับโครงสร้างผู้บริหารองค์กร ในกรณีวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม หน้าที่ของผู้บริหารมีการกำหนดความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับหน่วยงานหลักภายในวัด ซึ่งแบ่งไว้เป็น ๘ กอง ดังนี้

๑. กองการศึกษา มีหน้าที่ในการดูแลการศึกษาทั้งหมดของวัด ประกอบไปด้วย ๗ เรื่องหลัก คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดราชบุรี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศูนย์อบรมบาลีก่อนสอบ ภาค ๑๕ ศูนย์อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนภาค ๑๕ ห้องสมุด/ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และอุทยานการศึกษา

๒. กองฝึกอบรมและเผยแผ่ มีหน้าที่ในการกำกับและดูแลการเผยแผ่ของวัด ประกอบไปด้วย ๕ เรื่องหลัก คือ ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) สนง. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี วัดหลวงพ่อสดฯ ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ (ศสค.) วัดหลวงพ่อสดฯ โครงการบรรพชาและอบรม สามเณร และ Wat Luang Phor Sodh Buddhist Meditation Institute (Affiliated Institution of the World Buddhist University)

๓. กองวิปัสสนา พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ปฏิบัติและให้การศึกษาสัมมาปฏิบัติสมถวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ (The Four Foundation of Mindfulness)

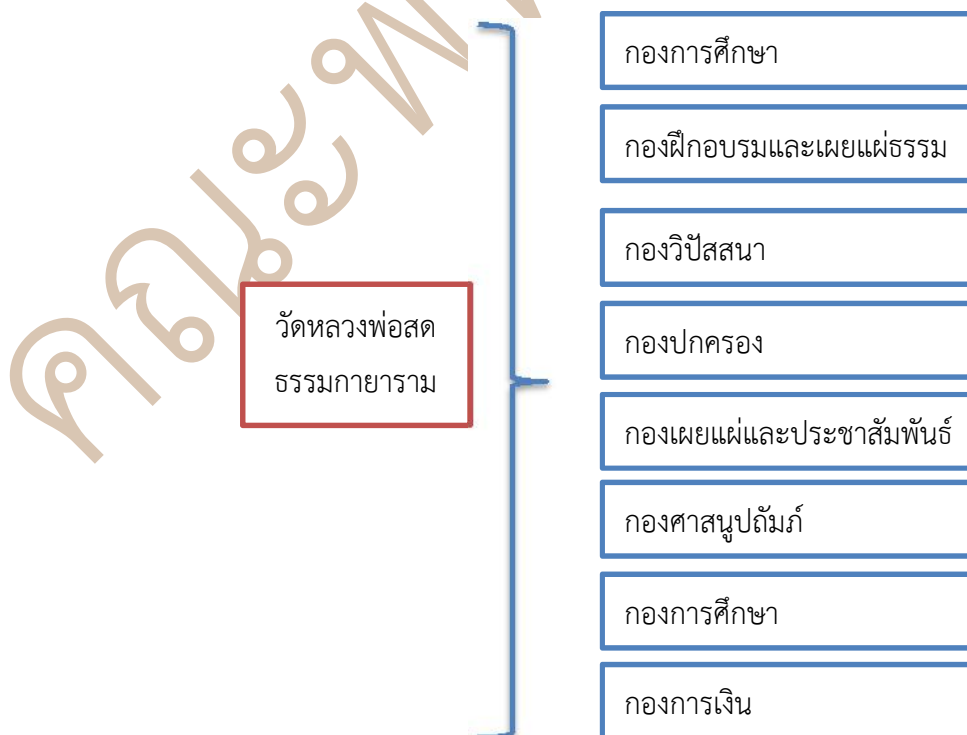
๔. กองการปกครอง โดยทำหน้าที่เป็น ประธานฝ่ายบริหาร ประธานฝ่ายปกครอง คณะอนุกรรมการวินัยธร พระผู้ปกครองเขตต่างๆ พระพี่เลี้ยงพระนวกะ พระพี่เลี้ยงสามเณร

๕. กองเผยแผ่และประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ในการกำกับและดูแลการเผยแผ่และประชาสัมพันธ์หลักด้วยสื่อสารสนเทศประเภทต่างๆของวัดใน ๘ เรื่อง ต่อไปนี้ คือ ฝ่ายอาคาร ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายสื่อสิ่งพิมพ์ ฝ่ายสารสนเทศและเว็บไซต์ สถานีวิทยุพระพุทธศาสนา ฝ่ายเผยแผ่ทางวิทยุ ฝ่ายเสียงและวิดีโอทัศน์ ฝ่ายผลิตซีดี และฝ่ายป้ายประชาสัมพันธ์

๖. กองศาสนูปถัมภ์ มีหน้าที่ในการสนับสนุนกิจการต่างๆของวัดโดยแบ่งเป็นฝ่ายการรับผิดชอบ ๑๐ ฝ่าย ดังนี้คือ ฝ่ายโรงครัว ฝ่ายจัดสถานที่พิธี ฝ่ายพิธีบรรพชาอุปสมบท ฝ่ายดูแลอุโบสถ ฝ่ายดูแลวิหารพุทธาวานาฯ ภัตตาคารเทศก์ (รับนิมนต์) ฝ่ายกิจการยานพาหนะ ฝ่ายคลังสังฆภัณฑ์ ฝ่ายพยาบาล ฝ่ายรักษาความปลอดภัยและจราจร

๗. กองสาธารณูปการ มีหน้าที่ในการกำกับดูแล ๔ เรื่องหลักดังนี้คือ ฝ่ายก่อสร้าง ฝ่ายไฟฟ้า ฝ่ายประปา ฝ่ายโทรศัพท์

๘. กองการเงิน มีหน้าที่ในการดูแลเงินด้านรายรับ รายจ่าย และสวัสดิการของพระสงฆ์ภายในวัด โดยรับผิดชอบ ๒ เรื่องหลัก คือ ฝ่ายการเงินและการบัญชี ฝ่ายเบิก-จ่ายเงินสวัสดิการสงฆ์

แผนภาพที่ ๑๐ โครงสร้างหน่วยงานวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๓.๒.๒ วัดหนองป่าพง

กระบวนการบริหารภายใน เป็นการบริหารงานตามภาระงานที่สวนโมกข์ได้ดำเนินกิจกรรมขึ้นสามารถจำแนกได้คือ

๑. บริหารผ่านบุคลากรภายในวัด หมายถึง ในส่วนของวัดตามอำนาจกฎหมายคณะสงฆ์ และพระธรรมวินัย จะบริหารด้วยพระสงฆ์ ที่ได้รับการแต่งตั้งทั้งในส่วนของเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดูแลในภาระงานตามที่ได้รับมอบหมาย

๒. การบริหารงานผ่านองค์กรหน่วยงานที่จัดตั้ง หมายถึง วัดหนองป่าพง จะมีองค์กร หน่วยงาน และส่วนงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองภาระงานเฉพาะด้าน เช่น

ก. วัดหนองป่าพง จะเป็นองค์กรที่เป็นต้นแบบที่ทำหน้าที่บริการสังคมชุมชนในภาพลักษณ์ของวัดในพระพุทธศาสนา ที่บริหารตามแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ข. ศูนย์มรดกธรรมหลวงพ่ocha เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อเผยแผ่คำสอนหลวงพ่ochaในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งบริหารงานในรูปแบบของมูลนิธิเพื่อผลิต เผยแผ่ ภาระงานของหลวงพ่ocha

ง. วัดป่านานาชาติ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการปฏิบัติธรรม “อานาปานสติภาวนา” สำหรับชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง

๓.๒.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

กระบวนการบริหารภายใน เป็นการบริหารงานตามภาระงานที่สวนโมกข์ได้ดำเนินกิจกรรมขึ้นสามารถจำแนกได้คือ

๑. บริหารผ่านบุคลากรภายในวัด หมายถึง ในส่วนของวัดตามอำนาจกฎหมายคณะสงฆ์ และพระธรรมวินัย จะบริหารด้วยพระสงฆ์ ที่ได้รับการแต่งตั้งทั้งในส่วนของเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดูแลในภาระงานตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น พระวิทยากรประจำโรงมหรสพทางวิญญูณ พระวิปัสสนาจารย์ประจำค่ายของพระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรม พระวิทยากรไปสอนหนังสือตามสถานศึกษา และพระวิทยากรในการให้การอบรมแก่ชาวต่างชาติ หรือผู้ปฏิบัติที่ขึ้นตามช่วงเวลาที่กำหนดขึ้นเหล่า รวมไปถึงพระสงฆ์ที่จะคอยประสานภาระงานกับคณะสงฆ์ตามตำแหน่งงานคณะสงฆ์ที่มอบหมาย เป็นต้น

๒. การบริหารงานผ่านองค์กรหน่วยงานที่จัดตั้ง หมายถึง วัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์จะองค์กร หน่วยงาน และส่วนงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองภาระงานเฉพาะด้าน เช่น

ก. วัดธารน้ำไหล จะเป็นหน่วยที่นำทำหน้าที่บริการสังคมชุมชนในภาพลักษณ์ของวัดในพระพุทธศาสนา ที่บริหารตามแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ข. ธรรมทานมูลนิธิ เป็นมูลนิธิที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อการระดมทุนในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งบริหารงานในรูปของมูลนิธิเพื่อผลิต เผยแพร่ ภาระงานของหลวงพ่พุทธทาส ทั้งในการเผยแผ่และเชิงพาณิชย์

ค. อาศรมธรรมมาตา อาศรมสำหรับหญิงผู้สละโลกอุทิศชีวิตแต่พระธรรม เกิดขึ้นตามความดำริของท่านอาจารย์พุทธทาส เพื่อเป็นการกตัญญูกตเวทีตอบแทนเพศมารดา ให้สมแก่ความเหน้อยยากลำบาก และเสริมแทนภิกษุณีบริษัทที่ยังขาดอยู่ ฝึกอบรมเพศหญิงให้เป็นธรรมทูต สามารถเผยแผ่พระศาสนาได้สูงสุด

ง. สวณโมกข์นานาชาติ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการปฏิบัติธรรม “อานาปานสติภาวนา” สำหรับชาวต่างชาติ ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑-๑๐ ของทุกเดือน , สำหรับหมู่คณะผู้ประสงค์ให้อบรม ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๙ ตามรายละเอียดที่จะกำหนดขึ้นเฉพาะกลุ่มที่รับจัดให้ เช่น กลุ่มนักเรียน-นักศึกษา กลุ่มข้าราชการ สำหรับชาวไทย (ปกติ) ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๗ ของทุกเดือน หรือสำหรับชาวไทย (เข้ม) ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๙ ของเดือนมกราคม พฤษภาคม และกันยายน (ทุก ๔ เดือน) จัดให้เป็นพิเศษสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานการปฏิบัติที่ดีพอสมควรแล้ว หรือเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ระหว่างวันที่ ๒๗-๓๐ ของทุกเดือนที่ลงท้ายด้วยคม เป็นต้น

โดยในทุกองค์กรภายใน บุคลากรในส่วนนี้จะป็นทั้งพระ ฆราวาส ญาติธรรมที่เข้ามาแบ่งเบาตามภาระงานและนโยบายของแต่ละส่วนงาน รวมทั้งลักษณะของภาระงานที่แต่ละที่จัดทำสร้างขึ้น แต่ทั้งหมดเป็นไปและตอบสนองต่อการปฏิบัติและการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามแนวทาง สวณโมกข์

๓. การบริหารงานร่วมกับภาคีสมาชิกในเชิงเครือข่ายที่จัดตั้งขึ้น หมายถึง สวณโมกข์ในฐานะเป็นองค์กรทางศาสนาที่มีเครือข่ายที่ศรัทธาในแนวทาง รูปแบบ และวิธีการปฏิบัติ ได้มีส่วนงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางภาระงาน ในบางกรณี ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และเป็นไปเพื่อประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เช่น บางหน่วยงานมาสนับสนุนงบประมาณ แต่ทำให้สวณโมกข์เสียเอกลักษณ์หรือเสียเจตนารมณ์ทางพระศาสนา สวณโมกข์เลือกที่ใช้แนวทางอื่นในการทำงานเพื่อพระศาสนาเป็นต้น

การบริหารงานภายในของสวณโมกข์จากเจตนาของการทำงานเพื่อรักษารูปแบบและแนวทางที่ครูอาจารย์เคยปฏิบัติมาโดยมุ่งมองไปที่เจตนารมณ์ของการส่งเสริมความรู้ หรือพัฒนาไปสู่เป้าหมายอุดมการณ์ทางศาสนาด้วยเช่นกัน

๓.๒.๔ วันสนามใน

การบริหารงานภายในเป็นรูปแบบของการบริหารวัดที่ออกแบบให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและบริหารภายใน ทั้งตามนโยบายที่เน้นการปฏิบัติ ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในแบบสมาธิแบบเคลื่อนไหว สถานที่ของวัดถูกออกแบบให้สอดคล้องกับความเป็นวัดป่า หรือวัดที่มีเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติ ทั้งสิ่งก่อสร้าง อาคารสถานที่ ที่ถูกสร้างเป็นสัดส่วน มุ่งเน้นการภาวนาเป็นหลัก

สำหรับการบริหารภายในเป็นการบริหารในส่วนของที่มีรูปแบบการบริหารในแบบวัด มี “อาวาส” เขามาเป็นบุคลากรในการบริหารภายในวัด ที่ดำเนินตามแนวทางที่ผู้บริหาร คือเจ้าอาวาส และคณะกรรมการได้วางรูปแบบไว้ ซึ่งไม่มีความซับซ้อนแต่อย่างใด แต่การบริหารในภาพรวมเป็นไปเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติ “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข

๓.๒.๕ วัดพระธรรมกาย

โครงสร้างและการจัดการองค์กรของวัดพระธรรมกาย

๑) ด้านการบริหารงาน วัดพระธรรมกายได้พยายามวางโครงสร้างของการบริหารจัดการวัดในรูปแบบใหม่ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่แตกต่างไปจากโครงสร้างของการบริหารวัดแบบจารีตเดิมๆ คือ ในโครงสร้างชั้นบนสุดของการบริหารคือ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และชั้นต่อมาคือ พระลูกวัด สามเณรและแม่ชี (โดยอาจจะมียุวกวอดรวมอยู่ด้วย) นอกจากนี้ ยังมีส่วนของคณะกรรมการบริหารวัดซึ่งเป็นฆราวาสที่ทำหน้าที่ “ช่วยเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาส” ในงานที่จำเป็นต้องติดต่อประสานงานกับทางโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งในส่วนนี้จะมีบรรดาทายกเป็นหัวหน้า ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว การมีคณะกรรมการบริหารวัดในลักษณะนี้ จะเอื้ออำนวยความสะดวกหลายๆประการให้แก่คณะสงฆ์ โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายในการบริหารจัดการที่สำคัญๆ แต่อย่างใด นอกจากนี้แล้ว คณะกรรมการวัดที่เป็นฆราวาสก็มักไม่มีที่พักอาศัยอยู่ภายในวัด และต่างก็ไม่มีเงินเดือนหรือรับค่าตอบแทนจากวัด ขณะที่รูปแบบการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดดังกล่าวก็อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ การที่วัดพระธรรมกายมีการจัดโครงสร้างในรูปแบบที่แตกต่างไปจากวัดทั่วไปนี้เอง ช่วย “ขับเคลื่อน” ให้วัดพระธรรมกายกลายเป็นวัดสมัยใหม่ที่มีความแตกต่างจากวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทในเมืองไทยแห่งอื่นๆ มากยิ่งขึ้น

จุดที่แตกต่างในการจัดและการบริหารองค์กรของวัดพระธรรมกายประการแรก คือ การที่วัดเริ่มการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ หลังจากนั้นอีกราว ๑๕ ปี วัดจึงได้มีการวาง

ระบบในการรับบุคลากรเข้ามาทำงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ วางกฎระเบียบแบบแผนขององค์กร ให้มีความเป็นทางการเหมือนกับองค์กรขนาดใหญ่ มีการแบ่งเป็นแผนก/หน่วยงานต่างๆ คล้ายในสำนักงาน มีการกำหนดสายการบังคับบัญชาชัดเจนเป็นขั้นๆ ที่แตกต่างจากมูลนิธิโดยทั่วไป คือ การผสมกลมกลืนกันของวัดกับมูลนิธิจนเป็นเนื้อเดียวกัน โดยในส่วนบนสุดของโครงสร้างฯ คือ ท่านเจ้าอาวาส ซึ่งดำรงฐานะเป็นประธานมูลนิธิธรรมกายด้วย ถัดลงมาคือ รองเจ้าอาวาส คณะกรรมการบริหารวัด แบ่งฝ่ายออกเป็นฝ่ายหลักๆ ๔ ฝ่ายคือ ฝ่ายการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ โดยที่มี สำนักงานกัลยาณมิตรสากลและสำนักงานองค์ประธาน เป็นหน่วยงานประสานการสั่งการและการขับเคลื่อนกิจการต่างๆ ของวัด

นอกจากนี้ วัดพระธรรมกาย ยังได้จัดการบริหารวัดแบบกระจายอำนาจ มีการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติงานที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน เอื้ออำนวยให้มีการประสานงานกันในระหว่างองค์กรย่อยๆ ภายใน โดยตัวเจ้าอาวาสเอง เป็นผู้มีความคล่องแคล่วของผู้นำสูง มีการศึกษามีความรู้ และวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน อีกทั้งยอมรับให้มีการใช้เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่งานพระพุทธศาสนา

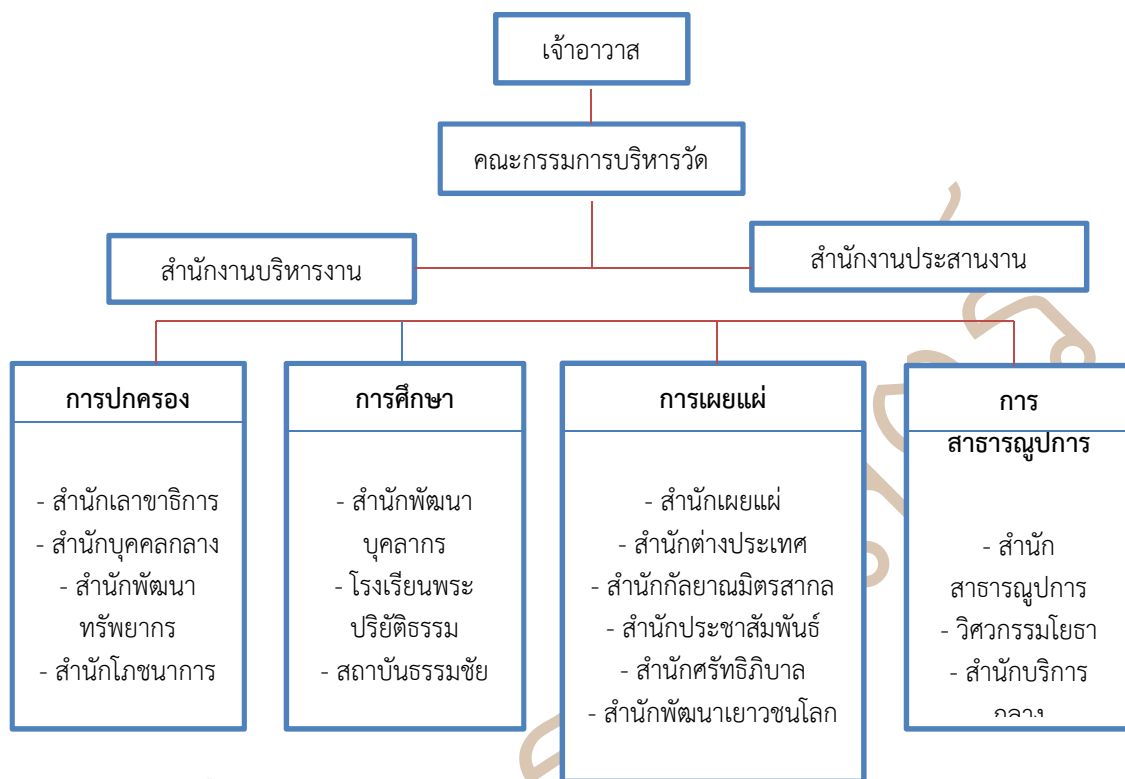
ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ทางวัดพระธรรมกายได้จัดรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งมีการแบ่งการบริหารออกเป็น ๓ ระบบ คือ

๑) ระบบการทำงานตามรูปแบบของวัดโดยทั่วไป มีการจัดวางตำแหน่งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาส ซึ่งการจัดวางระบบในลักษณะนี้มีความสอดคล้องกับการจัดวางระบบของวัดในประเทศไทยส่วนใหญ่ และทำให้วัดพระธรรมกายสามารถประสานงานร่วมกับวัดอื่นๆ ภายใต้การคณะสงฆ์ไทยได้

๒) ระบบการทำงานในรูปแบบมูลนิธิ ประกอบด้วยประธานมูลนิธิธรรมกาย คือ พระเทพญาณมหามุนี (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) รองประธานมูลนิธิธรรมกาย คือ พระภิกษุวิริยคุณ และคณะกรรมการมูลนิธิธรรมกาย

๓) ระบบการบริหารภายในของวัด เริ่มดำเนินการปรับโครงสร้างของวัดครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เรียกว่า “โครงสร้างสภาธรรมกายสากล” และเริ่มใช้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ การปรับโครงสร้างดังกล่าว ทำให้จำเป็นต้องมีคณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากลขึ้น และคณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ วางนโยบายในการพัฒนาคนและงานทั้งหมดของวัด คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ๑) ประธานคณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากล ๒) คณะกรรมการที่ปรึกษาอาวุโส ๓) คณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากลอันประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนัก ฯ ต่างๆ^{๒๕}

^{๒๕} ศรัณย์ เลิศรักข์มงคล, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาพระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย), [ออนไลน์] <http://www.vcharkarn.com/vblog/114462> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๕).

แผนภาพที่ ๑๑ โครงสร้างการบริหารงานวัดพระธรรมกายหลังปี ๒๕๔๒ - ปัจจุบัน^{๒๖}

๒) **ด้านบุคลากร** นอกจากการที่วัดพระธรรมกาย มีการวางโครงสร้างการบริหารที่แตกต่างไปจากวัดอื่นๆ แล้ว ยังได้มีการจัดระเบียบทางสังคมของวัดให้สอดคล้องไปกับประเภทสมาชิกและประเภทของงานที่สมาชิกแต่ละกลุ่มสังกัดอยู่ด้วย โดยในการจัดประเภทสมาชิกของวัดนั้น จะแบ่งตามสถานภาพและระดับของการรักษาศีลเป็นหลักนับตั้งแต่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา อาสาสมัครและพนักงาน นอกจากนี้ ในแต่ละสถานภาพยังมีการแบ่งย่อยออกอีกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสมาชิกประจำของวัด (หรือสมาชิกสามัญ) และสมาชิกที่กำลังอยู่ในระหว่างการฝึกให้เป็นเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งการจัดระเบียบดังกล่าวนี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในแง่ที่ช่วยให้ง่ายต่อการบริหารจัดการแล้ว ยังมีประโยชน์ในเชิงสัญลักษณ์ด้วย กล่าวคือ เป็นการยกระดับความสำคัญและการให้คุณค่าต่อการรักษาศีลเพิ่มเข้าไปด้วย (คือ ใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการยกระดับความสำคัญทางสังคม) โดยบุคลากรของวัดพระธรรมกายนั้น ประกอบด้วย

^{๒๖} ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาพระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธรรมชโย), [ออนไลน์] <http://www.vcharkarn.com/vblog/114462> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๕).

(๑) พระภิกษุ พระภิกษุส่วนใหญ่ที่เข้ามาบวชนั้น จะเป็นพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยในระดับปริญญาตรี และมีความตั้งใจที่จะบวชอุทิศชีวิตให้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เป็นบุคลากรกลุ่มสำคัญที่เข้ามาช่วยขยายงานของวัดพระธรรมกาย เช่น ในด้านการฝึกอบรมพระภิกษุรุ่นใหม่ ด้านการก่อสร้างอาคารสถานที่ การปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัด การฝึกทักษะเพื่อการเทศน์สอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น

(๒) เจ้าหน้าที่ประจำ เป็นฆราวาสซึ่งทำงานเต็มเวลา เจ้าหน้าที่ประจำเหล่านี้ได้รับปัจจัยสนับสนุนในส่วนของการใช้จ่ายส่วนตัวเท่าที่จำเป็น มีที่พักอาศัยแยกเป็นสัดส่วนภายในวัด มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต้องยึดถือปฏิบัติ แม้ปัจจัยสนับสนุน (เงินเดือน) ที่ได้รับจะอยู่ในอัตราส่วนหนึ่งในสามหรือหนึ่งในห้าของอัตราปกติทั่วไปที่ได้รับภายนอก แต่เจ้าหน้าที่ฆราวาสเหล่านี้ ก็เต็มใจเข้ามาทำงานให้กับวัด เนื่องจากการได้รับการปลูกฝังให้เห็นถึงความสำคัญของเป้าหมาย และคุณค่าของการทำงานอุทิศตนให้แก่พระศาสนา เจ้าหน้าที่ประจำทุกคนจะรักษาศีลแปดเป็นประจำทุกวัน และทุ่มเทเวลาทำงานมากกว่าการทำงานทางโลกทั่วไป

(๓) เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการ มีเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นบุคลากรประจำของวัด (เช่น คนขับรถ เจ้าหน้าที่ฝ่ายช่าง หรือฝ่ายสนับสนุนอื่นๆ) ต้องรักษาศีลห้าเป็นอย่างน้อย และเว้นขาดจากการดื่มสุรา

(๔) เจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่มาจากกลุ่มนิสิตนักศึกษา เข้ามาช่วยงานวัดในวันหยุดสุดสัปดาห์ ทั้งหมด เต็มใจเข้ามาช่วยงาน เพราะถือว่า โอกาสในการช่วยงานพระศาสนานั้น เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบารมีเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ประจำ ซึ่งส่วนใหญ่มักได้รับโอกาสให้รับผิดชอบภารกิจใหญ่ๆ ที่สำคัญๆ ไม่น้อยไปกว่าเจ้าหน้าที่ประจำ ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่มีความประสงค์จะทำงานในวัด ได้ผ่านการคัดเลือกเข้ามาทำงานในฐานะเจ้าหน้าที่ประจำจำนวนไม่น้อย เพราะส่วนหนึ่งต้องถือว่า เจ้าหน้าที่อาสาสมัครเหล่านี้ ได้ถูกฝึกและมีความคุ้นเคยกับระบบและเนื้องานของวัดอยู่แล้ว เป็นเวลาคนละหลาย ๆ ปี และมีโครงการอบรมเพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่อาสาสมัครเหล่านี้ ให้เข้าเป็นเจ้าหน้าที่ประจำด้วย

การพัฒนาบุคลากร จึงเป็นอีกระบบหนึ่งของวัดพระธรรมกายที่แตกต่างไปจากการบริหารจัดการวัดในรูปแบบเดิมๆ ที่เคยมีมาในประเทศไทย โดยปัจจุบัน วัดพระธรรมกายมีบุคลากรและอาสาสมัครแยกเป็นประเภทได้ดังนี้ คือ พระภิกษุประจำกว่า ๑,๐๐๐ รูป สามเณรกว่า ๕๐๐ รูป อุบาสก กว่า ๒๐๐ คน อุบาสิกา กว่า ๕๐๐ คน พนักงานเกือบพัน อาสาสมัครประจำประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน อาสาสมัครพิเศษประมาณ ๑๕,๐๐๐ คน

วัดพระธรรมกาย ได้นำวิธีการคัดเลือกบุคลากรตามรูปแบบขององค์การขนาดใหญ่เข้ามาปรับใช้ เช่น ใช้ระบบการทดลองงานสำหรับพระภิกษุใหม่และบุคลากรใหม่ การกำหนดหลักสูตรการ

อบรมบุคลากรขึ้นใช้เอง เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของวัด รวมทั้งยังมีการนำหลักสูตรที่ใช้ขึ้นมาปรับปรุงอีกอย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการของการคัดสรรบุคลากรนี้ ถือเป็นสิ่งที่แตกต่างออกไปจากวัดอื่นๆ ในประเทศไทย การได้ปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาบุคลากรของวัดพระธรรมกายที่มีการดำเนินมาเป็นระยะนี้ ได้มีส่วนทำให้ฝ่ายบริหารของวัดจำเป็นต้องจัดตั้ง “สำนักพัฒนาบุคลากร” เพื่อให้ทำหน้าที่อบรมและพัฒนาบุคลากรภายในขึ้นอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกัน ก็ให้มีการจัดตั้ง “สำนักเผยแผ่” ขึ้นทำหน้าที่อบรมอาสาสมัครและบุคลากรภายนอกขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน

ในส่วนของการบริหารคนนั้น มีหลักการโดยสังเขป ๔ ประการ คือ ๑) การสร้างความรู้สึกร่วมกันว่า ทุกคนเป็นเจ้าขององค์กร (วัด) ร่วมกัน ๒) การพัฒนาจิตใจของบุคคลในองค์กรให้มีที่รู้ที่เสมอกัน ๓) การพัฒนาความประพฤติของบุคคลโดยปรับศีลให้เสมอกัน และ ๔) การถือหลักเคารพกันตามอาวุโส ซึ่งเป็นสิ่งที่วัดพระธรรมกายให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า บุคลากรของวัดพระธรรมกายได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี กล่าวคือ ทุกคนมีความทุ่มเท เสียสละ และจริงใจต่อการเผยแผ่ธรรมะ พร้อมทั้งจะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่น บุคลากรของวัดพระธรรมกาย จึงเป็นผู้มีประสิทธิภาพทั้งในแง่รับและให้ กล่าวคือ มีพื้นความรู้ดี มีจิตวิทยาในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสูงและมีจิตวิทยาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงอีกด้วย

๓) **ด้านการเผยแผ่** เนื้อหาคำสอนหลักของวัดพระธรรมกายในการเผยแผ่ คือ วิชาธรรมกาย ซึ่งค้นพบโดยหลวงพ่อดาวกาน้ำทิพย์โชติญาณ เป็นวิธีการที่โด่งดังและเป็นที่ยอมรับมาตั้งแต่สมัยหลวงพ่อดาวกาน้ำทิพย์โชติญาณอยู่เมื่อกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง ซึ่งการปฏิบัติสมาธิตามแนววิชาธรรมกายนี้ มีแนวการสอนที่เข้าใจง่าย สามารถปฏิบัติตามได้ทุกเพศ ทุกวัย และไม่จำกัดศาสนา

เหตุเพราะ วัดพระธรรมกาย มีนโยบายและรูปแบบการเผยแผ่ที่ชัดเจน คือใช้แนวคำสอนวิชาธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เพียงอย่างเดียวในการเผยแผ่ ทำให้การเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายมีความเป็นเอกภาพ ต่างจากคณะสงฆ์ดั้งเดิมที่ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน ทำให้การเผยแผ่ไม่มีเอกภาพ แต่ละสำนักสอนกันไปตามความถนัด คนละทิศละทาง ทำให้เกิดความสับสนในหมู่ชาวพุทธ กล่าวคือ สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ มักจะมีวิธีการที่หลากหลายให้เลือกปฏิบัติ ให้ถูกจริตของแต่ละบุคคล เช่น วัดป่าสายพระอาจารย์มั่น จะใช้กรรมพุทโธเป็นหลัก แต่ใครจะทำอานาปานสติก็ได้ ไม่บังคับ และไม่กำกับควบคุมการทำสมาธิภาวนา คือ จะบอกวิธีการให้ แล้วก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติ ส่วนวัดพระธรรมกายนั้น ในขณะที่ปฏิบัติ จะมีผู้นำตลอดเวลา และจะเน้นแต่ธรรมกายเพื่อความเป็นเอกภาพ ไม่นิยมสอนให้รู้ธรรมะแบบหลากหลาย^{๒๗} จึงทำให้ผู้ศรัทธาไม่สับสน

^{๒๗} ประเวศ วะสี, *ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓.

วัตถุประสงค์ จึงเป็นแกนสำคัญยิ่งในการเผยแผ่ ช่วยในการลำดับความคิด การเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการ เพื่อที่ทุกคนในองค์กรปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน ไม่หลงไปคนละทิศละทางและเป็นการลดความเสี่ยงในการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการปลูกฝังคุณธรรมนั้น ในระยะเริ่มต้นวัดพระธรรมกายตั้งวัตถุประสงค์ คือ "การชักชวนคนให้เข้าวัดพระธรรมกาย ให้มีการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยกำหนดเป้าหมายที่จะชักชวนคนเข้าวัดให้ได้จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยจะเพิ่มเป้าหมายให้สูงขึ้นในปีต่อๆ ไป"

เมื่อวัตถุประสงค์แรกสำเร็จ จึงมีการตั้งวัตถุประสงค์ใหม่ คือ "สร้างวัดให้เป็นสถานที่อบรมศีลธรรมของชาวโลก สร้างพระให้เป็นพระแท้ และสร้างคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม" กล่าวคือ

๑. การสร้างวัดให้เป็นวัด ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมฝึกหัดขัดเกลาบุคคล เป็นสถานที่สำหรับพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป สามารถศึกษาหาความรู้เรื่องของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ถ่องแท้ และเป็นสถานที่ให้แบบแผนที่ดีในการดำเนินชีวิต

๒. การสร้างพระให้เป็นพระ ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างและฝึกอบรมพระภิกษุที่สมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ครบถ้วน เป็นครูที่ดีของพุทธศาสนิกชนและสังคม เป็นต้นแบบที่ดีในการสั่งสอนอบรมสมาชิกของสังคมให้รู้จักเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต

๓. การสร้างคนให้เป็นคนดี ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่สร้างคนที่มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นคนดีของสังคม มีความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนาและรู้จักการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน รวมทั้งเป็นผู้มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการทำความดี รู้จักการปฏิบัติตนเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีของเพื่อนมนุษย์และสังคม

ปัจจุบันวัดพระธรรมกาย มีวัตถุประสงค์ขององค์กร คือ “เผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นสากล เพื่อให้มวลมนุษยชาติทุกคนได้เข้าถึงพระธรรมกายภายใน” โดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนทั่วโลกได้รู้จักการปฏิบัติธรรม โดยมีคำขวัญเพิ่มเติมว่า “สันติสุขภายในเพื่อสันติภาพภายนอก” เป็นการสร้างสันติภาพให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาสันติสุขภายในใจของแต่ละบุคคล เพราะแท้จริงแล้ว สันติภาพของมวลมนุษยชาติเป็นผลพลอยได้จากใจที่เปี่ยมด้วยสันติสุข และความบริสุทธิ์ของทุกๆ คนที่เกิดขึ้นจากใจที่หยุดนิ่งจากการทำสมาธิ สันติสุขภายในจะผ산ความแตกต่างและแตกแยก นำไปสู่การสร้างปณิธานแห่งสันติภาพโลกร่วมกัน ดังนั้นวัดพระธรรมกาย จึงต้องมีสถานที่รองรับผู้ซึ่งกำลังค้นหาบางสิ่งที่จะเติมเต็มให้กับชีวิตและจิตใจ และความสุขที่เป็นอิสระจากวัตถุภายนอกและสภาวะแวดล้อม นอกจากการพัฒนาอานาภาพของจิตผ่านการเจริญสมาธิภาวนาแล้ว ยังมีการปลูกฝังศีลธรรมให้กับผู้ที่สนใจ ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรมที่

หลากหลาย อันเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เจ้าอาวาสจึงมีดำริที่จะใช้วัดพระธรรมกาย ให้เป็น ศูนย์รวมใจผู้มีบุญทุกชาติ ทุกภาษา ทั่วโลก ที่จะหลั่งไหลมาประพฤติปฏิบัติธรรม ณ สถานที่แห่งนี้ และเป็นประดุจมหาธาตุนับลี้ลับของพุทธบุตร จากทั้งในและต่างประเทศที่จะเดินทางมาประชุม รวมกัน เพื่อศึกษาคำสั่งสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประกอบศาสนกิจในโอกาสสำคัญ อัน จะเป็นจุดเชื่อมประสานให้พุทธบุตรทุกนิกายสามารถหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว เหมือนดวงตะวันที่มี ดวงเดียว

จากการวางแผนประสงคื์ที่ชัดเจนดังกล่าว วัดพระธรรมกายได้แบ่งกลุ่มคนในสังคมไทย ตามหลักประชากรศาสตร์ (Demographic segmentation) เป็น ๓ ระดับ^{๒๘} ดังนี้

๑. กลุ่มชนชั้นสูง หมายถึง กลุ่มที่มีอำนาจการปกครองทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ พวกขุนนาง ทหาร และผู้มีตำแหน่งหน้าที่ราชการใหญ่โต ส่วนชนชั้น นายทุน เป็นชนชั้นที่สำคัญและมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมมากที่สุดในสังคมทุนนิยม ผู้มี บทบาทสำคัญในการผลักดันสังคมไทยให้ก้าวหน้า ได้แก่ เจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ

๒. กลุ่มชนชั้นกลาง หมายถึง กลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ เจ้าของกิจการขนาดเล็กและขนาด กลาง ข้าราชการระดับกลางขึ้นไป พนักงานลูกจ้างทั้งของรัฐและเอกชนระดับกลางขึ้นไป ผู้ประกอบ อาชีพอิสระต่างๆ เช่น ทนายความ สถาปนิก แพทย์ ศิลปิน นักเขียน นักคิด ปัญญาชนในสาขาวิชาชีพ ต่างๆ เยาวชน นิสิต นักศึกษา ลูกหลานของชนชั้นกลาง รวมทั้งเกษตรกรที่ร่ำรวย เป็นต้น ชนชั้น กลางนี้จะได้รับการศึกษาระดับสูง (ระดับปริญญาตรีขึ้นไป) มีโอกาสรับรู้ข้อมูลและข่าวสารจำนวนมาก มีความเชื่อมั่นตนเองสูง ไม่ค่อยจะยอมเชื่ออะไรง่ายๆ

๓. กลุ่มชนชั้นล่าง หมายถึง กลุ่มคนใช้แรงงาน กรรมอาชีพ กลุ่มชาวนาหรือเกษตรกรผู้มี อาชีพ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และทำการประมง โดยลักษณะของคนกลุ่มนี้คือ มีการศึกษาต่ำ รายได้น้อย

หลังจากแบ่งกลุ่มคนในสังคมได้แล้ว ต่อมา ก็ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะไปทำการเผยแผ่ เพื่อจะได้วางแผนการเผยแผ่ในลำดับต่อไป โดยแต่ละกลุ่มที่วัดพระธรรมกายได้ทำการแบ่งนั้น มีความชอบที่คล้ายคลึงกัน (Homogeneous preference) โดยทางวัดได้ทำการเลือกกลุ่มเป้าหมาย เพียงส่วนเดียวเท่านั้น (Single-segment concentrated Targeting) คือ กลุ่มชนชั้นกลางของสังคม เนื่องจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และทีมงานของวัดพระธรรมกายนั้น เป็นกลุ่มคนที่มาจากชนชั้น

^{๒๘} อรรถัย ปิ่นแก้วมณี, *ชนชั้นและรัฐในสังคมไทย*, [ออนไลน์]

กลาง จึงทำให้มีความเข้าใจลักษณะนิสัย และความต้องการของชนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี โดยกลุ่มเป้าหมายของวัดนั้น ยังสามารถแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม^{๒๙} ดังนี้

๑) **กลุ่มเป้าหมายหลัก** คือ กลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษา อันได้แก่ ปัญญาชน นักธุรกิจ และคนในพื้นที่ เพราะกลุ่มคนนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้และวิถีชีวิตประเพณีทางพระพุทธศาสนาจากบรรพบุรุษ เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียน (เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา) และเป็นส่วนใหญที่เข้ามายังวัดพระธรรมกาย ในฐานะสาธุชนซึ่งมุ่งเข้ามาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติสมาธิภาวนาที่เรียกว่า “วิชาธรรมกาย” พร้อมทั้งมุ่งมั่นกับเป้าหมายในการทำทาน รักษาศีล เพื่อมุ่งไปสู่การเข้าถึงพระนิพพานเป็นหลัก โดยวัดพระธรรมกายเน้นการเผยแผ่ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเมืองหลวง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเป็นคลื่นขนาดใหญ่ไม่เพียงต่อวงการพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปยังสังคมโดยรวมของไทยด้วย^{๓๐}

๒) **กลุ่มเป้าหมายรอง** คือ กลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด^{๓๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชมรมพุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายนี้เป็นอนาคตของชาติ และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรของวัดพระธรรมกายให้บรรลุวัตถุประสงค์ เพราะเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีความคิดก้าวหน้าและมีกำลังกายกำลังใจอย่างดีเยี่ยมในการช่วยกิจกรรมของวัด อีกทั้งในอนาคต ยังสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก หรือแม้กระทั่งพัฒนาจนกลายเป็นเจ้าหน้าที่ประจำของวัด หรือพระสงฆ์ในที่สุด นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในการดึงคนเข้าวัด โดยการชักชวนเพื่อนฝูงหรือครอบครัว คนใกล้ชิดให้มาเข้าวัดพระธรรมกายอีกด้วย^{๓๒} คล้ายๆ กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา คือ การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาหายากก็เกิดจากพวกยุวพุทธ คือ ชาวพุทธรุ่นหนุ่มสาวที่มานับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่เป็นชาวบ้านได้เข้ามามีบทบาทในทางศาสนาสูง ความคิดของคนหนุ่มสาวที่จะต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การต่อสู้กับพวกพราหมณ์ในสมัยนั้น ในที่สุดก็ออกมาในรูปของอีกนิกายหนึ่ง^{๓๓}

^{๒๙} โครงการจัดประกวดผลงานการตลาดดีเด่น, ๑๙ สุดยอดแผนการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : โครงการ, ๒๕๓๑), หน้า ๓๔๑.

^{๓๐} ยาโนะ โยชิตาเกะ, “การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน : การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปฏิบัติสมาธิ”, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์ดุสิต*, (สาขาสังคมวิทยา : มหาวิทยาลัยโตเกียว, ๒๕๔๓).

^{๓๑} โครงการจัดประกวดผลงานการตลาดดีเด่น, ๑๙ สุดยอดแผนการตลาด, หน้า ๓๔๑.

^{๓๒} ธรรมกายออนไลน์ ช่วยใจ 'DMC' งานของวัดพระธรรมกาย, [ออนไลน์] nongkhai.bloggok.com/?blogname=nongkhai&tand=ธรรมกายออนไลน์ (๒๘ กันยายน ๒๕๕๕).

^{๓๓} นพดล ขวัญชนะภักดี, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดพระธรรมกายและพุทธสถานสันติอโศกในการเผยแผ่ศาสนาในหมู่เยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐), หน้า ๕๙.

๓) กลุ่มเป้าหมายทั่วไป ได้ขยายกว้างออกไปยังพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทยผ่านโครงการต่างๆ มากมาย ซึ่งปัจจุบันได้ขยายออกไปยังชาวต่างประเทศทั้งที่เป็น พุทธศาสนิกชนและไม่ใช่มุทธศาสนิกชนมาก่อน

๓.๒.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

โครงสร้างและรูปแบบการจัดองค์กรของวัดมหาธาตุ^{๓๔}

โครงสร้างและรูปแบบการจัดองค์กรของวัดมหาธาตุ จะสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๓๒ เพื่อเป็น สถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อันจะเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระ ปรียัติศาสนาให้วัฒนาสถาพรยิ่งขึ้นไป ในเบื้องต้นแห่งการสถาปนา ได้พระราชทานนามว่า มหาธาตุ วิทยาลัย ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๓ ก.ย. ๒๔๓๙ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งการดำเนินการจัดการศึกษาในระยะแรกนั้น แม้จะเป็นการศึกษา ชั้นสูง แต่ระบบการเรียนการสอน ยังไม่เป็นมาตรฐานสากลเหมือนกับมหาวิทยาลัยทั่วไป ท่านเจ้า ประคุณสมเด็จพรวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร ป.ธ.๙) ได้เป็นกำลังสำคัญในการสนองพระราช ศรัทธามาโดยตลอด จนกระทั่งมรณภาพเสียก่อน

ต่อมา พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตตมหาเถร) ได้พิจารณาเห็นว่า ล้น เกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ พระองค์มิได้ทรงพระราชประสงค์เพียงเท่านั้น และเพื่อให้การศึกษาทาง พระพุทธศาสนากว้างไกล จึงได้ยกฐานะมหาธาตุวิทยาลัย ขึ้นเป็น ราชวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เมื่อ วันที่ ๑๓ ก.ย.๒๔๓๙ ปี พ.ศ.๒๔๙๐ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตตมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ได้รับพระราชหัตถเลขา ตามบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ให้ พระมหาบุญเลิศ ทตตสุทธิ (ปัจจุบันคือ พระสุเมธาธิบดี) บรรณรักษ์หอสมุดมหาธาตุวิทยาลัย ดำรงตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัย ณ วันที่ ๑๕ พ.ค. ๒๕๔๑ เป็นต้นไป พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตตมหาเถร) จึงได้อาราธนาพระมหาเถรฝ่าย มหานิกายจำนวน ๕๗ รูป ซึ่งมีตำแหน่งทางคณะสงฆ์สำคัญๆ ด้านการปกครอง การศึกษาและการ เผยแผ่มาร่วมประชุม เพื่อจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และในจำนวนพระเถระที่มาประชุม นั้น มีพระสุเมธาธิบดี เมื่อครั้งเป็นพระมหาบุญเลิศ ทตตสุทธิ ร่วมประชุมปรึกษาหารือด้วย มหาจุฬาลง

^{๓๔} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ชีวิตและผลงานพระสุเมธาธิบดี, (กรุงเทพมหานคร : พรตวิการ พิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๔-๒๑๗.

กรมราชวิทยาลัย จึงได้เปิดการศึกษาสมบุรณ์เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๘ ก.ค.๒๔๙๐ พระพิมลธรรม (ซ้อย) ในฐานะสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยองค์แรก ท่านได้ทุ่มเทกำลังทั้งหมดเพื่องานนี้ ได้วางรากฐาน กฎระเบียบ หลักสูตร จัดหาครูสอน และทุนอุดหนุน แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง งานพัฒนามหาจุฬาฯ กำลังก้าวหน้า ท่านได้อาพาธกระทันหันและมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๔ ม.ค. ๒๔๙๑

ต่อมา พระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร ป.ธ.๘) ได้เป็นทุติยสภานายกมหาจุฬาฯและพระธรรมปัญญาบดี (สวัสต์ กิตติสารมหาเถร) ได้เป็นตติยสภานายก และได้พัฒนาการศึกษาของมหาจุฬาฯ ให้มีความก้าวหน้าโดยลำดับ ทั้งแผนกบาลีเตรียมอุดมและวิปัสสนาธุระด้วย

พระสุเมธาธิบดี เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเลิศ ทตตสุทธิ ป.ธ.๘) ได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์สอนพระนิสิตในมหาจุฬาฯ และในปี พ.ศ.๒๔๙๓ ได้ดำรงตำแหน่ง เลขาธิการมหาจุฬาฯ ซึ่งเป็นตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดในขณะนั้น

ต่อมา ท่านได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะพระธรรมทูตไทย สายประเทศอินเดีย และเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา อยู่จำพรรษานานถึง ๒๖ ปี ได้เดินทางกลับมาสานงานคณะสงฆ์อีกครั้ง โดยได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็น เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

เมื่อได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง นายกสภามหาวิทยาลัย มหาจุฬาฯ ท่านได้ทราบถึงภารกิจ ความสำคัญ ความต้องการ และปัญหาต่างๆ ด้านการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี เนื่องด้วยเคยดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบันแห่งนี้มาก่อน ท่านจึงได้แนวคิด นโยบายร่วมกับสภามหาวิทยาลัย กำหนดแผนพัฒนามหาวิทยาลัย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และได้ช่วยผลักดันงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ให้ก้าวหน้าไปมาก อาทิเช่น ผลักดันในเรื่องพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๒๗ ระเบียบ ประกาศ ข้อบังคับ คำสั่งและกฎมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมถึงกรณีใช้ประโยชน์อาคารสังฆิกเสนาสาสน์ราชวิทยาลัย และขยายสถานที่เพื่อรองรับการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรและโครงการสร้างอาคาร ๑๐๐ ปี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และในวันที่ ๑ ต.ค. ๒๕๔๐ รัฐบาลได้ออกกฎหมายรองรับสถานภาพของมหาวิทยาลัย จึงได้ชื่อเพิ่มขึ้นมาเป็น มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พระสุเมธาธิบดี นายกสภามหาวิทยาลัย มหาจุฬาฯ เป็นพระมหาเถระที่ให้ความสนใจและส่งเสริมการทำงานของพระนิสิต นักศึกษา นักเรียน โดยพิจารณาเห็นว่า พระหนุ่มๆ ทั้งหลาย กำลังมีพลังความคิด พลังการทำงาน จะเป็นบรรทัดฐานให้การบริหารจัดการงานด้านการศึกษา ปกครอง เผยแผ่และสังคมสงเคราะห์แก่สถาบันสงฆ์ และสังคมต่อไปในอนาคต เมื่อมีกิจการงานสำคัญระดับชาติระดับสถาบันทางพระพุทธศาสนา และงานที่เกี่ยวข้องกับการถวายสักการะสถาบันพระมหากษัตริย์ ท่าน

จะให้มหาวิทยาลัย โดยท่านอธิการบดี ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และนิสิต ได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมเสมอมา มิได้ขาด

สรุป องค์กระดบวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็น ผู้บริหารหรือเป็นผู้นำในการนำพระภิกษุ สามเณร รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการพัฒนาวัดให้มีความเจริญทั้งในด้านวัตถุ และด้านจิตและปัญญา ดังนั้น ผู้นำทุกระดับจะต้องมีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสต้องมีคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เช่น บุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่พระธรรมวินัย เป็นต้น เพื่อเป็น สิ่งสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี และเป็นสถานที่ฝึกอบรมจิตใจของ พุทธศาสนิกชน เพื่อให้มีที่พึ่งทางจิตใจ และเข้าถึงสุขภาวะ ส่วนสำนักวิปัสสนาวิมหาราชวราข รังสฤษฏ์นั้น มิได้มีการเรียนการสอนโดยตรง ผู้ปฏิบัติจะได้รับความรู้พร้อมทั้งเหตุผลและหลักการ พิจารณา พอง - ยุบ จากอาจารย์ผู้สอนในขณะที่ปฏิบัติ ซึ่งการพิจารณาดังกล่าวประยุกต์มาจากมหา สติปัฏฐานสูตรนั่นเอง

สรุป องค์กระดบวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็น ผู้บริหารหรือเป็นผู้นำในการนำพระภิกษุ สามเณร รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการพัฒนาวัดให้มีความเจริญทั้งในด้านวัตถุ และด้านจิตและปัญญา ดังนั้นผู้นำทุกระดับจะต้องมีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสต้องมีคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เช่น บุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่พระธรรมวินัย เป็นต้น เพื่อเป็น สิ่งสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี และเป็นสถานที่ฝึกอบรมจิตใจของ พุทธศาสนิกชน เพื่อให้มีที่พึ่งทางจิตใจ และเข้าถึงสุขภาวะ

๓.๓ การเรียนรู้ (Learning)

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายคณฤชระ และฝ่ายวิปัสสนาธุระ ฝ่ายแรกคือพระผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความรอบรู้ แดกฉานในหลักธรรม นำไปประพฤติปฏิบัติและสั่งสอนผู้อื่นต่อไป ส่วนใหญ่มักจะอยู่ตามวัดในเมือง หรือหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการแสวงหาความรู้ จึงเรียกพระสงฆ์ฝ่ายนี้อีกอย่างหนึ่งว่า ฝ่าย คามวาสี หรือพระบ้าน

ส่วนพระฝ่ายวิปัสสนาธุระ คือ พระที่นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยเน้นหนักที่การฝึกจิตและสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญาอันเป็นหนทางนำไปสู่ความหลุดพ้น การฝึกจิตดังกล่าวจำเป็นต้องแสวงหาสถานที่อันเงียบสงบ วิเวก หลีกเร้นจากการรบกวนของโลกภายนอก หรือเป็น “สัปปายะ” เอื้อเกื้อกูลแก่การปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมักเดินทางออกไปสู่ป่าสู่เขา กลายเป็นที่มาของชื่ออริยวาสี “พระป่า” หรือพระธุดงค์

"ป่า" ในที่นี้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพื้นที่ที่ไม่ถูกรุกล้ำเข้าไป เป็นพื้นที่ที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยความคิด ความคาดหวัง และกฎเกณฑ์ทางสังคมใดๆ หากเป้าหมายของพุทธศาสนาคือจิตใจอันหลุดพ้นจากการยึดมั่นทางความคิดทั้งปวง ป่าก็เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงพื้นที่อันเป็นอุดมคติในเชิงกายภาพ ซึ่งเอื้อต่อการฝึกฝนจิตใจให้คลี่คลายและหลุดพ้นจากบ่วงรัดรั้งทางโลกนั่นเอง

ฉะนั้นการเรียนรู้ขององค์กรสงฆ์ที่ศึกษา อาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันบ้าง เนื่องจาก ๖ องค์กรที่ศึกษา มี ๓ องค์กรที่เน้นทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ คือ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม วัดพระธรรมกาย วัดมหาธาตุ ในขณะที่อีก ๓ องค์กรคือ วัดหนองป่าพง วัดสวนโมกข์ และวัดสวนโมกขพลาราม ไม่เน้นด้านคันถธุระ แต่เน้นเฉพาะด้านวิปัสสนาธุระโดยตรง แต่อย่างไรก็ตาม องค์กรสงฆ์เหล่านี้ก็ทำงานสอดคล้องกันกับมหาเถรสมาคม ซึ่งองค์กรแต่ละองค์กรมีลักษณะการเรียนรู้ดังนี้

๓.๓.๑ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

พระเทพญาณมงคล ได้เป็นผู้บรรยายถ่ายทอดความรู้ ท่านกล่าวว่าเดิม ตัวท่านเองได้รับการศึกษาด้านบริหารธุรกิจกิจการเอกชน ด้านปริญญาโท ด้านบริหารราชการแผ่นดิน และสาธารณสุข ในขณะที่ท่านยังคงทำงานอยู่ ก็ได้มีการลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูล และได้เห็นว่า

๑ พฤติกรรมพระสงฆ์ ในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดำเนินไปอย่างไม่เต็มรูปแบบ เพราะพระสงฆ์ยังขาดครูบาอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิ ด้านการปกครองกษัตริย์วิชาการด้านการบริหาร

๒ ขาดครูบาอาจารย์ปรีชาญาณ เผยแผ่ระดับภูมิภาค, ขาดคุณวุฒิ และ คุณธรรม เพื่อส่งเสริมคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา ทั้งนี้ควรต้องเข้าใจว่าต้องมีความรู้ หลักปรีชาญาณและหลักปฏิบัติ เช่น พระป่า พระปฏิบัติเจริญด้านกรรมฐานน้อยนักมัก ไม่มีความรู้ปรีชาญาณ บาลี หรือพระที่ตั้งใจเรียน ปรีชาญาณก็มุ่งเรียนแต่ปรีชาญาณไม่มีหลักมุ่งปฏิบัติควบคู่ไปด้วย

๓ ในด้านวิชาการด้านการสอบ ในระดับปรีชาญาณ กฎเกณฑ์การให้คะแนนการสอบ โดยเฉพาะ ปรีชาญาณ ขัดข้องกับการพัฒนาวิชาการความก้าวหน้าทางคณะสงฆ์ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาทางโลก ถ้าเรียนพอเข้าใจแล้วสามารถนำความรู้ขึ้นมา พัฒนาทำความเข้าใจเองได้ และหากผู้เรียนต้องการเน้นศึกษาในเรื่องใด ก็สามารถหาความรู้ได้ด้วยตัวเอง การเรียนในสถานที่เรียน

เป็นการเรียนในระดับหนึ่ง จริงอยู่ว่าเรามีผู้เรียนในระดับ ปช ๗ ๘ ๙ แต่ทั้งหมดนั้น ยังต้องการ การศึกษา ทำความเข้าใจเพิ่มขึ้นไปอีกเพราะ เรามุ่งเน้นเรียนจาก บาลีไวยากรณ์น้อย ไม่ส่งเสริมมุ่ง เรียนศึกษาตามหลักบาลีไวยากรณ์ใหญ่ ความลึกซึ้งของภาษาจะมีส่วนหนึ่งขาดหายไปบ้าง จึงเป็น เรื่องหนึ่งที่ไม่ได้รับการส่งเสริม

๔ ในแนวทางการศึกษา ในวัดหนึ่ง ๆ ต้องให้มีทั้งแนว ปริยัติ และปฏิบัติ ดำเนินไปด้วยกัน การ อย่างเช่น ที่วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายารามมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ศึกษา เล่าเรียน ปริยัติ อีกทั้งเจ้าคณะปกครองทุกระดับต้องเข้มแข็ง สนับสนุนให้เล่าเรียนศึกษาปริยัติและปฏิบัติ ไปให้ถึง ระดับปฏิเวธ ให้เข้าใจอ่องแท้ในหลักธรรมด้วย

๕ ในสายปฏิบัติที่หลวงพ่อดุสิต ปากน้ำ สอนได้กล่าวว่า เหตุและผลต้องตรงกัน หยาบและ ละเอียดต้องตรงกัน ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธต้องตรงกัน

ดังนั้น การเจริญพัฒนาจิตและปัญญา ต้องพัฒนาให้ได้ผลตรงความเป็นจริง ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ต้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ในทางปฏิบัติที่มีมานานมักเอาผู้จบการศึกษาบาลีใน ระดับสูงมาเป็นตัวตั้งในการแต่งตั้งเจ้าคณะผู้ปกครองโดยไม่มีความรู้ด้านบริหาร

๖ แนวปกครอง ปริยัติ ปฏิบัติ ต้องมีความคู่กันไป

๗ แนวการศึกษา จัดตั้งเป็นหน่วยวิทยบริการ คณะสังคัมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย

๗.๑ ด้านปริยัติ จัดตั้งให้มี โรงเรียนนักรธรรม กองบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมะประจำอำเภอ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด

๗.๒ ด้านปฏิบัติ จัดตั้งกองบาลีวิปสนา สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจัดให้มี กิจกรรมต่อเนื่อง

และกระทั่งในปี ๒๕๕๑ สำนักงานพระพุทธศาสนา และวัดยานนาวา ได้มีมติให้ตั้ง ศูนย์ ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย และมีมติเป็นเอกฉันท์ เลือกผู้แทนจาก ภาคต่าง ๆ มาเป็นประธาน รองประธาน และกรรมการเลือก ประธานบริหาร มีการคัดเลือก สำนัก ปฏิบัติธรรมดีเด่น ในการนี้ ประธานกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดใน ขณะนี้คือ พระเทพญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

ทั้งนี้พระพุทธศาสนาจะเจริญต้องให้เจ้าคณะปกครองมี ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง เริ่มตั้งแต่ วัด- ตำบล -อำเภอ- จังหวัด- ภาค- และหน

๓.๓.๒ วัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพงไม่เน้นการศึกษาในแผนกบาลีมากนัก ถ้าหากศึกษาต้องย้ายวัดออกไปอยู่วัดอื่น เนื่องจากจากวัดหนองป่าพงถึงแม้จะเป็นวัดมหานิกาย แต่ก็ไม่นิยญาติให้พระภิกษุสามเณรถือเงิน เพราะเห็นว่าการศึกษานั้นต้องเกี่ยวข้องกับเงิน แต่ก็มีเกณฑ์บังคับว่าพระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องเรียนให้จบนักธรรมเอก^{๓๕}

วัดหนองป่าพงนั้นจะมีรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน กล่าวคือ ผู้มีศรัทธาถ้าอยากรู้อะไรต้องรู้ด้วยตัวเอง และเห็นด้วยตัวเอง จากการค่อยๆ สอนของครูอาจารย์ โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตและปัญญาโดยตรง คือขั้นตอนของปริยัติเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องและเข้าเพื่อสู่ปฏิเวธอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๓.๓ วัดสวนโมกขพลาราม

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของความเป็นองค์กร สำนักปฏิบัติ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ได้ข้อสรุปว่า

๑. การเรียนรู้ในฐานะเป็นองค์กรศาสนา หมายถึง ความเป็นศาสนา หรือองค์กรศาสนา จึงต้องเป็นองค์กรที่ต้องเรียนรู้ทั้งในส่วนคน ชุมชน ท้องถิ่น และสังคมในภาพกว้างร่วมกันด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ชุมชนยังมาเป็นส่วนหนึ่งของวัดในฐานะเป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่มาทำกรรมเพื่อตอบสนองความเป็นชุมชน ในฐานะพิธีกรรม การเรียนรู้ วิถีชีวิต ความตาย และการเดินชีวิต ดังนั้นจึงจะเห็นชาวพุทธมาทำบุญใส่บาตร ปฏิบัติธรรม สมาทานศีลอุโบสถ และในเวลาเดียวเป็นการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านพิธีกรรม วัดจึงยังคงทำหน้าที่ในการสืบสานและรักษาความเป็นพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและจำเป็นต่อการปฏิบัติในฐานะที่จะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนความเป็นชุมชนในภาพกว้างต่อไป

๒. การเรียนรู้ในฐานะเป็นองค์กรการปฏิบัติธรรม หมายถึง รูปแบบ วิธีการ ที่เกิดขึ้นมีการปรับไปให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิบัติธรรม เช่น ระยะเวลา แนวทางการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ ตามความพึงใจของผู้ปฏิบัติ และกลุ่มเป้าหมาย โดยหลักใหญ่ใจความเป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้เข้าสู่งการปฏิบัติ ทำให้เกิดการออกแบบชุดกิจกรรมที่หลากหลาย และตอบสนองต่อผู้ปฏิบัติ

^{๓๕} พระอาจารย์ปรีชา ธีรวงโส เลขานุการวัดหนองป่าพง สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ วัดหนองป่าพง

รวมทั้งการเรียนรู้ประสบการณ์ในการบริหารทีม บริหารบุคลากร และบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ในสวนโมกข์อย่างเป็นไปตามสภาพความเป็นจริง^{๓๖}

๓. การเรียนรู้ตามเงื่อนไขขององค์กร หมายถึง องค์กรเป็นสิ่งที่มีความท้าทายในการขับเคลื่อน การเปลี่ยนผ่านภาระงานตามเป้าหมายที่กำหนด จึงเป็นสิ่งที่องค์กรอย่างสวนโมกข์และเรียนรู้ รวมทั้งปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่นการใช้สื่อสารในการประชาสัมพันธ์องค์กร การใช้เทคโนโลยีเพื่อตอบสนองภาระงาน รวมไปถึงการปรับตัวเรียนรู้เรื่องบุคลากร เช่น การกำหนดการเกษียณของเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล ที่กลายเป็นเกณฑ์ปฏิบัติของศิษย์ในชั้นต่อมา

ดังนั้นการเรียนรู้ต่อประสบการณ์ การบริหารองค์กรสำนักปฏิบัติของสวนโมกข์เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา องค์กรแห่งการปฏิบัติธรรม รวมทั้งประสบการณ์อันเกิดจากการบริหารภาระงานภายในองค์กรวัดและสำนักปฏิบัติธรรมไปพร้อมๆ กัน กลายเป็นการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของการบริหารองค์กร

๓.๓.๔ วันสนามใน

การเรียนรู้ต่อวัดและความเป็นสำนักปฏิบัติของวัดสนามในจำแนกได้ คือ

๑. การเรียนรู้ผ่านการเป็นวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง ความรู้อันเกิดขึ้นจากภาระงานในการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบต่อความเป็นพระพุทธศาสนา

๒. การเรียนรู้เรื่องรูปแบบการปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติสมาธิแนวปฏิบัติเคลื่อนไหวมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสำนักปฏิบัติอื่น ๆ ทั่วไป ดังนั้นการเรียนรู้เรื่องรูปแบบจึงเกิดจากการฝึกปฏิบัติของผู้ปฏิบัติ และในส่วนของผู้บริหารจัดองค์กรวัดย่อมชี้ให้เห็นความเหมือนและความต่างและนำไปสู่การเชื่อและทดลอง ซึ่งจะสอดคล้องกับจริตของผู้ปฏิบัติ

สมาธิที่ข้าพเจ้ากำลังพูดถึงอยู่นี้ มิใช่การนั่งหลับตา สมาธิ หมายถึงการตั้งใจใจเพื่อให้รู้สึกถึงตัวของเราเอง เมื่อเรามีความรู้สึกตัว อย่างต่อเนื่องนี้เรียกว่าสมาธิ หรืออาจเรียกว่าสติ เมื่อจิตใจคิดเราจะรู้ความคิดทันที และความคิดจะสั้นเข้าๆ เหมือนดังบวกกับลบ ถ้าหากจะพูดก็มีเรื่องจะต้องพูดอีกมาก แต่ข้าพเจ้าประสงค์ให้พวกเขาทั้งหมดปฏิบัติการเคลื่อนไหว ปฏิบัติด้วยตัวของเธอเองโดยวิธีของการเคลื่อนไหว ผลจะเกิดขึ้นด้วยตัวของมันเอง^{๓๗}

^{๓๖} สัมภาษณ์อาจารย์เมตตา พานิช, เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ที่สวนโมกข์ จ.สุราษฎร์ธานี

^{๓๗} [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://thai.mindcyber.com/buddha/why๒/๑๑๒๙.php> (6 พ.ย. 2009).

แนวปฏิบัติเคลื่อนไหวของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ มีผู้นับถือในวงกว้าง มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งศิษย์และผู้นับถือ เป็นปรากฏการณ์ของการปฏิบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนในสังคมไทย และเป็นพัฒนาการในแต่ละกลุ่มเฉพาะกลุ่มไป แต่ก็เห็นความเคลื่อนไหวที่มีมิติสัมพันธ์กันอย่างมีนัยยะสำคัญ และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อพระพุทธศาสนาแนวปฏิบัติธรรมในลักษณะต่าง ๆ ด้วย

การเจริญสติตามแนวของหลวงปู่เทียน ท่านให้ทำความรู้สึกตัวด้วยการนั่งเคลื่อนไหวมือ^{๓๘} ทำความรู้สึกตัวด้วยการนั่งเคลื่อนไหวมือ ทำความรู้สึกเวลาระพริบตา ให้รู้สึกเวลาหายใจ ไม่ให้ลืมหายใจ ลืมใจลอยไปที่อื่น ผลออกไปคิดเรื่องมัวจะชั่ยอย่างไร และไม่เพ่งมือเพ่งกาย ทั้งกายด้วย รู้เพียงว่ามันเป็นสภาวะที่จิตตื่น หลุดจากโลกของความคิดมาอยู่กับโลกของความจริง จึงพร้อมที่จะเห็นสภาวะและเข้าใจความเป็นจริงของรูปนาม กายใจได้ และต้องรู้สึกให้ถูกต้องว่าสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่นี้คืออาการของรูป ต้องรู้สึกให้ถึงความเป็นรูป ไม่ใช่รู้สึกเพียงว่ามือกำลังเคลื่อนไหว ต้องรู้สึกจริง ๆ ถึงอาการของรูปที่กำลังเคลื่อนไหว

๓. การเรียนรู้ถึงจุดมุ่งหมายในวิธีการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ก็คือการเอาสติเข้าไปกำหนดรู้ตั้งแต่กายจนกระทั่งหยั่งลึกเข้าสู่สภาวะแห่งปัญญาที่มาจากจิต แล้วสามารถควบคุมจิตที่มีการคิดปรุงแต่ง ความรู้สึกตัวนี้จะเข้าไปควบคุมความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ทั้งทางดีและทางชั่ว สติจะเป็นเครื่องกำกับในการที่จะกระทำเรื่องต่าง ๆ และเข้าใจสภาวะของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง การสัมผัสหรือการรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นภาวะที่เกิดจากธาตุรู้ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งในการเจริญสตินั้น เป้าหมายที่สำคัญที่สุด คือ การเข้าถึงสภาพความเป็นเอง คือความพ้นจากทุกข์ เข้าใจสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยไร้ซึ่งการปรุงแต่งใด ๆ ทั้งสิ้น มีความเห็นความเข้าใจในสภาวะนั้นด้วยสติปัญญาอย่างแท้จริงซึ่งเป็นการบรรลุถึงเป้าหมายแห่งการเจริญภาวนา

ดังนั้นเมื่อมองไปที่การเรียนรู้ต่อวัดสนามใน การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ การเรียนรู้ในฐานะองค์กรแห่งการปฏิบัติ และการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างพัฒนาการแห่งการปฏิบัติของวัดสนามในดังปรากฏ

๓.๓.๕ วัดพระธรรมกาย

สังคมไทยทุกวันนี้ มีปัญหามากมายหาความสงบมิได้ ทั้งที่เป็นดินแดนพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้ว พบว่า มีจุดกำเนิดจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคม เพราะขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาก็คือ ทำให้คนในสังคมมีศีลธรรมประจำใจ จึงตั้งปณิธานของวัด

^{๓๘} พระมหาสิงห์หน สิรินโร, “ศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักปฏิบัติในสติปัฏฐานสูตรกับวิธีการฝึกเจริญสติ ตามแนวของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิปัสสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาลาฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

ว่า จะต้องสร้างพระให้เป็นพระที่ดี สร้างคนให้เป็นคนดี โดยใช้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรม ซึ่งวิธีการปลูกฝังศีลธรรมลงในจิตใจของคนในสังคมนั้น วิธีที่ดีที่สุดคือ ต้องมีแบบอย่างที่ดี

สอดคล้องกับ วศิน อินทสระ และไชย ฦ พล^{๓๔} ที่ได้อธิบายความหมายของการเผยแผ่ไว้ว่า การเผยแผ่ธรรมนั้นทำได้ ๓ วิธีคือ ๑) การพูด ๒) การเขียน และ ๓) การทำตัวอย่างให้ดูเป็นอยู่ให้เห็น ซึ่งการเผยแผ่โดยการพูดนั้นเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ เช่น คุณสมบัติของผู้พูด (หรือผู้แสดงธรรม) การเตรียมตัวของผู้พูด การค้นคว้าหาความรู้ที่เพียงพอ การเตรียมหลักฐานประกอบในการพูด และบุคลิกภาพของผู้พูด เป็นต้น ขณะที่การเผยแผ่โดยการเขียนนั้น มีความแตกต่างออกไป เพราะการเขียนเป็นการแสดงออกทางความรู้สึนึกคิด ความคาดหวัง ความใฝ่ฝัน ภูมิปัญญาของผู้เขียนเช่นเดียวกับการพูด เพียงแต่ต้องใช้เวลามากกว่าและความสามารถในการประดิษฐ์ถ้อยความในการเขียน ให้สวยงามมากกว่าคำพูดได้ ส่วนการเผยแผ่โดยการทำตัวอย่างให้เห็นนั้น เป็นเรื่องสำคัญกว่าการสอนด้วยวาจา เพราะตัวอย่างที่เขาได้เห็นนั้น เป็นเหมือนภาพยนตร์ที่ฉายซ้ำแล้วซ้ำเล่าให้เขาได้ดูอยู่ทุกวัน ถ้าเขานิยมชมชอบบทบาทและการกระทำคำพูดของเราผู้เป็นต้นแบบแล้ว (บทบาท ความคิด การพูดและการกระทำของเรา) ก็จะซึมลึกลงไปในความรูสึกนึกคิดของเขา และถูกหล่อหลอมจนเป็นอุปนิสัยอันถาวรต่อไป การทำตัวเองให้ดีจึงเป็นการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในตัว ซึ่งคุณความดีทั้งหลายที่คนไทยทุกคนควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตนั้น มีอยู่ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่เพราะเรานำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้เพียงผิวเผินและบางครั้ง กลับแปลความหมายไปในทางที่ผิด จนทำให้ศาสนาในสายตาของคนบางกลุ่ม...กลายเป็นสิ่งมลาย เปรียบเหมือนพระพุทธศาสนาเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีเลิศ แต่ขาดการวางแผนการตลาด คือ ขาดวิธีการเผยแผ่ที่ทำให้คนส่วนใหญ่เข้าใจ ฉะนั้น แม้สินค้าจะมีคุณภาพดีเลิศอย่างไร ก็ไม่อาจขายได้ ดังที่ พระภวนาวิริยคุณ รองเจ้าอาวาสใช้คำว่า พุทธศาสนิกชน ทุกรูป/ทุกคน เป็น Mobile Poster ของพระพุทธศาสนา หากคิด พูด ทำ แต่คุณงามความดี มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง เป็นผู้ได้ชื่อว่า สามารถนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนาก็เป็นที่เคารพเลื่อมใสของผู้พบเห็นและมหาชน

วัดพระธรรมกาย จึงเน้นการสร้างบุคลากรที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มเปี่ยม มีความเสียสละ อดทน หนักแน่น พร้อมทั้งจะอุทิศชีวิตแก่งานพระศาสนาและพร้อมจะฝึกตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในสังคม ด้วยเหตุนี้ ทำให้คนจากทั่วทุกสารทิศหันมาสนใจ ยอมรับ และปฏิบัติตาม

^{๓๔} วศิน อินทสระ และ ไชย ฦ พล, พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒-๔๐.

กล่าวได้ว่า สิ่งที่ทำให้กิจกรรมของวัดพระธรรมกาย ได้รับความสนใจและร่วมมืออย่างดีก็คือ ความจริงใจ ทุ่มเท และเสียสละอย่างจริงจังของพระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ของวัดพระธรรมกาย นั้นเอง

๓.๓.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

สำนักวิปัสสนา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถาบันเก่าแก่ ได้รับการพัฒนาขึ้นมาโดยพระเถรานุเถระที่มีบารมี มีสมณศักดิ์ และมีบทบาทในการบริหารคณะสงฆ์ยุคนั้น คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภเถระ) ทั้งนี้โดยมีพระธรรมธีรราชฆานุมณี (โชดก ญาณสิทธิ) เป็นพระอาจารย์ใหญ่ ฝายวิปัสสนาธุระ ท่านได้นำแบบอย่างแนวคิดและวิธีการปฏิบัติกรรมฐาน พอง-ยุบ ของท่านมหาสี สะยาดอ จากสำนักปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่งในประเทศพม่า มาเผยแพร่อบรมในประเทศไทย งานเผยแผ่เป็นไปอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว

เนื้อหาการสอนของสำนักวัดมหาธาตุ ฯ ประยุกต์มาจากมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การพิจารณาการเคลื่อนไหวของหน้าที่องขณะหายใจ วิธีการมีลักษณะเด่น คือ คำภาวนา หนอ ต่อท้ายในทุกอิริยาบถ ซึ่งไม่มีในมหาสติปัฏฐานสูตร เช่น พองหนอ ยุบหนอ การสอนค่อนข้างเป็นระบบ มีท่าทางเป็นขั้นตอน คือ ต้องเริ่มด้วยการเดินจงกรมจังหวะต่าง ๆ เป็นเวลา 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง ต่อด้วยการนั่งสมาธิพิจารณา พองหนอ ยุบหนอ เป็นเวลา 30 นาที ถึง 1 ชม. เช่นกัน สังเกตความเจ็บปวด ความเมื่อย (เวทนา) สังเกตความนึกคิด (จิต) และการเปลี่ยนอิริยาบถ แต่ละขั้นตอนของอิริยาบถให้กำหนดประมาณ 3 ครั้ง จึงเปลี่ยน เน้นการภาวนาให้ทันกับอาการที่เกิดขึ้น

ผลของวิธีการดังกล่าวในด้านหนึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติใหม่จะรู้ว่าต้องทำอะไรก่อนหลัง มีพระอาจารย์นำในการปฏิบัติทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น ระบบขั้นตอนดังกล่าว อาจมีส่วนปิดกั้นความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติ จากการยึดระบบและยึดบุคคลโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น เพราะมัวกังวลอยู่ว่าต้องทำให้ถูกระบบ ให้ตรงกับที่อาจารย์สอน นอกจากความรู้ในมหาสติปัฏฐานสูตรแล้ว จะใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคในการกล่าวถึง ลำดับญาณต่างๆ ด้วย ไม่มีการเน้นถึงเนื้อหาหลักในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะ สภาวะธรรมต่างๆ เช่น ภูมิของวิปัสสนา ใช้ความรู้จากคัมภีร์วิสุทธิมรรคในการอธิบายมากกว่า

ประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติธรรม คือ เป็นการพัฒนาจิตใจตนเองโดยตรง มีผลถึงสังคมส่วนรวมด้วย ควบคุมอารมณ์ได้นานขึ้น เบียดเบียนคนอื่นน้อยลง ความวิตกกังวลก็ลดลงด้วย เรียกว่า สติจะควบคุมให้ครบวงจรทุกแง่มุม

๓.๔ การปรับตัว (Adaptation)

ในปัจจุบันสังคมโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ไม่ว่าจะสังคมท้องถิ่นหรือสังคมเมือง สังคมบ้านหรือวัด การจะสร้างความเข้มแข็งในกระแสโลกาภิวัตน์ได้ องค์กรคณะสงฆ์เองจำเป็นต้องอาศัยการปรับตัวเพื่อเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลพระพุทธศาสนา มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อความเหมาะสมต่อการเผยแผ่ ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์ได้ปรับระดับบุคคลที่มาจากต่างวรรณะให้มีความเสมอภาคกัน ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเชื้อชาติและวรรณะไม่สามารถจะเป็นตัวกำหนดให้คนดีหรือเลวได้ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ชาติหรือตระกูลจะให้เป็นคนดีหรือเลวไม่ได้ แต่คนจะดีหรือเลวเพราะการกระทำต่างหาก”^{๔๐} ทั้งนี้เพื่อคลายความสำคัญทางวรรณะลง ผู้ที่ที่บรรพชาอุปสมบทก่อนก็ได้รับเคารพจากบุคคลผู้บรรพชาอุปสมบททีหลัง เมื่อศาสนิกมาก องค์กรทางศาสนาก็โตขึ้นตามลำดับ ต่อมาหลังพุทธปรินิพพานก็มีการทำสังคายนาขึ้นเพื่อความเรียบร้อยแห่งหมู่ จนนำไปสู่การปรับตัวครั้งใหญ่ขององค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในขณะนั้น โดยมีการกำเนิดนิกายมหายาน โดยเผยแผ่มุ่งให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก่อนแล้วค่อยสอนหลักธรรมในภายหลัง ในขณะที่หินยานมุ่งให้ตนเองบรรลุคุณธรรมก่อนแล้วค่อยนำหลักธรรมไปสู่ประชาชนในภายหลัง ถือเป็นปรับตัวครั้งแรกๆ ของพระพุทธศาสนา และมีการปรับตัวเกิดขึ้นอีกหลายครั้งนับจากนั้น จะเห็นได้จากการทำสังคายนาในครั้งต่อๆ มา และเมื่อพุทธศาสนากระจายไปสู่อาณาจักรใด ก็มีการปรับตัวให้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในอาณาจักรนั้นๆ อยู่ตลอดเวลา

ในขณะเดียวกันจากข้อมูลสันนิษฐานว่า เมื่อพระพุทธศาสนาถูกเผยแผ่มายังดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่ทวารวดีคราวเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔ พระสงฆ์ก็มีบทบาทอย่างมากในการสร้างบรรพตฐานให้แก่สังคม ผู้ปกครองเองก็พยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร ในรูปแบบของการอุปถัมภ์พระสงฆ์โดยการสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ขึ้นมากมาย พระสงฆ์เองก็มีหน้าที่ในการสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม และโลกทัศน์ในแนวทางของพระพุทธศาสนา เพื่อความสงบสุขและผาสุก ดังพุทธภาษิตตอนหนึ่งว่า “พหูชนหิตาย พหูชนสุขาย”^{๔๑}

สำหรับในประเทศไทย เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่น และเผยแผ่คำสอนหลักพุทธธรรมที่มีการปฏิบัติจริงและได้ผลจริงต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อดั้งเดิมจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ทำให้คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ทำให้พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชีวิตและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเมืองการปกครอง โดยผู้ปกครองได้

^{๔๐}

^{๔๑} วินย. ๔/๓๒/๔๐

เลือกเฟ้นเอาหลักธรรมต่างๆที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตเอามาใช้เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง เพื่อความชอบธรรมหรือการมีอำนาจเหนือกลุ่มประชาชนในสังคม ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและอำนาจทางการเมือง ดังจะเห็นจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ไทยเรื่องไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึงสัตว์ในภูมิทั้ง ๓ คือ สวรรค์ มนุษย์ นรก อันเป็นแสดงถึงพระปรีชาสามารถในการนำเอาหลักพุทธธรรมมาอบรมขัดเกลาจิตใจของประชาชนให้เชื่อในเรื่องของบาปบุญประพฤตินำอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม^{๖๒} ในด้านความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากศิลาจารึกที่ว่า

“คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว”^{๖๓}

จากความสำคัญขององค์พระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในทุกด้าน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดพิธีกรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดจนความเรียบร้อยของสังคมตามที่รัฐต้องการ จากอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา จนปัจจุบันยุครัตนโกสินทร์ อิทธิพลชาติตะวันตกเริ่มขยายตัวเข้าสู่ประเทศไทยในรูปแบบของเศรษฐกิจการค้าและการเผยแผ่ศาสนา รวมถึงการขยายอิทธิพลทางการเมืองโดยมีนโยบายแสวงหาผลประโยชน์ทางการล่าอาณานิคมด้วย เมื่อชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยมากขึ้น ก็ได้นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเผยแผ่มีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ทำให้คนไทยมีโอกาสได้ศึกษาวิชาการสมัยใหม่จากหมอสอนศาสนา^{๖๔} ทำให้แนวความคิดของไทยเริ่มเปลี่ยนไป โดยเฉพาะชนชั้นผู้นำที่มีโอกาสรับแนวความคิดจากตะวันตกมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คณะมิชชันนารีเข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งประกอบไปด้วย แพทย์ ครู นักวิทยาศาสตร์ นักหนังสือพิมพ์ และได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และข้าราชการ ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลในการนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม^{๖๕}

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น องค์พระสงฆ์มีการปรับตัวตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอ พุทธธรรมหรือหลักการของพระพุทธศาสนานั้น สามารถปรับและประยุกต์ให้เหมาะสม

^{๖๒} พรพรรณ ธารานูมาศ. วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา. นครหลวง บรรณกิจเทรดดิ้ง. ๒๕๑๕ หน้า ๒๒

^{๖๓} สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ประชุมจารึกภาคที่ ๑.

กรุงเทพฯ ม.ป.ท. ๒๕๒๑ หน้า ๒๐

^{๖๔} นายหนวย (นามแฝง), หมอบลัดเลกับกรุงสยาม, พระนคร : รัชดารมภ์การพิมพ์. ๒๕๐๕ หน้า ๖๓-๖๔

^{๖๕} ส.พลายน้อย (นามแฝง), พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗ หน้า ๘๐-๘๖

กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองได้ โดยไม่ทำให้เกิดการเสียดุลและเอกลักษณ์แต่ประการใด ศาสนาพุทธจึงมีทั้งจุดอ่อนจุดแข็งอยู่ในที่เดียวกันคือการประนีประนอมและसानประโยชน์ เข้ากับ กระแสวัฒนธรรมของลัทธิอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี ศาสนาพุทธไม่มีพุทธบัญญัติในการนับถือสิ่งอื่น เพียงแต่ต้องมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จึงเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพในการนับถือแก่ประชาชน ทั่วไป

สถานการณ์ต่างๆ สังคม ก่อให้เกิดสำนักสงฆ์ และกลุ่มพระสงฆ์ใหม่ๆ เพื่อการปฏิรูปศาสนา พุทธในหลายสำนักซึ่งอาจมีรูปแบบและวิธีการเหมือนกัน คล้ายคลึง แตกต่างกันบ้างในรายละเอียด บลึกย่อย แต่ก็มีวัตถุประสงค์หลักที่เหมือนกันคือพยายามที่จะหาแนวทางปกป้องความอยู่รอดของ สถานบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันพระพุทธศาสนา^{๕๖}

๓.๔.๑ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามเป็นวัดที่เน้นการพัฒนาทุกด้าน ซึ่งพระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล) ประสงค์จะสร้างวัดให้เป็นวัดต้นแบบของวัดสมัยใหม่ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม ตามวิถีพุทธโดยเล็งเห็นถึงความเสื่อมโทรมของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ และเห็นว่าในสังคมปัจจุบัน นี้บุคคลเป็นจำนวนมากละเลยไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ตามที่กล่าว ไว้แล้วในบทที่ ๒ โดยเน้นทั้งวิปัสสนาธุระและคันถธุระ และในขณะเดียวกันการดำเนินกิจการใดๆ ของ วัดต้องสอดคล้องกันกับสังคม องค์กรมหาเถรสมาคม กล่าวคือวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามไม่ปรารถนาจะทำกิจการทางพุทธศาสนาแบบโดดเดี่ยว (Stand-alone)^{๕๗} ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ องค์กรมหาเถรสมาคมด้วย โดยมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน ๖ ด้านให้ครบบริบูรณ์ คือ

1. ด้านการปกครอง มีการอบรมพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติ ธรรมภายในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญและนำหลักธรรมที่สำคัญ เกี่ยวกับการบริหารมาประยุกต์ใช้ เช่น พรหมวิหาร ๔ สาราณียธรรม ๖ และอปปริหาณิ ธรรม ๗ เป็นต้น มาใช้ในการบริหารกิจการของวัด

^{๕๖} คณิ่งนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์. ๒๕๓๒ หน้า ๑๑๕

^{๕๗} พระมหาปราโมทย์ฐิตปาโมชฺโช. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม. เจ้าคณะอำเภอดำเนิน สะดวก. จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕

2. ด้านการศาสนศึกษา มีการส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพุทธศาสนิกชน ได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ด้านปริยัติทั้งแผนกนักธรรม และภาษาบาลี และร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการเปิดหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ เพื่อเปิดการเรียนการสอนหลักสูตร ปริญญาตรีและโท ด้านปฏิบัติ ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติวิปัสสนาตามวิชาธรรมกายอันเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนให้มีโอกาสในการศึกษา และช่วยสงเคราะห์อุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็นช่วยเหลือสังคม โดยยึดหลักว่า วัดช่วยบ้านและโรงเรียน บ้านและโรงเรียนช่วยวัด
4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกรูปแบบเพื่อช่วยกันประกาศพระสัจธรรมอันเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผล แก่พุทธศาสนิกชนทุกวัย เพื่อลดปัญหาของสังคมและเพิ่มสร้างปัญญา โดยใช้กลยุทธ์ในการเผยแผ่และอุบายวิธีในการสกัดกั้นสิ่งที่เป็นสัทธรรมปฏิรูปที่นับวันจะมีมากขึ้นและรุนแรง เพื่อเป็นดำรงอายุบวรพุทธศาสนามั่นคงถาวร
5. ด้านสาธารณูปการ มีจัดระบบการสาธารณูปการ เช่นการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะต่างๆ ให้มีความมั่นคงและเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ และคุ้มค้ำกับปัจจัยที่พุทธศาสนิกชนถวายมา โดยยึดหลักว่า ให้ประหยัดสุดและได้ประโยชน์มากที่สุด และการจัดศาสนสมบัติและศาสนสถานทั้งหมดภายในวัดต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคมและตามพระบรมพุทธานุญาต โดยให้ถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์และยุติธรรม
6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการสงเคราะห์และช่วยเหลือสังคมทั้งด้านวัตถุและด้านธรรมะ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและพัฒนาบุคลากร เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดขึ้นภายในสังคมโดยส่วนรวม

๓.๔.๒ วัดหนองป่าพง

สำนักวัดหนองป่าพงพระสงฆ์สายวิปัสสนาธุระ หรือพระป่า เป็นอีกสำนักหนึ่งที่เป็นต้นแบบของสายวัดป่าที่มีผู้นิยมเลื่อมใสและศรัทธาเป็นจำนวนมาก เริ่มต้นจากพระโพธิญาณเถระ หรือที่รู้จักกันดีว่าหลวงพ่อบุญ ท่านเป็นผู้ใฝ่ธรรมมาก ประจักษ์แจ้งเห็นจริงตามคำสอนของพระพุทธองค์ จึงเริ่มศึกษาธรรมจากสำนักต่างๆ หลายสำนัก **โดยได้ยึดถือคำสอนของพระพุทธองค์ที่เป็นที่ตั้ง** ดังนั้นไม่ว่าจะกิจวัตรอันใดภายในวัด เช่น กวาดวัด จัดที่ดิน ล้างบาตร นั่งสมาธิ ตักน้ำ ทำวัตร สวด

มนต์ เติมนิจกรม ในระหว่างวันพระ^{๔๘} และหลวงพ่อลงมือทำตัวเป็นอย่างโดยถือหลักว่า “สอนด้วยการทำให้ดี ทำเหมือนพูด พูดเหมือนทำ” ดังนั้นศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปจึงเกิดความเลื่อมใสเคารพยำเกรมในปฏิปทาที่หลวงพ่อดำเนินการอยู่ สิ่งที่หลวงพ่อดำเนินก็คือ การทำวิปัสสนา จะทำไม่ได้ ถ้าไม่รักษาศีล ทั้งกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์ และในศีล สมาธิและปัญญา ปัญญาเป็นตัวมาก่อน ศีลจะสมบูรณ์อย่างไรนั้นตั้งที่ปัญญาคิดค้นหาเหตุผล ถ้าปัญญาแก่กล้าการอบรมสมาธิก็จะตั้งมั่น เมื่อสมาธิตั้งมั่นศีลก็สมบูรณ์ เมื่อศีลสมบูรณ์ สมาธิและปัญญาก็แก่กล้า ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นไวพจน์ซึ่งกันและกัน เมื่อศีล สมาธิ ปัญญาแก่กล้า ก็เป็นมรรค มรรคจะบังกิเลส แต่มรรคเป็นเพียงทางที่ไปสู่ปัญญา ฉะนั้น เมื่อทำศีลให้ยิ่ง ปัญญาให้ยิ่ง สมาธิให้ยิ่ง ก็จะเกิดความสงบ อากาโรที่พิจารณาความสงบเรียกว่าปัญญา หรือวิปัสสนาคือความรู้แจ้ง^{๔๙} หลวงพ่อดำเนินการปฏิบัติธรรมชั้นสูง เป็นผู้อยู่เหนือสุขเหนือทุกข์ เหนือดีเหนือชั่ว นอกเหตุเหนือผล รู้แจ้งเห็นจริง ไม่ติดในนิยาย การสร้างโบสถ์หรือกุฏิไม่มีการเรียไร ให้นึกถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญมากกว่าสวยงาม

๓.๔.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

วัดสวนโมกขผลารามเป็นสำนักสายวิปัสสนาธุระ หรือพระป่าการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสวนโมกข์เกิดขึ้นด้วยบริบทที่หลากหลาย รวมทั้งเป็นการปรับเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ

๑. อุดมการณ์ที่มั่นคงภายใต้การเปลี่ยนแปลง หมายถึง แม้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลง แต่แนวทาง อุดมการณ์ทางศาสนาอันจะทำหน้าที่จรจรโลง พุทธธรรม หลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนายังคงอยู่และปรากฏอยู่

๒. เทคโนโลยีกับความเป็นธรรมชาติ หมายถึง การปรับตัวอย่างสำคัญของสวนโมกข์ คือการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำสอน ทั้งในรูปของการพิมพ์ แลบบันทึกลงเสียง และสื่ออื่น ๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อการเข้าถึงของผู้ปฏิบัติและศาสนิก จนทำให้พระพุทธศาสนา ในนามสวนโมกข์เผยแผ่ออกไปในวงกว้าง

๓. สภาพแวดล้อมกับการศึกษาและพัฒนา หมายถึง การปรับตัวของสวนโมกข์ในเรื่องที่สอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติโดยใช้สื่อธรรมชาติ และสิ่งสร้างในการสอน โดยมองไปที่เป้าหมายภายใน ตามอุดมการณ์สูงสุด เมื่อไปจึงเห็นภาพจำหลัก โรงมหรสพทางวิญญูณ ต้นไม้พูดได้ เป็นต้น

^{๔๘} เนสัชชิก หมายถึง องค์แห่งผู้ถืออุตุดงค์โดยการนั่งเป็นวัตร เว้นจากการนอน อยู่ด้วยอิริยาบถ ๓ ประการ ยืน เดิน นั่ง เท่านั้น

^{๔๙} คณิงนิตย จันทรบุตร. เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓๔-๑๓๕

การปรับตัวเหล่านี้เป็นการปรับเพื่อรองรับกับสถานการณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป แต่เป็นการปรับตัวเพื่อตอบรับกับการไม่เปลี่ยนแปลงภายในคือเป็นไปเพื่อการแสวงหาอุดมธรรมภายใน

๓.๔.๔ วันสนามใน

การปรับตัวของวัดสนามใน เป็นการปรับตัวที่เป็นไปเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติและการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ซึ่งจำแนกได้ คือ

๑. การปรับตัวในฐานะสำนักปฏิบัติ หมายถึง วัดสนามในยึดอยู่กับความเป็นสำนักปฏิบัติ นับแต่ต้นจนกระทั่งปัจจุบัน แม้สภาพแวดล้อมทางกายภาพจะเปลี่ยน สภาพแวดล้อมทางสังคม จะเปลี่ยนแต่แนวคิดที่จะยังคงเป็นสำนักปฏิบัติ ยังมีอยู่และดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง

๒. การปรับตัวเรื่องรูปแบบการปฏิบัติ มีผู้ให้คำอธิบายว่าวัดสนามในเป็นวัดสำนักปฏิบัติธรรมแนวประยุกต์ คือประยุกต์วิธีการปฏิบัติด้วยการออกแบบรูปแบบทำปฏิบัติ จำนวน ๑๕ ท่า โดยมีฐานของตัวรู้ คือสติ เป็นเครื่องกำกับ ซึ่งอาจแตกต่างจากสำนักอื่น ๆ ในเรื่องของภาระหนักหนา ภาวนา บริกรรม เป็นต้น

๓. การปรับตัวด้านสถานที่ หมายถึงการออกแบบสำนักปฏิบัติให้เอื้อต่อการปฏิบัติ แม้จะตั้งอยู่ในชุมชนเมืองก็ตาม เช่น กุฏิหลังเล็ก ๆ เน้นที่ความเป็นส่วนตัวเพื่อวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติ ห้องน้ำที่สะอาด เพื่อตอบสนองต่อความเป็นคนเมือง บรรยากาศที่ร่มรื่นแม้จะแวดล้อมไปด้วยอาคารสิ่งสร้างภายนอก นอกจากนี้ผู้ปฏิบัติทุกท่านเป็นส่วนหนึ่งของการเข้ามาเป็นแรงงานอาสาที่มาช่วยเป็นภาระงานที่นอกเหนือจากการปฏิบัติ

๔. การปรับตัวเรื่องเวลา หมายถึง สำนักวัดสนามในมีเวลา “กิจวัตร” ในการปฏิบัติที่แน่นอน แต่การที่ชาวพุทธ ผู้จะสนใจจะมาปฏิบัติ อยากปฏิบัติเวลาไหน จำนวนวันเท่าไร ไม่ถูกกำหนดเป็นเกณฑ์ เป็นการออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีของเมือง ที่รีบเร่ง ลัดสั้น สุดแต่ผู้ปฏิบัติ จะมากวันน้อยวันตามกำลังศรัทธาของผู้ปฏิบัติ อาจมาเรียนรู้วิธีการปฏิบัติแล้วนำไปปฏิบัติที่บ้านก็ได้^{๕๐} แต่ยังคงแนวคิดในเรื่องการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ด้วยหลักเคลื่อนไหวอย่างมีสติ

ดังนั้นสภาพของการปรับตัวในแนวทางการบริหารจัดการภายในของวัดสนามใน เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขบริบทภายนอกมาเป็นสิ่งเร้าให้เกิดการปรับและเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

^{๕๐} สัมภาษณ์ เสฐณัฐ กิจลือเกียรติ, อายุ ๓๖ ปี และวิรัตน์ โรจนนันทพงษ์ อายุ ๕๒ ปี, เมื่อ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๕, ที่วัดสนามใน จ.นนทบุรี, ให้ข้อมูลว่า จะมาเมื่อพร้อมหรือมีเวลา รวมทั้งเมื่ออยู่ที่บ้านก็ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง.

๓.๔.๕ วัดพระธรรมกาย

จากการศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกายนั้น พบว่า ความท้าทายของโลกยุคใหม่ที่หมุนไปอย่างรวดเร็ว เป็นโลกแห่งวิทยาการและความก้าวหน้าทางวัตถุที่เน้นการแข่งขัน เป็นโลกที่ต้องเผชิญกับปัญหาและความท้าทายใหม่ๆ ทุกนาที่ เป็นโลกที่ต้องการผลพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรม มุ่งเน้นความเป็นวิทยาศาสตร์และพร้อมกันก็ปฏิเสธพุทธศาสตร์มากขึ้น ฯลฯ ความท้าทายเหล่านี้ไม่เพียงแต่วัดพระธรรมกายเท่านั้นที่ต้องเผชิญ หากแต่วัดในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและในโลกทุกแห่งต้องเผชิญไปพร้อมกัน ในกรณีนี้ ทำให้ภาพของการปรับตัวให้แข็งแกร่งและพร้อมรับกับสถานการณ์จึงควรเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในวัดพุทธศาสนาเถรวาทมากขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัดแต่ละวัดจะต้องพยายามปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่ความแตกต่างของแนวคิด กระบวนการ วิธีการที่ใช้นั้นเอง ที่จะมีส่วนอย่างยิ่งที่จะทำให้ผลสัมฤทธิ์นั้นปรากฏออกมาแตกต่างกัน

สิ่งที่แตกต่างกัน ในการปรับตัวระหว่างวัดพระธรรมกายกับวัดในพระพุทธศาสนาแบบประเพณีทั่วไปนั้น ได้แก่ ระบบการจัดการ เพราะระบบการจัดการนี้เองที่ทำให้วัดพระธรรมกายมีความพร้อมมากขึ้นทั้งในด้านการเตรียมบุคลากร การศึกษารวบรวมหลักธรรมและนำไปเชื่อมโยงกับกระบวนการในการเผยแผ่ การพัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้ในการสนับสนุนการเผยแผ่ ตลอดจนการปฏิรูปแนวคิดหลักการและรูปแบบการเผยแผ่ให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สามารถรองรับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจจากหลายๆ ศาสนาให้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ฯลฯ กระบวนการปรับตัวเช่นนี้แม้จะทำให้เกิดความแตกต่างไปจากวัดในพระพุทธศาสนาแบบประเพณีอื่นๆ มากขึ้น แต่เมื่อนำมาซึ่งน้ำหนักกันแล้วก็จะเห็นได้ว่า ผลสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า น่าจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีจำนวนคนที่เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น มีคนดีที่โลกต้องการเพิ่มขึ้นนั้นก็เป็นสิ่งที่คุ้มค่าควรแก่การดำเนินการ

โดยสรุปแล้ว หัวใจของกระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกายนั้นอยู่ที่เป้าหมายสำคัญ ๓ ประการที่กล่าวมาแล้วคือ “การสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดี”

การสร้างวัดให้เป็นวัด ได้แก่ การทำให้วัดเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม ฟีกัดขัดเกลากุศล เป็นสถานที่สำหรับพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปสามารถศึกษาหาความรู้เรื่องของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ถ่องแท้ และเป็นสถานที่ให้แบบแผนที่ดีในการดำเนินชีวิต

การสร้างพระให้เป็นพระ ได้แก่ ให้วัดเป็นสถานที่สร้างและฝึกอบรมพระภิกษุที่สมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ครบถ้วน เป็นครูที่ดีของพุทธศาสนิกชน และของสังคม เป็นต้นแบบในการสั่งสอนอบรมสมาชิกของสังคมให้รู้จักเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตได้

การสร้างคนให้เป็นคนดี ได้แก่ การมุ่งให้วัดเป็นสถานที่สร้างคนที่มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นคนดีของสังคม มีความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนาและรู้จักการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ได้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน รวมทั้งเป็นผู้มีเป้าหมายที่ชัดเจนแจ่มแจ้งในการทำความดี ให้รู้จักการปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบที่ดีของเพื่อนมนุษย์และสังคมได้

หัวใจของกระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งสามประการนี้ มีความสำคัญอย่างสูงต่อการขับเคลื่อนทั้งกิจวัตรและกิจกรรมทั้งหมดของวัดพระธรรมกาย ทำให้วัดพระธรรมกายไม่ติดอยู่เพียงในกรอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเดิมๆ ที่เคยตกทอดกันมาตั้งแต่โบราณอีกต่อไป การสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดีนั้นกลายเป็นทั้งเป้าหมายและส่วนหนึ่งของกระบวนการในการเผยแผ่ฯ ไปด้วย ความเป็นระบบระเบียบของวัดในมิติต่างๆ เช่น การแบ่งอาณาเขตของวัดให้เป็นสัดส่วนเด็ดขาด การมีกฎเกณฑ์ปฏิบัติสำหรับทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาและสาธุชนที่เด่นชัด การมุ่งสาระไปที่ชุดของหลักธรรมที่นำมาเชื่อมโยงกันและนำมาใช้จริงอย่างเป็นระบบ รวมทั้งการมีกิจวัตรกิจกรรมที่เป็นทั้งการ “รับบุญ” และฝึกหัดขัดเกลาทั้งพระและศาสนิกไปพร้อมๆ กันกลายเป็น “จุดขาย” ที่สำคัญของการเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายอย่างเด่นชัด ซึ่งในด้านหนึ่งแม้จะถูกโต้แย้งจากสังคมบ้าง แต่ก็ได้กลับคืนมาอย่างคุ้มค่ากับการเป็น “แม่เหล็กขนาดใหญ่” ให้พุทธศาสนิกชนและสังคมโดยทั่วไปหันมาให้ความสนใจ ซึ่งท้ายที่สุดความสนใจเหล่านี้ได้เปลี่ยนมาเป็นการเข้ามาเปิดใจศึกษา วิเคราะห์และยอมรับได้ในเวลาต่อมา

ดังนั้น วัดพระธรรมกายจึงมิได้เผชิญกับโลกยุคใหม่อย่างตั้งรับ ตรงกันข้าม วัดได้พยายามรุกเข้าไปในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและวิทยาการอย่างต่อเนื่อง ด้วยท่าทีเช่นนี้ วัดจึงได้โอกาสในการเผชิญกับบทเรียนและความรู้ใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา โจทย์หลัก ๓ ประการคือ การสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดี นั้นถูกนำติดไปพร้อมกับการรุกคืบหน้า เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่เสมอ แม้ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก

อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ วัดพระธรรมกายได้แสดงตนว่า “เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับโลก” ด้วยการเสนอวาทกรรมในลักษณะว่า “โลกทั้งผองพี่น้องกัน” อาทิ วาทกรรมที่ว่า “ธรรมกายคือเป้าหมายชีวิต” “เราเกิดมาสร้างบารมี” อันหมายถึงว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใด เกิดมาเป็นคนชาติใด ภาษาใดก็ตาม ต่างก็มีหน้าที่อย่างเดียวกัน คือ หน้าที่ในการสร้างบารมีหรือสั่งสมคุณความดีให้มากจนกลั่นตัวเป็นบารมี และหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าถึงพระธรรมกาย โดยที่

ธรรมกายนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องรู้วิธีการเข้าถึง ด้วยการปฏิบัติ ธรรมตามแนววิชาธรรมกาย เมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้ว ชีวิตก็จะพบกับความสุข สมปรารถนา รู้สึกอิ่ม เต็มและไม่ต้องการสิ่งอื่นใดที่เหนือกว่านี้อีก และการที่มนุษย์แต่ละคนเข้าถึงธรรมกายได้ ย่อมส่งผลให้ โลกเกิดสันติภาพที่แท้จริงขึ้นได้เอง โดยไม่ต้องไปแสวงหาสันติภาพด้วยวิธีการอื่นใดอีก โดยในการเผยแผ่แนวความคิดหลักข้างต้นดังกล่าว วัดพระธรรมกายก็ได้มุ่งเผยแผ่อย่างพลิกแผ่นดิน หากแต่ใช้วิธี สอดแทรกแนวคิดนี้ผ่านกิจกรรมการเผยแผ่พุทธศาสนาหลากหลายรูปแบบ ขณะเดียวกัน ก็ขยาย กิจกรรมการพัฒนาจำนวนมากเพิ่มขึ้นด้วย ในยุคหลังๆ นี้ วัดพระธรรมกายยังได้เปิดหลักสูตรการ อบรมสมาธิ “ตามแนววิชาธรรมกาย” ในกลุ่มชาวต่างประเทศเป็นระยะ พร้อมทั้งได้พยายาม นำเสนอให้เห็นถึงผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของสมาชิกชาวต่างประเทศให้ทราบ ผ่านรายการ โรงเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยาอยู่เสมอ หรือแม้แต่การประพันธ์เพลงหลายเพลง ที่สื่อความหมายว่า ไม่ว่าจะมนุษย์ชาติใดภาษาใด หรือแม้กระทั่งศาสนาใด ความเชื่อใด หากเปิดใจที่ใจศึกษาเรียนรู้และ ปฏิบัติธรรมแล้ว จะสามารถ “เข้าถึงพระธรรมกายภายใน” ได้เช่นเดียวกัน การนำเสนอแนวคิด ดังกล่าวออกสู่สังคมกว้างเท่ากับบอกว่า วัดพระธรรมกายกำลังนำเสนอ “วิธีการดับทุกข์” เพิ่มขึ้น อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งหากนำเอากรณีตัวอย่างของวัดพระธรรมกายมาศึกษาให้ถ่องแท้และเลือกมาปรับ ใช้โดยไม่รังเกียจเดียดฉันท์แล้ว ก็อาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ไม่น้อย โดยเฉพาะในสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงต้องขยายมาสู่สื่อมวลชนเพื่อตอบสนอง ความต้องการของผู้คนในสังคมให้มากที่สุด โดยที่ลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อมวลชน นั้นมีปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ (คอลัมน์ธรรมะในหนังสือพิมพ์รายวันฉบับต่างๆ) นิตยสาร และวารสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ การจัดตั้งคลื่นวิทยุเพื่อ พระพุทธศาสนา การแทรกรายการธรรมะคั่นระหว่างรายการทั่วไป ฯลฯ การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตและ วัสดุมีเดียร่วมในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๓.๔.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

ปัญหาสำคัญในโลกนี้คือ ความทุกข์ใจ トラบใดที่มนุษย์ยังมีความทุกข์ใจ วิปัสสนา-ก็ยังมี ความจำเป็นมาก ปัญหาเกิดเพราะการเอาใจไปผูกพัน เรียกว่า อุปาทาน เป็นกิเลสสร้างภพชาติ ถ้าจิต ภาวนาจนเกิดปัญญา ภพชาติก็ดับ ต้องปฏิบัติให้ถึงที่กิเลสดับ ภพชาติจึงดับ トラบนั้น ความทุกข์ใจ และปัญหาทั้งปวงในชีวิตจึงจะดับ

ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์และกิตติศัพท์ของวัดมหาธาตุ จึงเป็นภาพของการสอนวิปัสสนา กรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน แบบพอง-ยุบ ซึ่งถือได้ว่า หากบุคคลใดได้มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

จนเข้าถึงความสุขที่แท้จริง นั้นย่อมเป็นการสร้างคนดีคืนสู่สังคม ด้วยความสมัครใจของผู้เข้าฝึกอบรมเอง เมื่อบุคคลเหล่านี้ คืนสู่สังคม เขาย่อมเป็นต้นแบบที่ดีแก่สังคม

ผู้มาปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๑ วัน ๓ วันหรือ ๗ วัน เขาได้อรรถความรู้ที่ชัดเจนก็คือสติ ซึ่งจะทำให้เขาคิด พูด ทำ แต่ในสิ่งที่ควร ชีวิต การงาน ครอบครัวคนรอบข้างเขาก็ดีขึ้น จากการติดตามผล จากคนที่กลับมาปฏิบัติ พบว่า ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความอดทน ความเมตตา กรุณา เห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น เช่น ไม่มโหรีร้ายเหมือนเมื่อก่อน เมื่อเทียบกับเมื่อก่อนมาปฏิบัติ จากคนที่มโหรีง่าย มาปฏิบัติธรรม ผลจากการปฏิบัติก็สามารถกล่อมเกล่าจิตใจของเขาให้เย็นลง

ด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของหลวงพ่อดมเด็จพระพุฒาจารย์ เพื่อที่จะรักษารูปแบบและวิธีปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน จึงได้นำไปผูกไว้กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังที่พระมหาบุญเลิศ ย่อนระลึกอดีตให้ฟังว่า

ติ๊กมหาจุฬา ปัจจุบัน ที่เราใช้ในการเรียนการสอนนั้น เราได้รับจากสมเด็จพระพุฒาจารย์ อาจ อาสภมหาเถระ ปณิธานของท่านก็คือ ท่านต้องการให้เราชาวมหาจุฬา ศึกษาวิชาชั้นสูงและพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูงก็คือ วิชาวิปัสสนา ท่านจึงยกอาคารหลังนั้นให้เลย ซึ่งในการศึกษา วิปัสสนากรรมฐานใน ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้อาราธนาพระวิปัสสนาจารย์จากพม่ามา คือ หลวงพ่อ ดร.ภททันตะ อาสภมหาเถระ ผู้เป็นที่เลื่อง-ตุแล-สอบอารมณ์ท่านเจ้าคุณโชดกที่ไปฝึกปฏิบัติกรรมฐานที่นั่น จนปี ๒๕๕๓ ท่านก็มรณภาพ ที่รพ.ศิริราช เรื่องแนวการปฏิบัติ เราก็อาศัยรูปแบบที่หลวงพ่อกัททันตะวางไว้ ที่เรียกฟอง-ยุบ ก็คือ การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ต่อมา เกิดหลักสูตรให้ผู้ที่เข้ามาเรียนต้องได้ วิชาวิปัสสนาไป จึงกำหนดให้นิสิตปริญญาโท ต้องเข้าปฏิบัติ ๓๐ วัน ปริญญาเอก ต้องปฏิบัติ ๔๕ วัน ถ้าไม่ปฏิบัติ ก็ถือว่า ยังไม่จบหลักสูตร โดยรูปแบบการปฏิบัติ เราไม่ได้มีเฉพาะการไปปฏิบัติในสถานที่ที่จัดให้เท่านั้น แต่ต้องมีการเรียนการสอนภาคทฤษฎีเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ ในชื่อวิชาว่า วิชากรรมฐาน ซึ่งกำหนดสังเขปรายวิชา วัตถุประสงค์ว่า ต้องสอนอะไรบ้าง รวมทั้งการประเมินผลไว้อย่างชัดเจน แต่เวลาเรียนน้อย โดยก่อนนำเข้าสู่ภาคทฤษฎี จะให้ปฏิบัติก่อน มีรูปแบบในการปฏิบัติ ๓ รูปแบบก็คือ เดินจงกรมก่อน ตามแบบที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ อิริยาบถปรนพระ ในอิริยาบถเดินก็จะได้จากการเดินจงกรม ส่วนในอิริยาบถนั่ง ก็จะละเอียดเข้าไปอีกชนิดหนึ่ง คือต้องเข้าไปอาศัยรูปกาย ที่เรียกว่า วาโยโผฏฐัพพรูป คืออาการฟองยุบของท้อง ซึ่งเป็นอารมณ์ละเอียด ตรงนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ สำหรับคนไทย ไม่ใช่เฉพาะพม่าเท่านั้น เพราะหลายท่านที่มาปฏิบัติ กำหนดฟองยุบ ค่อนข้างจะทำได้ยาก จึงเป็นอุปสรรค เพราะว่า กรรมฐานดั้งเดิมของคนไทยเรา ก็มีพุทธโธหรือไม้ก่ หายใจเข้า หายใจออก ครั้นเรามาฝึกในแนวของการใช้วิธีกำหนดที่ฐานของกาย คือ ฟองยุบนี้ จึงทำให้เกิดเป็นอุปสรรคสำหรับบางท่าน บางคน ด้วยรู้สึกว่าจะไม่สงบ ไม่สามารถทำให้จิตที่เคยคิดฟุ้งซ่านสงบลงได้ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของผู้มาปฏิบัติ นั้น เพียงต้องการให้จิตสงบ ครั้นมาปฏิบัติ

กำหนดพองยุบไม่ได้ มันเลยฟุ้งซ่าน กำหนดอย่างไรก็ไม่ถูก พอกำหนดปั๊บ ก็จะติดไปทางลมหายใจ เป็นพุทโธ ไปหมด โดยเฉพาะนิสิตเราเป็นจำนวนมากและเวลาที่ไปปฏิบัติ บางทีเขาก็ไม่ยอมใช้วิธี กำหนดพองยุบ เพราะกำหนดแล้วไม่มีความสุข เขาก็จะกลับไปใช้วิธีเก่า สบาย นิ่งเงียบ จึงเป็น ปรากฏการณ์ใหม่ ที่ในเวลาสอน ต้องเน้นอิริยาบถย่อย ในการกำหนดด้วยการใช้หนอ ในเบื้องต้นต้อง ฟูพื้นฐานให้เขาเข้าใจในเรื่องของพองยุบให้ได้ เพราะถ้ากำหนดได้ จะทำให้เขามั่นใจ สามารถเปลี่ยน แนวคิดได้ แต่ถ้าเขายังต้องกำหนด พุทโธๆ เหมือนเดิม เขาก็จะไม่ได้ของใหม่

หลวงพ่อกัณฑ์ท่านให้แนวคิดที่ว่า ธรรมชาติจิตของคนเรามันไม่นิ่ง มันต้องคิดอยู่แล้ว ฉะนั้น เวลาที่เราจะมาฝึกจิตนี้ ก็เป็นธรรมชาติที่จิตจะคิดไปโน่นไปนี่ ด้วยเหตุที่จิตคิดไปโน่นไปนี่ ก็ จะเป็นอารมณ์ที่ชัดเจน ทำให้เรารู้ว่า เราคิด เราฟุ้งซ่าน หรือเรา... เหล่านี้ ล้วนเป็นอารมณ์ของ วิปัสสนา เพราะฉะนั้น ความรู้เดิม ความเข้าใจเดิมที่เราคิดว่า เวลาที่เราคิด เราฟุ้งซ่าน หรือเวลาเรา ปวด อะไรก็แล้วแต่ เรามักจะคิดว่า ไม่ดี ไม่ถูก เวลาปวดที่ก็รีบเปลี่ยนอิริยาบถ ไม่อยากกำหนด ด้วย คิดว่าไม่ถูกวิธี แต่ หลวงพ่อท่านบอกว่า นั่นแหละ คืออารมณ์กรรมฐาน คือวิปัสสนาปรากฏ ฉะนั้น เวลา กำหนดพองยุบ จึงไม่ใช่ได้ฐานของกายเพียงอย่างเดียว แต่เวลาเรานิ่งกำหนด เราก็คจะได้ทั้ง เวทนา ทั้งจิต ทั้งธรรมด้วย เพราะฐานอื่นๆ ก็จะมาปรากฏพร้อมกัน ฉะนั้น จุดแข็งของพองยุบก็คือ ไม่ต้องการให้สงบเป็นสมาธิแบบแน่น วิธีการของหลวงพ่อ ท่านจึงใช้ วิปัสสนายานิก คือ มุ่งเน้นที่จะ ให้เรารู้ทุกเรื่อง ทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้น แต่ว่ามีฐานของกาย เวลา กำหนดพองยุบ เหมือนกายนี้เป็นบ้าน เป็นที่พักของเรา พออารมณ์อะไรเข้ามากระทบหรือแทรกเข้ามา พองยุบก็จะหลุดทันที หลุดแล้ว อารมณ์ใหม่ที่แทรกเข้ามามันชัดกว่า ก็กำหนดอารมณ์ใหม่ที่มันเกิดขึ้น ไม่ว่าจะฟุ้งซ่าน ปวด เจ็บ หรือ มีความสุขสงบ อะไรก็แล้วแต่ เราก็สามารถกำหนดอารมณ์ใหม่ได้ ที่นี้เราก็จะรู้หมดเลยว่า ในตัวของ เรามีอะไรบ้าง ไม่ว่าจะกาย เวทนา จิตและธรรม มันสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเกิดขึ้น เป็นปฏิจกสมุปปาท นี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อนที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติสนใจที่จะมาปฏิบัติ

แนวโน้มในอนาคตก็คือ การสอนแบบผสมผสาน อย่างเช่น อาจารย์แต่ละท่านก็มีเทคนิค ออกมาต่างกัน นี่เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของคนไทยนั้น คู่กันกับ สมถกรรมฐานอยู่แล้ว อย่างเช่น หลวงพ่อจรัญ ท่านเป็นศิษย์ของหลวงพ่อกุญชร โดยตรง ท่านใช้วิธีกำหนดลมหายใจเข้า พองหนอ ลมหายใจออก ยุบหนอ คือ เอลมหายใจกับพอง ยุบมาประสานกัน แบบให้เข้ากันได้กับลมหายใจ แต่ว่า เวลาที่คนปฏิบัติแนวหลวงพ่อกุญชร ก็จะเกิด ภาวะทางกาย ซึ่งเห็นได้ชัด อย่างนิสิตของเราที่ปฏิบัติอยู่ที่พุทธมณฑล บางรูปก็จะนั่งตัวแข็ง หรือไม่ บางรูปนั่งแล้ว ลมหายใจก็จะแสดงปฏิกิริยารุนแรง ปูดปาดๆ ออกมา เพราะไปกำหนดลมหายใจผสม กับพองยุบ ซึ่งเป็นสมถะ พอเป็นสมถะ เลยขาดสติ เวลาจะออกก็ออกไม่ได้ นี่ก็เป็นปรากฏการณ์ใหม่ ที่ทำให้เราต้องมีการส่ง-สอบอารมณ์ เพราะฉะนั้น พอเรามีรูปแบบการปฏิบัติในอิริยาบถเดินจงกรม แล้วก็ต้องสลับกับนั่ง ไม่ใช่ว่าจะไปนั่งอย่างเดียว ฉะนั้น ต้องมีการเดินสลับกับนั่งให้เท่าๆ กัน ที่

สำคัญก็คือ การปฏิบัติในรูปแบบของอิริยาบถย่อย ก็จะมีการกำหนดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย รวมไปถึงถึงทางใจ ในการนึกคิดอะไรต่างๆ ต้องกำหนดทุกอย่าง เข้าห้องน้ำ ตีมน้ำ จะคู้ จะเหยียด จะก้ม จะเงย... นี่คือรูปแบบในการกำหนด ที่นี้ ในรูปแบบ ๓ อย่างคือ หนึ่งเดินจงกรม สองนั่งกรรมฐานและสมาธิ สามกำหนดอิริยาบถย่อย นี่คือรูปแบบ แต่ว่าจะต้องการเชื่อมโยงให้รูปแบบทั้ง ๓ ประการนี้สมบูรณ์ ก็คือ การส่ง-สอบอารมณ์ ซึ่งสายอื่นๆ จะไม่มีการส่ง-สอบอารมณ์ นี่จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับวิปัสสนากรรมฐาน

หลวงพ่อกัณฑ์ท่านจะเน้นเรื่องการสอบอารมณ์ เพื่อเป็นการปรับอินทรีย์ ๕ ให้กับผู้ปฏิบัติ ปรับศรัทธา ปรับวิริยะ ปรับสติ ปรับสมาธิและปรับปัญญา คนไหนที่มีศรัทธาอยู่แล้ว มาปฏิบัติ... ฟังศรัทธา ครูบาอาจารย์หรือได้ฟังธรรมะอะไร ก็จะไปหมด ก็จะปฏิบัติด้วยความไม่มีปัญญา เพราะฉะนั้น ในเรื่องของศรัทธา นี้ จะต้องให้เขาเข้าสู่การปฏิบัติด้วยการสัมผัส ทั้งการเดินจงกรม การนั่ง ที่เขาเรียกว่า เป็นภavanaศรัทธา คือ ไม่ได้เป็นความเลื่อมใส ความเชื่อ ความเข้าใจที่... เพียงได้ยินได้อ่าน ได้ศึกษาเท่านั้น แต่เป็นศรัทธาที่เกิดจากการปฏิบัติ เวลาที่เขาพบกับสภาวะใดสภาวะหนึ่ง ซึ่งมาเกิดขึ้นสำหรับเขา เขาก็รู้ว่ามันเกิดและเป็นอย่างนี้ๆ เช่น เวลาเกิดปิติขึ้นมา จิตใจก็...โอ...เป็นอย่างนี้เอง อาการของปิติ เกิดสมาธิขึ้น ก็..โอ...เป็นอย่างนี้ นี่เป็นอาการของสมาธิ เขาเรียกว่า จะเกิดศรัทธาที่เรียกว่า ภavanaศรัทธา ที่นี้ อีกตัวหนึ่งที่จะมาเชื่อมกับศรัทธา ก็คือ ปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่ไม่ใช่เข้าไปรู้จำ หรือเป็นฐานให้สามารถคิดประดิษฐ์เครื่องบินได้..ไม่ใช่ แต่เป็นปัญญาในการเห็นพระไตรลักษณ์ คือ เห็นการเกิดดับของรูปนามนั่นเอง เห็นการเกิดขึ้น หรือบางครั้งอาจจะตั้งอยู่ แล้วก็ดับไปของแต่ละอารมณ์ เช่น กำหนด ฟองหนอ ยุบหนอไม่ได้ ก็เกิดความไม่พอใจขึ้น นั่นแหละ อารมณ์ใหม่เกิดขึ้น อารมณ์เก่าคือฟองยุบมันดับไป ก็ไปกำหนดอารมณ์ใหม่ คือ อาการของความไม่พอใจ จิตมีโทษ ก็รู้ว่าจิตมีโทษ ก็ไปกำหนดที่ฐานของจิตว่า โกรธหนอๆ ๆ ก็จะเห็นพระไตรลักษณ์ในทุกอารมณ์ ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ไม่ว่าจะปวด จะสุข สงบ หรืออะไรอย่างนี้เสมอเหมือนกันหมด ปัญญาตัวนี้ก็จะไปช่วยควบคู่กับศรัทธา ที่นี้ ตัววิริยะนี้ ที่ค่อนข้างจะเป็นรูปธรรมก็คือ จะได้จากการเดินจงกรม ฉะนั้น การเดินจงกรมนี้จะได้รับความเพียรเยอะที่สุด เพราะว่า มันได้เคลื่อนไหว ซึ่งมันสอดคล้องกับจิตของคนเราที่นึกคิด รับรู้อารมณ์อะไรๆ อยู่แล้ว ฉะนั้น หลายคนบอกว่า เวลาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ รูปแบบที่เขาชอบมากที่สุดก็คือ การเดินจงกรม เพราะมันได้เคลื่อนไหว และก็ชอบเดินมากๆ แต่ว่า การเดินมากๆ ใช่ว่าจะดี เพราะจะทำให้ฟุ้ง เดินมากฟุ้งมาก จิตไม่สามารถจะจับอารมณ์อะไรได้ เพราะฉะนั้น เวลาเดินจงกรมนี้ หลวงพ่อกัณฑ์ท่านจึงบอกว่า เดิน ๓๐ เวลานั้นนี่ จะเป็นตัวอินทรีย์ที่จะทำให้ได้สมาธิ สมาธิคือความสงบ ฉะนั้น ถ้าเดินจงกรม ๓๐ ก็ให้นั่ง ๓๐ ให้พอๆ กันเท่ากัน ที่นี้ก็จะได้ทั้งวิริยะกับสมาธิ คือ ท่านแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนในการปฏิบัติระหว่างวิริยะกับสมาธิ คือ ถ้าเดินจงกรมนี้จะได้วิริยะ ๓ ส่วน ได้สมาธิแค่ ๑ ส่วน เวลานั้นสมาธิหรือนั่งกรรมฐานนี้ ก็จะได้ตัวสมาธิถึง ๓ ส่วน ได้วิริยะแค่ ๑ ส่วน จึงเอาสัดส่วนตรงนี้ มาใช้ในการปรับอินทรีย์ ยกเว้น ใน

รายละเอียดว่า บางคนเวลาเดินจงกรมแล้วมันสงบมากๆ นี่ก็ต้องเดินนานๆ อาจให้เดิน ๑ ชั่วโมง แต่เวลาไปนั่ง ต้องนั่งน้อย เพราะเขามีสมาธิ มีจิตสงบอยู่แล้ว นั่งแค่ ๓๐ หรือครึ่งหนึ่งของการเดินจงกรม แต่ถ้าบางคนจิตฟุ้งซ่าน คิดถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ จิตไม่อาจสงบได้ อย่างนี้ ต้องให้นั่งนานๆ อาจจะเป็น ๑ ชั่วโมง เดินแค่ ๓๐ ก็ตรงกันข้าม ซึ่งนี่ก็คือการปรับอินทรีย์ คือ วิริยะกับสมาธิ บางคนอาจจะให้เดินกับนั่งเท่าๆ กัน ตัวที่สำคัญที่สุดคือ ตัวสติ สติ มีมากเท่าไรยิ่งดี ไม่ว่าจะเดินก็ดี นั่งก็ดี หรือกำหนดอิริยาบถย่อยก็แล้วแต่ จะต้องมีสติเป็นแม่ เพราะสติเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก สติอยู่ตรงไหน คุณธรรมทุกตัว ไม่ว่าจะวิริยะ สติ สมาธิ ศรัทธา ปัญญา ก็จะกลายเป็นธรรมที่ถูกทาง

ส่วนรูปแบบในด้านการประชาสัมพันธ์นั้น ในเบื้องต้นก็จะมี web site มีแผ่นพับ มีสถานีวิทยุ ปัจจุบัน ก็จะมีโทรทัศน์ ก็เท่ากับว่า เรามีการใช้สื่อ ไม่ว่าจะจะเป็น social network, multimedia หลากๆ ช่องทาง ผลการตอบรับจากการออกโทรทัศน์ ก็มีคนสนใจโทรศัพท์มาสอบถาม และตามมาปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น ขณะนี้ก็ได้แต่ตั้งรับ ยังไม่ต้องการรุกมากนัก เพราะบุคลากรยังไม่พร้อม ที่จะรองรับคนที่แห่มาจำนวนมากๆ ด้วยความจำกัดด้านบุคลากรที่ต้องทำงานอย่างไม่มีวันหยุด ขณะที่ผู้สนใจเวียนกันมาปฏิบัติอย่างไม่ขาดสาย ในช่วงนี้ จึงคิดว่า ต้องวางแผนการตั้งรับให้ดีที่สุด บุคลากรที่มีจำกัดนั้น ก็ยังมีการแบ่งงานและความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน เช่น พระภิกษุก็จะรับผิดชอบด้านการเทศน์สอน ฝ่ายต่างประเทศก็ดูแลคนมาติดต่อ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายลงทะเบียน ให้คำแนะนำ ฝ่ายโรงครัว ซึ่งต้องจัดเตรียม เก็บล้างทำความสะอาด ในส่วนของการปฏิบัติ ก็ต้องมีพี่เลี้ยง เป็นอุบาสิกา คอยดูแลให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ปฏิบัติ เช่น คนนั่งหลับ พี่เลี้ยงก็จะเข้าไปเตือน

๓.๕ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human resource Development)

ในปัจจุบันองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ แม้กระทั่งองค์กรทางศาสนาทุกศาสนา ต้องพึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อยู่มาก เพราะงานด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเป็นงานที่สำคัญต่อการอำนวยความสะดวกให้มนุษย์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากกว่าแต่ก่อน เราจะพบว่า องค์กรเกิดขึ้นและมีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกหนทุกแห่ง เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนความพยายามของกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญ รวมทั้งประสบการณ์ในวิชาชีพนั้น ๆ แล้วรวมตัวกันขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งบุคคลคนเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จได้โดยลำพัง และองค์กรจะมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดจะประสบผลสำเร็จ หรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรแต่ละองค์กรอาจแนวคิด และมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น องค์กรด้านธุรกิจ ส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อผลกำไร อันสืบเนื่องมาจากได้รับอิทธิพล

จากระบบทุนนิยม เป็นต้น แม้ทัศนคติในการพัฒนามนุษย์ก็เช่นกัน ประเด็นสำคัญมองจากฐานของอะไร อย่างฐานของนักเศรษฐศาสตร์ นักกฎหมาย นักพัฒนาชุมชน นักวิทยาศาสตร์ นักการศึกษา นักสังคมศาสตร์ แม้แต่นักสังคมศาสตร์จากสาขาย่อยต่างกันก็อาจมีมุมมองที่แตกต่างกัน คำว่าต่างในที่นี้หมายถึงวิธีการและข้อปลีกย่อยที่แตกต่างกัน แต่โดยหลักการแล้วไม่น่าจะแตกต่างกันเท่าใดนัก

การพัฒนาทรัพยากรตามแนวทางพุทธศาสนานั้นตรงข้ามกับองค์กรด้านอื่นๆ เพราะเน้นที่การลดกิเลสตัณหา ในขณะที่องค์กรอื่นๆ แนวคิดอาจส่งเสริมให้มีกิเลสตัณหามากขึ้น พุทธศาสนาสอนให้ลดกิเลสตัณหาเพราะมุ่งให้ทำประโยชน์ให้ตนเอง และทำประโยชน์ให้คนอื่น ไม่ให้เห็นแก่ตัว เมื่อพุทธศาสนาสอนให้ละกิเลสตัณหาหรืออย่างน้อยก็ต้องลดกิเลสตัณหาให้เหลือ น้อยลงๆ จะได้ทำดีมากขึ้น ลดการทำร้ายเบียดเบียนคนอื่นลง ปรัชญาของพุทธศาสนาจึงไม่ค่อยถูกใจมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา^{๕๑}

การละกิเลสเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา คือ นิพพานความสุขอันเกิดจากการดับทุกข์ คือ การละกิเลสได้นับเป็นปรัชญาของเป้าหมาย แต่การจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างไรนั้นก็ เป็นปรัชญาหรืออุดมการณ์อีกอย่างหนึ่งคือเป็นปรัชญาของวิธีการหรือแนวทางให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งพุทธศาสนามีปรัชญาให้ยึดถือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) โดยดำเนินตามมรรคแปดเป็นการแปลงปรัชญาหรืออุดมการณ์ออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้จริง โดยเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรเชิงพุทธในระดับโลกก็ยสุ^{๕๒} และระดับโลกุตรส^{๕๓}

ในขณะองค์กรต่างๆ ของพระพุทธศาสนาก็ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของพระพุทธองค์ กล่าวคือ

๓.๕.๑ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อดุสิตใช้วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วย ๒ หลักการใหญ่ๆ คือ ๑) ปรียัติ ๒) หลักการปฏิบัติ การฝึกภาวนา เพราะเล็งเห็นว่ามิคุณค่ามหาศาล ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ และมนุษยชาติ เพราะเป็นหนทางเดียวเท่านั้น ไม่มีทางอื่น ที่จะให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทั้งหมดได้อย่างถาวร แม้ยังไม่สามารถทำตนให้หมดทุกข์ได้ในชาตินี้ ก็ยังมีอานิสงส์ มีประโยชน์นานับการแก่ผู้เพียรปฏิบัติด้วยความสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อ เช่น นอกจากจะช่วยลดความเครียดแล้ว ผู้

^{๕๑} วชิร ทองประทุม, ดร., รศ. การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๔๙)

^{๕๒} โลกียสุข หมายถึง ความสุขอย่างโลกีย์ ที่เป็นวิสัยของมนุษย์ปุถุชนธรรมดา เป็นความสุขที่ประกอบด้วยอภิสระ กามสุข มนุษยสุข ทิพยสุข ตลอดถึงฉานสุข และวิปัสสนาสุข

^{๕๓} โลกุตรส หมายถึง ความสุขในระดับโลกิยะ ซึ่งเป็นความสุขเหนือกว่าระดับมนุษย์ทั่วไป กล่าวคือความสุขที่เนื่องด้วยมรรค ผล และนิพพาน

ที่มีสมาธิจะมีจิตใจเข้มแข็ง ทำงานได้มากและมีประสิทธิภาพสูง ทุกหน้าที่ที่ทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ต้องมีหน้าที่ต้องพิจารณาและวิเคราะห์ปัญหา ป้องกันและแก้ปัญหาทั้งหลายทั้งปวง นั้น ถ้าได้กระทำด้วยจิตใจที่มีสมาธิแน่วแน่มั่นคงแล้ว จะได้ผลดีมาก เมื่อกำลังใจเข้มแข็ง เราก็ทำงาน ได้มากเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นผู้ที่มีสมาธิจิต เป็นคนที่มีทั้งความรู้ความสามารถ และทั้งคุณธรรม ที่จะเกิดประโยชน์แก่ชีวิตตนแก่ครอบครัวและแก่สังคมได้มาก

๑. ปรียัติสัทธรรม วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ส่งเสริมในด้านการศึกษาย่างแท้จริง กล่าวคือ การศึกษาแผนกปริยัติธรรม ส่งเสริมให้ศึกษาทั้งแผนกธรรม และบาลี ส่วนในฝ่ายการศึกษาในระบบทางโลก นั้นส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาในระดับมัธยม และในระดับมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปริญญาตรี โท และ เอก ตามกำลังความสามารถของผู้เรียน เนื่องจาก เห็นว่า การศึกษาจะทำให้เราสามารถตรวจสอบคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างใดเทียม หรืออย่างใดแท้^{๕๔} และ เพราะเห็นว่าการศึกษาทั้งโลกและทางธรรมเมื่อศึกษาดีแล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน และสามารถสร้างความแข็งแกร่งให้กับภายในองค์กร สังคมโดยรวม

๒. ปฏิบัติสัทธรรม สำหรับวัดหลวงพ่อดธรรมกายารามเน้นภาคปฏิบัติแบบ “สัมมาอรหัง” ฉะนั้นผู้ที่ฝึกอบรมภาวนาสมาธิบ่อยๆ จะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันทาง เจริญทางเสื่อม รู้ทางผิดทางถูก รูปร่าง-บุญคุณโทษ ก็จะเป็นผู้ที่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ลุแก่ราคะ โลภะ หรือ ตัณหา ไม่ลุแก่โทสะพยาบาท และความหลงใญ่ และเมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะมีแต่ความ สันติสุขและ ร่มเย็นในชีวิต เพราะว่าผู้ที่มีความทุกข์เดือดร้อนกันมากๆ ก็คือ ผู้ที่ขาดสติสัมปชัญญะ มักลุแก่โทสะ บ้าง ราคะบ้าง โลภะบ้าง ตัณหาบ้าง โมหะบ้าง เป็นต้น ดังที่ เห็นๆ กันอยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยมีขึ้น สำหรับการนั่งสมาธิ ดังนี้ คือ

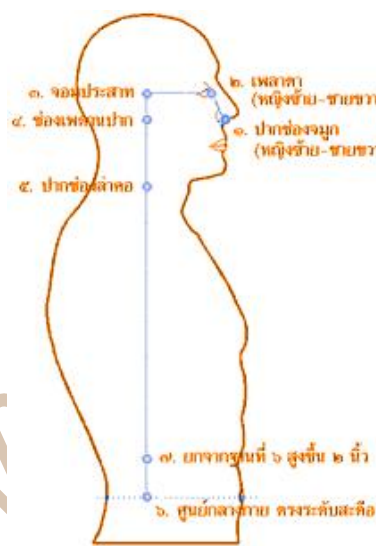
๒.๑ นั่งสมาธิ การฝึกภาวนาทำให้สงบนิ่งนั้น ใช้ทำนั่งขัดสมาธิ เพราะ เป็นท่าที่สงบ มั่นคง ร่างกายได้รับความสบายพอควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป ช่วยให้การฝึกสมาธิ ได้ผลดี แต่ถ้าไม่สะดวกหรือไม่ถนัด จะนั่งในท่าพับเพียบ หรือนั่งบนเก้าอี้ก็ได้ หรือท่าใดๆ ก็ได้ ที่รู้สึก สบายพอควร ให้ผู้ฝึกปฏิบัตินั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ปลายนิ้วชี้มือ ขวาแตะพอดีหัวแม่มือซ้าย ตั้งตัวให้ตรงพอควร แต่อย่าเกร็ง เพราะจะทำให้เมื่อยเร็ว ทั้งน้ำหนัก

^{๕๔} พระเทพญาณมงคล สัมมนากลุ่มย่อย วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๕ ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม มีผู้ร่วมสัมมนา ประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และนิสิตนักศึกษาที่สนใจ จำนวนประมาณ ๘๐ รูป/คน

ส่วนบนของร่างกายลงบนกันทั้งสองข้างพอดี ยึดอกขึ้นเล็กน้อย ลำตัวไม่เอียงซ้ายเอียงขวา หรือ แอ่นหลังงอหลัง ข้อศอกไม่กาง

๒.๒ ผ่อนคลายร่างกาย หลับตาลงเบาๆ ไม่ต้องเม้มเปลือกตาให้แน่น หายใจลึกๆ พอสบาย แล้วปล่อยกายตามสบาย ไม่ต้องเกร็ง เหมือนกับว่าเรากำลังนั่งพักผ่อนกายและใจของเรา ให้เกิดความสุข สงบ สะอาด สว่าง ในชีวิต แม้ชั่วขณะหนึ่งนี้

๒.๓ ปล่อยวาง เอาใจไว้ภายใน ปล่อยวางเรื่องราวต่างๆ ภายนอกเสียทั้งหมด แม้แต่ร่างกายนี้ก็ไม่ต้องสนใจว่ารู้สึกอย่างไร จะเย็นร้อนอ่อนแข็ง ถ้าเกิดความรู้สึกอะไรขึ้นมา ก็เพียงแต่รู้ไว้เฉยๆ ไม่ต้องยินดียินร้าย

แผนภาพ รูปภาพการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงวิชาธรรมกาย^{๕๕}

๒.๔ กำหนดศูนย์กลางกาย ขณะที่หลับตาอยู่นั้น นึกเห็นเส้นตรงขาไส อยู่เหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ ลากจากหน้าท้อง ไปทะลุหลัง อีกเส้นหนึ่งลากจากสี่ข้างซ้ายไปจรดสี่ข้างขวา จุดที่เส้นตรง ๒ เส้นนั้นตัดกัน คือ จุดศูนย์กลางกาย ให้ใจของเราสงบ หยุด นิ่ง อยู่ ณ ที่นั้น จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญ

๒.๕ กำหนดดวงแก้ว ณ ศูนย์กลางกาย ณ จุดศูนย์กลางกายที่เส้นตรง ๒ เส้นตัดกันนั้นเอง นึกให้เห็นดวงแก้วกลมใสเหมือน ขนาดเท่าแก้วตา เหมือนกับว่าในท้องของเรา มีดวงแก้วใส สว่างลอยนิ่งอยู่ ตลอดเวลา ไม่ว่าเราจะยืน เดิน นั่ง นอน ในเบื้องต้นนี้ ยังเป็นการเพียงนึก ยังไม่ใช่ใจของจริง ภาพที่นึกนั้นอาจจะเห็นชัดหรือไม่ชัดก็ได้ เพราะฉะนั้น อย่าพยายามเพ่ง หรือ บังคับใจ บังคับลูกนัยน์ตา ให้เห็นชัด เพราะจะไม่เห็น และผิดวิธี การนึกดวงแก้วเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ใช่เรื่อง

^{๕๕} <http://www.dhammadkaya.org/ธรรมปฏิบัติ/ภาวนาเบื้องต้น>

ยาก เมื่อเรานึกถึงสถานที่ สิ่งของต่างๆ ที่เราเคยเห็นมาแล้ว เราสามารถนึกได้ง่ายๆ โดยไม่เกร็ง ไม่เครียด และไม่ต้องใช้ตาเนื้อช่วย การนึกดวงแก้วก็เป็นการนึกแบบเดียวกัน และเห็นได้เท่าๆ กัน แต่ที่จะเห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนเห็นด้วยตาเนื้อนั้น ในขณะที่ จิตใจต้องสงบ พอควร เพราะฉะนั้น อย่าวิตก กังวล หรือหงุดหงิด ถ้ายังไม่เห็น หรือเห็นไม่ชัด นั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา

๒.๖ ท่อง “สมมารหัง” ขณะที่ตริกรึกให้เห็นดวงที่ใส ใจอยู่ในกลางดวงที่ใส ที่ศูนย์กลางกาย อยู่ นั่น ให้ภาวนาในใจว่า “สมมารหัง” ดังออกมาจากศูนย์กลางกาย ท่องให้ต่อเนื่อง เหมือนกระแสน้ำที่ไหลไปไม่ขาดสาย เพื่อช่วยให้ใจที่มักฟุ้งซ่านออกไปนอกตัว สงบ หยุดนิ่งได้เร็วขึ้น พยายามนึกดวงแก้วและ “สมมารหัง” นี้ ในทุกอิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ให้มีสติอยู่ที่ศูนย์กลางดวงแก้วศูนย์กลางกายไว้เสมอ ใจจะสงบและละเอียดขึ้น แม้ยังไม่เห็นดวงแก้วชัดเจนก็ตาม

๒.๗ เมื่อเห็น “นิมิต” ชัดขึ้นแล้ว ไม่ต้องท่อง “สมมารหัง” เมื่อประคับประคองใจไว้ที่ศูนย์กลางกายไว้ ในไม่ช้า ใจจะค่อยๆ หยุดนิ่ง เป็นจุดเดียว และค่อยๆ เห็นภาพดวงแก้วที่ศูนย์กลางกายชัดเหมือนเห็นด้วยตาเนื้อ ก็อย่าตื่นเต้นดีใจ ทำใจเป็นกลางๆ และไม่ต้องท่องในใจว่า “สมมารหัง” อีก ฟุ้งเบาๆ ที่ศูนย์กลางดวงแก้วนั้น เมื่อใจหยุดนิ่งสนิท จะเห็นจุดเล็กใสที่ศูนย์กลางดวงแก้วด้วย ดวงชัดและใส สว่าง ขึ้น เมื่อเห็นดวงแก้วชัดขึ้นมาแล้ว แล้วให้ตั้งใจเบาๆ ที่ศูนย์กลางดวงแก้วนั้น อย่าฟุ้งดวงแก้วแรงเกินไป เพราะจะทำให้ดวงเคลื่อนและ/หรือหายไป ให้ตั้งใจเพียงแผ่วๆ ลงไปที่ศูนย์กลางดวงแก้วนั้น พอใจหยุดได้ถูกส่วนเข้า ดวงเดิมก็จะว่างหายไป แล้วปรากฏดวงใหม่ใสแจ่มบังเกิดขึ้นแทนที่ มีรัศมีสว่างกว่าที่เคยนึกที่แรกเสียอีก และถ้าหยุดนิ่งถูกส่วน ยิ่งนิ่งสนิท ดวงใสจะขยายโตขึ้น ให้ปล่อยใจให้ตั้งลงไป ณ ศูนย์กลางดวงแก้วนั้นไว้เรื่อย ไม่ถอยใจออกมา ไม่ช้าก็จะเห็นกายในกายภายใน ก็ให้เดินดวงเดินกาย คือ เห็นดวงก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางดวง เห็นกายก็เอาใจจรดเข้าที่ศูนย์กลางกาย ไม่มีถอยออก ใจละเอียดหยุดนิ่งเท่าไร กายในกายยิ่งใสสว่าง ใตใหญ่ขึ้นเท่านั้น.

หลักการปฏิบัตินี้เป็นหลักการปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับผู้มีศรัทธา เป็นหลักปฏิบัติ สมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ เพื่อถึงธรรมกาย ให้เกิดอภิญญา และวิชชา คือความรู้ความสามารถพิเศษ ได้แก่ วิชชา ๓ วิชชา ๘ ชื่อว่า "วิชชาธรรมกาย" เป็นพื้นฐานสำคัญแก่การเจริญวิปัสสนาปัญญาถึงโลกุตตรปัญญา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

๑. ชั้นสมถกัมมัฏฐาน

มีหลักวิธีปฏิบัติเบื้องต้นที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. กำหนด "ฐานที่ตั้งของใจ" ไว้ ณ ศูนย์กลางกาย เหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ อันเป็นที่ตั้งกำเนิดธาตุธรรมเดิม และเป็นที่ตั้งกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ศูนย์กลางกายระดับสะดือเป็นที่สุด และเป็นต้นทางลมหายใจ (เข้า-ออก)
๒. กำหนด "บริกรรมนิมิต" คือ นึกให้เห็นด้วยใจเป็นเครื่องหมายดวงแก้วกลมใส ให้ใจรวมอยู่ ณ ศูนย์กลางดวงแก้วกลมใสนั้น ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ (ตามข้อ ๑) การเพ่งดวงแก้วกลมใส มีลักษณะเป็นการเพ่งแสงสว่าง (อาโลกกสิณ) กล่าวคือ ถ้าพระโยคาวจรเพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์ ถึงได้อุคคหิมิต ก็จะเป็นดวงใสสว่าง หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านจึงใช้ดวงแก้วกลมใส (แทนดวงใสสว่าง) เป็นบริกรรมนิมิต
๓. กำหนด "บริกรรมภาวนา" คือ ท่องในใจด้วยองค์บริกรรมภาวนาว่า "สัมมา อรหังฯฯ" ที่กลางของกลางจุดเล็กใส กลางดวงแก้วกลมใส ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือนั้น เพื่อประคองใจให้หยุดนิ่งตรงนั้น คำว่า "สัมมา" เป็นคำย่อจากคำว่า "สัมมาสัมพุทธโธ" แปลว่า พระผู้ตรัสรู้แล้วเองโดยชอบ ซึ่งหมายถึง พระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า ส่วนคำว่า "อรหัง" แปลว่า พระผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรมทั้งปวง ซึ่งหมายถึง พระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า เมื่อบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอรหังฯฯ" นึกน้อมพระพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ และ พระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้ามาสู่ใจเราด้วย เป็นพุทธานุสสติ

ถ้าผู้ปฏิบัติภาวนากำหนดบริกรรมนิมิต คือ นึกเห็นเครื่องหมายดวงแก้วกลมใสด้วยใจได้ยาก ก็ให้สังเกตลมหายใจเข้า-ออก ที่ผ่านและกระทบดวงแก้ว ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ อยู่ตรงนั้น (เป็นอานาปานสติอีกโสดหนึ่ง) โดยไม่ต้องตามลมหายใจเข้า-ออก ก็จะช่วยให้เห็นดวงนิมิตได้ง่ายเข้า เมื่อเห็นดวงใสปรากฏขึ้นแล้ว ก็ปล่อยความสนใจในลม

เมื่อรวมใจหยุดนิ่งตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ อันเป็นที่ตั้งกำเนิดธาตุธรรมเดิม ก็จะเข้าถึง และได้อุคคหิมิตเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม จนถึงธรรมกายอันเป็นกายที่พ้นโลก เป็นธาตุธรรมที่บริสุทธิ์ เป็นอุปการะสำคัญต่อการเจริญวิปัสสนาให้เกิดปัญญาจากการที่ได้เห็นแจ้งและ รู้แจ้ง

๑. ในสภาวะของสังขาร คือ ธรรมอันไปในภุมิ ๓ ทั้งสิ้น และธรรมที่เป็นไปในภุมิที่ ๔ เฉพาะที่เป็นสังขตธรรม ตามที่เป็นจริง

๒. ในสภาวะของวิสังขาร คือ พระนิพพานธาตุโดยปรมาตม์ อันเป็นคุณธรรมภายในของพระอริยเจ้า ทั้ง สภาวะนิพพาน ผู้ทรงสภาวะ และ อายตนะนิพพาน ตามที่เป็นจริง และ
๓. ในอริยสัจ ๔ อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และ กตญาณ มีรอบ ๑๒

๒. ชั้นอนวิปัสสนา

เมื่อผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้ว ย่อมสามารถเจริญภาวนาทั้งสมถะและวิปัสสนา ให้เกิดอภิญญา ความรู้ความสามารถพิเศษ และวิชา ได้แก่ วิชา ๓ วิชา 8 (รวมอภิญญา 6) จึงชื่อว่า "วิชชาธรรมกาย" ให้เกิดและเจริญความรู้ความสามารถพิเศษ ให้สามารถพิจารณาเห็นภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ให้เจริญ "วิปัสสนาปัญญา" เห็นแจ้งรู้แจ้งสภาวะของสังขาร อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) ว่ามีสามัญญลักษณะที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนตตา อย่างไร อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการเจริญโลกุตตรวิปัสสนา ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ เป็น "โลกุตตรปัญญา" ต่อไป

กล่าวคือ เมื่อผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้ว

๑. พึงฝึกเจริญสมาบัติให้เป็นวสี แล้วย่อมเกิดอภิญญา มีทิพจักขุ ทิพโสต เป็นต้น ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ (การเริ่มเจริญสมถภาวนาโดยการกำหนดบริกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วกลมใส่นั้น มีลักษณะเป็นการเพ่งกสิณแสงสว่าง ชื่อว่า "อาโลกกสิณ" อันเป็นกสิณกลาง และมีผลให้เกิดอภิญญาได้ง่าย)
๒. สามารถน้อมไปเพื่อ "อดีตังสญาณ" เห็นอรรถภาพของตนและสัตว์อื่นในภพชาติ ก่อนๆ น้อมไปเพื่อ "อนาคตังสญาณ" เห็นจุดปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปตามกรรม และน้อมไปเพื่อ "ปัจจุปปันนังสญาณ" เห็นสัตว์โลกในทุคติภูมิ ได้แก่ ภูมิของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย และในสุคติภูมิ ได้แก่ เทวโลก และพรหมโลก ตามที่เป็นจริง ตามพระพุทธดำรัสได้

ให้สามารถรู้เห็นสภาวะของสังขาร ได้แก่ เบญจขันธ์ของสัตว์โลกทั้งหลาย อันปัจจัยปรุงแต่งด้วย ปุญญาภิสังขาร คือความปรุงแต่งด้วยบุญคือกุศลกรรม อปุญญาภิสังขาร คือความปรุงแต่งด้วยบาปคืออกุศลกรรม และ อเนญชาภิสังขาร คือ ความปรุงแต่งที่ไม่ห้วนไหว (ด้วยรูปमानที่ ๔ ถึงรูปमानทั้ง ๔)

ได้เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกในสังสารจักร อันเป็นไปตามกรรม โดยวิญญะ ๓ คือ กิเลสวิญญะ กัมมวิญญะ และวิปากวิญญะ และให้สามารถเจริญปัญญารู้แจ้งในสภาวะของสังขารธรรม คือ ธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) กล่าวคือ ธรรมที่เป็นไปในภุมิ ๓ ทั้งสิ้น ว่ามีสามัญญลักษณะที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง และ อนตตา อย่างไร อย่างละเอียด และกว้างขวางให้เจริญวิปัสสนาญาณ รวบยอดผ่านถึงโคตรภูญาณของธรรมกายได้อย่างรวดเร็ว และเป็นบาทฐานให้เจริญโลกุตตรวิปัสสนาได้เป็นอย่างดี

๓. ชั้นโลกุตตรวิปัสสนา

เมื่อพระโยคาวจรเจริญอนุปัสสนา ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก เห็นแจ้งรู้แจ้งในสามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลายอยู่แล้วนั้น ธรรมกายย่อมเจริญญาณสมาบัติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือมีสติพิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ ของกายในภาพ ๓ แล้วทำนิโรธ (ไม่ใช่นิโรธสมาบัติ) ดับสมุทัย ปหานอกุศลจิตของกายในภาพ ๓ โดยวิธีดับหยาบไปหาละเอียด ผ่านศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม อันเป็นที่ตั้งของธาตุธรรม เห็น-จำ-คิด-รู้ คือ "ใจ" อันกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ยึดครองอยู่ ปหานอกุศลจิต ขำระธาตุธรรม เห็น-จำ-คิด-รู้ คือ "ใจ" ของกายในกาย (รวมเวทนา จิต และธรรม) จากกายสุดหยาบถึงสุดละเอียด จนเป็นแต่ธาตุล้วนธรรมล้วนของธรรมกายที่บริสุทธิ์สุดละเอียด ถึงปล่อยวางอุปาทานในเบญจขันธ์ของกายในภาพ ๓ และปล่อยความยึดมั่นในธรรมสมาบัติเสียได้

ปล่อยขาดพร้อมกันแล้ว ธรรมกายที่หยาบตกศูนย์ ธรรมกายที่บริสุทธิ์สุดละเอียดนั้นจะไปปรากฏในอายตนะนิพพานอันเป็นที่สถิต อยู่ (อายตนะ=วาสนุฐาน) ของพระนิพพานคือธรรมกายตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตเจ้า ที่ดับขันธ์เข้าปรินิพพานด้วยอนุภาทิสสนิพพานธาตุ ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมดนับไม่ถ้วน สว่างไสวด้วยธรรมรังสีของธรรมกายที่บรรลुพระอรหันต์ผลแล้ว เป็นวิราคะตวิราคะธรรม เป็นความสุข คือว่างอย่างมีประโยชน์สูงสุดเพราะไม่มีสังขาร ชื่อว่า "ปรมัตถสุข" โคตรภูจิต คือ ธรรมกายโคตรภูของพระโยคาวจรนั้นย่อมยึดหน่วงพระนิพพานอันละเอียด ประณีต สุขุมลุ่มลึกนั้นเป็นอารมณ์ เมื่อมรรคจิต และ มรรคปัญญา อันรวมเรียกว่า มรรคญาณ ของธรรมกายมรรคของพระโยคาวจรนั้นเกิดและเจริญขึ้น ปหานสัญญา โทสะเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอย่างน้อย ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ขึ้นไปได้ ย่อมก้าวล่วงข้ามโคตรปลุขณเป็นพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และ ณ บัดนั้น ธรรมกายมรรคได้แก่ ธรรมกายพระโสดาปัตติมรรค ก็จะตกศูนย์ และปรากฏผลจิต ได้แก่ ธรรมกายพระโสดาปัตติผล

เข้าผลสมาบัติ พิจารณาปัจจุเวกขณะ ๕ คือ พิจารณามรรค ผล กิเลสที่ละได้ กิเลสที่ยังเหลือ (ในกรณีเสขบุคคล) และพิจารณาพระนิพพาน ต่อไป

นี่คือขั้นตอนของเจริญสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ถึงมรรคผลนิพพาน ตามรอยบาทพระพุทธองค์ ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อดอกน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้ปฏิบัติเข้าถึงได้รู้-เห็น และเป็นธรรมกาย แล้วได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ และได้ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาถึงปัจจุบัน

๓.๕.๒ วัดหนองป่าพง

ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น จากการลงพื้นที่ศึกษาที่วัดหนองป่าพง และวัดสาขาของหนองป่าพง พบว่า หลวงพ่อชาได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้สำหรับฝึกอบรมบุคลากรทั้งฝ่ายบรรพชิต คฤหัสถ์และการฝึกอบรมผู้นำ ในส่วนของพระภิกษุ ท่านได้ใช้หลักไตรสิกขา หลักธุดงค์วัตรและหลักวัตร ๑๔ เครื่องมือในการฝึกอบรม ซึ่งการอบรมตามหลักไตรสิกขาโดยมุ่งเน้นให้พระภิกษุสามเณรรักษาพระวินัยโดยเคร่งครัด ฝึกฝนสมาธิ และให้มีความคิดถูกต้องคือ สัมมาทิฏฐิ โดยใช้วิธีการ อบรมด้วยการออกกฐระเปียบ ฝึกอานาปานสติและส่งเสริมสัมมาทิฏฐิคือความคิดที่ถูกต้องซึ่งมีส่วนให้พระภิกษุสามเณรในวัดหนองป่าพง มีความมั่นคงในพระวินัย จิตสงบและมีความเห็นถูกต้องตามพระธรรมวินัย สำหรับการฝึกอบรมตามหลักธุดงค์วัตร ๑๓ ท่านเน้นให้ปฏิบัติด้วยศรัทธา และถือว่าเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาด้วย โดยใช้เป็นเอกลักษณ์ของวัดหนองป่าพงได้แก่ การฉันในบาตร การฉันหนเดียว และการอยู่เสนาสนะที่เขาจัดให้ สำหรับการฝึกอบรมด้วยวัตร ๑๔ ท่านมุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตนถูกต้อง และเหมาะสมต่อบุคคลสถานที่ตามกาลเทศะ โดยใช้ วิธีการให้ฝึกฝนปฏิบัติจริง คอยพำสอนแนะนำ และให้ออกเป็นกฐระเปียบ เพื่อปฏิบัติโดยเท่าเทียมกันสิ่งที่ท่านเน้นในวัตร ๑๔ ประการ คือ มารยาทในการบิณฑบาตการฉัน การรักษาเสนาสนะ การใช้บริขารอย่างประหยัด และการอุปัฏฐากครูบาอาจารย์ ท่านพระโพธิญาณเถระได้ฝึกอบรมฆราวาสด้วยหลักบุญกิริยาวัตร ๑๐ ฆราวาสธรรม ๔ และอนุปัพพิทกา ๕ โดยในหลักบุญกิริยาวัตร ๑๐ ท่านเน้นการให้ทานด้วยปัญญา การเสียสละกิเลสการฟังธรรมด้วยความเคารพและการทำความเห็นให้ถูก โดยใช้วิธีการแสดงธรรมในวัน อัมมัสสวนะ (วันพระ) และวันสำคัญและการสนทนาธรรมเฉพาะตัวและเป็นกลุ่ม ในหลักฆราวาสธรรม ๔ ท่านเน้นไปที่การรักษาศีลและการละเว้นอบายมุข โดยการแสดงธรรมในวันสำคัญ การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ แนะนำเป็นรายบุคคล และการให้ข้อคิด ทำให้ฆราวาสครองเรือนด้วยความสุข มีหลักธรรมประจำใจ สำหรับหลักอนุปัพพิทกา ๕ ท่านมุ่งให้อุบาสกอุบาสิกา และแม่ชีปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันไปจนถึงการประพฤติพรหมจรรย์โดยเน้นการรักษาศีล ที่ถูกต้อง การเห็นโทษของกิเลส การปฏิบัติสมาธิ และการเจริญวิปัสสนา ผลการฝึกอบรมทำให้อุบาสก อุบาสิกา แม่ชีที่วัดหนองป่าพงและสาขาได้รับความสงบ

จากการรักษาศีลและฝึกสมาธิ การฝึกอบรมผู้นำสาขา เพื่อให้ผู้นำที่มีประสิทธิภาพไปทำหน้าที่บริหาร สาขา โดยใช้หลักธรรม คือ คารวะ ๖ และกัลยาณมิตตธรรม ๗ เป็นหลักในการอบรม โดยใช้วิธีการแนะนำ การให้มีโอกาสฝึกฝนปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ จนมีความมั่นคงผลการฝึกอบรมทำให้เกิดสำนักสาขาทั้งในและต่างประเทศจำนวน ๓๐๘ แห่ง ซึ่งคณะสงฆ์น่าจะจะได้ศึกษาและนำกระบวนการฝึกอบรมบุคลากรดังกล่าวนี้ไปปรับใช้ในการบริหารและปกครองคณะสงฆ์เพื่อความเป็นเอกภาพและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต่อไป

๓.๕.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

สวนโมกข์มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนามนุษยธรรมตามหลักพุทธธรรม โดยจำแนกเป็น ๒ ส่วนคือ (ก) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในสำนักสวนโมกข์เอง โดยพัฒนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชน เรียนรู้ภาระงานแนวคิด เพื่อการพัฒนาตนร่วมกัน เพราะผู้บริหารปัจจุบันทุกท่านส่วนใหญ่ศึกษา ปฏิบัติธรรม ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชน^{๕๖} จึงเท่ากับเป็นการพัฒนาเรียนรู้ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการพัฒนาร่วมกัน ในส่วนของบุคลากรในชั้นหลังก็ส่วนใหญ่ก็พัฒนาตามแนวทางที่หลวงปู่พุทธทาสเคยทำไว้ คือให้เรียนรู้ ศึกษา ปฏิบัติร่วม และพัฒนาตามกลไกขององค์กรภายในสวนโมกข์ (ข) บุคคลภายนอกที่เข้าสู่การปฏิบัติพัฒนานานาชาติที่วัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ ผู้บริหารก็จะยังคงยึดแนวปฏิบัติ ตามพุทธวิธีทางศาสนา ที่หลวงปู่พุทธทาสเคยกระทำ และส่งเสริม เช่น ผู้มาปฏิบัติส่วนใหญ่มีพื้นฐานจากการอ่านหนังสือของพุทธทาส เมื่อมาปฏิบัติจึงส่งเสริมให้อ่านหนังสือ ให้มีการฟังเทศบรยายของพุทธทาส เป็นต้น ส่วนผลจากการปฏิบัติจะเป็นการส่งเสริมอุดมธรรมผ่านการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติเป็นด้านหลัก

สวนโมกข์มีรูปแบบการพัฒนาเป็นเป้าหมายหลัก เมื่อสอบกลับไปยัง ปณิธานของสวนโมกข์ “ส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้าใจศาสนาของตนเองอย่างลึกซึ้ง” จะพบแนวทางในการพัฒนาของสวนโมกข์ ซึ่งจำแนกได้ คือ

๑.การพัฒนาที่ตัวบุคคล หมายถึง การปฏิบัติหรือการพัฒนานั้น ๆ มุ่งส่งเสริมการพัฒนาตัวของผู้ศึกษาปฏิบัติเป็นสำคัญ ทั้งในส่วนของการพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และพัฒนา

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุชาติ ปัญญาโชโต เจ้าอาวาส, พระครูใบฎีกาณเตียร มณฑิโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, อ.เมตตา พานิช ประธานธรรมทานมูลนิธิ, พระทวี จนทสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระนัย สมปนโน พระวิทยากรโรงมหรสพทางวิญญาน, พระเมธี สุเมธโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระมหาจรัญ อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส, พระจักรี จกกวโร พระวิปัสณาจารย์ เป็นต้น ระหว่าง ๒๖-๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ และ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ วัดธารน้ำไหล สุราษฎร์ธานี.

ปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาเพราะจากการเข้าร่วมสังเการณ์จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการพัฒนา อบรม จะมีกระบวนการที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเป็นเบื้องต้นของผู้ฝึกปฏิบัติ

๒. การพัฒนาองค์กร หมายถึง การสร้างองค์กรขึ้นมาเพื่อทำงาน รองรับงาน งาน อาทิจการจัดตั้งธรรมทานมูลนิธิ การก่อตั้งอาศรมธรรมมาตา อาศรมธรรมทูต สอนโมกข์นานาชาติ เหล่านี้อยู่ในส่วนของการจัดตั้งองค์กร^{๕๗} เพื่อพัฒนาองค์กรไปตามเจตนารมณ์และแนวทางปฏิบัติ

๓. การพัฒนางาน หมายถึง การสร้างงานขึ้นมาเพื่อทำให้งานพัฒนาตัวเอง และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรและคนตามแนวทางในข้อที่ ๑ และ ๒ เพื่อให้คนและองค์กรพัฒนาไปสู่การพัฒนาสังคมในภาพกว้าง

ดังนั้นการพัฒนางานไปสู่ปลายทางที่ต้องการของการทำงาน จึงหมายถึงการพัฒนาสังคมในภาพกว้างด้วย การพัฒนาตามแนวของสวนโมกข์ จะทำให้เห็นว่าเมื่อถึงที่สุดจะพัฒนาอย่างไร ด้วยวิธีการใดก็ตาม แต่เป้าหมายจะเป็นไปเพื่อการกลับไปสู่เจตนารมณ์ของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

๓.๕.๔ วันสนามใน

วัดสนามในมีลักษณะของการพัฒนาการภายในกับภายนอกเช่นเดียวกับสวนโมกข์ กล่าวคือ (ก) ภายในวัดเป็นการพัฒนาด้วยการปฏิบัติ ตามแนวสมาธิแบบเคลื่อนไหว สำหรับผู้เป็นบุคลากรภายใน ทั้งพระและบุคคลที่มาอาศัยภายในวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและมีเวลา จึงพัฒนามาเป็นเจ้าหน้าที่ และบุคลากรอาสาภายในวัด โดยการพัฒนาคณะกรเหล่านี้จะเป็นการพัฒนาด้วยหลักสมาธิแบบเคลื่อนไหว ส่วนการพัฒนางานในการบริหารหรือการจัดองค์กรภายในเป็นการพัฒนาตามอริยาศัย โดยอาศัยฐานของการปฏิบัติงานภายใน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เช่นการจัดสำนักปฏิบัติเพื่อการปฏิบัติ ทั้งในส่วนอาคาร สถานที่ การเป็นอยู่ กินใช้ และการเข้าไปสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติ ด้วยการอำนวยความสะดวก เป็นต้น (ข) การพัฒนาคณะกรภายในนอกที่เข้ามาปฏิบัติ คือการส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติ เข้ามาเรียนรู้พระพุทธศาสนา แม้วัดสนามในจะเป็นไปตามอริยาศัยของผู้มาปฏิบัติ ไม่ได้มีกลไก หรือรูปแบบที่จะไปกระตุ้นให้เกิดการเข้ามาปฏิบัติ ด้วยสื่อหรือการประชาสัมพันธ์มากนัก แต่ก็มีการพัฒนาบุคคลที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่วัดสนามในด้วยวิธีการปฏิบัติในแบบสมาธิแบบเคลื่อนไหวเป็นหลักนำ ส่วนกลไกอื่น ๆ ที่จะเป็นส่วนช่วย

^{๕๗} พระมหาอรุณ จิตตคุดโต (สุดประเสริฐ), “ศึกษากระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕-๕๖.

ต่อการพัฒนาจะมีทั้งในส่วนของสื่อออนไลน์ การสอบถามการปฏิบัติในเชิงบุคคลต่อบุคคล ผู้ปฏิบัติ กับวิปัสสนาจารย์ผู้ปฏิบัติโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำปฏิบัติ^{๕๔}

๓.๕.๕ วัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกาย ได้นำวิธีการคัดเลือกบุคลากรตามรูปแบบขององค์การขนาดใหญ่เข้ามาปรับใช้ เช่น ใช้ระบบการทดลองงานสำหรับพระภิกษุใหม่และบุคลากรใหม่ การกำหนดหลักสูตรการอบรมบุคลากรขึ้นใช้เอง เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของวัด รวมทั้งยังมีการนำหลักสูตรที่ใช้เข้ามาปรับปรุงอีกอย่างต่อเนื่อง โดยกระบวนการของการคัดสรรบุคลากรนี้ ถือเป็นสิ่งที่แตกต่างออกไปจากวัดอื่นๆ ในประเทศไทย การได้ปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาบุคลากรของวัดพระธรรมกายที่มีการดำเนินมาเป็นระยะนี้ ได้มีส่วนทำให้ฝ่ายบริหารของวัดจำเป็นต้องจัดตั้ง “สำนักพัฒนาบุคลากร” เพื่อให้ทำหน้าที่อบรมและพัฒนาบุคลากรภายในขึ้นอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกัน ก็ให้มีการจัดตั้ง “สำนักเผยแผ่” ขึ้นทำหน้าที่อบรมอาสาสมัครและบุคลากรภายนอกขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน

การบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้น มีหลักการโดยสังเขป ๔ ประการ คือ

๑) การสร้างความรู้สึกรู้ว่า ทุกคนเป็นเจ้าขององค์กร (วัด) ร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับ “หุ้นส่วน” ทั้งสี่หุ้นในพระพุทธศาสนาอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือ หากเป็นในสมัยพุทธกาล บุคคลทั้งสี่กลุ่ม ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีภิกษุณีบริษัทยู่แล้วก็ตาม แต่ตามความความเห็นของผู้บริหารวัดพระธรรมกายแล้ว การที่จะสามารถบริหารวัดให้มีประสิทธิภาพได้ จะต้องอาศัยพุทธบริษัททุกฝ่ายเข้ามามีส่วนช่วยกัน เช่นเดียวกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ในสมัยที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่

๒) การพัฒนาจิตใจของบุคคลในองค์กรให้มีที่ฐิที่เสมอกัน ในสมัยพุทธกาลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ทุกคนรู้ว่า เป้าหมายสูงสุดของทุกชีวิตนั้นคือ การบรรลุพระนิพพาน การที่มนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วยังไม่อาจบรรลุพระนิพพานได้นั้น ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตจึงมีแต่ความทุกข์ คำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องนี้ เป็นการทำความเข้าใจของพุทธบริษัท ๔ ให้ตรงกัน เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลปกครอง รวมทั้งเป็นการรักษาความเป็นปึกแผ่นของพุทธศาสนิกชนในยุคสมัยของพระองค์ ดังนั้น การที่วัดพระธรรมกาย เน้นให้สมาชิกในองค์กรของวัดเข้าใจเป้าหมายชีวิต

^{๕๔} ดูแนวคิดวิธีการพัฒนาตามแนวหลวงพ่อกุศลใน พระมหาสิงห์หน สิริธโร, “ศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักปฏิบัติในสติปัฏฐานสูตรกับวิธีการฝึกเจริญสติ ตามแนวของหลวงพ่อกุศล จิตตสุโข”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิปัสสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

ในทางเดียวกันเช่นนี้ ทำให้สมาชิกในองค์กรตั้งใจและเต็มใจที่จะปฏิบัติงาน (เพื่อให้เกิดเป็นบุญบารมี) ขณะเดียวกัน ก็ตั้งใจที่จะฝึกฝนตนเอง รักษาวินัยของหมู่คณะไว้ให้ดีที่สุด ทำให้สามารถผลักดันภารกิจต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้โดยง่าย

๓) การพัฒนาความประพฤติของบุคคลโดยปรับศีลให้เสมอกัน ผู้บริหารของวัดพระธรรมกายเห็นว่า การพัฒนาความประพฤติของบุคคลถือเป็นสิ่งที่สำคัญ หากต้องการให้การบริหารภายในองค์กรมีระเบียบ โดยชี้ว่า ภาระงานการนี้ก็เป็นภาระงานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้มาเช่นกัน ดังปรากฏในรูปของการวางกรอบให้พระภิกษุต้องรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ (โดยเฉพาะหากเป็นภิกษุณีทรงให้รักษาศีลมากถึง ๓๑๑ ข้อ) หรือ หากเป็นอุบาสก-อุบาสิกาที่รักษาศีล ๘ หรือศีล ๕ ตามกำลังใจของแต่ละคน ทั้งนี้ แม้ในการบัญญัติพระวินัยหรือการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ก็ได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยปราศจากที่มา หากแต่ได้ทรงบัญญัติกฎเกณฑ์เหล่านั้นภายหลังจากเกิดเหตุการณ์หรือมีกรณีขึ้นแล้วเท่านั้น ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับมาปฏิบัติด้วยความเต็มใจ การนำแนวทางและวิธีการดังที่พระบรมศาสดาทรงใช้มาก่อนมาปรับใช้ให้เหมาะสมนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ควรยึดถือ ซึ่งเมื่อการรักษาวินัยของสมาชิกในองค์กรเสมอกันแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมและยุติธรรมขึ้นได้ในที่สุด

๔) การถือหลักเคารพกันตามอาวุโส เป็นสิ่งที่วัดพระธรรมกายให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ผู้บริหารของวัดกล่าวว่า การที่ผู้น้อยให้ความเคารพผู้ใหญ่ นั้น จะทำให้องค์ความรู้ที่มีคุณค่าและคุณธรรมไม่สูญหาย เพราะเมื่อผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่แล้ว ผู้ใหญ่ก็มักจะถ่ายทอดความรู้และคุณธรรมให้แก่ผู้น้อยด้วย ในที่นี้ หากศึกษาจากวิธีการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จะพบว่า ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากเช่นเดียวกัน การที่พระพุทธองค์ทรงให้ภิกษุที่บวชที่หลังแม่จะมีอายุมากกว่าต้องกราบไหว้พระภิกษุที่บวชก่อนแม่เพียงวันเดียวนั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า การถือหลักเคารพกันตามอาวุโสเป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ เพราะหากมีการเคารพกันตามลำดับชั้นอย่างเคร่งครัด ย่อมสามารถรักษาองค์กรให้มีความยั่งยืนต่อไปได้

สรุปได้ว่า บุคลากรของวัดพระธรรมกายได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี กล่าวคือ ทุกคนมีความทุ่มเท เสียสละ และจริงใจต่อการเผยแพร่ธรรมะ พร้อมทั้งจะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่น บุคลากรของวัดพระธรรมกาย จึงเป็นผู้มีประสิทธิภาพทั้งในแง่รับและให้ กล่าวคือ มีพื้นความรู้ดี มีจิตวิทยาในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสูงและมีจิตวิทยาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงอีกด้วย

๓.๕.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ปัจจุบัน โลกมีความเจริญทางด้านวัตถุรุดหน้าไปไกลและรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านประยุกต์วิทยา (Technology) ที่ทันสมัย อีกทั้งมีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คูไปแล้วคนเราน่าจะมีความสุขและความสบายมากกว่าเดิม แต่กลับพบว่า

มีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ใจในรูปแบบต่างๆ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ความเบื่อหน่าย ท้อแท้ คับข้องใจ ฯลฯ ทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตอ่อนแอ ทрудโทรมหรือแปรปรวนจนเกิดเป็นโรคต่างๆ ขึ้น เมื่อมนุษย์เกิดมีปัญหา จึงหาทางออกด้วยการฝึกจิต หรือฟังการนั่งสมาธิ หวังจะรักษากายและจิตด้วยสมาธิ แต่บางคนเมื่อนั่งสมาธิแล้วกลับมีอาการซึม หวาดระแวง ไม้ไว้ใจคนรอบข้าง เช่น มีปัญหาในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม มีอาการหลงผิด คิดว่าตัวเองมีเวทมนต์ มีอำนาจพิเศษ ที่สามารถทำลายคนอื่นได้ และมีसारออกฤทธิ์กระตุ้นทางจิตประสาทชื่อ เอฟเฟรติน โดยมีค่ามากกว่าคนปกติ ๒๐๐ เท่า ซึ่งออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ซึ่งมีลักษณะคล้ายแอมเฟตามีนหรือยาบ้า แต่ไม่มีการใช้สารเสพติดอะไร ปัญหาดังที่กล่าวนี้ เป็นการเข้าใจผิดหรือเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นมาเอง

ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิธีที่ดีที่สุดคือ วิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการเจริญสติที่เน้นวิธีกำหนด จดจ่อ ต่อเนื่อง เท่าทัน ตรงอาการ ตามแนวทางในมหาสติปัฏฐานสูตร เช่น วิธีการกำหนดรู้ธาตุทั้ง ๔ โดยมีธาตุลม คือ สภาวะการพอง-ยุบเป็นหลัก จัดเป็นสติปัฏฐานประเภท กายานุปัสสนา (การตามรู้กองรูป) สภาวะการพองยุบนั้น เกิดจากลมที่อยู่ภายในท้อง เรียกว่า กุจฉิสยาโย (ลมในท้อง) ซึ่งเป็นหนึ่งในลม ๖ ประเภท คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมหายใจ และลมแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ แม้สภาวะการเดินและเคลื่อนไหวอริยาบถย่อย ก็เกิดจากลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ซึ่งทางวิทยาการปัจจุบันเรียกว่า “กระแสประสาท” อยากรู้ดีธาตุอื่นๆ ก็เกิดร่วมกับธาตุลมด้วยเช่นกัน เมื่อเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นสุข-ทุกข์ ทางกายและใจ รวมทั้งความวางเฉยไม่สุข-ไม่ทุกข์ ปรากฏชัด ฟังกำหนดรู้เวทนานั้น ลักษณะเช่นนี้ จัดเป็นสติปัฏฐานประเภทเวทนานุปัสสนา (การตามรู้เวทนา) เมื่อจิตที่ชอบ-ไม่ชอบ ฟุ้งซ่าน ง่วงนอน ปรากฏชัด ฟังกำหนดรู้จิตนั้น ลักษณะเช่นนี้ จัดเป็นสติปัฏฐานประเภท จิตตานุปัสสนา (การตามรู้จิต) เมื่อสภาวะการเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส รู้สัมผัส คิดนึก ปรากฏชัด ฟังกำหนดรู้สภาวะการเห็น ได้ยิน ฯลฯ โดยไม่รับรู้อารมณ์ภายนอกที่มากระทบ ลักษณะการกำหนดรู้เช่นนี้เรียกว่า อัมมานุปัสสนา (การตามรู้สภาวะทุก ๆ อย่าง)

การเจริญสติ มีชื่อเรียกโดยตรงว่า สติปัฏฐาน ซึ่งก็คือ สติที่ตั้งมั่นในสภาวะธรรมปัจจุบัน เป็นทางพ้นทุกข์เพียงสายเดียว และมีแนะนำไว้ในพระพุทธานุศาสนานั่น ไม่มีกล่าวไว้ในศาสนาอื่นที่ว่า ด้วยอรรถาถาตัวตน ดังพระพุทธานุศาสน์ที่ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐานสี่นี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อระงับความเศร้าโศกและความคร่ำครวญ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรค และรู้แจ้งพระนิพพาน"

ดังนั้น การพัฒนาบุคลากร ก็คือ การฝึกวิปัสสนาจารย์ของเราเอง และแนวการปฏิบัตินี้ จะไม่หาย เพราะเจ้าคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณเถร ท่านก็มีการอบรมครูสอน เน้นการปฏิบัติ เพื่อกระจายผู้สอนให้มากขึ้น เพราะไม่เช่นนั้นจะมีปัญหาการสืบต่อ อันสืบเนื่องมาจากเจ้าสำนักหรือวิปัสสนา

จารย์นั้นๆ ละโลกนี้ไปแล้ว อย่างของวัดมหาธาตุเอง เมื่อสิ้นหลวงพ่อโชดก ซึ่งถือว่าท่านโดดเด่นมาก และเป็นที่ยอมรับในยุคนั้น แม้ในยุคหลังเราจะมีอาจารย์สอน ถึงจะไม่โดดเด่นเหมือนท่าน ไม่ได้ครึ่งของท่าน ก็สามารถสืบต่อตามแนวทางที่ท่านวางไว้ คือ ยังมีการสอน การปฏิบัติกันอยู่ทุกวัน อย่างคณะ ๕ พระครูท่านก็เป็นหลักในการสอนอยู่ทุกวัน แม้จะขยายมาที่ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติแล้ว ก็ยังคงมีการสอนอยู่ทุกวัน เพราะฉะนั้น ตรงวัดมหาธาตุเองก็คงไม่น่าห่วงเท่าไร เพราะเหมือนอยู่ในจุดศูนย์กลาง แม้สิ้นครูบาอาจารย์ไปแล้ว ก็ยังมีลูกศิษย์ลูกหามาสานต่อรุ่นต่อรุ่น นั่นคือการพัฒนาบุคลากร เป็นหัวใจของการสืบต่อ แต่การพัฒนาบุคลากรไม่ใช่เรื่องง่าย อันดับแรกก็คือองค์นั้น/คนนั้น ต้องมีฉันทะเสียก่อน บางท่านอยากที่จะเทศน์ บางองค์ก็ไม่อยากจะเทศน์ แล้วยิ่งมาเทศน์สอนวิปัสสนา ถ้าใจไม่รัก...ทำไม่ได้เลย เลยค่อนข้างจะยากหน่อย แม้แต่ที่นี่ บางทีอยากจะเอากล่องมาส่องพื้นหารูปใครรูปหนึ่งมาฝึก ก็ยังหายาก เพราะต้องฝึกปฏิบัติให้เกิดประสบการณ์จริง ไม่ใช่เพียงแค่อ่านตำราแล้วทำได้ ฉะนั้น จะหาผู้สืบทอดจึงมีไม่ใช่ง่าย

รูปแบบในการสร้างบุคลากร/ครูสอนวิปัสสนาก็คือ ต้องลงมือปฏิบัติ เรียนรู้แต่ละเรื่อง มิใช่เพียงการนั่งสอนในห้อง เพราะนั่นเป็นเพียงทฤษฎี ซึ่งส่วนใหญ่อาจศึกษา หาอ่านมาได้ แต่หลักการปฏิบัติต้องลงมือปฏิบัติ มีการส่ง-สอบอารมณ์กันว่า อารมณ์พัฒนาไปอย่างไร สรุปลก็คือ เรียนรู้ทฤษฎีแล้วลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ภายใต้การดูแลของวิปัสสนาจารย์ คอยส่ง-สอบอารมณ์ ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกหลายปี ถ้าจะเอาแค่พอช่วยงานได้ก็อาจไม่ถึงปี แต่ถ้าจะเอาคุณภาพ ก็ต้องใช้เวลามากกว่า ปี ซึ่งถ้าคนไม่รักจริง ฝึกนานๆ เขาก็อาจเลิก...ทำต่อไม่ได้

๓.๖ การพัฒนาองค์กร (Organization Development)

โดยทั่วไปลักษณะขององค์กรจะมี ๒ ลักษณะ คือ องค์กรที่เป็นทางการ (หรือบางแห่งเรียกว่า องค์กรรูปนัย) เป็นองค์กรที่มีรูปแบบ มีระเบียบแผนที่ชัดเจน เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีสายบังคับบัญชามีการทำงานกันตามความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และองค์กรที่ไม่เป็นทางการ (หรือบางแห่งเรียกว่า องค์กรอรูปนัย) องค์กรที่ไม่เป็นทางการเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์กรที่มีลักษณะเป็นส่วนตัว ไม่เป็นทางการ ไม่มีโครงสร้าง กฎ ระเบียบ สายการบังคับบัญชา และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนแน่นอน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอใจ ความสมัครใจ และศรัทธาธรรมชาติของมนุษย์ เช่น สมาคม ชมรม เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ขององค์กรแบบกว้างๆ คือ เป้าหมายทางเศรษฐกิจหรือกำไร เป้าหมายเกี่ยวกับการให้บริการ และเป้าหมายด้านสังคม

สำหรับองค์กรวัดที่ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นองค์กรที่เป็นทางการที่มีการจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย มีโครงสร้างการบริหาร ระเบียบแบบชัดเจน เพื่อดำเนินกิจการของวัดให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่ง

ในและองค์กรอาจจะมีวิธีการบริหาร แตกต่างกันตามความสามารถของวิสัยทัศน์ผู้บริหาร กล่าวคือ เจ้าอาวาส แต่วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่คล้ายคลึงกันใน ๒ ประเด็นคือ เป้าหมายด้านการให้บริการ และเป้าหมายด้านสังคม

๓.๖.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

จากการศึกษาการพัฒนาวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม พบว่าวัดได้มีการวางแผนที่จะให้วัดเป็นวัดต้นแบบสำหรับวัดเป็นทั้งแหล่งให้การศึกษาทั้งทางปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรมอย่างเป็นรูปและชัดเจน ซึ่งผู้บริหารวัดกล่าวคือเจ้าอาวาสได้วางการบริหารและพัฒนาไว้สำหรับอนาคต และมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาองค์กรวัดในปัจจุบัน และอนาคตเพื่อให้เกิดปรับสภาพให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งเพราะในปัจจุบันชุมชน สังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคล) เจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดได้พยายามปรับเปลี่ยนของคาวบพขององค์กรให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคล ซึ่งมีฐานะ สติปัญญา สังคม การคิด ที่อาจแตกต่างกันมาก จึงมีประสงค์ที่จะเปลี่ยนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยสนับสนุนให้มีการศึกษาขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง และเพื่อเป็นประโยชน์กับองค์กรเอง

๓.๖.๒ วัดหนองป่าพง

พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภทโท) ได้ก่อตั้งวัดหนองป่าพงจนกลายเป็นวัดต้นแบบของวัดป่าสายปฏิบัติ ของมหานิกาย ทั้งในประเทศไทยและอีกหลายทวีปในโลก และกลายเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เข้มแข็งองค์กรหนึ่ง อันเกิดจากแนวคิดและการบริหารองค์กร โดยใช้การดำเนินการแบบอย่างอย่างการปฏิบัติแบบดั้งเดิม คือใช้หลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ในการพัฒนาองค์กรให้มั่น หลวงพ่อชา สุภทโท เริ่มต้นจากการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ซึ่งผ่านการอบรมตามลำดับขั้นตอนที่ทางวัดได้วางเอาไว้อย่างเคร่งครัด กล่าวคือมีการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบรรพชาและอุปสมบท ฝึกให้ภิกษุสามเณรมีอุดมการณ์เพื่อมุ่งสู่การอุทิศตนเพื่อพระศาสนา ต้องอาศัยทั้งศรัทธาและความเพียร อุตทนและมีสัมมาทิฐิเป็นสำคัญ ในประเด็นนี้สอดคล้องกับ ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น ภายในองค์กรเองต้องเข้มแข็งด้วย ในกรณีวัดหนองป่าพง หลวงพ่อชาได้วางหลักการพัฒนาภายในเข้มแข็งก่อน แล้วจึงพัฒนาโดยการขยายสาขาออกไป เพื่อพัฒนาองค์กรทางพุทธศาสนาให้กว้างขึ้น^{๕๙} หากเมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว หลวงพ่อชาวางหลักในการพัฒนาองค์กรตามองค์ธรรม ๔ ประการ ดังนี้คือ

^{๕๙} ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส สัมภาษณ์ วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ อ้างแล้ว

๑. วินัย โดยสอนให้พระภิกษุสามเณรในวัดหนองป่าพง และสาขาต่างๆ ของวัดหนองป่าพงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด แม้สิกขาบทเพียงเล็กน้อยก็ไม่ละเมิด ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยแห่งหมู่คณะ และเป็นเครื่องมือในการขัดเกลา และฝึกการอดทนเป็นเบื้องต้น
๒. หลักไตรศึกษา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
๓. โอวาทปาฏิโมกข์
๔. อริยสัจจ ๔ อันเป็นบทสรุปคำสอนหลักๆ ของหลวงพ่อบุญ
๕. ชุดงควัตร วัดหนองป่าพงใช้ชุดงคเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมให้บุคลากรมีความมักน้อยและสันโดษ

จากหลักการพัฒนางานองค์กรดังกล่าวนี้ ทำให้วัดหนองป่าพงและสาขาต่างๆ ปฏิบัติตามคำสอนเหล่านี้ จึงทำให้การขยายและการพัฒนางานองค์กรมีความเป็นเอกภาพสูง เป็นประโยชน์ต่อองค์กรในอนาคต การพัฒนานี้เป็นรูปแบบหนึ่งในการขับเคลื่อนให้องค์กรอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและต่อเนื่องเป็นการพัฒนาบุคลากรเช่นนี้เป็นกระบวนการพัฒนาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการปฏิบัติธรรม โดยมีหลักว่าเมื่อปฏิบัติธรรมอย่างตั้งใจฝึกฝนปฏิบัติด้วยความอดทนและมีความเพียร องค์กรสามารถพัฒนาและมั่นคงได้

๓.๖.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

สวนโมกข์มีการพัฒนางานองค์กรภายในเท่าที่พบคือการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติภายในเพื่อรองรับภาระงาน เช่น การจัดตั้งสวนโมกข์นานาชาติเพื่อรองรับการปฏิบัติสำหรับชาวต่างชาติ การจัดตั้งอาศรมธรรมมาตาเพื่อรองรับสตรีเพศที่มีเจตนารมณ์ที่จะปฏิบัติธรรม การจัดตั้งธรรมทานมูลนิธิเพื่อสนับสนุนภาระงานคณะสงฆ์วัดธารน้ำไหล ในส่วนงานต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ไม่สามารถทำได้ เช่นการระดมทุนผ่านกิจกรรม การจัดพิมพ์หนังสือ เพื่อการเผยแผ่ เพื่อจำหน่าย ซึ่งพุทธทาสและคณะผู้บริหารเดิมได้ดำเนินการไว้ และยังคงมีการดำเนินการและรักษาปฏิบัติสืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

การพัฒนางานองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ในความหมายคือ การจัดองค์กรบริหารภายในจะด้วยพฤติกรรมหรือการกระทำใดก็ตามเป็นการจัดองค์กรที่สนองต่อการเรียนรู้ พัฒนาปัญญาและนำปัญญานั้นไปพัฒนาสังคมในภาพรวมต่อไปจะพิจารณาเห็นได้จาก

๑. การจัดการสถานที่ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (พัฒนาปัญญา) หมายถึง การจัดการศึกษา ให้ความรู้ พัฒนาชีวิต และการดำเนินชีวิตผ่านการจัดการธรรมชาติด้วยเจตนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ สู่ความเข้าใจอย่างถูกต้องในพระพุทธศาสนา
๒. การจัดองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการปฏิบัติ (ธรรมปฏิบัติ) การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ภาระงานทุกชนิดที่เกิดขึ้น จึงเป็นการพัฒนาองค์กรการปฏิบัติเสียเป็นหลัก
๓. องค์กรแห่งความเป็นต้นแบบ หมายถึง องค์กรแห่งความเรียบง่ายตามเจตนารมณ์ “อยู่อย่างต่ำ กระทำอย่างสูง” ด้วยมุ่งหวังว่าจะเป็นการปฏิบัติเพื่อการปฏิบัติ ให้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต แต่ในเวลาเดียวกันก็มุ่งไปสู่เป้าหมายที่สูงสุดในศาสนา

ดังนั้นการพัฒนาองค์กรสวนโมกข์ที่สำคัญและมองเห็นได้ชัดก็คือ การพัฒนารูปแบบวิธีการ และเจตนารมณ์ของการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายปลายทางของการปฏิบัติที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนา

๓.๖.๔ วันสนามใน

วัดสนามใน มีการพัฒนาองค์กรภายใน คือรักษาจุดยืนเดิมตามแนววัตรปฏิบัติที่ครูอาจารย์เคยปฏิบัติมา และยังคงส่งเสริมการปฏิบัตินั้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนการบริหารงานภายในวัด ยังคงรักษารูปแบบเดิม ทั้งในส่วนรูปแบบวิธีการปฏิบัติ และการบริหารสำนักปฏิบัติ คือบริหารในฐานะเป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่ให้บริการด้านหลักพุทธธรรม เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นองค์กรสำนักปฏิบัติที่จะต้องส่งเสริมการปฏิบัติตามแนว “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ที่หลวงพ่อเทียนคิดค้น และสอนแนวปฏิบัตินี้มา และพัฒนาให้เป็นที่เผยแพร่ สืบทอด รักษาพระพุทธศาสนา ตามแนวปฏิบัติที่เคยปฏิบัติมา

๓.๖.๕ วัดพระธรรมกาย

เริ่มตั้งแต่ คุณยายอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง เป็นผู้เสนอแนะนโยบายการบริหารงานวัดในทุกๆ ด้าน นับตั้งแต่การวางกฎระเบียบในการดูแลรักษาสถานที่ การรักษาสমบัติพระศาสนา การเชื่อเชิญญาติโยมให้มาวัด การต้อนรับแขก การตั้งโรงงาน การตั้งกฎระเบียบวอนนัยสำหรับญาติโยมที่มาวัด โดยเฉพาะเรื่องความสะดวกและความเป็นระเบียบภายในวัด ฉะนั้น พระรูนุกเบิกจะถูกขัดเกลาร้อยเรื่องความสะดวก ความมีระเบียบวินัย การดูแลวัดให้ร่มรื่น ผลปรากฏคือ ผู้ที่มาวัดครั้งแรกจะรู้สึก

ประทับใจในความสะอาด ความมีระเบียบและความสงบร่มรื่น ดังปณิธานที่ว่า สร้างวัดให้เป็นวัดที่น่า
เข้า

ความสำเร็จนี้ เกิดจากการที่พระภิกษุรุ่นบุกเบิกทุกท่าน มีความเคารพและปฏิบัติตาม
คำแนะนำของคุณยาย ที่ท่านได้ทุ่มเทสอนกรรมฐานให้แก่ศิษย์ไม่รู้เหน็ดเหนื่อย จนศิษย์ได้มี
ประสบการณ์ภายใน ทำให้มั่นใจว่า หนทางนี้ เป็นหนทางที่ถูกต้อง นำสู่พระนิพพานได้จริง จึงตั้ง
ปณิธาน อุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา และการได้บุคลากรที่ตั้งใจอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนาเอง มีค่านับ
ประมาณมิได้ เพราะเขาเหล่านี้ จะร่วมมือกันบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามเป้าหมายคือ สร้างวัดให้
เป็นโรงเรียนสอนศีลธรรมแก่มหาชน

การบริหารงานของวัดพระธรรมกายนั้น ยึดพระเป็นหลักในการบริหาร โดยมีเจ้าอาวาส
เป็นประธาน เป็นผู้วางนโยบายทั้งหมดของวัดและรับหน้าที่ในการสอนภาวนาเบื้องต้นด้วย ส่วนรอง
เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นประธานในการสร้างวัดพระธรรมกายและเป็นประธานกรรมการมูลนิธิธรรมกาย รับ
หน้าที่ทางด้านการเทศนา การสอนและการอบรม ส่วนงานด้านอื่นๆ ก็ให้พระภิกษุแบ่งกันรับผิดชอบ
ตามความถนัดและความสนใจ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ทางวัดพระธรรมกายได้จัดรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรใหม่ ซึ่งมี
การแบ่งการบริหารออกเป็น ๓ ระบบ คือ

๑) ระบบการทำงานตามรูปแบบของวัดโดยทั่วไป มีการจัดวางตำแหน่งเจ้าอาวาส รอง
เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาส ซึ่งการจัดวางระบบในลักษณะนี้มีความสอดคล้อง
กับการจัดวางระบบของวัดในประเทศไทยส่วนใหญ่ และทำให้วัดพระธรรมกายสามารถประสานงาน
ร่วมกับวัดอื่นๆ ภายใต้การคณะสงฆ์ไทยได้

๒) ระบบการทำงานในรูปแบบมูลนิธิ ประกอบด้วยประธานมูลนิธิธรรมกาย คือ
พระเทพญาณมหามุนี (ไชยบูลย์ ธมฺมชโย) รองประธานมูลนิธิธรรมกาย คือ พระภิกษุวิริยคุณ และ
คณะกรรมการมูลนิธิธรรมกาย

๓) ระบบการบริหารภายในของวัด เริ่มดำเนินการปรับโครงสร้างของวัดครั้งใหญ่ ในปี
พ.ศ. ๒๕๓๔ เรียกว่า “โครงสร้างสภาธรรมกายสากล” และเริ่มใช้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ การปรับ
โครงสร้างดังกล่าว ทำให้จำเป็นต้องมีคณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากลขึ้น และคณะกรรมการ
ชุดนี้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ วางนโยบายในการพัฒนาคนและงานทั้งหมดของวัด คณะกรรมการ

ดังกล่าวประกอบด้วย ๑) ประธานคณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากล ๒) คณะกรรมการที่ปรึกษาอาวุโส ๓) คณะกรรมการบริหารสภาธรรมกายสากลอันประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนัก ๆ ต่างๆ^{๖๐}

๓.๖.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

จากการจัดสัมมนากลุ่ม ณ ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อวันที่ ๒๐ พ.ย.๕๕ ทราบว่า การทำงานของวัดมหาธาตุ จะเดินไปพร้อมการคณะสงฆ์ โดยในอดีตสำนักพระพุทธศาสนาให้การสนับสนุนด้วยงบประมาณบ้าง แต่เพราะปัจจุบัน มีการตั้งสำนักปฏิบัติกันมาก งบประมาณนี้ก็หายไป วัดมหาธาตุจึงอยู่ได้ด้วยศรัทธาจากญาติโยม ซึ่งการจัดโครงการอบรมของเรา ไม่มีการคิดค่าใช้จ่าย ญาติโยมจะร่วมบุญเองตามอัธยาศัย แม้ค่าใช้จ่ายบางเดือนจะสูงถึง ๔๐๐,๐๐๐ ก็ตาม โดยมีการจัดเต็มคอร์ส ๗ วันเดือนละครั้ง แต่ก็มองว่า ชีวิตคนเมืองจะอยู่ยาวหลายวัน...ยากมาก จึงเปิดโอกาสให้มีช่วงสั้นๆ มาน้อยก็ได้ น้อย มายาวได้เยอะ สำหรับที่นี่ ที่ใช้คำว่า นานาชาติ นั้น หมายถึงคนไทย และคนต่างชาติที่สนใจมาปฏิบัติ มีใช้ต่างชาติเพียงอย่างเดียว ที่นี่จึงทำงานอย่างไม่มีวันหยุด โดยเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ คนเยอะมาก ในแต่ละคอร์สก็ไม่เกินร้อย สำหรับชาวต่างชาติ นั้น เคยทำสถิติผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมก็มี ประมาณมากกว่า ๑๐ ประเทศ ในส่วนของการสอน ก็ใช้ภาษาอังกฤษ โดยอาจารย์มานิต ที่เคยอยู่อเมริกามาเยี่สิบกว่าปีเป็นผู้รับผิดชอบ แต่ก็ยังไม่มีรูปแบบหรือหลักสูตรที่ชัดเจน ตอนนี้ ใครเข้ามาเราก็สอน ซึ่งทางศูนย์ ก็กำหนดเวลาไว้ที่ ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น. ทุกวัน (ที่ผมอยู่) ในการสอนนั้น ก็ทำตามที่ครูบาอาจารย์สอน โดยแบ่งเป็น ๒ หลักสูตร คือ ๑) หลักสูตรพื้นฐาน ๒) หลักสูตรขั้น advance แต่ยังไม่มีการพัฒนา คงมีแต่หลักสูตรขั้นพื้นฐาน เพราะชาวต่างชาติที่มาส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว ซึ่งเราจะสอนเขาลึกซึ้งมาก ก็อาจไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น ในเวลาที่จำกัด จึงอธิบายโดยใช้หลักตรรกะเข้าช่วย เพราะเขารู้เรื่องตรรกะ ทำให้เขาเข้าใจได้ง่ายขึ้น แม้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เขาก็จะไม่ค่อยเข้าใจถ้าใช้ภาษาพระมากๆ นี่คือสิ่งที่พื้นฐานที่สุดที่จะอธิบายเพื่อให้เขาได้ประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ สิ่งสำคัญที่สุด เมื่อเขาได้พื้นฐานแล้ว ก็ต้องพัฒนาเขาให้รู้ลึกยิ่งขึ้น

กิจกรรมอื่นที่เป็นการส่งเสริมการพัฒนาจิตและปัญญานั้น เน้นการพึงธรรมควบคู่กับการปฏิบัติ ทั้งเดินจงกรม นั่งสมาธิ ซึ่งล้วนส่งเสริมและพัฒนาจิต ตามรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยเน้นการปฏิบัติวันละสิบกว่าชั่วโมง แบ่งเป็นวันละ ๔ รอบ ในการเทศน์นั้น ปกติจะเทศน์ช่วงบ่ายโมง ถ้าเป็นคอร์ส ๗ วัน ก็จะมีเดือนละรุ่นๆ ละประมาณ ๑๐๐ ปีหนึ่ง ๑๒ รุ่น ก็พินกว่า เพราะบางรุ่นก็มากกว่า ๑๐๐ แต่การปฏิบัติธรรมนั้น เรามีทุกวัน ไม่มีวันหยุด เพราะมีผู้สนใจจะเข้ามาฝึกตาม

^{๖๐} ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาพระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธรรมชโย), [ออนไลน์] <http://www.vcharkarn.com/vblog/114462> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๕).

อัยาศัย โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ เขามาหาที่พึ่งทางใจ เพราะโลกวุ่นวายมากขึ้น เหมือนการมา charge battery เต็มแล้วก็กลับไปทำงานต่อ อย่างวันธรรมดา ก็วันละ ๓๐-๔๐ คน เสาร์-อาทิตย์ก็ ๙๐-๑๐๐ ร้อยกว่าก็มี เพราะตอนนี้สถานที่สะดวกมากขึ้น ทำให้มั่นใจว่า พระพุทธศาสนายังคงอยู่คู่โลกไปอีกนาน เพราะยังมีการปฏิบัติธรรมกันอย่างต่อเนื่อง หากไม่มีการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็น่าเป็นห่วง แต่ที่น่าสนใจในปัจจุบันคือ มีเด็กวัยรุ่นเข้ามาปฏิบัติธรรมกันมากขึ้น แสดงว่า การเผยแผ่ในกลุ่มวัยรุ่นที่พยายามหาวิธีจูงใจให้เข้ามาเรียนรู้พระพุทธศาสนา เอาธรรมะไปสู้ใจเขา เริ่มสัมฤทธิ์ผล เพราะเขาเดินเข้ามาหาเราเอง แสดงว่า เขาฉลาดที่จะเลือกอะไรดี ๆ ให้กับชีวิตของตัวเอง ไม่ใช่เฉพาะคนสูงอายุเหมือนเมื่อก่อน

๓.๗ การสร้างเครือข่ายทางสังคม (Networking)

องค์กรสงฆ์กลุ่มปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา แต่ละสำนักมีการเผยแผ่ธรรมะและการปฏิบัติวิปัสสนาทั้งในเชิงรับและเชิงรุก จึงมีการสร้างเครือข่าย (Network) ขึ้น เพื่อให้กระจายองค์ความรู้ของสำนักตน และเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ง่ายและทั่วถึง ดังนั้นเครือข่ายขององค์กรสงฆ์เหล่านี้ก็คือการเชื่อมโยงองค์กรวัดกับพุทธศาสนิกชน ประชาชนทั่วไป หรือแม้กระทั่งองค์กรอื่นๆ ที่สนใจในการปฏิบัติ เช่นองค์กรวัดกับวัด องค์กรวัดกับหน่วยงานราชการ หรือเอกชน เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนความร่วมมือกัน หรือทำกิจกรรมร่วม โดยมีองค์กรวัดเป็นแกนนำ

๓.๗.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

มีการเจริญสัมพันธไมตรีด้านพุทธศาสนากับ ประเทศจีน โดยให้เค้าได้รู้จักเรา มีผลบังเกิดสามารถสกัดกั้น ลักชีอื่นไม่ให้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาได้เท่าที่ควรเนื่องด้วย เพราะประเทศจีนเป็นประเทศใหญ่

ซึ่งวัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้มี การสร้างเครือข่าย โดยจัดทำคู่มือการศึกษา สัมมาปฏิบัติ เผยแพร่ไปได้ทั่วโลก เป็นรายละเอียดด้านปฏิบัติ แนวปฏิบัติ ทั้ง ๕ สาย จัดทำเป็นภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้วัด หลวงพ่อดธรรมกายารามมีทัศนะว่า ต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมทุกสาย ไม่จำเพาะสายใดสายหนึ่ง

สายปฏิบัติธรรม มี ๕ สาย ซึ่งได้รวบรวมธรรมะเป็นหนังสือให้ความรู้ได้อ้างอิงกร่างเป็นหนังสือให้เป็นหลักศึกษาความรู้ และ ปฏิบัติได้ดังนี้

1. สายพุทธโธ
2. สายอนาปนสติ เช่น สายสวนโมกข์

3. สายยวบ พอง เช่น วัตมหธาต
4. สายรูป นาม
5. สายสัมมาอะระหัง

ซึ่งวัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้มี การสร้างเครือข่าย โดยจัดทำคู่มือการศึกษา สัมมาปฏิบัติ เผยแพร่ไปได้ทั่วโลก เป็นรายละเอียดด้านปฏิบัติ แนวปฏิบัติ ทั้ง ๕ สาย จัดทำเป็นภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรม ทุกสาย ไม่จำเพาะสายใด สายหนึ่ง แม้กระทั่งสายป่า มีการสร้างเครือข่ายเกิดขึ้น เช่น ตั้งวัดป่า โดยมีพระสายวิปัสสนา เพื่อสานต่อ มุ่งมั่น นโยบายตามที่พระเทพญาณมงคลได้ให้ไว้คือ นโยบาย “สร้างพระในใจคนเพื่อสร้างคนรักษาธรรม” โดยให้สร้างพระในใจตนเองให้มีใจเป็นพระ แล้วก็ช่วยสร้างพระในใจคนอื่น และเมื่อทุกคนมีใจเป็นพระแล้วก็จะช่วยกันรักษา “ธรรม” จากนั้นก็ได้วางวัตถุประสงค์ จากแนวคิด วางรูปแบบ จัดองค์กรให้ชัดเจน จึงนำมาซึ่งการจัดรูปแบบองค์กร โดยยึดรูปแบบ องค์กร ๖ ดังนี้คือ

1. การปกครอง
2. การศึกษา
3. การเผยแผ่
4. การสาธารณูปการ
5. การสาธารณสงเคราะห์
6. การศึกษาสงเคราะห์

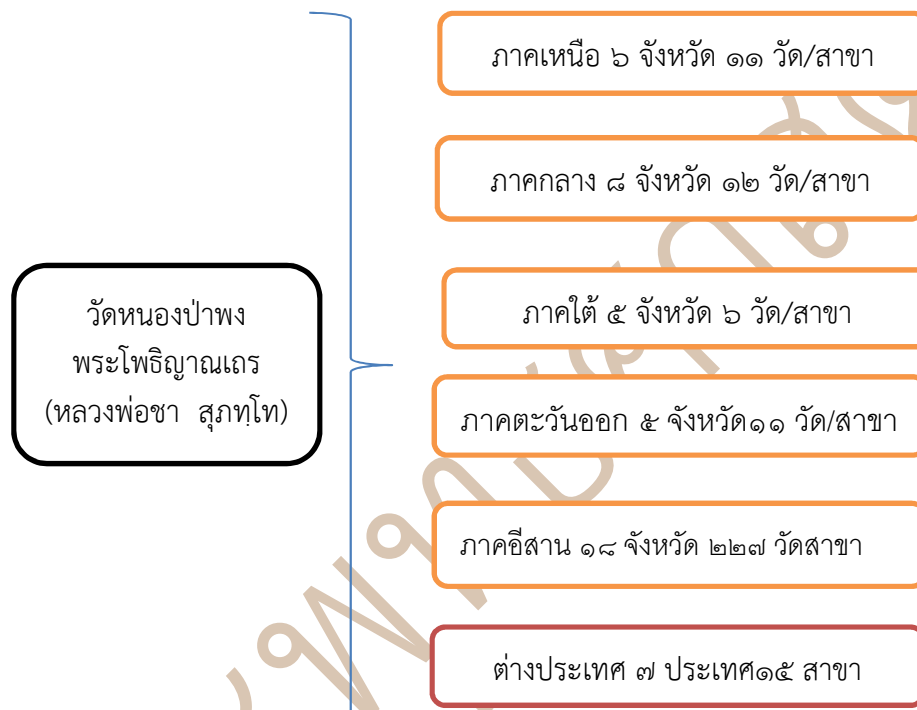
จากการจัดรูปแบบองค์กร ดังกล่าวทางวัดเครือข่าย ได้นำหลักความรู้ ประสบการณ์ โดยตรงของพระเทพญาณมงคลมาเป็นหลักปฏิบัติควบคู่ไปด้วย จัดให้มีการศึกษาทั้ง ปรียัติ และ ปฏิบัติ ควบคู่กันไป แต่ทำตามกำลัง การบริหารงานของวัด มีสื่อการเรียนการสอนชัดเจน เช่นกัน

๓.๗.๒ วัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพงมีนโยบายในการเผยแผ่พุทธศาสนาจากวัดหนองป่าสู่ระดับสากล คือนานาชาติ โดยทางวัดเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตามคำสอนของหลวงพ่อย่างไม่นอกธรรมนอกวินัย ซึ่งในประเด็นนี้ ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ในการสร้างเครือข่ายทั้งในประเทศ และต่างประเทศนั้น พระสงฆ์ต้องเคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยเฉพาะสายวัดป่าเพราะเป็นผู้สืบทอดพระธรรมวินัยจากครูบาอาจารย์ เพราะถ้าพูดถึงวัดป่า ก็จะนึกถึง หลวงปู่มั่น หลวงพ่อชา เพราะท่านเหล่านี้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ถ้าพระสงฆ์เป็นตัวอย่างได้ การเผยแผ่ไม่ต้องไปบรรยายมาก วัตร

ปฏิบัติของท่านจะทำให้โยมเกิดศรัทธาขึ้นมาเอง ปฏิบัติให้ดู”^{๖๑} จากประเด็นการเคร่งครัดข้อวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จึงทำให้เกิดความศรัทธาและเลื่อมใสกระจายไปสู่ระดับสากลอย่างรวดเร็ว และมีการกระจายเครือข่ายกลายเป็นสาขาต่างๆ ของวัดหนองป่าพงอย่างมากมาย

สำหรับเครือข่ายในการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อความงามแห่งจิตและปัญญา วัดหนองป่าพงมีเครือข่ายกระจายอยู่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้คือ

แผนภูมิที่ ๙ ผังเครือข่ายวัดหนองป่าพง

เมื่อกล่าวสรุปเป็นภาค และ ต่างประเทศ สามารถทำได้ดังนี้ คือ

๑. ภาคเหนือ ได้แก่ เชียงราย ๑, เชียงใหม่ ๔, ตาก ๒, น่าน ๑, ลำพูน ๒, กำแพงเพชร ๑
๒. ภาคกลาง ได้แก่ กาญจนบุรี ๔, ชัยนาท ๑, นครปฐม ๑, นครสวรรค์ ๑, ปทุมธานี ๒, ลพบุรี ๑, สระบุรี ๑, อัญญา ๑
๓. ภาคใต้ ได้แก่ กระบี่ ๑, ชุมพร ๑, เพชรบุรี ๑, ระนอง ๒, สงขลา ๑

^{๖๑} ศาสตราจารย์แสง บุญเฉลิมวิภาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อ่างแก้ว.

๔. ภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ๑, ชลบุรี ๔, นครนายก ๑, ระยอง ๓, สระแก้ว
๕. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ กาฬสินธุ์ ๑, ขอนแก่น ๒, ชัยภูมิ ๕, นครพนม ๕, นครราชสีมา ๒๑, บุรีรัมย์ ๑๐, มุกดาหาร ๖, ยโสธร ๑๒, ร้อยเอ็ด ๕, เลย ๓, ศรีสะเกษ ๔๑, สกลนคร ๑, สุรินทร์ ๔, หนองคาย ๒, หนองบัวลำภู ๑, อำนาจเจริญ ๑๐, อุตรธานี ๒, อุบลราชธานี ๙๖
๖. ต่างประเทศ ได้แก่ Australia, France, Italy, New Zealand, Switzerland, United Kingdom, United States of America

สำนักสาขาในประเทศไทย	๒๙๑	สาขา
สำนักสาขาต่างประเทศ	๑๗	สาขา
รวมสำนักสาขาทั้งหมด	๓๐๘	สาขา ^{๖๒}

๓.๗.๓ วัดสวนโมกขผลาราม

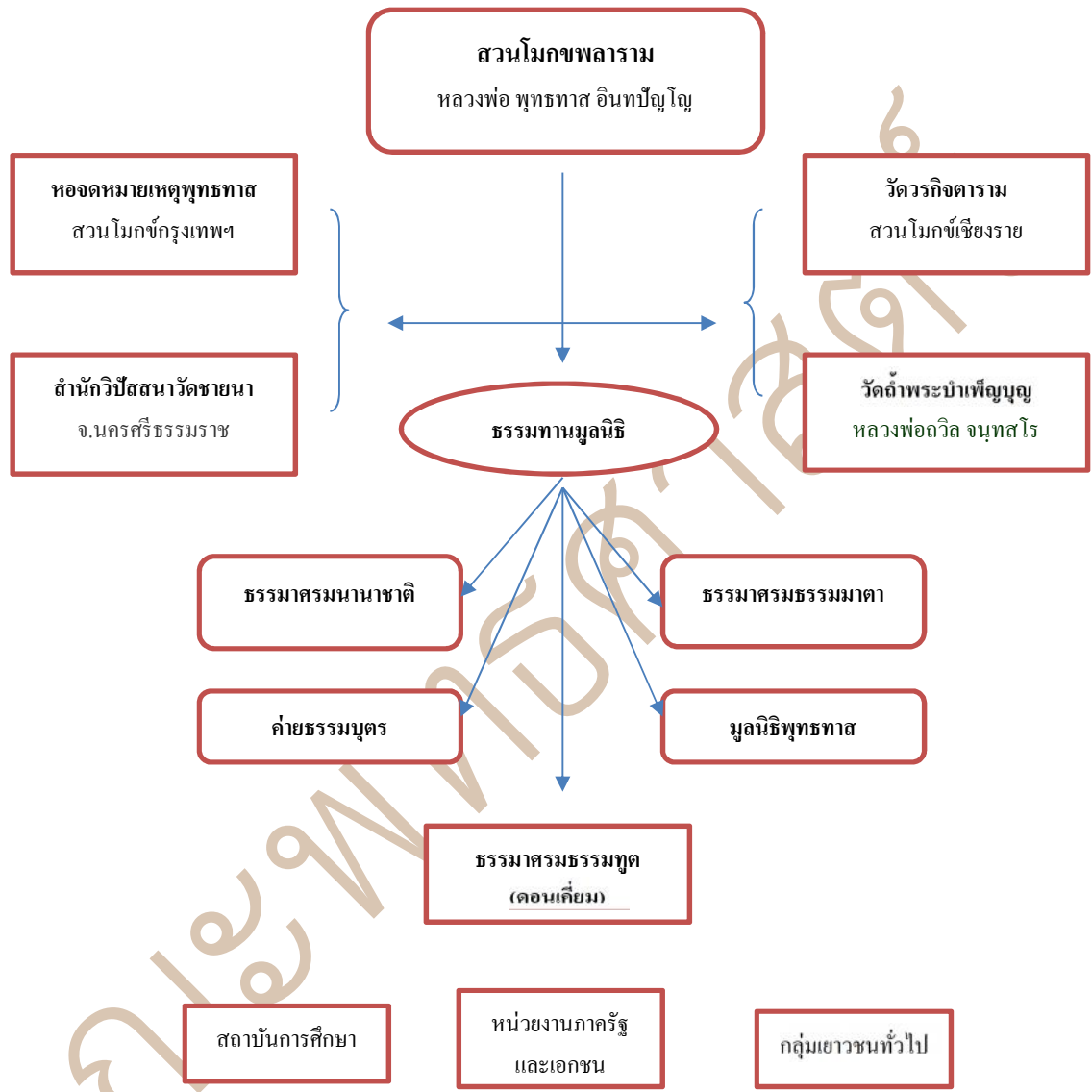
สวนโมกข์มีการสร้างเครือข่ายภายในองค์กรของวัดและเครือข่ายของรูปแบบการปฏิบัติ ปณิธาน อุดมการณ์ของสวนโมกข์^{๖๓} โดยมองไปที่เป้าหมายและเจตนารมณ์ทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติ นำ และกระทำมา โดยเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายในสวนโมกข์ เป็นการกระทำเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา (ข) ส่วนเครือข่ายที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กรวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์เป็นองค์กรจัดตั้งที่เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติ หรือเป็นภาคีร่วมปฏิบัติของสวนโมกข์ ทั้งการเชิญบุคคลากรของสวนโมกข์ไปให้ความรู้ อบรม พัฒนา ชัดเกล้าบุคคลากรภายในองค์กรภายนอกนั้น ๆ หรือการส่งคน หรือบุคคลากรภายในหน่วยงานภายนอกมาเรียนรู้ พัฒนา ชัดเกล้าตามแนวทางของสวนโมกข์ เป็นต้น

สวนโมกข์สามารถขับเคลื่อนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา จนปรากฏต่อสังคมในวงกว้างเป็นระบบ มีเอกลักษณ์ ทั้งยังเป็นความเคลื่อนไหวที่จะเป็นประโยชน์และให้คุณค่าต่อการจัดการพัฒนาตนเอง พัฒนางาน พัฒนาองค์กร และพัฒนาสังคม ชาวพุทธ ได้เห็นคุณค่า ความสำคัญดังกล่าว จึงได้เข้ามาศึกษา แสวงหาความรู้ ปฏิบัติธรรมกับสวนโมกข์ จนส่งผลเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา ในแบบ (๑) ปัญญา (๒) การวิพากษ์วิจารณ์ (๓) ง่ายต่อการปฏิบัติและเข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา ส่งผลสู่เป้าประสงค์ปลายทางพระพุทธศาสนาในองค์กรรวม จากแนวคิด

^{๖๒} ข้อมูล ณ ตุลาคม ๒๕๕๓

^{๖๓} ร่วมประชุมและสังเกตการณ์ กับ คณะกรรมการสถาบันพุทธทาส และมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ (ผชป.) ที่บ้านอารีย์ กทม. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ซึ่งเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้และปฏิบัติโดยยึดแนวทางของสวนโมกข์และหลวงพ่อดุสิต

ดังกล่าวได้ส่งผลเป็นการรับแนวคิด อุดมธรรมทางพุทธศาสนา จากสวนโมกข์ไปในวงกว้าง จนก่อให้เกิดเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ และปฏิบัติธรรม ซึ่งสรุปเป็นแผนภาพออกมาได้ คือ

แผนภาพที่ ๑๒ ความสัมพันธ์เครือข่ายของสำนักสวนโมกข์

จากแผนภาพสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างเครือข่ายในภาพรวม ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขความเคารพ ศรัทธาต่อแนวทางวัตรปฏิบัติ และคำสอนของสวนโมกข์ โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่เกิดขึ้น เพราะบางกรณี บางท่านไม่เคยพบ หรือศึกษาจากสวนโมกข์โดยตรง แต่ศึกษา อ่านงานนิพนธ์ของพุทธทาส ค้นคว้าการปฏิบัติธรรมด้วยความสนใจ หรือการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างภาวะตื่นรู้ภายใน ทั้งนำไปขับเคลื่อนตนเอง ชุมชน และสังคมที่อยู่อาศัย ความเกี่ยวเนื่องเหล่านี้จัดเป็นเครือข่าย และกลายเป็นความร่วมมือในภายหลัง ซึ่งจำแนกได้คือ

๑. **ศิษย์ที่เคยศึกษาปฏิบัติ** คือผู้ที่เข้าไปศึกษาปฏิบัติ และกลับไปจัดทำรูปแบบคำสอน แนววัตรปฏิบัติ การจัดพื้นที่ให้เหมือนหรือสอดคล้องกับสำนักสวนโมกข์ โดยศิษย์เหล่านี้ส่วนหนึ่งยังสืบสานปณิธานของพุทธทาสอยู่ที่สวนโมกข์ ส่วนหนึ่งได้กระจายออกไปสร้างงาน พัฒนางาน แต่ได้รับอิทธิพลแนวคิด และผลปฏิบัติจากสวนโมกข์

๒. **ผู้ที่ศึกษาคำสอนผ่านธรรมบรรยาย / ผลงานนิพนธ์ และศรัทธาต่อแนวทางคำสอน** นั้น ซึ่งจากผลงานการนิพนธ์ของสวนโมกข์ในนามหลวงพ่พุทธทาส ที่สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อถึงที่สุดได้ทำให้การเผยแผ่คำสอน แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ผ่านการวิเคราะห์ตีความและให้คำอธิบายต่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในวงกว้าง จึงมีกลุ่มปัญญาชนที่ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาที่นอกเหนือจากรูปแบบ พิธีกรรม และกฎเกณฑ์ทางสังคมได้พบและเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาผ่านรูปแบบและวิธีการดังกล่าว

การปลูกฝังแนวทางหรืออุดมการณ์การสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงเครือข่าย คือการสร้างสังคมในความรู้ต่อความเข้าใจพระพุทธศาสนาจึงเกิดขึ้นและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนภายใต้แนวทางและวัตรปฏิบัติเดียวกัน การเกิดเครือข่ายของความรู้ และแนวปฏิบัติในระบบของสวนโมกข์จึงเกิดขึ้น เช่นการจัดตั้งสวนโมกข์ (กรุงเทพฯ) ก็เพื่อจำลองให้เกิดการเรียนรู้ตามแนววัตรปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนาแบบสวนโมกข์ หอจดหมายเหตุพุทธทาสกรให้เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องที่เรียกว่า บุคคลสำคัญของโลกในฐานะเป็นนักคิด

๓. **ศรัทธาในรูปแบบการปฏิบัติของสวนโมกข์** เท่าที่สังเกตผู้ศึกษา ส่วนใหญ่เป็นปัญญาชน คนเมือง รูปแบบการปฏิบัติเนื่องจากหลักการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงหาวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิต เช่น เป็นชนชั้นกลาง มีการศึกษา อยู่ในเมือง และศึกษาตามกลุ่มศิษย์ที่ดำเนินกิจกรรมสำหรับการปฏิบัติในเมือง เช่น แนวทางของพระพยอม กัลยาโณ ของสวนโมกข์ (กรุงเทพฯ) หรือพระไพศาล วิศาโล เสถียรธรรมสถาน มหาวิชัย วชิรเมธี มูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ^{๖๔} เป็น ที่เน้นรูปแบบการปฏิบัติที่เรียกว่า เน้นการพัฒนาจิต พัฒนาปัญญา พัฒนาความคิดและรูปแบบทางความคิดต่อการพัฒนาโครงสร้างการจัดการทางพระพุทธศาสนาและสังคม

ดังนั้นเมื่อก้าวโดยสรุปรูปแบบเครือข่ายของสวนโมกข์เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ภายใต้การนับถือต่อวัตรปฏิบัติและสิ่งที่สำนักสวนโมกข์กระทำไว้ เมื่อสอบถามหรือสัมภาษณ์ทางสวนโมกข์โดยตรงก็ไม่ได้ยืนยันว่าเป็นเครือข่ายหรือสำนักร่วม แต่อาจเอาตัวแบบ หรือความศรัทธาต่อหลวงพ่พุทธทาสโดยตรงมาเป็นกรอบในการทำงานทางด้านพระพุทธศาสนาและส่งเสริมกิจกรรมโดยมีตัวแบบ

^{๖๔} สัมภาษณ์ อ.วิโรจน์ ศิริอัฐ ประธานมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ (ผชป.) , เมื่อ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕ , ที่สำนักงานมูลนิธิ กทม. จากการสัมภาษณ์ท่านให้เหตุผลการก่อตั้งมูลนิธิขึ้นมาก็เพื่อการเผยแผ่แนวคิดคำสอนของหลวงพ่พุทธทาสและสวนโมกข์ เนื่องจากอ่านหนังสือแล้วศรัทธาในคำสอน เป็นต้น

หรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสวนโมกข์ที่ไชยาเป็นคราว ๆ กับสำนักเครือข่าย เช่น สวนโมกข์กรุงเทพ มีการเชิญนิมนต์พระสงฆ์ การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายทางปัญญา เพราะคณะกรรมการมูลนิธิธรรมทาน ก็เป็นคณะกรรมการมูลนิธิสวนโมกข์ที่กรุงเทพ รวมถึงการหยิบยืม วัสดุ สิ่งใช้ หนังสือ สื่อความรู้จากสวนโมกข์ มาจัดแสดงที่กรุงเทพ โดยเป้าหมาย แต่ตัวแบบกรณีสวนโมกข์กรุงเทพจะมีความแตกต่างคือ กระทำหรือดำเนินการภายใต้เป้าหมายหลักคือพระพุทธศาสนา ดังกรณีมีการนิมนต์จากสายต่าง ๆ มาเพื่อสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติธรรม โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบหรือวิธีการแต่เน้นไปที่ปลายทางคือเจตนารมณ์หรืออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายหลัก เป็นต้น

๓.๗.๔ วันสนามใน

แนวคิดเรื่องเครือข่าย “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ตามแนวปฏิบัติของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก นับตั้งแต่ท่านได้ถึงแก่กรรมรณภาพ รูปแบบของการปฏิบัติยังคงอยู่ และในเวลาเดียวกันวิธีการปฏิบัติในยุคปัจจุบันได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและแพร่กระจายไปในวงกว้างในรูปของสำนักศิษย์ เครือข่ายที่เคยปฏิบัติกับหลวงพ่อเทียนโดยตรง ซึ่งจำแนกได้ คือ

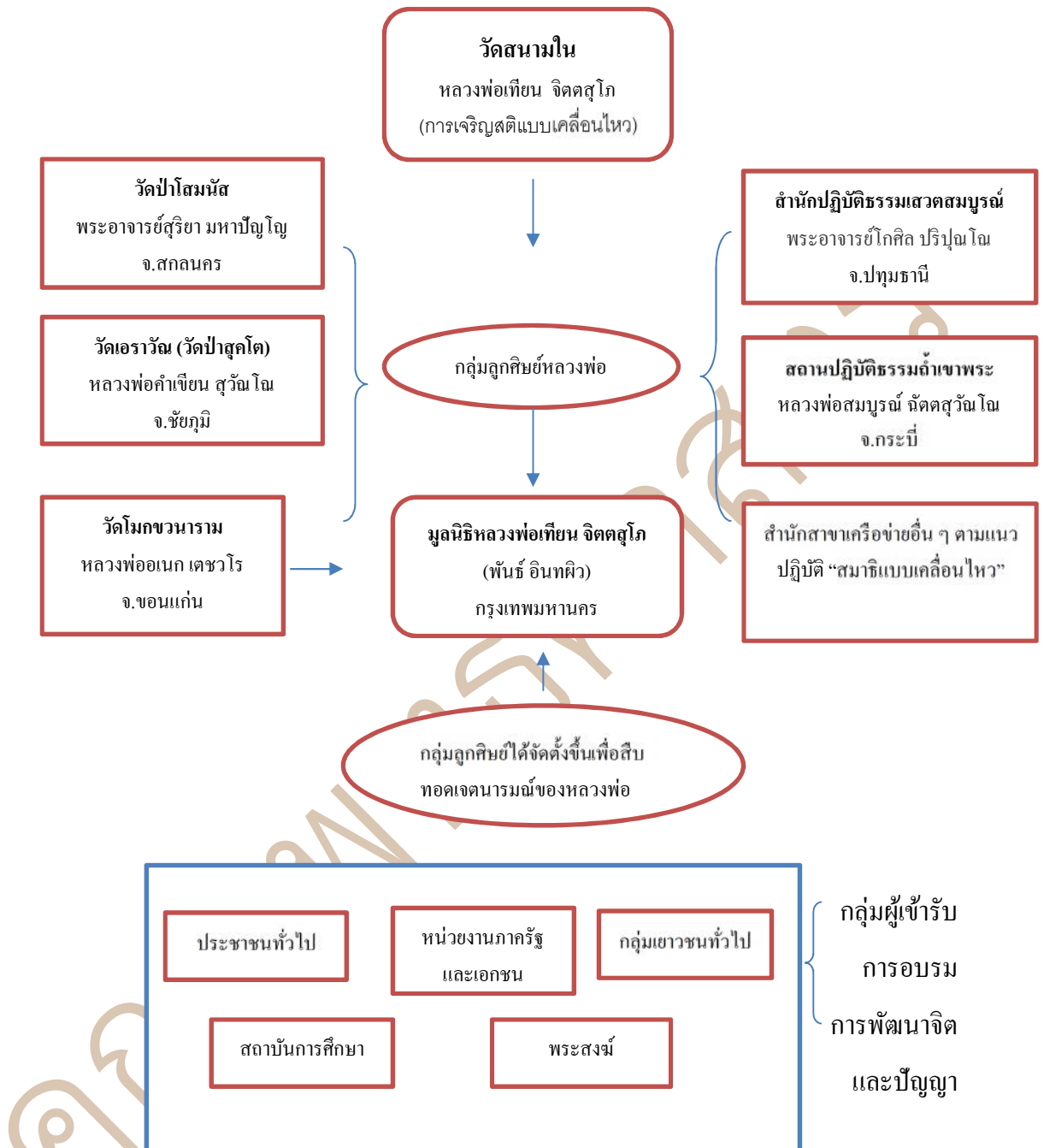
๑.เครือข่ายตามศิษย์-อาจารย์ หมายถึง เป็นศิษย์สายตรงที่ศึกษาปฏิบัติตามแนวสมาธิแบบเคลื่อนไหว และมีศรัทธานำแนวปฏิบัตินี้ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นจึงจะเห็นว่าวัดหรือสำนักปฏิบัติที่เป็นศิษย์ในชั้นหลังได้นำแนวปฏิบัติดังกล่าวไปปฏิบัติ และส่งผลเป็นเครือข่ายระหว่างสำนักศิษย์ และมีผลเป็นการขับเคลื่อนในสังคมไทยในองค์กรรวม^{๒๕}

๒.ความสัมพันธ์เชิงกลุ่มตามแนวปฏิบัติ หมายถึง เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกปรือตามแนวปฏิบัติแล้วเกิดศรัทธา สอดคล้องกับรูปแบบการปฏิบัติ “จริต” และนำไปสู่การปฏิบัติต่อเนื่อง ทั้งแนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติ จึงได้ผู้สนับสนุนหรือศิษย์ในชั้นต่อมาอีกทอดหนึ่ง ส่งผลเป็นเครือข่ายแห่งการปฏิบัติ และยังเข้าร่วมศึกษาและปฏิบัติกับหมู่กลุ่มแนวสมาธิเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ในสถานที่กลางจัดขึ้น เช่น สำนักสาขาของหลวงพ่อเทียน บ้านอารีย์ สวนโมกข์กรุงเทพ เป็นต้น

๓.ความศรัทธาเชิงปัจเจก หมายถึง ผู้ศึกษา ทอดลองปฏิบัติ แล้วเกิดศรัทธา รูปแบบวิธีการปฏิบัติ โดยปฏิบัติจากสำนักศิษย์สาขา ส่งผลเป็นประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติ จากประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติแล้ว ชื่นชม รวมทั้งยอมรับแนววิธีการปฏิบัติดังกล่าวจนได้รับการยอมรับต่อวิธีปฏิบัติดังกล่าว และเข้าร่วมต่อหมู่กลุ่มเมื่อมีโอกาสอันสมควร เป็นต้น

แนวคิดที่นำเสนอมา อาจเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้ คือ

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำไม่ รุติสสีโล, เจ้าอาวาสวัดทับมิ่งขวัญ, เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๕, ที่จังหวัดเลย

แผนภาพที่ ๑๓ ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของวัดสนามใน

จากแผนภาพอธิบายได้ว่าความเป็นเครือข่ายของ “แนวปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว” เป็นการสร้างเครือข่าย ๓ ระดับคือจากศิษย์ผู้เป็นสายตรงมีประสบการณ์ในการปฏิบัติกับหลวงพ่อกุศลโดยตรง ศิษย์ในชั้นหลังที่ปฏิบัติแล้วเห็นผล นำแนวปฏิบัติดังกล่าวไปปฏิบัติแล้วเผยแพร่ต่อ รวมทั้งศิษย์ที่ศิษย์ที่แสวงหาวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับ “จริต” ศึกษาจนเข้าใจนำไปเผยแพร่ต่อสาธารณะรวมทั้งสร้างเครือข่ายแห่งการปฏิบัติร่วมกันระหว่างวัดสาขาแนวปฏิบัติ หน่วยงานอื่น ๆ เช่น องค์กร

รัฐ เอกชน ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติโดยตรง ดังนั้นรูปแบบของเครือข่ายในกลุ่มวัดสนามใน และแนวปฏิบัติของหลวงพ่อเทียน หรือสมาธิแบบเคลื่อนไหว

ในส่วนวัดสนามใน ไม่มีสำนักที่เป็นสาขา โดยตรง หากแต่เป็นเครือข่าย ที่เกิดจากการยึดมั่นในแนวปฏิบัติสมาธิแบบเดียวกัน รวมไปถึงความเป็นเครือข่าย เกิดจากศรัทธาและเห็นความสำคัญของภาระงานเพื่อพระศาสนาาร่วมกันจึงเกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงกลุ่มระหว่างผู้ปฏิบัติ กับผู้ชื่นชอบแนวการปฏิบัติ และเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานของเจตนารมณ์ต่องาน การทำงานร่วมกัน และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

๓.๗.๕ วัดพระธรรมกาย

จากแนวคิดที่ว่า “โลกทั้งผองพี่น้องกัน” “ธรรมกายคือเป้าหมายชีวิต” “เราเกิดมาสร้างบารมี” อันหมายถึงว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใด เกิดมาเป็นคนชาติใด ภาษาใดก็ตาม ต่างก็มีหน้าที่อย่างเดียวกัน คือ หน้าที่ในการสร้างบารมีหรือสั่งสมคุณความดีให้มากจนกลั่นตัวเป็นบารมี และหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าถึงพระธรรมกาย โดยที่ธรรมกายนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องรู้วิธีการเข้าถึง ด้วยการปฏิบัติธรรมตามแนววิชาธรรมกาย เมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้ว ชีวิตก็จะพบกับความสุข สมปรารถนา รู้สึกอิ่มเต็มและไม่ต้องการสิ่งอื่นใดที่เหนือกว่านี้อีก และการที่มนุษย์แต่ละคนเข้าถึงธรรมกายได้ ย่อมส่งผลให้โลกเกิดสันติภาพที่แท้จริงขึ้นได้เอง โดยไม่ต้องไปแสวงหาสันติภาพด้วยวิธีการอื่นใดอีก จึงตั้งใจเผยแพร่แนวความคิดข้างต้น โดยมีได้มุ่งเผยแพร่อย่างพลิกแผ่นดิน หากแต่ใช้วิธีสอดแทรกแนวคิดนี้ผ่านกิจกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนา หลากหลายรูปแบบ ขณะเดียวกัน ก็ขยายกิจกรรมการพัฒนาจำนวนมากขึ้นด้วย ในยุคหลังๆ นี้ วัดพระธรรมกายยังได้เปิดหลักสูตรการอบรมสมาธิ “ตามแนววิชาธรรมกาย” ในกลุ่มชาวต่างประเทศเป็นระยะ พร้อมทั้งได้พยายามนำเสนอให้เห็นถึงผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของสมาชิกชาวต่างประเทศให้ทราบ ผ่านรายการโรงเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยาอยู่เสมอ หรือแม้แต่การประพันธ์เพลงหลายเพลง ที่สื่อความหมายว่า **ไม่ว่ามนุษย์ชาติใดภาษาใด หรือแม้ันับถือศาสนาใด ความเชื่อใด หากเปิดใจที่ใจศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมแล้ว จะสามารถ “เข้าถึงพระธรรมกายภายใน” ได้เช่นเดียวกัน** การนำเสนอแนวคิดดังกล่าวออกสู่สังคมวงกว้างเท่ากับบอกว่า วัดพระธรรมกายกำลังนำเสนอ “วิธีการดับทุกข์” เพิ่มขึ้นอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งหากนำเอากรณีตัวอย่างของวัดพระธรรมกาย มาศึกษาให้ถ่องแท้และเลือกมาปรับใช้โดยไม่รังเกียจเด็ดฉันทแล้ว ก็อาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ไม่น้อย โดยเฉพาะในสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้

ด้วยเหตุนี้ วัดพระธรรมกายจึงได้กำเนิดโครงการกัลยาณมิตร เพื่อขยายแนวคิดและวิธีการปฏิบัติธรรมฐานตามแนววิชชากรรมกายให้กว้างไกลทั้ง บ้านกัลยาณมิตร วัดกัลยาณมิตร และโรงเรียนกัลยาณมิตร โดยเปิดอบรมบุคลากรทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ผู้จะเป็นผู้นำในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ด้วยหวังว่า บ้าน-วัด-โรงเรียนกัลยาณมิตร คือ สถานที่ปลูกฝังสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกภายในบ้าน-วัด-โรงเรียนและส่งผลต่อสังคมภายนอก และประเทศชาติ ความสุขของมนุษย์จึงอยู่ไม่ไกล เริ่มต้นที่บ้านของเรา เพราะบ้านกัลยาณมิตรเป็นบ้านแห่งความอบอุ่น สามารถป้องกันภัยที่เรามองไม่เห็นตัวได้อย่างดีเยี่ยม เพราะภัยทุกวันนี้ แผงมาในหลายรูปแบบ เป็นภัยที่กำลังกัดกร่อนและมีผลต่อผู้คนและครอบครัวทีละน้อยๆ จนก่อให้เกิดผลร้ายต่อทั้งชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างคาดไม่ถึง

ตัวอย่างภัยที่เห็นได้ชัดคือ การที่เด็กติดยาเสพติด แม้เราจะไม่รู้ว่าเป็นใครคือผู้ค้า แต่เราจะพบว่าไม่มีพ่อแม่คนไหนสอนลูกให้เสพยาอย่างแน่นอน แล้วลูกติดมาจากใคร แน่แน่นอนว่า จากเพื่อนหรือคนที่ลูกเสพสมาคมด้วย เพราะวันหนึ่งๆ ลูกจะอยู่กับพ่อแม่เพียงไม่กี่ชั่วโมงและ/หรือพ่อแม่มีเวลาให้ลูกน้อย ลูกจึงต้องพึ่งพาโลกภายนอก โดยไม่รู้เลยว่า นั่นเป็นเชื้อโรคร้ายที่กำลังคุกคามเยาวชนไทยอยู่ในทุกวันนี้

ส่วนภัยที่มีผลต่อจิตใจนั้น ก็คือ สิ่งที่ทำให้เราเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด เป็นสิ่งที่ชักนำจิตใจของเราให้แปรปรวน ตกต่ำ เบี่ยงเบน อันมีสาเหตุมาจากสื่อการเผยแพร่ทั้งหลาย ทั้งจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ที่เราเสพอยู่ทุกวัน

ด้วยเหตุนี้ วัดพระธรรมกายจึงสร้างสื่อสีขาวด้วยตนเอง เพื่อผลิตสื่อที่สร้างประโยชน์และสร้างความคิด ความเข้าใจถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้แก่มหาชน ผ่านช่อง DMG ช่องนี้ช่องเดียว โดยมีพระภิกษุญาณวชิโรดม เป็นผู้ตอบปัญหาธรรมะ พระเทพญาณมหามุนี หรือ ที่รู้จักกันในนาม ครูไม่ใหญ่ เป็นผู้ตอบปัญหาการปฏิบัติหรือไขข้อข้องใจต่างๆ ที่จดหมายมาถาม นอกจากนี้ยังมีวารสาร “อยู่ในบุญ” เพื่อรวบรวมบทเทศน์สอนและภาพกิจกรรมของศูนย์กัลยาณมิตรทั่วโลก พร้อมทั้งมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาวพุทธทั่วโลก

ความสำเร็จเหล่านี้ เกิดจากการคัดคนเข้ามาเป็นบุคลากรประจำทั้งพระและอุบาสก อุบาสิกา ครั้นเป็นบุคลากรประจำแล้ว บุคลากรทุกรูป/คน ต้องปฏิบัติกิจวัตรประจำวันร่วมกันในแต่ละอาศรมนั้น การสวดมนต์ทำวัตรและปฏิบัติธรรมเช้า-เย็นในแต่ละอาศรมซึ่งแยกเป็น ๓ อาศรมคือ พระ-เณร อุบาสก อุบาสิกา) แต่ทุกรูป/คน จะต้องทำงานร่วมกันในสำนักกัลยาณมิตรสากล เป็นการฝึกตัวด้านอื่นๆ จะฝึกผ่านการทำงานร่วมกัน โดยแบ่งเป็นฝ่าย เป็นแผนก หมุนเวียนกันไป เพื่อให้ทุกรูป/คน เข้าใจเนื้องาน เข้าใจการทำงานเป็นทีม สามารถทำแทนกันได้ เพื่อให้บุคลากร ได้มีโอกาสปลีกวิเวกไป

ปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องในสถานที่เจ้าอาวาสจัดให้เป็นการพิเศษ สำหรับบุคลากรประจำ นอกจากนี้ ทางวัดยังกำหนดให้บุคลากรทุกรูป/คน ต้องเรียนภาคปริยัติธรรม โดยกำหนดว่า พระต้องมี ความรู้ทางธรรม อย่างน้อย ป.ธ.๓ อุบาสก อุบาสิกา ต้องจบธรรมศึกษาเอก พร้อมกับสนับสนุน บุคลากรผู้มีความรู้ ความสามารถในการสมัยใหม่ ได้สร้างสรรค์ผลงานสีขาวเพื่อถวายเป็นพุทธ บูชา จึงเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ แก่พระพุทธศาสนา ทำให้เด็ก เยาวชนและคนรุ่นใหม่ เข้าใจง่าย ยอมรับ ได้ พร้อมนำไปปฏิบัติ ด้วยโครงการเด็กดี V Star ขึ้น มีสมาชิกกว่าล้านคนในปัจจุบัน และกิจกรรมทุก อย่างที่เป็นโครงการของวัด จะเผยแพร่ให้มหาชนทั้งในและต่างประเทศได้ร่วมรับรู้ผ่านช่องทาง ผ่าน ช่อง DMC ช่องนี้ช่องเดียว

๓.๗.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์

การดำเนินการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แบบพอง-ยุบ อย่างพากเพียร และอุตสาหะของวิปัสสนาจารย์ทั้งพระและคฤหัสถ์ ไม่นานก็สามารถเผยแผ่วิปัสสนาไปทั่วประเทศ บางแห่งจัดตั้งในรูปสำนักประกอบพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ บางแห่งก็ไม่มีพิธี แต่ก็เปิดสอนกันเอง ภายในชุมชน ท้องถิ่น ฯลฯ ทำให้กิจการด้านวิปัสสนาเจริญก้าวหน้า แผ่ขยายออกไปได้อย่างรวดเร็ว กว่า ๒๐๗ แห่ง ในส่วนภูมิภาค ในต่างประเทศก็มีหลายแห่ง เช่น ประเทศลาว กัมพูชา เวียดนาม มาลายู

ความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายของวัดมหาธาตุ เกิดจากการตั้งใจฝึกวิปัสสนาจารย์ ผู้มี ความรู้ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แบบพอง-ยุบ เดินทางออก เผยแพร่วิปัสสนากรรมฐานจนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย สร้างศิษย์มากมายอยู่ทุกภาคส่วนของประเทศ จากเดิมประเทศไทย มีการปฏิบัติสมถกรรมฐานเป็นส่วนใหญ่ ที่เรียก พระป่า สายหลวงปู่มั่นเป็นหลัก วิปัสสนากรรมฐานมาปรากฏทีหลัง ประมาณ ๒๕๐๐ นิตหน่อย สมัยนั้นก็มี เจ้าพระคุณสมเด็จ ส่ง หลวงพ่อโชดก ไปเรียนที่พม่า และก็นำวิธีการเหล่านั้นมาเผยแผ่ ซึ่งจริงๆ แล้ว ก็เป็นวิธีการใน พระไตรปิฎกนั่นแหละ เพียงมีคำเสริมเข้ามา เช่น คำว่า ยุบหนอ พองหนอ เมื่อมีการปฏิบัติกัน และมี คนสนใจมากขึ้น คำว่า วิปัสสนา จึงเป็นที่รู้จัก ในสมัยหลวงปู่สมเด็จอยู่ ท่านก็กระจ่ายเปิดสาขาที่ นั้นที่นี้ตั้งหลายร้อยสาขา ตามหัวเมืองต่างๆ และแทบทุกจังหวัด อำเภอต่างๆ ที่พร้อม ก็สามารถเปิด ได้เลย เป็นลักษณะของการสร้างเครือข่าย ในการเผยแผ่ แล้วท่านก็ไปเยี่ยมที่โน่นที่นี้ แต่พอสิ้นท่าน แล้ว การสานต่อ การสืบต่อไม่ค่อยต่อเนื่อง ทำให้หลายสำนักต้องปิดตัวลงไป ซึ่งต้องยอมรับความจริง ว่า การที่จะเผยแผ่หรือสร้างสำนักนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย อันดับแรกก็คือ ตัวอาจารย์ที่จะสอนเอง ถ้าสิ้น อาจารย์ยุคนั้นไป โดยไม่สร้างบุคลากรไว้รองรับ ก็จะหายไปพร้อมกัน แม้บุคคลที่ปฏิบัติจะยังพอมืออยู่ ก็ตาม แต่คนที่สอนหายาก เพราะฉะนั้น จึงค่อยๆ ปิดไปที่ละสำนัก สองสำนัก ณ ปัจจุบันนี้ สาย

ศิษย์เก่าที่เคยเปิด และทำงานอยู่เหลือไม่เท่าไร แล้วก็จะค่อยๆ หายไป จำต้องสร้างรูปแบบของการขยายเครือข่าย ปัจจุบันค่อยๆ ดีขึ้น เพราะเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ท่านให้การสนับสนุน โดยเฉพาะตั้งเข้ามาหาจุฬาฯ ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ครอบคลุมทั่วประเทศ ต่อมา หลวงพ่อหนกลางท่านก็ให้การสนับสนุนแนวทางนี้ เจ้าคุณธรรมโมลีก็ช่วยให้แพร่หลายมากขึ้น

ต่อมา เจ้าอาวาสคือพระธรรมสุธี ท่านมองเห็นการณ์ไกล แม้ท่านจะไม่ใช้พระวิปัสสนาจารย์โดยตรง จากเดิมที่หลวงพ่อธรรมธีรราชมหายาน ท่านได้วางหลักไว้ที่พระอุโบสถและไปตั้งหลักใหญ่ที่คณะ ๕ แต่เมื่อปฏิบัติไปแล้วระยะหนึ่ง ปรากฏว่า สถานที่ไม่พอ หลวงพ่อท่านยื่นมือเข้ามา ซึ่งที่ตรงนี้ (ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติ) เป็นที่ของวัด เมื่อก่อนก็เป็นบ้านพักคนงานของกรมศิลปากร เมื่อเขาย้ายไปอยู่ที่อื่น ก็เลยได้จังหวะเหมาะที่เราจะได้พัฒนาตรงนี้ จนกระทั่งมาเป็นรูปเป็นร่าง จากนั้นได้มอบหมายให้พระครูวิมลและคณะทำงานด้านวิปัสสนากรรมฐาน เข้ามาพัฒนาพื้นที่ต่อสานต่อจนกระทั่งสร้างเป็นอาคารนี้ขึ้นมาได้ ซึ่งในช่วงนี้ ในส่วนของการปรับปรุงหลักสูตรนี้ ยังไม่ได้ทำ เพราะพระธรรมมหาธีรราชมหายาน ท่านวางรากฐานอะไรมาดีแล้ว ทั้งตำรับตำรา คู่มือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเล่มใหญ่ ซึ่งพระครูวิมลเป็นผู้รวบรวม ในนั้นบอกหมดทุกอย่าง หากผู้ใดได้ศึกษาก็สามารถปฏิบัติได้เลย ทั้งการเดินจงกรม การนั่งสมาธิ แม้กระทั่งการสอบอารมณ์ ท่านเขียนไว้ละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา เราก็จะเน้นในเรื่องการปรับอาคารสถานที่ก่อนในเบื้องต้น ส่วนตรงนี้ก็คือ ส่วนที่ขยายมาจากคณะ ๕ เพื่อรองรับผู้ปฏิบัติที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน

ส่วนรูปแบบและวิธีการแผนแผนั้น ยังไม่ได้ทำงานในเชิงรุกเท่าไร แค่อังรับก็ยังไม่ไหว จึงยังไม่ได้วางโครงสร้างที่จะขยายเครือข่ายอย่างไร เพราะปัญหา อันดับแรกของเราคือ อาคารสถานที่ ครั้นได้แล้วก็ต้องวางแผนการดูแลอย่างน้อย ๓-๔ ปี จากนั้น ก็ดูเรื่องบุคลากรและหลักสูตรต่อไป เพื่อจะให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้มาปฏิบัติ

จะเห็นได้ว่า จากการทำพระธรรมมหาธีรราชมหายาน ท่านทุ่มเทให้กับการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน จนได้ศิษย์มากมายทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ ใครที่พร้อมก็เปิดสำนักสอนการปฏิบัติ พร้อมกับพัฒนาตนเป็นวิปัสสนาจารย์ สร้างศิษย์ สร้างคน สร้างระบบการทำงาน กลายเป็นเครือข่ายของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แบบพองยุบ ซึ่งไม่ใช่เครือข่ายที่เกิดจากวัดมหาธาตุโดยตรง ประกอบกับการที่เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร นำแนวความคิดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไปผูกไว้กับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำให้ผู้เข้าอบรมตามหลักสูตร มีมากมายตามจำนวนนิสิตที่เข้าศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี-โท-เอก ถือได้ว่า วัดมหาธาตุได้บุคลากรด้านการปฏิบัติผ่านการอบรมตามหลักสูตรการเรียนการสอนของมหาจุฬาฯ เพียงการส่งวิปัสสนาจารย์ไปร่วมเป็นวิทยากรสอนนิสิต โดยวัดมหาธาตุ ก็เน้น ฟื้นฟูและสร้าง วิปัสสนาจารย์ให้ทันความต้องการของมหาชนเท่านั้น

บทที่ ๔

กลไกและการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ได้มีส่วนในการชี้แนะ และมีบทบาทสำคัญให้ชาวไทยในทุกองค์กรของสังคมได้มีโอกาสศึกษาปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นกระบวนการนำไปสู่ปฏิเวธธรรม ทำให้มีความสัมพันธ์กันแบบจากหลวมๆ กลายเป็นแน่นและใกล้ชิดแบบเป็นทางการบ้าง ไม่เป็นทางการบ้าง ผ่านภารกิจสำคัญคือมุ่งเน้นการอบรมสั่งสอนเพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติ จึงทำให้วิถีชาวพุทธมีความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองมากขึ้น บทบาทของพระสงฆ์เองก็มีการปรับตัวและเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการให้ความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อให้มีส่วนร่วมมากขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างองค์กรสงฆ์ด้วยกันเอง หรือองค์กรสงฆ์กับองค์กรภายนอกอื่นๆ เกิดเป็นเครือข่ายเผยแพร่หลักธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาอย่างเป็นระบบและรูปธรรม ด้วยเหตุดังกล่าว ในบทความนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาถึงกลไกและการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนาใน ๖ องค์กรที่ทำการศึกษา เพื่อให้การวิจัยเป็นระบบสะดวกต่อการเก็บข้อมูล จึงได้แยกประเด็นในการศึกษาและวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

- ๔.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่ายขององค์กร
- ๔.๒ เครือข่ายภายในขององค์กร
- ๔.๓ เครือข่ายภายนอกองค์กร
- ๔.๔ กระบวนการดำเนินของเครือข่าย
- ๔.๕ กลไกการเชื่อมโยงเครือข่าย
- ๔.๖ ผลของเครือข่ายที่มีต่อองค์กร สังคมและพระพุทธศาสนา

๔.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่ายขององค์กร

แนวคิดในการจัดการเครือข่ายนั้น ปรากฏตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีการติดต่อสื่อสารกับมนุษย์ด้วยกัน จากกลุ่มเดียวกันไปจนถึงกลุ่มอื่นๆ ทั้งใกล้ตัวบ้าง ไกลตัวบ้าง ซึ่งอาจเรียกว่า เครือข่าย เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง โดยคาดหวังว่า เครือข่ายเหล่านั้นจะช่วยพัฒนากระบวนการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาได้ทันต่อสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปาฐกถา สภาปิธานนท์และชัยวัฒน์ ธีระนันท์ กล่าวถึงการจัดการเครือข่ายว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ ๖ ประการคือ ๑) มีจุดหมายร่วมที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น ๒) บุคคลในเครือข่าย ต้องมีสำนึกร่วม ๓) มีการเชื่อมโยงผ่านกิจกรรมต่างๆ โดยมีศูนย์ประสานงานเป็นผู้เชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยี ๔) สร้างความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย ๕)

พัฒนาระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และ ๖) จัดระบบข้อมูลข่าวสาร เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามการเคลื่อนไหวของเครือข่าย ซึ่งแนวคิดทั้ง ๖ ประการนี้ สามารถนำมาเป็นเป้าหมายของการทำงานเชิงรุกของเครือข่ายได้^๑ โดยมีเกณฑ์ในการจัดประเภทและรูปแบบของเครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

๑. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (area network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในความสำเร็จของการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย เป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการที่เป็นองค์รวม โดยอาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทาง

๒. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่ใช้ประเด็นกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลัก โดยมุ่งเน้นกิจกรรมอย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. เครือข่ายเชิงโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัยภารกิจ/กิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม โดยมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ เป็นสำคัญ^๒

ขณะที่ สัมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ กล่าวถึง ลักษณะของเครือข่ายว่า จำแนกได้ดังนี้

๑. เครือข่ายความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้วยความคิด ความรู้หรือเทคนิคต่างๆ เน้นเครือข่ายของกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพที่คล้ายกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกัน มารวมตัวกันสร้างเครือข่ายขึ้น เพื่อจะได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน

๒. เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือร่วมมือกันในการทำกิจกรรม

๓. เครือข่ายสนับสนุนทุน เป็นเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนทุนแก่เครือข่ายอื่นๆ ในการดำเนินงาน ซึ่งอาจเป็นทั้งกลุ่มทุนภายในเครือข่ายและจากภายนอก^๓

ส่วนกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น เป็นภารกิจสำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย แสดงถึงความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/กิจกรรมและความเป็นภาคีต่อกันนั้น จำนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้น กระบวนการทำงานของเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากการทำงาน สัมพันธ์ภาพ การเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่างๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้กระบวนการทำงานของเครือข่ายแตกต่างกันตาม

^๑ อ่างใน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔-๘๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

สถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด อย่างไรก็ตาม กระบวนการทำงานของเครือข่าย จะมีลักษณะร่วมกัน ๔ ประเด็นดังนี้

๑. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กขยายไปสู่หน่วยใหญ่
๒. การรักษาสถานภาพที่สร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน
๓. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว
๔. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหว เพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรมและนวัตกรรมในการพัฒนา^๔

จะเห็นได้ว่า กระบวนการทำงานของเครือข่าย เป็นกลยุทธ์สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานด้วยถ้อยถ้อยอาศัยระหว่างสมาชิกและภาคีร่วม โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่ และจากประเด็นเล็กๆ ขยายให้กว้างขวางออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^๕

ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. เกิดกระบวนการเรียนรู้ ตัวชี้วัดคือ ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน ไม่ว่าจะป็นปัจเจกบุคคลและผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกับเครือข่าย
๒. การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากมีการระดมความคิดเห็นและความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาย่างเป็นรูปธรรม
๓. เกิดการพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง
๔. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น เนื่องจากการสร้างเครือข่ายในสังคมไทย มักเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ อันเกิดจากประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ร่วมกันก่อตั้งขึ้น โดยเห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะป็น ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำ
๕. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย อันเกิดจากการเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคีอื่นๆ ทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองสูงขึ้น ยิ่งมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมนำไปสู่การแก้ปัญหาเชิงนโยบาย

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗-๑๐๒.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

๖. เกิดอำนาจหรือพลัง ที่แผ่อยู่จากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่าย แม้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่ก็พลังหรือประโยชน์ทางอ้อม ที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้^๖

วงจรของเครือข่ายนั้น เริ่มตั้งแต่ความสนใจของกลุ่มเล็กๆ ที่ได้สั่งสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์และการปฏิบัติการบนพื้นฐานของความรู้จริง แล้วก่อตัวเป็นเครือข่าย หลังจากนั้น จึงมีการขยายผลให้กว้างขวางออกไป และมีการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย และในช่วงหนึ่งก็มีการถดถอย หลังจากที่ได้ดำเนินการจนภารกิจนั้นประสบผลสำเร็จ วงจรของเครือข่าย จึงคล้ายการเกิดขึ้นของชีวิตที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป กล่าวคือ เมื่อมีการเกิดขึ้น มีการขยายตัว มีการเคลื่อนไหวและการใช้ประโยชน์สุดท้าย ก็แปรเปลี่ยนไป ดังนั้น จะต้องมีการพลิกฟื้นและรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เพื่อให้เครือข่ายนั้นมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน^๗

ในพระพุทธศาสนานั้น มีการสร้างเครือข่ายมา ตั้งแต่ครั้งที่ส่งพุทธสาวกรุ่นแรกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกัน สองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^๘ ทั้งนี้ เพื่อให้ชาวโลกพ้นจากความทุกข์ พบสุขที่แท้จริงนั่นเอง

วัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การประกาศเจตนารมณ์หรืออุดมการณ์ว่า ต้องการเพิ่มสมาชิก พร้อมทั้งให้นโยบายแก่สมาชิกผู้ออกปฏิบัติการเผยแผ่ว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ คือ หมดทุกข์พบสุขแท้จริง ทั้งนี้ ผู้ออกประกาศพระศาสนาทุกท่าน จะต้องมียุทธการ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่ ดังปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ ความว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

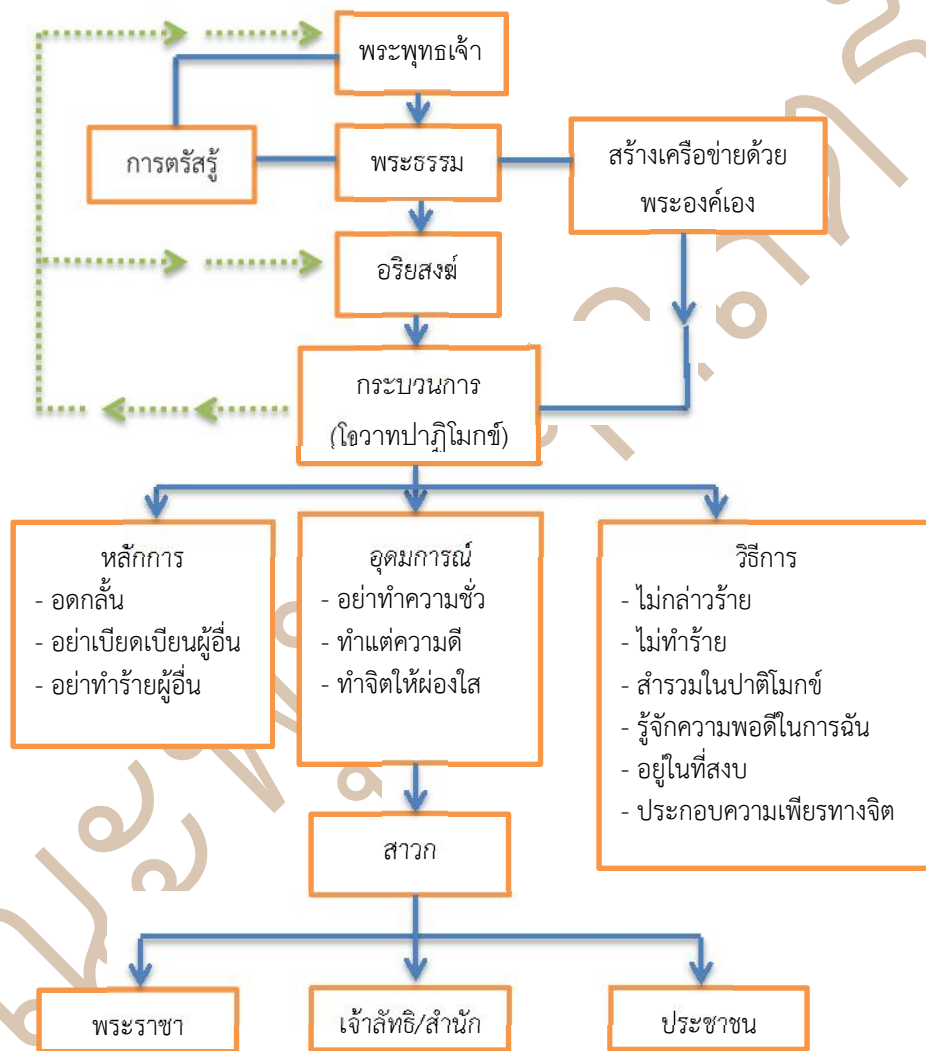
ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าสมณะ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘-๑๑๕.

^๘ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่ทำร้ายผู้อื่น ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๙

แผนภาพที่ ๑๔ การสร้างเครื่องข้ายในพระพุทธศาสนา

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๓-๑๘๕/๙๐/๙๑.

ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น นับจากการตรัสรู้และตัดสินใจประกาศศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภายใน ๔ พรรษาแรก พระองค์ก็ได้พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรก (คือกลุ่มปัญจวัคีย์ และกลุ่มพระยส) เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ซึ่งล้วนบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา) ปรากฏว่า ในระยะเริ่มแรกของการเผยแผ่พระศาสนานั้น บุคคลผู้เข้ามาบวชในองค์ภคคณะสงฆ์มีจำนวนไม่มากนัก พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตั้ง กฎเกณฑ์ กำหนดคุณสมบัติของผู้ต้องการจะบวช ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงทำหน้าที่ในการคัดเลือกและให้การบวชเอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา และผู้ที่เข้ามาบวชก็ล้วนเป็นผู้ที่ได้อบรมอินทรีย์มาเป็นอย่างดีแล้ว การประพฤติปฏิบัติจึงเป็นไปตามจารีตของนักบวชสมัยนั้น

ภายหลังจากที่ส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนา ปรากฏว่า มีผู้เลื่อมใสต้องการจะมาบวชด้วยเป็นจำนวนมาก พระสาวกเหล่านั้นก็นำมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อประทานครบวชให้ แต่บางท่านก็อยู่ในสถานที่ไกล การคมนาคมไม่สะดวก ทำให้การเผยแผ่เป็นไปอย่างล่าช้า อีกทั้งผู้ต้องการบวชก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ พระพุทธองค์จึงมอบอำนาจในการพิจารณา รับ และให้การอุปสมบท โดยทรงวางหลักเกณฑ์ กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการจะบวชเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของพระสาวก

ส่งผลให้สมาชิกขององค์ภคคณะสงฆ์เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เมื่อคนมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะต่างผู้คนต่างมีทิฐิ ความเห็นที่แตกต่าง อันเนื่องมาจากภูมิหลังของคนเหล่านั้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย และมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติในทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ เพื่อส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นการจัดตั้งองค์ภคคณะสงฆ์ วางระบบ การประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีในองค์ภคคณะสงฆ์

สรุป ปัจจัยพื้นฐานทำให้พระพุทธเจ้าทำการจัดตั้งองค์ภคคณะสงฆ์ด้วยกัน ๒ ประการ คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในองค์ภคคณะสงฆ์เอง ปัจจัยภายนอก คือ สภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และการเจริญเติบโตทางด้านวิทยาการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่วนปัจจัยภายใน คือ เป็นการให้บริการแก่สังคมหรือบุคคลที่ต้องการจะเข้ามาสู่องค์ภคคณะสงฆ์และเป็นการจัดระบบ ระเบียบความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นการจัดสภาพการณ์ เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดทางศาสนา ที่เรียกว่า พระนิพพาน

๔.๒ เครื่องช่วยภายในขององค์กร

การสร้างเครือข่ายภายในองค์กรในประเด็นที่ทำวิจัยนี้ หมายถึงการทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันเพื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมการอบรม หรือปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตและปัญญาในระหว่างองค์พระพุทธศาสนาด้วยกัน ซึ่งองค์กรพระพุทธศาสนาลักษณะนี้ความจำเป็นที่ต้องสร้างเครือข่าย เพื่อการ

ขยายโอกาสให้องค์กรอื่นๆ ที่มีแนวคิดและวิธีการแบบเดียวกันได้พัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆ ร่วมกัน ดังเช่น ในกรณีของวัดหนองป่าพง เป็นต้น ที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกันเป็น วัฒนธรรมภายในกลุ่มองค์กรสงฆ์ หรือองค์กรเดียวกัน การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม คือ “เพื่อ พัฒนาจิตและปัญญา” แต่ก็อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน รูปแบบหนึ่งของการประสานงาน ขององค์กรในเครือข่าย คือ ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมาย ของตัวเอง บุคคล องค์กรเหล่านี้เมื่อได้เข้ามาประสานงานกันในระยะเวลาอันพอสมควรแล้ว แม้อาจจะ ไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อองค์กรใดองค์กรหนึ่งมี ความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากองค์กรอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อ ไปได้

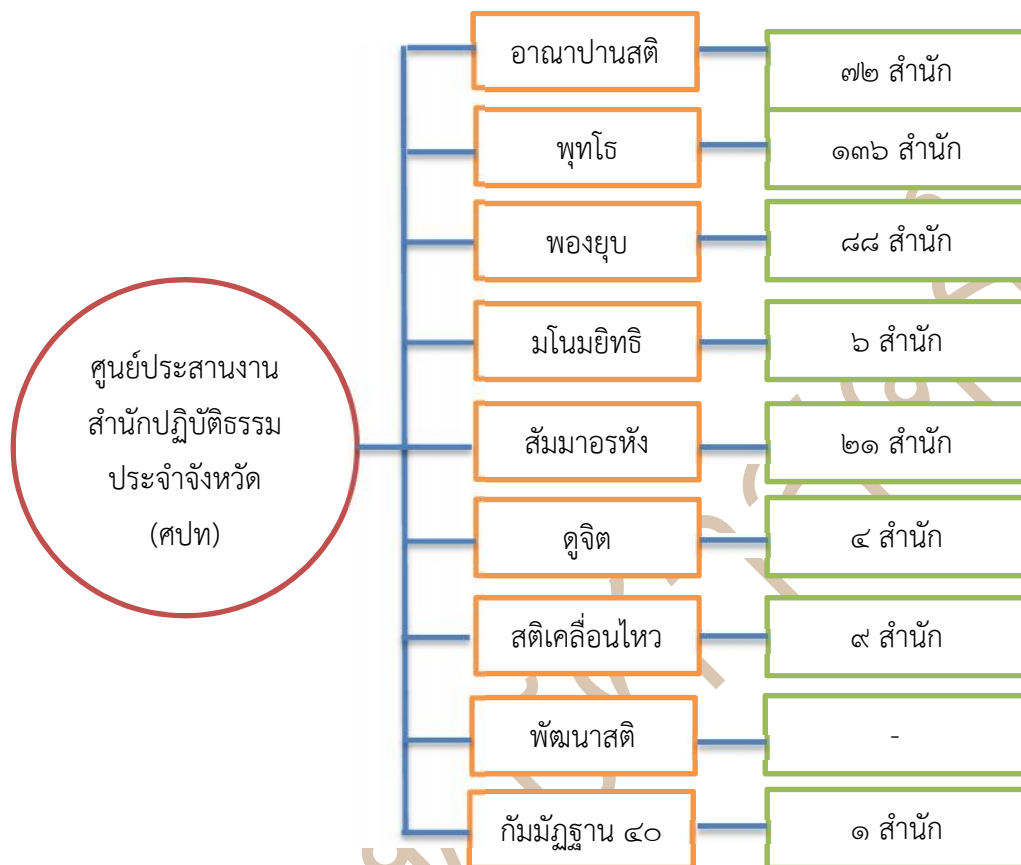
การสร้าง “เครือข่ายภายในองค์กร” ในลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว ทำให้ทราบว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยน และตรวจสอบ ข้อมูลข่าวสารที่สงสัย รวมทั้งบทเรียน และประสบการณ์กับบุคคลที่มีชำนาญหรือองค์กรที่อยู่ภายใน หน่วยงานของตน ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่ง กันและกัน มีลักษณะเป็น “สังขสามัคคี” เสมือนการเปิดประตูสู่โลกภายนอก

๔.๒.๑ วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม

วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามมีการจัดการเครือข่ายภายในองค์กรที่เป็นระบบ กล่าวคือ ระบบการบริหาร การศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอบรม การปฏิบัติธรรม เป็นต้น ผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของวัด โดยใช้ทรัพยากรบุคคลของวัดในแผนก ต่างๆ เป็นตัวขับเคลื่อนเครือข่ายภายในวัด จนวัดได้รับเลือกให้เป็น “ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัด แห่งประเทศไทย (ศปท)” มีเป้าหมายอยู่องค์กรภายในพระพุทธรูปศาสนาทุกสำนักและทุก จังหวัดในประเทศไทย โดยใช้แนวการปฏิบัติแต่ละสายเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งทาง ศูนย์ได้รวบรวมแนวการปฏิบัติทั้งหมดไว้ ๙ สายด้วยกัน กล่าวคือ ๑) อานาปานสติ ๒) พุทโธ ๓) พองยุบ ๔) มโนมยิทธิ ๕) สัมมาอรหัง ๖) ดุจจิต ๗) สติเคลื่อนไหว ๘) พัฒนาสติ และ ๙) กัมมัฏฐาน 40^{๑๐}

ในแต่ละสายการปฏิบัตินั้น ทางศูนย์ประสานงานได้รวบรวมชื่อสำนักในเครือข่ายว่า สำนักใดมี การปฏิบัติด้วยวิธีใดเพื่อให้ข้อมูลได้เข้าถึงผู้ปฏิบัติมากที่สุด

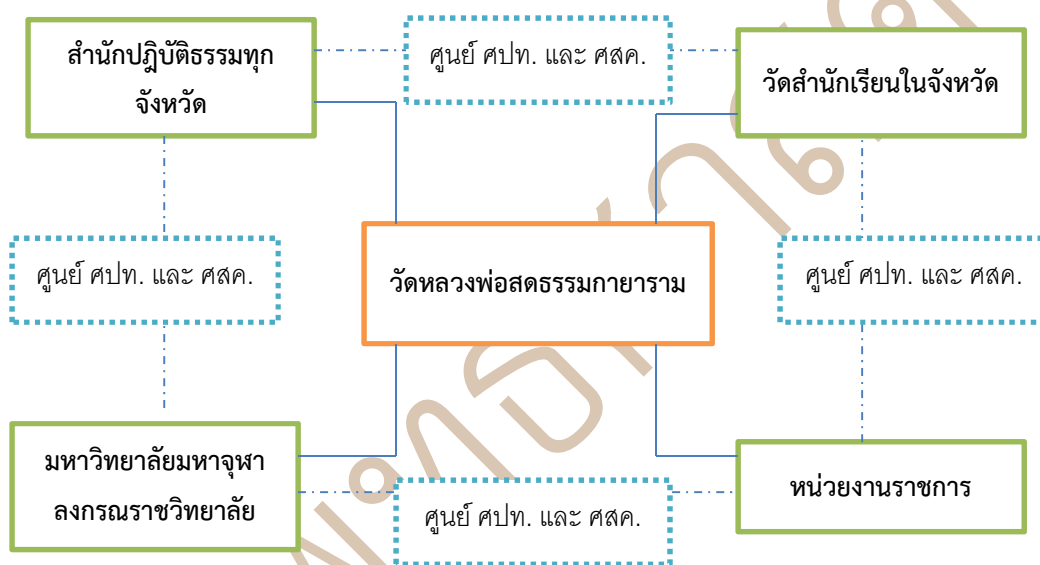
^{๑๐} รายละเอียดและข้อมูลสำนักปฏิบัติ สามารถดูได้จากเว็บไซต์ของศูนย์ ศปท. <http://www.sptcenter.org>

แผนภาพที่ ๑๕ แสดงการเชื่อมโยงเครือข่ายภายในพุทธศาสนาของ ศปท.

พระเทพญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดพระธรรมกายาราม เล็งเห็นปัญหาต่างๆ ของพระสงฆ์ เช่นวัตรปฏิบัติ ความรู้ หรือแนวการปฏิบัติของแต่ละสำนัก นั้นมีความแตกต่างกันโดยวิธีการ จึงได้พยายามวางตนเป็นกลาง ในฐานะที่เป็นศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) ซึ่งได้มีมติแต่งตั้งในปี ๒๕๕๑ สำนักงานพระพุทธศาสนา และวัดยานนาวา โดยเลือกผู้แทนจากภาคต่าง ๆ มาเป็นประธาน รองประธาน และกรรมการเลือก ประธานบริหาร มีการคัดเลือก สำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น ในการนี้ ประธานกรรมการบริหารศูนย์ประสานงานปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดในขณะนี้คือ พระเทพญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดพระธรรมกายาราม ท่านได้ให้สัมภาษณ์ว่า พระพุทธศาสนาจะเจริญต้องให้เจ้าคณะปกครองมี ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง เริ่มตั้งแต่ วัด- ตำบล -อำเภอ- จังหวัด- ภาค- หน โดยต้องมีความรู้ใน

ด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธที่ตรงกัน^{๑๑} จึงได้พยายามสร้างความเข้าใจกับนักเรียนภายในจังหวัด และต่างจังหวัดผ่านสำนักเรียนของวัด สำนักปฏิบัติธรรมทุกจังหวัดในประเทศไทยผ่านศูนย์ประสานงาน และมีนโยบายในระดับต่างประเทศด้วย หน่วยราชการและเครือข่ายอื่นๆ ภายนอกองค์กรพระพุทธศาสนา ผ่านศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และความมั่นคงชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ศูนย์ภาคกลาง (ศสค.) เป็นการสร้างเครือข่ายที่มีลักษณะโครงสร้างแบบมีความสัมพันธ์กันแบบหลวมๆ ดังนี้

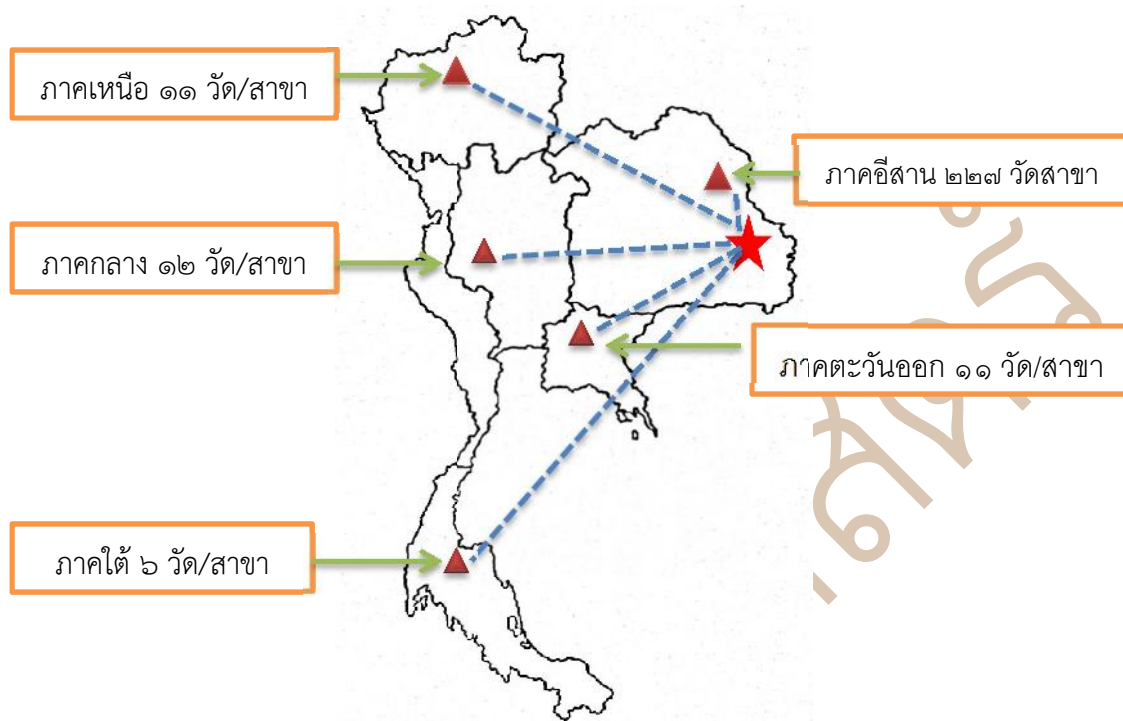

แผนภาพที่ ๑๖ การสร้างเครือข่ายของวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๔.๒.๒ วัดหนองป่าพง

วัดสาขามีอยู่ภายในประเทศ จำนวนเกือบ ๓๐๐ วัดหนองป่าพงเป็นแม่ข่าย และศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมหลวงพ่อดชาเป็นศูนย์ที่ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอนของหลวงพ่อดชา สุภทฺโท (รายละเอียด ดูข้อ บทที่ ๒ ข้อ ๓.๗.๒)

^{๑๑} พระเทพญาณมงคล สัมมนากลุ่มย่อย วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๕ ณ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมาศศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

แผนภาพที่ ๑๗ เครือข่ายวัดหนองป่าพงภายในประเทศ

๔.๒.๓ สวนโมกข์

มีเครือข่ายเป็นหน่วยงานจัดตั้งภายใน ระหว่างวัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์) กับธรรมทานมูลนิธิ และหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของมูลนิธิ เช่น สวนโมกข์นานาชาติ อาศรมธรรมมาตา อาศรมธรรมทูต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กันหลวม ๆ ระหว่างมูลนิธิ กับทางวัด ในภาระงานบางกรณีร่วมกัน เช่น บุคลากรของมูลนิธิกับวัดเป็นบุคลากรที่เป็นส่วนเสริมกันและกัน นอกจากนี้ เครือข่ายวัดและมูลนิธิ จะไปสัมพันธ์กับภาระงานอื่น ๆ ที่ทางมูลนิธิเข้าไปมีส่วนหรือเป็นส่วนในการสร้างกิจกรรมหรืองานร่วมกัน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้น ด้วยแนวทางหรือแนวคิดจากสวนโมกข์ เช่น หอจดหมายเหตุกรุงเทพฯ เป็นต้น^{๑๒} ซึ่งการเชื่อมโยงภายในเหล่านี้เป็นทั้งในส่วนของภาระงานภายใน ทั้งเป็นภาคีร่วมในการจัดตั้ง และในฐานะองค์กรภายนอกที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นนิติบุคคล แต่ก็มีคณะ

^{๑๒} สัมภาษณ์ อ.เมตตา พาณิช ประธานคณะธรรมทานมูลนิธิ , ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ สวนโมกข์นานาชาติ สุราษฎร์ธานี.

บุคคลของสวนโมกข์เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะผู้ร่วมก่อตั้งและบุคลากรในการอบรมตามโอกาส วาระที่กำหนด^{๑๓}

๔.๒.๔ วัดสนามใน

เครือข่ายภายใต้การบริหารภายใน จะมีรูปแบบแนวทางเฉพาะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม คือ (ก) ระหว่างวัดกับคณะกรรมการผู้บริหาร (ข) กับอาสาสมัคร ที่จะช่วยภาระงานของวัด หมายถึง มีผู้ปฏิบัติที่มีจิตศรัทธา ผันตัวเองจากผู้ปฏิบัติมาเป็นอาสาสมัคร ที่จะให้การสนับสนุนกิจกรรมของวัดอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นคราว ๆ เช่น การหาคนมาทำกิจกรรมร่วมกับทางวัด เช่น การบริจาค เป็นแรงงานอาสา เพื่อสนับสนุนภาระงานเพื่อการปฏิบัติธรรมของวัด กับกิจกรรมทางวัด

นอกจากนี้ในกลุ่มสำนักปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว จะมีการประชุมประจำปี เพื่อเป็นการรำลึกถึงบูรพาจารย์คือหลวงปู่เทียมน และกำหนดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดในเครือข่าย เช่น ปฏิบัติธรรมที่วัดใด อย่างไร เรียงลำดับกันต่อเนื่องตลอดทั้งปี เป็นต้น แต่หลักใหญ่ใจความเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและออกแบบช่วงเวลาของการปฏิบัติธรรมร่วมกัน โดยทุกวัดในเครือข่ายจะมีการมาช่วยงานกันตามโอกาสและเวลาที่สอดคล้อง

๔.๒.๕ วัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกาย ได้พยายามวางโครงสร้างของการบริหารจัดการวัดในรูปแบบใหม่ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่แตกต่างกันไปจากโครงสร้างของการบริหารวัดแบบจารีตเดิมๆ คือ ในโครงสร้างชั้นบนสุดของการบริหารคือ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และชั้นต่อมาคือ พระลูกวัด สามเณรและอุบาสก อุบาสิกา นอกจากนี้ ยังมีส่วนของคณะกรรมการบริหารวัดซึ่งเป็นฆราวาสที่ทำหน้าที่ “ช่วยเจ้าอาวาส” และรองเจ้าอาวาสในงานที่จำเป็นต้องติดต่อประสานงานกับทางโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งในส่วนนี้จะมีบรรคทายกเป็นหัวหน้า ซึ่งส่วนใหญ่จะมีคณะกรรมการบริหารวัดในลักษณะนี้จะอำนวยความสะดวกหลายให้แก่คณะสงฆ์ โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายในการบริหารจัดการที่สำคัญๆ แต่อย่างใด นอกจากนี้ คณะกรรมการวัดที่เป็นฆราวาส มักไม่ได้มีที่พักอาศัยอยู่ในวัด และต่างก็ไม่มีเงินเดือนหรือรับค่าตอบแทนจากวัด ขณะที่รูปแบบการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดดังกล่าวก็อาศัยความ

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาจรัญ อุปสนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ ธรรมทานมูลนิธิ สุราษฎร์ธานี. รวมทั้งการเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมของสวนโมกข์กรุงเทพ ฯ และทางสื่อออนไลน์ จะมีการนิมนต์พระภิกษุ บุคลากรจากสวนโมกข์ มาเป็นวิทยากรหรือเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง เป็นต้น ดูรายละเอียดเพิ่มใน สื่อออนไลน์ : www.bia.or.th, เมื่อ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕.

สัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ การที่วัดพระธรรมกายมีการจัดโครงสร้างในรูปแบบที่แตกต่างไปจากวัดทั่วไปนี่เองที่ช่วยให้วัดพระธรรมกาย กลายเป็นวัดสมัยใหม่ที่มีความแตกต่างกับวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทในเมืองไทยแห่งอื่นๆ มากยิ่งขึ้น

จุดที่แตกต่างในการจัดและการบริหารองค์กรของภายในวัดพระธรรมกายประการแรกก็คือ การที่วัดเริ่มการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ หลังจากนั้นอีกราว ๑๕ ปี วัดจึงได้มีการวางระบบในการรับบุคลากรเข้ามาทำงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ วางกฎระเบียบแบบแผนขององค์กรให้มีความเป็นทางการเหมือนองค์กรขนาดใหญ่ มีการแบ่งเป็นแผนก/หน่วยงานต่างๆ คล้ายในสำนักงาน มีการกำหนดสายการบังคับบัญชาชัดเจนเป็นขั้นๆ ที่แตกต่างจากมูลนิธิโดยทั่วไปก็คือ การผสานกลมกลืนกันของวัดกับมูลนิธิ โดยในส่วนบนสุดของโครงสร้างฯ ยังมีเจ้าอาวาสดำรงฐานะเป็นประธานมูลนิธิธรรมกายด้วย ถัดลงมาคือ รองเจ้าอาวาส คณะกรรมการบริหารวัด แบ่งฝ่ายออกเป็นฝ่ายหลักๆ ๔ ฝ่าย คือ ฝ่ายการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ โดยที่มีสำนักงานบริหารและสำนักงานประสานงานเป็นหน่วยงานประสานการสั่งการและการขับเคลื่อนกิจการต่างๆ ของวัด

ในส่วนของบุคลากรนั้นมีทั้งที่เป็นพระภิกษุ เจ้าหน้าที่ที่เป็นฆราวาสซึ่งทำงานเต็มเวลา เจ้าหน้าที่ประจำเหล่านี้ ได้รับปัจจัยสนับสนุนในส่วนของการใช้จ่ายส่วนตัวเท่าที่จำเป็น มีที่พักอาศัยแยกเป็นสัดส่วนภายในวัด มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต้องยึดถือปฏิบัติ แม้ปัจจัยสนับสนุน (เงินเดือน) ที่ได้รับจะอยู่ในอัตราราว ๑ ใน ๓ หรือ ๑ ใน ๕ ของอัตราปกติทั่วไปที่ได้รับภายนอก แต่เจ้าหน้าที่ฆราวาสเหล่านี้ ก็เต็มใจเข้ามาทำงานให้กับวัด เนื่องจากการได้รับการปลูกฝังให้เห็นถึงความสำคัญของเป้าหมายและคุณค่าของการทำงานอุทิศตนให้แก่พระศาสนา เจ้าหน้าที่ประจำทุกคนต้องรักษาศีลแปดเป็นประจำทุกวัน และทุ่มเทเวลามากกว่าการทำงานทางโลกทั่วไป เจ้าหน้าที่ที่เป็นฝ่ายปฏิบัติการจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นบุคลากรประจำของวัด (เช่น คนขับรถ เจ้าหน้าที่ฝ่ายช่างหรือฝ่ายสนับสนุนอื่นๆ) ต้องรักษาศีลห้าเป็นอย่างน้อย และเว้นขาดจากการดื่มสุราและอบายมุขทั้งปวง เจ้าหน้าที่อาสาสมัครที่มาจากกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มาช่วยงานวัดในวัดหยุดสุดสัปดาห์ ทั้งหมดเต็มใจเข้ามาช่วยงานเพราะถือว่าโอกาสในการช่วยงานพระศาสนานั้น เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบารมีเช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ประจำ โดยมีระบบการพัฒนาเจ้าหน้าที่อาสาสมัครเหล่านี้ให้เข้าเป็นเจ้าหน้าที่ประจำ จึงถือเป็นการสร้างเครือข่ายภายในสำหรับบุคลากรฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา

สำหรับพระภิกษุนั้น วัดพระธรรมกายพยายามริเริ่ม พัฒนาและให้การสนับสนุนการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรผ่านโครงการในรูปแบบต่างๆ มากมาย อาทิ โครงการอบรมธรรมทายาทและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อนที่ริเริ่มมาตั้งแต่ราวปีพ.ศ. ๒๕๑๕ และยังคงดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการขยายกลุ่มเป้าหมายของการโครงการไปให้ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุให้มากขึ้น โครงการบวช ๗,๐๐๐ รูป ๗,๐๐๐ ตำบลทั่วไทยที่ดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นโครงการบวชพระแสนรูปในปีพ.ศ. ๒๕๕๓ การสร้างศูนย์การศึกษาเขาแก้วเสด็จและ “ศูนย์ฝึกอบรมธรรมทายาทพระราชภาวนาวิสุทธิ” เพื่อใช้เป็นสถานที่หล่อหลอมพระภิกษุสามเณรบวชใหม่ให้อยู่ในแบบแผนเดียวกัน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การที่วัดพระธรรมกายพยายาม

สร้างและ “ผลิต” พระภิกษุสามเณรขึ้นในปริมาณมากๆ นี้มิใช่จะเป็นเพียงการเพิ่มประชากรพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่วัดยังพยายามดำเนินการปรับปรุงให้มีหลักสูตรหรือโครงการที่เป็นการพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีคุณภาพพร้อมที่จะเป็นพระแท้ของสังคมไปพร้อมกันด้วย

นอกจากนี้ วัดพระธรรมกาย ยังมุ่งพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์และบุคลากรภายในวัด แม้ในส่วนของพัฒนาการเทศน์สอนของพระภิกษุในวัด การส่งเสริมเรื่องงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษาทางไกล โดยผ่านมหาวิทยาลัยธรรมกายนานาชาติหรือปัจจุบันคือ “สถาบันธรรมชัย” และมหาวิทยาลัยธรรมกายเคลิฟอร์เนีย ก็ปรากฏว่า มีการสนับสนุนส่งเสริมให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผู้มีบทบาทสำคัญคือ พระภิกษุญาณวชิโรดม รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ส่วนการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาบาลีและการส่งเสริมงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการศึกษาทางไกลนั้น ผู้มีบทบาทสำคัญคือ พระมหาดร.สมชาย ฐานวุฑโฒ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย เพื่อให้การสร้างครูผู้สอนศีลธรรมให้แก่ชาวโลก ดังที่วัดตั้งไว้เป็นจริง

๔.๒.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

เนื่องจาก นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านเจ้าอาวาส เป็นไปในลักษณะการตั้งรับยังไม่พร้อมที่จะรุกออกนอกวัด ประกอบกับศูนยปฏิบัติธรรมนานาชาติ ยังไม่แล้วเสร็จ จึงตั้งใจที่จะคงรักษารูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่เจ้าคุณสมเด็จและพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) ท่านวางไว้ แต่เน้นการฝึกบุคลากรภายใน เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความรู้ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ ด้วยการลงมือปฏิบัติอย่างเข้มข้น มีการส่ง-สอบอารมณ์ จนสามารถแก้ปัญหาขณะปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นวิปัสสนาจารย์ผู้มีความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ส่งสอนผู้ที่สนใจเข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั้งระยะสั้นและระยะยาว (๗ วัน) เมื่อบุคคลเหล่านี้ ได้ปฏิบัติจริง ได้ประสบการณ์ภายในจริง เกิดศรัทธาจะเผยแผ่รูปแบบและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนา ผู้มีความพร้อมก็อาจจะเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานในท้องถิ่นของตนโดยมีส่วนกลาง (วัดมหาธาตุ) เป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาในทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๔.๓ เครือข่ายภายนอกองค์กร

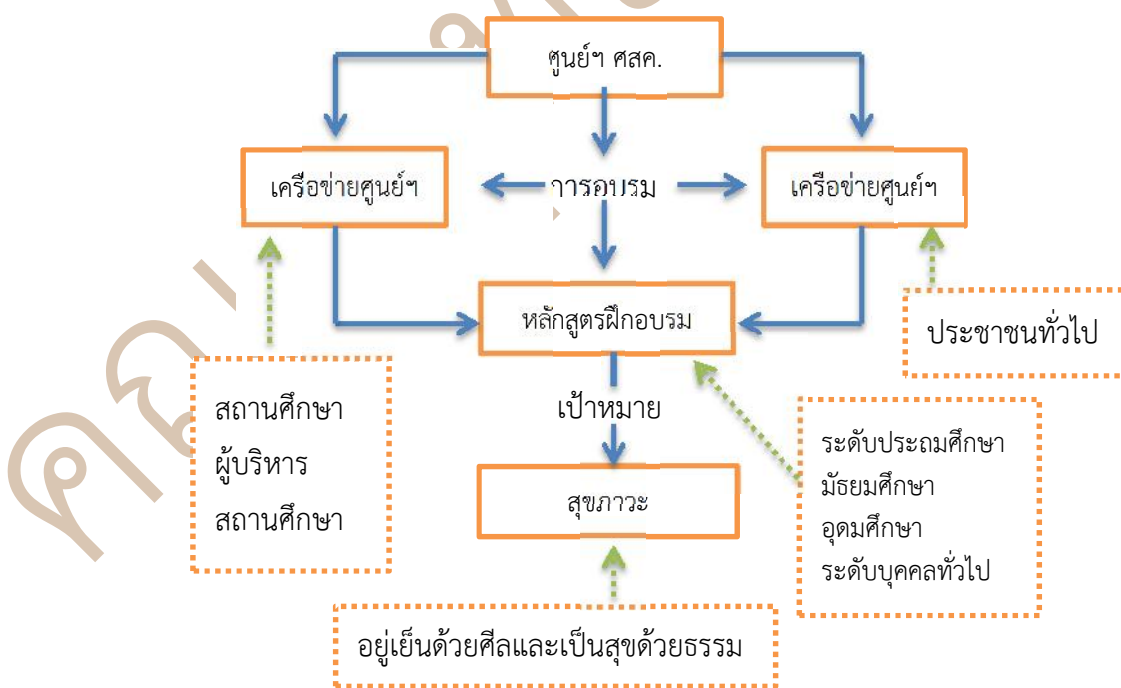
เมื่อองค์กรภายในมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และเข้มแข็งแล้ว ก็จะมีการเชื่อมโยงสู่องค์กรภายนอก กล่าวคือองค์กรใหม่ที่ลักษณะรูปแบบขององค์กรแตกต่างกัน หรืออาจคล้ายคลึงกัน เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เป็นต้น แต่มีความสนใจรูปแบบการปฏิบัติของวัดนั้นๆ จึงทำให้เกิดความร่วมมือกัน โดยอาศัยการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็น

รูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ หรือเฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

๔.๓.๑ วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม

ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และความมั่นคงชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ศูนย์ภาคกลาง (ศสค.) มีเป้าหมายอยู่ที่องค์กรภาครัฐ และเอกชน โดยเริ่มดำเนินสร้างเครือข่ายมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ การดำเนินงานที่ผ่านมาได้ให้การอบรมแก่เยาวชนจากพื้นที่ต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เข้ารับการอบรมให้มีความเห็นที่ถูกต้องต่อสถาบันชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์
๒. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและตระหนักรักในสถาบันชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์แก่ผู้เข้ารับการอบรม
๓. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของ “ความสามัคคี” ที่จะเป็นเกราะป้องกันภัยที่จะพึงเกิดขึ้นกับสถาบันชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์
๔. เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ตามอุดมคติที่ว่า “อยู่เย็นด้วยศีลและเป็นสุขด้วยธรรม”

แผนภาพที่ ๑๘ เครือข่าย ศสค.

ศุณฺย์ ศสค. ดำเนินกิจการของศุณฺย์เพื่อต้องการให้ชาวพุทธเป็นพุทธแท้ ไม่เน้นการสร้างเครือข่ายด้วยการสร้างความเชื่อ แต่เน้นการอบรมให้ได้ผลควรทำให้ผู้เข้ารับการอบรมตระหนักรู้จากการคิดวิเคราะห์ และการปฏิบัติ จนเกิดการประจักษ์แจ้ง (Insight) ด้วยตนเอง โดยจะต้องสร้างเครือข่ายให้บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นกำลังหลักที่ต้องผสมเพื่อความเข้มแข็งของสังคม

๔.๓.๒ วัดหนองป่าพง

วัดสาขาที่มีอยู่ในต่างประเทศ โดยใช้วัดป่านานาชาติแม่ข่ายในการเชื่อมโยงเครือข่าย และศุณฺย์เผยแผ่มรดกธรรมหลวงพ่อกษเป็นแหล่งให้ข้อมูลความรู้ การมีสาขาของวัดหนองป่าพงกระจายไปยังต่างประเทศถือว่าเป็นเป้าหมายประการหนึ่งของหลวงพ่อกษ เนื่องจากท่านมีนโยบายในการเผยแผ่พุทธศาสนาในระดับสากล

แผนภาพที่ ๑๙ เครือข่ายวัดหนองป่าพงในต่างประเทศ

จากแผนภูมินี้ พบว่าสาขานานาชาติของวัดหนองป่าพง จนถึงปัจจุบันนี้มีการกระจายไปยังทวีปต่างๆ ๔ ทวีปด้วยกัน ประกอบไปด้วย

๑. ทวีปเอเชีย คือประเทศมาเลเซีย มี ๑ สาขา
๒. ทวีปโอเชียเนีย คือประเทศออสเตรเลีย มี ๓ สาขา และประเทศนิวซีแลนด์ มี ๒ สาขา

๓. ทวีปยุโรป คือประเทศอังกฤษ ๕ สาขา ประเทศฝรั่งเศส ๑ สาขา ประเทศเยอรมนี ๑ สาขา ประเทศอิตาลี ๑ สาขา และประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ๑ สาขา
๔. ทวีปอเมริกา คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ๑ สาขา และประเทศแคนาดา ๓ สาขา ^{๑๔}

๔.๓.๓ สอนโมกข์

วัดสวนโมกข์มีการจัดการเครือข่ายภายนอกสวนโมกข์เป็น ๒ ส่วน คือ (ก) เครือข่ายในแนวปฏิบัติ หรือเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นศิษย์ที่นำแนวคิดอุดมการณ์ และยังคงอ้างอิงถึงสวนโมกข์ในฐานะต้นแบบ แล้วนำแนวคิดเหล่านั้นไป สร้าง ทำ ดำเนินกิจกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา หรือ ส่งบุคลากร ศิษย์จากองค์กร หน่วย วัดที่ตนเองไปจัดตั้ง กลับไปศึกษาที่สวนโมกข์เพื่ออธิบายถึงความเกี่ยวข้อง และการย้อนกลับไปหา “ต้น” ต่อความเป็นสวนโมกข์และพุทธทาส เช่น วัดพุทธวิหาร เมืองเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก รัสเซีย ส่งชาวรัสเซียมาบวชที่สวนโมกข์เพื่อศึกษาตามวัตรปฏิบัติ และแนวทางของสวนโมกข์ เพื่อกลับไปสร้างงานด้านพระพุทธศาสนาที่รัสเซีย ^{๑๕} วัดทุ่งไผ่โดยพระคุณเจ้า เมธีคุณโร ^{๑๖} อาศรมธรรมทายาท พระครูอมรชัยกุล ^{๑๗} วัดชลประทานรังสฤษฎ์ นนทบุรี เสถียรธรรมสถาน ^{๑๘} เป็นต้น (ข) เครือข่ายร่วมกับองค์กรอื่น ๆ หมายถึง เมื่อมีกิจกรรมทางด้านพระพุทธธรรม ปฏิบัติธรรมร่วมกับองค์กรภาครัฐ และเอกชน ที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของหน่วยงานนั้น ๆ เป็นการจับความสัมพันธ์ด้วยเครือข่ายพุทธธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา หรือการปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชน บริษัท เป็นต้น โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จากสวนโมกข์ หรือส่งคนเข้าอบรมพัฒนาตามหลักปฏิบัติของสวนโมกข์ เป็นต้น โดยเป็นการทำงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย เพื่อเรียนรู้ และศึกษาพระพุทธศาสนา

^{๑๔} สำหรับรายละเอียดที่ตั้งของวัดสาขาแต่ละแห่ง สามารถเข้าไปดูได้ที่เว็บไซต์ของวัดหนองป่าพง คือ <http://www.ubu.ac.th/wat/index.php?page=sakhanana>

^{๑๕} คำปรารภในการเสวนากลุ่ม รศ.ดร.พระชาติรี เหมพนฺโธ, ศิษย์สวนโมกข์ เจ้าอาวาสวัดพุทธวิหาร รัสเซีย , เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ณ มูลนิธิบ้านอารีย์ กทม.

^{๑๖} คำปรารภในการเสวนากลุ่ม พระคุณเจ้า เมธีคุณโร, ศิษย์สวนโมกข์ เจ้าอาวาสวัดทุ่งไผ่ จ.ชุมพร , เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ณ มูลนิธิบ้านอารีย์ กทม.

^{๑๗} คำปรารภในการเสวนากลุ่ม พระครูอมรชัยกุล (หลวงตาแช), ศิษย์สวนโมกข์ ผู้ก่อตั้งอาศรมธรรมทายาท นครราชสีมา, เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ณ มูลนิธิบ้านอารีย์ กทม.

^{๑๘} เสถียรธรรมสถาน ชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ [ออนไลน์] : www.sdsweb.org เมื่อ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕.

๔.๓.๔ วัดสนามใน

วัดสนามใน มีเครือข่ายนอกวัดสนามในจำแนกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. เครือข่ายศิษย์สำนักปฏิบัติ “แนวสมาธิแบบเคลื่อนไหว” ที่สัมพันธ์กันในความเป็นศิษย์อาจารย์ เป็นเครือข่ายในรูปแบบ แนวคิด วิธีการปฏิบัติ โดยส่วนใหญ่เป็นศิษย์สาขา มีเครือข่ายแบบนี้กระจายอยู่ครอบคลุมทั่วประเทศ และต่างประเทศ ติดต่อสัมพันธ์กันผ่านแนวปฏิบัติ และเครือข่าย มีประธานสายงาน และสมาชิกเครือข่ายกลุ่มศิษย์แนวสมาธิแบบเคลื่อนไหวกันหลวม ๆ ภายใต้อุปแบบและแนวปฏิบัติเดียวกัน

วิธีการปฏิบัติต่อความคิด คือ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการสอนให้ผู้ปฏิบัติรู้เท่าทันความคิดที่เกิดขึ้นในขณะนั้น...การตรวจสอบการเจริญสติ โดยปกติก็จะเป็นที่ของพระวิปัสสนาจารย์ผู้มีความชำนาญในรูปแบบการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวตามแนวทางของหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ เช่น พระอาจารย์คำเขียน สุวณฺโณ และพระอธิการกุสม ภาสโก (เจ้าอาวาสสำนักปฏิบัติธรรมมหาสติปัฏฐาน ๔) เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าสำนักปฏิบัติธรรมเจริญสติของสำนักปฏิบัติธรรมมหาสติปัฏฐาน ๔ บ้านเหล่าโพหนอง ตำบลบ้านห้วย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นอีกสำนักหนึ่งที่ได้นำหลักการและวิธีการต่างๆ ของหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ ไปอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ โดยเป็นการอบรมของพระวิปัสสนาจารย์ที่เคยร่วมปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ มาเป็นอย่างดีหรือเป็นผู้มีความชำนาญในการสอนตามแนวทางรูปแบบการเคลื่อนไหวนี้^{๑๙}

คำอธิบายนี้ชี้ถึงความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายผ่านรูปแบบการปฏิบัติที่เชื่อมโยงไปยังครูอาจารย์และสำนักปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ โดยยังยึดแนวทางการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหวที่มีจุดกำเนิดของจากพ่อเทียณ จิตตสุโภ แห่งวัดสนามใน และวัดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทั้งสิ้น

๒. เครือข่ายวัดสนามใน แต่เป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างกันด้วยวิธีการปฏิบัติ เช่น หน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนที่เข้ามาศึกษาแนวปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว ที่วัดสนามในเป็นหมู่คณะ หรือนิมนต์บุคลากรจากวัดสนามใน ไปเป็นวิทยากรส่งเสริม พัฒนาบุคลากรภายในองค์กรนั้น ๆ เช่น สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เป็นต้น

^{๑๙} พระสุวรรณ สุวณฺโณ (เรืองเดช), “ศึกษาผลการเจริญสติปัฏฐานตามแนวทางปฏิบัติของหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ : กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมมหาสติปัฏฐาน ๔ บ้านเหล่าโพหนอง” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, [บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๕๓) หน้า บทคัดย่อ.

๔.๓.๕ วัดพระธรรมกาย

วัดพระธรรมกายมีแนวคิดในการสร้างเครือข่ายผ่านการมองเห็นสภาพสังคมปัจจุบัน แม้จะมีความเจริญทางเทคโนโลยีและวิชาการสมัยใหม่มากมาย ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมดีขึ้น แต่ปรากฏว่า ผู้คนในสังคม ต่างคนต่างอยู่ มองแต่ความต้องการเฉพาะตนมากขึ้น มีการต่อสู้แข่งขันเพื่อสร้างฐานะและความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต นำมาซึ่งสภาพความห่างเหินต่อประเพณี วัฒนธรรมและความผูกพันใกล้ชิดระหว่างผู้คนในสังคม ขาดการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เริ่มขาดความอบอุ่น อันเป็นทางมาของอาชญากรรม ความรุนแรงในครอบครัวและสังคม รวมทั้งยาเสพติด ฯลฯ ซึ่งสาเหตุของปัญหาเหล่านี้ได้แก่

๑. แนวโน้มครอบครัวขาดความพร้อม เพราะบาง เพราะไม่อบอุ่น เมื่อพ่อแม่เลี้ยงลูกไม่มีความเข้าใจและความใส่ใจในการอบรมบ่มคุณธรรมแก่เยาวชนก็ห่างหายไปมาด้วย อันเป็นสาเหตุหลักของปัญหาการติดยาเสพติด อบายมุข และการมั่วสุมต่างๆ เพื่อชดเชยสิ่งที่ตนขาดจากครอบครัวนั่นเอง

๒. วิทยาการและเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ไร้ขอบเขต มีผลให้อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติและสื่อโฆษณาต่างๆ ที่ไม่เหมาะสม ขาดการกลั่นกรอง ชักนำให้เยาวชนหลงไหลแพชั่น และยึดวัตถุนิยมเป็นใหญ่แทนคุณงามความดี มีอารมณ์ก้าวร้าว เรียนรู้เรื่องเพศเร็วกว่าเวลาที่ควร ไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ศาสนาและเอกลักษณ์ของความเป็นผู้รักสงบ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อประคับประคองให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓. สังคมละเลย ไม่ให้ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เยาวชน มีผลให้เยาวชนไม่สามารถแยกแยะ ถูก ผิด ดี ชั่ว ได้ มองตัวเองเป็นศูนย์กลางมากกว่าส่วนรวม รู้จักแต่การรับ ไม่มีการให้ ทำทุกอย่างเพื่อให้ตนมีความสุข ความสำเร็จ ไม่สนใจเรื่องคุณธรรมจริยธรรม

จากปัญหาดังกล่าว ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทุกๆ คนในสังคม ดังนั้น เจ้าหน้าที่ราชการ สมาคม องค์กรต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม ต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือ ทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งได้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น

๑. การจัดโครงการอบรมสำหรับเยาวชนในวัยเรียน โดยเน้นการครองตนและการมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต จนสามารถเป็นแบบอย่างของคนอื่นได้

๒. การพัฒนาศักยภาพในการเป็นผู้นำในทางที่ดีของเยาวชนในแต่ละสถาบัน เพื่อการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เพื่อนๆ ในสถาบัน

๓. การสร้างต้นแบบคนดีเพื่อนำไปสู่การสร้างเครือข่ายคนดีในแต่ละสถาบันการศึกษา โดยมีเยาวชนที่ผ่านการอบรมเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

๔. สร้างกิจกรรมที่สนับสนุนให้สถาบันการศึกษา ครอบครัว ครูอาจารย์ เพื่อนและตัวเยาวชนเอง เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการหล่อหลอมคุณธรรม ชี้นำและฝึกฝนให้เยาวชนเห็นคุณค่าของตนเอง และครอบครัว

๕. หล่อหลอมให้เยาวชนตลอดจนคนในสังคม มีความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมแต่อดีต รู้จักที่จะเลือกรับ รู้จักการถ่ายทอด รู้จักการรักษาวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ คู่กับคนในสังคมสืบไป

๖. ฝึกฝนให้ประชาชนมีความพร้อมในด้านความคิด การพัฒนาตนเองและสังคม ด้วยการทำงาน ร่วมกับหมู่คณะ เพื่อให้รู้จักการให้ การประสานงาน การประสานสัมพันธ์ ลดปัญหาความหวาดระแวง และความเห็นแก่ตัว อันเป็นจุดเริ่มต้นของความรัก ความสามัคคีของคนในชาติ

จะเห็นได้ว่า สถาบันหลักที่จะมีส่วนในการทำให้สังคมมีความเป็นอยู่อย่างสงบ ร่มเย็น ประกอบด้วย ๑) วัด เป็นสถาบันที่มีหน้าที่โดยตรง ที่จะช่วยแลเรื่องศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคม ๒) บ้านหรือครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว อบรม กล่อมเกลา ทั้งคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม ๓) โรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของสังคม มีหน้าที่จัดการด้านการศึกษาของชุมชน ปลูกฝังและให้ทั้งความรู้และคุณธรรม ดังนั้น บ้าน-วัด-โรงเรียน คือ องค์กรที่จะทำหน้าที่กัลยาณมิตร ร่วมกันทำหน้าที่ด้วยการผสมผสานศาสตร์และศิลป์ในการครองชีวิตให้เป็นไปตามวิถีพุทธซึ่งสามารถช่วยฟื้นฟู บำบัดสภาพและปัญหาที่เป็นอยู่ในสังคมขณะนี้

การดำเนินงานขององค์กรกัลยาณมิตรทั้ง ๓ คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน ที่กล่าวมานี้ ดำเนินการโดยผ่านการประสานงานของสำนักงานกัลยาณมิตรสากล ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนับสนุนนโยบายของคณะสงฆ์วัดพระธรรมกาย กิจกรรมของสำนักงานกัลยาณมิตรสากล ได้เติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายของจำนวนประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดพระธรรมกาย

กล่าวได้ว่า การสร้างเครือข่ายของวัดพระธรรมกายก็คือ บ้านกัลยาณมิตร วัดกัลยาณมิตร และโรงเรียนกัลยาณมิตรทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๔.๓.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

เครือข่ายของวัดมหาธาตุ มีลักษณะของการตั้งรับมากกว่ารุก เครือข่ายที่เกิดขึ้น จะเป็นลักษณะของเครือข่ายการปฏิบัติ ที่เรียกว่า การปฏิบัติสายพอง-ยุบ ซึ่งก็คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ แบบพอง-ยุบ ซึ่งมีใช่เป็นเพราะวัดมหาธาตุส่งพระไปเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐาน แต่เป็นลักษณะลูกศิษย์ ผู้พร้อมทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ตั้งใจไปเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานแบบพอง-ยุบ เพราะศรัทธาในตวัวิปัสสนาจารย์ รูปแบบและวิธีการปฏิบัติ การเปิดสำนักเป็นไปเพื่อเป็นการบูชาธรรมครูอาจารย์ผู้สอนสั่ง และเป็นการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่สืบไป นานเท่านาน

๔.๔ กระบวนการดำเนินของเครือข่าย

การทำงานร่วมกัน ถือได้ว่า เป็นกระบวนการดำเนินเครือข่าย ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของการองค์กรสงฆ์แต่ละองค์กร กล่าวคือ เป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อกันนั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคม ดังนั้นกระบวนการทำงานของเครือข่ายแต่ละองค์กร สามารถพิจารณาได้จากการทำงานสัมพันธ์ภาพ การเรียนรู้และความเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การจัดการกับสิ่งต่างๆ ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้น โดยแต่ละเครือข่ายก็อาจจะมีกลยุทธ์การดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่องค์กรกำหนด ในที่นี้ จะกล่าวถึง กระบวนการดำเนินเครือข่ายขององค์กรสงฆ์ทั้ง ๖ สำนัก ดังนี้

๔.๔.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

ใช้การสร้างแผนกระบวนการดำเนินเครือข่ายตามแผนยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ และ เป้าหมายที่ต้องการบรรลุเป้าประสงค์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์	แผนงาน	โครงการ	เป้าหมาย
๑. เน้นสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	แผนงานที่ ๑ แผนงานสร้างมาตรการด้านการบริหารจัดการให้เกิดความร่วมมือประสานงานระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	โครงการที่ 1 โครงการประชุมและสัมมนาแนวทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โครงการที่ ๒ โครงการจัดทำฐานข้อมูล สำนักปฏิบัติธรรมครบวงจร	สำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม
๒. เน้นการสร้างมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติโดยยึดหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	แผนงานที่ ๒ แผนงานสร้างบรรยากาศและมาตรฐานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการ	โครงการที่ ๓โครงการประชุมและสัมมนาทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	สำนักปฏิบัติธรรมมีมาตรฐานและแนวทางการปฏิบัติพระกรรมฐานโดยยึดตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและ

	ปฏิบัติพระกรรมฐาน สายต่างๆ	โครงการที่ ๔ โครงการ จัดทำคู่มือการปฏิบัติ สมถวิปัสสนาตามแนว สติปัฏฐาน 4 และคัมภีร์ วิสุทธิมรรค เป็นต้น สำหรับสำนักปฏิบัติ ธรรมสำหรับใช้ศึกษา สัมมาปฏิบัติให้เป็น มาตรฐานเดียวกัน	อรรถกถ
๓. เน้นส่งเสริมและ พัฒนาบุคลากรระดับ บริหารและปฏิบัติการ ของสำนักปฏิบัติธรรม ให้สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ	แผนงานที่ ๓ แผนงาน พัฒนาและส่งเสริม ความก้าวหน้าแก่ บุคลากรระดับบริหาร และปฏิบัติการ (วิปัสสนาจารย์/ วิทยากร เป็นต้น)ของ สำนักปฏิบัติธรรม ให้ สามารถปฏิบัติงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ	โครงการที่ ๕ โครงการ อบรมพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรระยะสั้น ๑๐ - ๑๕ วันเพื่อสร้างพระ วิปัสสนาจารย์ให้มี ความรู้สามารถปฏิบัติ หน้าที่ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ โครงการที่ ๖ โครงการ จัดทำเกณฑ์มาตรฐาน ด้านการศึกษาของ บุคลากรระดับบริหาร และปฏิบัติการ (วิปัสสนาจารย์/วิทยากร เป็นต้น) โครงการที่ ๗ โครงการ จัดทำหลักสูตรวิปัสสนา ธรรมทั้งการศึกษาใน ระบบและการศึกษา นอกระบบที่สอดคล้อง กับเกณฑ์มาตรฐานด้าน	๑.มีบุคลากรระดับ ปฏิบัติการในตำแหน่ง วิปัสสนาจารย์เพิ่มขึ้น ๒.บุคลากรระดับบริหาร ได้รับความก้าวหน้าทาง สมณศักดิ์ที่เหมาะสม ตามฐานะและผลงาน ๓. บุคลากรในระดับ ปฏิบัติการที่มีวุฒิ การศึกษาและ ประสบการณ์ด้านการ ปฏิบัติธรรมได้รับ ผลตอบแทนเป็นนิตย ภัตรอย่างเหมาะสมตาม ฐานะและผลงาน

		การศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่วัดปัสสนาจารย์	
๔.เน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อรองรับภารกิจการปฏิบัติและเผยแพร่ของสำนักปฏิบัติธรรม	แผนงานที่ ๔ แผนงานส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรม	โครงการที่ ๘ โครงการสนับสนุนทุนการทำวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาและจิตวิทยาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสนับสนุนภารกิจการเผยแพร่ของสำนักปฏิบัติธรรม	มีผลงานวิจัยใหม่ๆ ทั้งที่เกิดจากรวบรวมจากฐานข้อมูลในระบบเครือข่ายอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว และที่เกิดจากการให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยโดย ศปท.

๔.๔.๒ วัดหนองป่าพง

ในการขยายของวัดหนองป่าพงนั้น ได้ใช้แนวคิดหลวงพ่อบุญมาว่า “พาพระพุทธรูปมาสู่สากล” คณะศิษย์ทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ดำเนินตามแนวคิดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดเครือข่ายของพระสงฆ์อย่างชัดเจน มีการจัดกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดประชุมสัมมนาของเครือข่ายเป็นประจำทุกปี เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของพระสงฆ์หลายรูป ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยโดยเป็นเครือข่ายที่มีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอและความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกิจกรรมที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิก

๔.๔.๓ วัดสวนโมกข์

สวนโมกข์ ใช้การปฏิบัติธรรมเป็นจุดเชื่อมโยงเครือข่าย อาจารย์เมตตา พานิช ให้ข้อมูลว่าสวนโมกข์ไม่มีเครือข่าย^{๒๐} ในเชิงสำนักเมื่อเปรียบเทียบกับที่อื่นเช่น วัดพระธรรมกาย หรือวัดหลวงพ่อบุญมา แต่จะมีเครือข่ายของการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ดังนั้นการดำเนินการเครือข่ายที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคือ (ก) แนวทางสวนโมกข์ หรือแนวทางของพุทธทาส (ข) การปฏิบัติธรรมเป็นเครื่องประสานทำให้เครือข่ายเกิดการขับเคลื่อน โดยบทสรุปของความเป็นเครือข่ายในนามสวนโมกข์ คือการปฏิบัติธรรม และพระพุทธรูป

^{๒๐} สัมภาษณ์ อ.เมตตา พานิช, ประธานธรรมทานมูลนิธิ, เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕ ณ สวนโมกข์นานาชาติ

๔.๔.๔ วัดสนามใน

วัดสนามใน การดำเนินการเครือข่ายโดยอาศัยความสัมพันธ์กันในเชิง “ศิษย์อาจารย์” คือศิษย์หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข แห่งวัดสนามใน หรือ “รูปแบบวิธีการปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหว” เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างวัดกับเครือข่ายวัดในสายงาน และระหว่าง “รูปแบบปฏิบัติสมาธิเคลื่อนไหว” กับศิษย์ที่มาปฏิบัติภายใต้วัดสนามใน หรือเครือข่าย ที่ศรัทธาวิธีการปฏิบัติดังกล่าว

๔.๔.๕ วัดพระธรรมกาย

ความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายของวัดพระธรรมกายนั้น เน้นที่การคัดบุคลากรไปประจำ ณ วัดพระธรรมกายสาขาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งหากเป็นพระภิกษุ ต้องไม่ใช่พระที่อยู่ในช่วงพระนวกะ คือ ต้องมีพรรษามากกว่า ๕ พรรษา รักการฝึกตัว มีความมุ่งมั่นอุทิศชีวิตเพื่อพระศาสนา ส่วนการทำงานนั้น ฝึกฝนกันได้ ฉะนั้น พระที่วัดพระธรรมกายจะส่งไป ต้องตอบคำถามนี้ก่อนว่า จะถวายชีวิตให้พระศาสนาหรือไม่แน่ ถ้าตอบว่า ถวายครับ ...ไปเลย...ให้ไป ตกใจ (ไม่สึก) แล้วจึงส่งไป

แนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ต่างประเทศนั้น เริ่มมากกว่า ๒๕ ปี สมัยนั้น พระพรหมโมลี วัดยานนาวา (ท่านมรณภาพไปแล้ว) ตอนที่ท่านมีชีวิตอยู่ ก็ไปกราบท่านว่า จะไปเริ่มงานเผยแผ่ที่อเมริกา ท่านให้คำแนะนำหลายอย่าง ที่ชัดเจนลงไปก็คือ ท่านชี้ชัดลงไปให้ก่อนเลยว่า ...ระวังนะ เวลาไปต่างประเทศ อย่างนี้ว่า เขาไม่ได้เป็นประเทศพระพุทธศาสนา แล้วจะไม่รู้เรื่องพระพุทธศาสนา ขอให้ระวังด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา เขาถึงกับมีพระไตรปิฎกเองด้วยซ้ำ แล้วท่านก็ให้อวาทไว้ ๒ เรื่องด้วยกัน ๑) อย่าทิ้งการทำภาวนา ๒) อย่าขนเงินออกนอกประเทศ จากนั้นท่านก็ให้เป็นนิตหนึ่ง ท่านบอกว่า สหรัฐอเมริกามี ๕๐ รัฐ... รัฐละวัดก็พอ แม้เราไปลำบากไม่ได้ ก็รวมพระไทยนั่นแหละ ช่วยกัน ท่านพูดให้ได้คิดว่า “อย่าบุกเดี่ยวเนื้อ”... ไปแล้วไปสร้างทีมกันให้ดี จาก อย่าบุกเดี่ยวเนื้อ ไปสร้างทีมกันให้ดี

พอไปถึงอเมริกา โชคดีว่า เคยรู้จักกับพระได้วันคือ ท่านชิงหวินต้าซือ วัดฝอกลงซาน เขามาเมืองไทย เราให้การต้อนรับอย่างดี แม้จะต่างนิกาย (เถรวาท-มหายาน) ก็ถือว่า เป็นลูกพ่อเดียวกัน เขาทราบว่า เราไปครั้งแรกเราไม่รู้จักอะไร เขาก็เชิญไปที่วัดเขา ยกบ้านให้หลังหนึ่ง ให้เป็นที่พักในฐานะที่เราเป็นพี่น้องกัน พักให้สบาย ยืนยันได้ว่า ปฏิสันถารคารวตา มีฤทธิ์ ไปค้างอยู่อาทิตย์หนึ่ง ก็มีลูกศิษย์มาเยี่ยม ก็ให้นั่งหลับตาสักพักก่อน เดี่ยวค่อยคุยกัน (ตามที่หลวงพ่อพรหมโมลีท่านแนะนำ) ปรากฏว่าความก้าวหน้าในสมาธิเท่าไร เราไม่รู้ แต่สิ่งที่เห็นคือ ท่านชิงหวินต้าซือบอกว่า พระไทย คนไทย เมื่อไปวัดแล้ว “ใช้หูมากกว่าปาก” แต่ลูกศิษย์ท่านมาวัด “ใช้ปากมากกว่าหู” คือ คุยเก่งนั่นเอง นอกจากนี้ ยังพบว่า ความเป็นกัลยาณมิตร มีฤทธิ์ กล่าวคือ ตอนเริ่มสร้างธรรมกายเจดีย์ ท่านถามว่าอยากจะทำให้ท่านพา

สมาชิกรึมาเท่าไร เราไม่ รู้กำลังท่าน ก็ตอบไปว่า เอาตามสะดวกเถอะ ท่านบอก...ถ้าอย่างนั้น ๒,๐๐๐ ก็แล้วกันนะ ปรากฏว่า ท่านพามาจริงๆ ๒,๐๐๐ กว่า นี่เป็นผลจากการได้กัลยาณมิตรนั่นเอง

จากนั้น ท่านก็ช่วยเหลือด้วยการเสนอขายวัดของท่านให้ในราคาพี่น้อง จากราคาโบสถ์เหลือราคาบ้าน ลูกศิษย์ท่านตั้งไว้ ๖-๗ แสน ท่านบอก...วัดพี่วัดน้อง ท่านขอ ๓ แสน ซึ่งขณะนั้น รวบรวมเงินได้เพียง ๑ แสน ท่านบอกไม่เป็นไร ยูก็ผ่อนกับธนาคารก็แล้วกัน ดาวน์แสนไม่พอ เพราะเราหน้าใหม่ ท่านก็เอาบ้านลูกศิษย์มาค้ำให้ นี่เป็นฤทธิ์ของปฏิสนธารต้อนรับและความเป็นกัลยาณมิตร จากนั้นมา ก็เลยคบค้าสมาคมกับหลวงจีฬายมหายานบ้าง หลวงศรีลังกาบ้าง ในอเมริกา เพื่อเป็นการรวมคน ด้วยว่าโลกนี้ผองเป็นพี่น้องกัน

จะเห็นได้ว่า การได้วัดสาขาในอเมริกานั้น นอกจากจะได้กัลยาณมิตรต่างนิกายช่วยเหลือแล้ว ยังเป็นผลมาจากการอบรมธรรมทายาทมาตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ เมื่ออบรมแล้ว ต่างก็กลับไปเรียนต่อ แล้วแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ ทั้งในและต่างประเทศ ในส่วนที่มาประกอบอาชีพในต่างประเทศนี้เอง คือ กำลังสำคัญที่ทำให้ได้วัดแรกในอเมริกา หลังจากที่ได้อวัดแรกในอเมริกา ก็ดำเนินการตามนโยบายว่า ทำสมาธิก่อน แล้วเทศน์ตามหลัง อย่างที่บอก เทศน์อย่างไรก็ต้องเทศน์ แต่ผลของการเทศน์ ต้องใช้เวลา ต้องมาพิจารณา มาตรอง จึงจะลึกซึ้ง และผู้ที่เข้ามา ความรู้ไม่เท่ากัน ยิ่งอยู่ต่างประเทศ สามเณร แม่บ้านไทย มันก็คุยไม่ค่อยรู้เรื่อง เราไปเทศน์ ก็ภาษาเขา เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง แต่จะเทศน์ ตืออย่างไร ถ้าบอกให้ทำสมาธิ ทำได้ จะพุทโธ Breathing Control พอง-ยุบ crystal ball ดวงแก้ว องค์พระ แค่นี้มันทำได้ เพราะฉะนั้น เทศน์ฟังไม่ออก เข้าใจไม่เข้าใจ แต่ถ้าทำสมาธิ จะได้ผลทันทีเข้านั้น ปายนั้น ได้ผลระดับหนึ่ง เหมือนกินข้าว กินเท่าไรก็อิ่มเท่านั้น ก็ยังได้อิม ขณะนี้ก็มีสาขาในอเมริกาอยู่ ๑๖ วัด ไปประมาณ ๒๐ ปี เข้าปีที่ ๒๑ เฉลี่ยปีกว่าๆ ก็ได้ ๑ วัด

การจะรักษาพระศาสนาไว้ได้นั้น ก็ต้องยกเอาตัวอย่างของศาสดาในแต่ละศาสนา มาศึกษา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา กว่าจะเป็นพระบรมศาสดาได้ ก็เอาชีวิตเป็นเดิมพัน ตั้งแต่ก่อนออกบวช โดดขึ้นหลังม้ากัณฐกะ ก็เอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพราะตลอดชีวิตก็ไม่เคยออกจากแวนแคว้น เพื่อจะเอาธรรมะเท่านั้น ตายเป็นตาย...จบ... ส่วนระหว่างนั้น ก็อย่างที่เราเห็น ปางทรมาน ปางอะไรต่อมิอะไร สารพัด แต่มีข้อแม้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ทรงเอาชีวิตเป็นเดิมพันแบบพิเศษ คือ เดิมพันแล้วใจใสตลอดทาง ไปดูศาสดาท่านอื่น พระเยซู คริสต์ ถ้ามว่า เอาชีวิตเป็นเดิมพันใหม่ เอาชีวิตเป็นเดิมพัน ใจไม่ถึงกับใส แต่ก็ไม่ถึงกับชุน กลางๆ เพราะผู้ถูกทรมาน จะให้ใจใสคงยาก แต่ท่านก็เอาชีวิตเป็นเดิมพัน ดูอีกท่านหนึ่ง ท่านมะฮะหมัด ก็เอาชีวิตเป็นเดิมพัน พุดกันแบบใจเปิด เริ่มประกาศศาสนาก็เริ่มรบ เพราะเป็นเรื่องการรวมคนกลางทะเลทราย ตายไปเยอะ นี่ก็เอาชีวิตเป็นเดิมพัน ถ้าว่าไป...ใจชุน แต่ท่านก็แน่ ไม่ตายกลางทะเลทราย ท่านจึงตั้งหลักของท่านได้

ที่ยกตรงนี้มา ต้องการจะบอกว่า **ธรรมชาตินุษย์ เวลาทำชั่วนี้ เอาชีวิตเป็นเดิมพัน แต่เวลาทำดี มันเหาะเหาะเหมือนลิงเกากัน** เป็นอย่างไร ทำชั่วเอาชีวิตเป็นเดิมพัน รู้ไหม กินเหล้าแล้วดับแข็ง ดับแข็งนี้รักษาไม่หายนะ มีแต่ตายกับตาย รู้ไหม...รู้ แล้วกินใหม่...กิน เอาชีวิตเป็นเดิมพันทำชั่ว ใส่ความ

เขาจนเขาติดคุกติดตาราง นี่ถ้าเขาออกมา มันตามมานะ รู้ใหม่...รู้ แล้วยังใส่ความเขาใหม่...ใส่ เอาชีวิตเดิมพันทำชั่วครึ่ง โครเอตส์ รักษาไม่หาย รู้ใหม่...รู้ แล้วเที่ยวกลางคืนใหม่...เที่ยว เอาชีวิตเดิมพันทำชั่ว **ทำชั่วทุกชนิด เอาชีวิตเป็นเดิมพัน** แต่เวลาทำดี มีใหม่...ตักบาตรเอาชีวิตเป็นเดิมพัน...ไม่มี ชาวโลก แม้แต่พระเจ้าเอง แหม...มีดจ๋อคอ ปืนจ๋อหัว แล้วยังคงรักษาศีล รักษาศีลเอาชีวิตเป็นเดิมพัน...พูดเป็นเล่นไป... ไม่เจอครับ นั่งสมาธิเอาชีวิตเป็นเดิมพัน อย่างสมเด็จฯพอ...ไม่เจอครับ

หลวงพ่อดอกน้ำ หลวงพ่อพรหมโมลี พูดเรื่องเดียวกันว่า อย่างไรก็ตามให้ทำภาวนา เพราะเป็นพื้นฐาน ที่จะให้มีกำลังใจ ไปเอาชีวิตเป็นเดิมพันข้างหน้า ถ้าจะทำทานเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ไม่ต้องมาคุย รักษาศีลเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ไม่ต้องคุย แต่สมาธิเอาชีวิตเป็นเดิมพัน มันค่อยๆ step up ขึ้นไปเรื่อยๆ มีสิทธิ์ครับ อีกที เราจะ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ เอาชีวิตเป็นเดิมพัน เรามีสิทธิ์ ไม่อย่างนั้น ท่านจะรักษาพระพุทธศาสนามาถึงเราได้อย่างไร แต่เราไม่ได้มองเข้าไปในจิตใจท่านว่า ท่านใช้กรรมฐานกองไหนก็ไม่ว่ากัน เพราะฉะนั้น บวชปุ๊บ ต้องให้ตั้งปัญญากรรมฐาน

เมื่อศาสดาทั้งหลาย เอาชีวิตเป็นเดิมพัน เรา...ลูกๆ ถ้าไม่เอาชีวิตเป็นเดิมพันมันก็แพ้อำนาจไป นี่ก็ต้องพูดกันตรงๆ ขณะนี้ในโลกของศาสนา กระเจิงกันหมด **เมืองพุทธกลายเป็นอดีตเมืองพุทธไปซะมาก** มาเลย์ก็พุทธ อินโดนีเซียก็เมืองพุทธ บรมพุทโธนะ **แต่วันนี้ มันเป็นอดีต ทำไม ลูกพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เอาชีวิตเป็นเดิมพัน** แต่ก็ต้องยอมรับกันนะ เขาเอาชีวิตเป็นเดิมพันแต่ใจซุ่น...นี่มันง่าย เราเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แต่ใจใส...นี่ยาก แต่ถ้าจะเอาสมบัติของสมเด็จฯพอไว้ได้ มันก็ต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพันให้ได้ ไม่อย่างนั้นก็แพ้ ถ้าสายของพุทธ พระยังเอาชีวิตเป็นเดิมพันไม่ได้ ยกให้เขาไปเถอะครับ แล้วเมืองไทย **ก็จะได้เป็นอดีตเมืองพุทธไปซะอีกเมือง** นี่คือสภาพจริงๆ เพราะฉะนั้น เมื่อตั้งใจจะไปทำงานเผยแผ่ ไปทำงานพระธรรมทูต แล้ว...ไปถึงไหน ไม่ว่าถนัด ไม่ถนัดอย่างไร ก็เอา เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ก็ยังพอไปต่อเชื่อได้ ไม่อย่างนั้นก็พุทโธบ้าง พอง-ยุบบ้าง สัมมาอะระหังบ้าง ไปทิ้งไว้แถวๆ นั้น บางทีจะมีโอกาสต่อเชื่อบ้าง อย่างที่หลวงปู่ดอกน้ำว่า ฟังเทศน์เป็นชั่วโมง ไพเราะเหลื่อเกิน ให้สรูป สรูปไม่ลงครับ แต่ว่าได้ภาวนาสักหน่อย จำได้ แล้วแลมปริยัติเข้าไป เขาก็จะได้อะไรกลับไปบ้าง

ขณะนี้วัดพระธรรมกายก็มีสาขาอยู่ ๑๖-๑๗ แห่ง ถ้ามว่า ทำอย่างไร ทำเหมือนอย่างที่หลวงจีน ท่านทำ ปู่ ย่า ตา ทวด โบราณท่านก็ทำ สร้างวัดใหม่...ใช้ใหม่ ศิษย์...อุปัชฌาย์เดียวกัน กระจายอยู่ที่ไหนถึงเวลาก็ ๑๐-๒๐ วัด ทอดผ้าป่า กฐิน ก็มาเทกันตรงนี้ พอเทปุ๊บก็ได้มาวัดหนึ่ง ตกกลางธรรมนิยมของหลวงจีน ธรรมนิยมของหลวงไทย มิได้ต่างกันเลย เพียงแต่ว่า ต้องยอมรับนะ คนจีนที่ไหน มีคนจีนที่นั่น แต่ว่าที่ไหนมีคนไทย ไม่แน่ใจว่าจะมีคนไทยที่นั่น ถ้ามีก็มีกำลังน้อย จะให้เร็วเท่าคนจีนคงไม่ใช่ ของวัดพระธรรมกาย พอเริ่มลงมือที่อเมริกา ที่อเมริกาก็ช่วยกันหน่อย ทำให้ซื้อโบสถ์แรกที่อังกฤษได้ พอซื้อโบสถ์แรกที่อังกฤษได้ จดทะเบียนเป็นองค์กรขึ้นมา ก็เอาโบสถ์นี้ไปเข้าธนาคาร กู้เงิน เพราะเอาเงินข้ามทวีปยาก เดี่ยวเกิดปัญหา เพราะอัตราแลกเปลี่ยนไม่เท่ากัน ก็เอาเขตอังกฤษบ้าง ยุโรปบ้าง ตั้งเป็นองค์กรเอาโบสถ์เข้าๆ ออกๆ ธนาคาร แต่ว่า มันก็คืออย่างว่า พอเราซื้อมาแล้ว ซื้อโนนามเงินสด โดยเอาโบสถ์เข้าธนาคาร ก็ได้เงินสดมา...ต่อลงง่าย เขาตั้งไว้เท่านี้ ลดสุดๆ ได้เท่าไร...เขาลดได้เท่านี้...ขออีกทีเงินสดว่าไง

ก็ว่ากันไป แต่จริงๆ ก็ต้องเป็นหนี้เหมือนกัน แต่เขาไม่รู้ว่ หนี้ของเราเป็นอย่างไร แต่ขอตอบโต้ะก่อนครับ ก็ใช้กันแบบนี้ ตรงนี้อยากฝากเป็นข้อคิด ท่านที่จะไป **ขอให้จัดระบบบัญชีให้ดีในแต่ละวัด แล้วจับมือกันทำงาน** เดี่ยวทอดผ้าป่า ทอดกฐินไป ช่วยกันได้ครับ มันไม่จำเป็นว่า วัดพระธรรมกายวัดเดียว ๑๐ วัดแรก ก็เทศรณั้ตรงนี้ ท่านรุ่นเดียวกัน ท่านก็มีสิทธิ์จะเทไปช่วยกันได้ แม้ให้ยกทั้งวัดไม่ได้ ก็เทให้ดาวนั้ได้ จากนั้น ก็ผ่อนส่งกันไป อย่างนี้ก็ยังทำให้คนในพื้นที่นั้นอุ่นใจว่า เรามีที่ที่มันกว้างหนอย ก็ระดมคนได้ เมื่อมีคนมาวัด ก็มีคนมุง เมื่อมีคนมุง เดี่ยวก็มีคนมา แล้วเงินก็จะมาจากคนมุงนั้นแหละ มันก็แค่นั้น

ทำไมต้องรวมคน ก็เหมือนกับสร้างโบสถ์ สร้างศาลาอะไรในเมืองไทย ทำไมต้องวางศิลาฤกษ์ ไม่วางสร้างวัดได้ไหม...ได้ แล้วทำไมต้องวาง...จะระดมเงิน แต่พูดให้เพราะๆ วางศิลาฤกษ์ ที่ไหนๆ ก็ต้องระดม แต่เพื่อการระดมทุน เขามักให้โหรวางฤกษ์ จะได้เงินทองมากๆ ก็ไปอาราธนาใครก็รู้งู บางทีก็ผู้ใหญ่ทางโลก มาเป็นตัวตั้งตุต จะได้กองทุนโตๆ ของวัดพระธรรมกายทำอย่างไร ก็ช่วยกันคิด ในเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านว่า ทำดีเมื่อไร ก็ฤกษ์ดีเมื่อนั้น วิธีคิดของวัดก็ง่ายๆ ถาว่า ในปีหนึ่ง มันมีเดือนรวยเดือนจนจริงไหม ช่วงเปิดเทอม...อย่างไรก็จน เพราะฉะนั้น อย่าไปจัดงานอะไร ชัดดีไหม หรือถ้าอยู่ในแดนเกษตรกรรม ไร่ เพิ่งลงมือไถนา ยังไม่ได้หว่าน เพิ่งไถ เพิ่งหว่าน เงินไปอยู่ในนั้น แล้วอุทริไปจัดงานไม่ได้เงินหรอก เดือนนี้เดือนจน ไม่ต้องให้หมอดูวางฤกษ์อะไร ก็ฝากท่านไว้ **มีเดือนจน เดือนรวย** ในเดือนหนึ่งก็มี **สัปดาห์จน สัปดาห์รวย** นั้ธรรมดา ก็**สัปดาห์ปลายเดือน** อย่งไรก็จน ถูกไหมสัปดาห์ต้นเดือน อย่งไรก็รวย ในสัปดาห์ก็มี**วันรวย วันจน** ไซ้หรือไม่ อย่งไรเสีย จัดงานก็ระดมคน ระดมเงิน อุทริไปจัดงานจันทร์ อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร จะเอาคนที่ไหนมา **มันก็ต้อง เสาร์ อาทิตย์** ไปเลือกดูให้ดี แม้ในวันทีเลือกได้ว่า วันรวย ก็ต้องดู เวลา รวย เวลาจน ถ้าจะเอาตอนเช้า ฤกษ์ดีก็ ๑๐.๓๐ ที มาทัน ๙.๐๐ ไม่น่า ๑๐ โมงอาจทัน ๑๐.๓๐ สวย เสร้งแล้วฉันเลย บ่าย ดูก็แล้วกัน ไปเลือกเอาตามชนิดของงาน ตกลงสมเด็จพ่อเราให้ฤกษ์ไว้ดีที่สุด เมื่อเราได้ฤกษ์ดีของเราแล้ว ก็ลงมือทำดี ทำดีแล้วไม่ได้เงินมา ก็ให้มันรู้ไป เวลาสร้างโบสถ์ สร้างศาลา ผมก็วางฤกษ์ของผม ด้วยวิธีการแบบนี้ พอไล่ได้วันได้เวลาเสร็จปั้ เราทำแผ่นศิลาไม่เป็น ก็เอาแผ่นศิลาไปให้พวกหมอดูช่วยคำนวณ แล้วเขียนมาให้ ทำไม่เป็น พอเขาคำนวนเสร็จ เขาก็เขียนมาสวยเขียน แล้วเขาก็ถาม ...โอ้โฮ...ใครให้ฤกษ์นี้ เจ้งจริงๆ เลยนะนี้ ได้แต่หัวเราะ ความจริงไม่ได้รู้อะไรกับโหราศาสตร์ แต่เรารว่กันด้วยวิทยาศาสตร์แท้ๆ ณ ตรงนี้ อย่งไรเสีย พุทธไม่ถือไสยศาสตร์อยู่แล้ว ก็ขอฝาก จะทำอะไรก็ตาม ขอให้อยู่บนหลักเหตุผล เหตุผลมี ๒ สาย ๑) เหตุผลด้านวิทยาศาสตร์ คืออะไรที่เกี่ยวกับวัตถุให้ถือเหตุผลทางด้านวิทยาศาสตร์ อย่งนี้ คนรุ่นใหม่รับได้ เพราะมันเป็นเหตุเป็นผลทางด้านวิทยาศาสตร์ ๒) อะไรที่เกี่ยวกับจิตใจ ก็ใช้เหตุผลตามหลักกฎแห่งกรรม นั้ก็เป็นเรื่องของการเอาเหตุเอาผล ก็ไม่ทิ้งของสมเด็จพ่อและคนรุ่นใหม่ก็รับเราได้ ใครก็ตามหาไม่ได้ อย่งนี้ครับ **อะไรเกี่ยวกับวัตถุ ขอเอาหลักวิทยาศาสตร์ อะไรเกี่ยวกับจิตใจ ขอเอาหลักกฎแห่งกรรม ถ้าคนจำนวนมาก จะเอาफलสังคหวัตถุ ๔ ก็ไปได้** นั้เป็นเรื่องของการทำงาน

ที่นั้คือเรื่องทีอยากถวาย เท่าที่เห็นกันในปัจจุบัน เวลาเทศน์ ส่วนมากเราจะถูกลือคด้วยเวลา เมื่อลือคด้วยเวลาแล้ว มักสรุปอะไรไม่ได้ สมมติเทศน์ ขันติ อย่งดีก็ ขันติคืออะไร ตามด้วยว่า มีอานิสสั อย่งไร เสร้งแล้วก็จบ แต่ว่า บทฝึกจริงๆ ไม่มี ทำราวกับว่า **พอเทศน์เสร็จแล้ว คุณธรรม หลักธรรม**

นั่นๆ มันจะตกมาจากท้องฟ้า แล้วเข้ามาอยู่ในใจของคนนั้น...ไม่ใช่... ลองไปไล่ดู วุฒิธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๑) สัปปุริสสังเสวะ คบสัตบุรุษ ๒) สัทธัมมสวนะ ฟังธรรม ๓) โยนิโสมนสิการ ตรองธรรม ๔) ธัมมานุষ্ঠัมมปฏิบัติ ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม ซึ่งเราก็แปลกันได้ ก็ใช้กันมา แต่ว่า ไปพบการอธิบายของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ในแนวสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมตรี ท่านแปลไว้ดี ๑) สัปปุริสสังเสวะ **หาครูดีให้เจอ** ๒) สัทธัมมสวนะ **ฟังคำครูให้ชัด** ๓) โยนิโสมนสิการ **ตรองคำครูให้ลึก** ๔) ธัมมานุষ্ঠัมมปฏิบัติ **ทำตามครูให้ครบ** จากตรงนี้ ผมก็เลยประชุมกันแล้วเริ่มเอามาใช้

๑) **หาคุณครูดีให้เจอ** ครูดีนี่ใคร ก็สรุปสั้นๆ อย่างไม่ใช่ดีแต่พูด ต้องทำได้ด้วย ตรงนี้เองที่ทำให้เรา ต้องเลือกอุปฌาย์ในวันบวช **หาครูดีให้พบ** เพื่อจะเอาทั้งความรู้และก็จะได้ทั้งนิสัยดีๆ ข้อปฏิบัติดีๆ นั่นก็คือ ขอให้ท่านเป็นต้นแบบความรู้และต้นแบบนิสัย

๒) **ฟังคำครูให้ชัด** หมายถึง **คำนิยามต้องชัด** ถ้าคำนิยามไม่ชัด ญาติโยมตาย เราเองก็เป็นคนหลักลอย เมื่อไม่ชัดในใจ ภาษาที่จะเจาะใจ เป็นไปไม่ได้ สิ่งที่ยากก็คือ **กิเลสคืออะไร what is กิเลส** ยากที่จะอธิบายของที่มองไม่เห็น ครั้นยกบาลี ก็ยิ่งยากเป็น ๒ เท่า ๓ เท่า ก็มีเรื่อง...อยู่มาวันหนึ่ง บังเอิญผ่านไป ธรรมดาก็ไม่ได้ดู ก็ไปดู Discovery งวดนั้น เขาติดตามปลาวาฬ ด้วยการเอา microchip ไปฝังไว้ที่ปลาวาฬ ภาพปลาวาฬไปปรากฏที่จอ ปลาวาฬทำอะไรเขาเห็นหมด ต่อมา เขาก็ใช้วิธีการเดียวกัน ไปตามดู สิ่งโตบ้าง แมวน้ำบ้าง นกบ้าง เขาอยากรู้อะไร ก็ฝัง microchip แล้วคนก็นั่งดูจากจอ จะว่าอูตริ ก็อูตริ แต่ว่า ต้องให้เด็กรุ่นใหม่เข้าใจ ครั้นเด็กมาถามว่า กิเลสคืออะไร กิเลสก็คือ microchip ที่ฝังไว้ในใจ ซึ่งมันไม่ได้มาฝังตอนเกิด แต่มันฝังตั้งแต่อยู่ในครรภ์ แล้วมันก็ทำให้ใจขุ่น พอใจขุ่น มันก็เลยเห็นอะไรไม่ตรงตามเป็นจริง ฟังไม่ตรงตามเป็นจริง ตมกลืน ลิ้มรสอะไร...ไม่ตรงตามเป็นจริง เลยคิดร้ายๆ พุดร้ายๆ ทำร้ายๆ เด็กพอตามทัน ถ้าท่านไม่มีอะไรพอเปรียบเทียบได้บ้าง เด็กรุ่นใหม่จะตามไม่ทัน ฉะนั้น ให้คำจำกัดความให้ชัด ของใหม่จะเพิ่ม ก็ให้รักษาของเก่า เหมือนอะไร เหมือนอัจฉริยะของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม ขอให้สวดบาลี ฉะนั้น จะขยายความอะไร ก็ขอบาลีไว้ด้วย ถ้าจะมีเพิ่มอะไรก็ไม่ว่ากัน แล้วให้คนรุ่นหลังเห็นภาพให้ได้ ให้ชัดว่า ไม่ว่าจะพูดอะไร ขอให้คำนิยามชัด จะได้ไม่เป็นปัญหา ผากไว้ด้วย

๓) **ตรองคำครูให้ลึก** ลึกอย่างไร แคไหน **ลึกขนาด...ตอบได้ว่า...ทำไม why ให้ได้...** ส่วนมากจะบอกว่า How to ทำอย่างนั้น อย่างนี้...ไปไม่รอด เพราะไม่ได้ตอบก่อนว่า ทำไปต้องทำไม เวลาคิดอย่าข้าม step ครู **what** มันเรื่องอะไร **ขอคำจำกัดความให้ชัดๆ** หน่อย **why** ทำไม เมื่อเราต้องออกสู่ต่างประเทศ จะเจอคำถามประเภท **why** มากกว่า **what** ตอบไม่ได้หรือตอบแบบโมเม แล้วจะเอาพระพุทธรูปไปให้เขา มันไม่เอาครับ แล้วถ้ามันถาม ก็รู้อย่างนี้แหละเพราะเขาอยากรู้ ปัจจุบัน ไม่ว่าจะอเมริกา ยุโรป เปอร์เซียไม่มีศาสนา มีมากกว่าผู้มีศาสนา เพราะศาสนาเดิมตอบคำถามเชิงวิทยาศาสตร์ไม่ได้ สอบตกกันหมด ไม่ต้องมาก โลกนี้ถือว่า พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาหรือผู้ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา เป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งยอมรับกันมากกว่า ๒,๐๐๐ ปี แต่พอถามอีกคำถามเดียวว่า “เมื่อวิเศษขนาดสร้างโลก สร้างคนได้ แล้วทำไม สร้างคนหนึ่งแล้ว สร้างคนหนึ่งดี ทำไม ไม่สร้างให้ดีเหมือนกันหมดละ” ตอบไม่ได้ครับ ถ้าตอบไม่ได้นี้ ผู้ศักดิ์สิทธิ์ถ้าเอียงนี้ เขาไม่ใช่ต้องการจะไล่ศาสนาของเขาออก แต่เด็กรุ่นใหม่ถูกสอนให้ไล่

เหตุผล ฉะนั้น อะไรเสีย เหตุผลด้านวิทยาศาสตร์ ไปเตรียมกันไว้ จะบอกว่า อันนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันนี้ขลัง เตี่ยวตกรรมมาสน์ เพราะคำถามว่า why ตอบยาก แต่ว่าตอบแล้วมันได้ใจ ก็ประมาณปลายพรรษาที่ ๑๐ มีคำถามว่า ทำไม กะปิ...ก็กุ้ง เป็นโปรตีนหมัก เต้าเจี้ยว เต้าหู้ยี้...ถั่วเหลือง ก็โปรตีนหมัก บูด ...โตปลา ก็โปรตีนหมัก cheese ก็นม ก็โปรตีนหมัก แล้วทำไมโปรตีนหมักมันทำให้อร่อย ถ้ามเข้าไปอีก ทำไม เพราะน้ำลายที่ย่อยอาหารของคนนั้น เป็นโปรตีนสด โปรตีนหมักมาล่อโปรตีนสด น้ำลายไหลยืดเลย ของมันประเภทเดียวกัน จึงอร่อย

๔) **ทำตามครูให้ครบ** ง่ายๆ ว่า ปฏิบัติสมควรในธรรม จึงจะได้คุณธรรมนั้นมา จึงจะได้นิสัยนั้นมา เมื่อไร ในการสอน การเทศน์ เราก้าวไปถึงว่า ในชีวิตประจำวัน คุณจะต้องเอาไปทำอะไรแล้วละก็ เราชนะครับ

ฉะนั้น ไปลุยต่างประเทศ ความรู้ไม่เกิมนักธรรมตรี แต่ว่า การที่จะเอาสิ่งเหล่านั้น แล้วเอามาทำให้ได้เป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน ตรงแล้วตรงอีกว่า เรื่องที่เราเทศน์นั้น จะกลายเป็นคุณธรรมหรือกลายเป็นนิสัยขึ้นมาได้ ตรงนี้เองที่เราขาด แต่ว่า อย่าเพียงยอมแพ้อะไร ตรงนี้ ต้องทำสมาธิก่อน ให้ใจนิ่งๆ แล้วถามตัวเองว่า คุณธรรมนั้นเราได้เพาะบ่มมาอย่างไร เตี่ยมันจะค่อยๆ ผุดขึ้นมาเป็นสายซึ่งอาจใช้เวลามากหน่อย มองกลับอีกนิต นิสัยก็ตาม คุณธรรมของเราก็ก็นั้น มันไม่ได้ตกลงมาจากท้องฟ้า มันเกิดจากการที่เราทำซ้ำๆ จนฝังใจ ถ้าม่ออีก คุณธรรมที่ทำซ้ำๆ จนกระทั่งมันเกิดเป็นนิสัยนั้น ทำที่ไหน เพราะการจะทำอะไรต้องมีสถานที่ ไม่มีสถานที่ที่จะทำได้อย่างไร เหาะกลางอากาศได้เมื่อไร นอกจากทำอะไร ทำตรงไหน ซ้ำๆ ทำอะไร ทำที่ไหน พิจารณาอย่างนี้ แล้วคำตอบจะค่อยๆ ผุดมาเอง เตี่ยก็จะได้บทเรียน How to กลายเป็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วในเรื่องนั้นๆ ได้ประจักษ์ใจแก่ข้าพเจ้า อย่างนี้ เขายอมรับเรา ได้ เพราะไม่ใช่ได้มาลอยๆ มันมาด้วยเหตุด้วยผล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกิน นอน เข้าห้องน้ำ แต่งตัว ทำงานทุกอย่างที่ทำซ้ำๆ ในสถานที่ซ้ำๆ ล้วนกลายเป็นนิสัยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น มรรยาทที่ไม่ดี มันมาตั้งแต่เล็กอย่างไร จนกระทั่งตายก็อย่างนั้น

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างเครื่องช่ายนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการฝึกอบรมบุคลากร ไม่ว่าจะเป็นการคัดคน ฝึกคน ฝึกนิสัยผ่านการทำงานเป็นทีม เมื่อได้คนคุณภาพ แม้เพียงคนเดียว เขาก็สามารถสร้างศรัทธา ขยายงาน ขยายคน ได้ตามนโยบายของเจ้าอาวาส ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ไม่ท้อเมื่อพบอุปสรรค แต่มีสติสัมปชัญญะในการแก้ปัญหา เพราะอุปสรรคไม่มี บารมีไม่เกิด หัวใจของการทำงานคือการทำหน้าที่ที่กลยามิตรแก่ชาวโลก เพราะชาวโลกทั้งผองเป็นพี่น้องกันนั่นเอง

๔.๔.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ดังที่กล่าวแล้วว่า เครื่องช่ายของวัดมหาธาตุ เป็นลักษณะเครื่องช่ายการปฏิบัติ มิใช่เครื่องช่ายขององค์กร เพียงแต่บุคลากรของวัดเป็นที่เลี้ยงเท่านั้น ประกอบกับนโยบายของเจ้าอาวาส เน้นการตั้งรับมากกว่ารุก โดยมีภาพลักษณ์ของวัดคือ วัดแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเน้นการสร้างพระ

วิปัสสนาจารย์เป็นหลัก กระบวนการสร้างเครือข่าย จึงเป็นลักษณะการจัดการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยไม่มีวันหยุด

๔.๕ กลไกการเชื่อมโยงเครือข่าย

ในช่วงหลังจากการดำเนินการของเครือข่ายเป็นไปตามเป้าหมายแล้ว จำเป็นต้องมีกลไกการเชื่อมโยงเครือข่าย เพื่อรักษาความสัมพันธ์และการสื่อสารที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่ และเพื่อมิให้เครือข่ายอยู่ภาวะถดถอย โดยการเพิ่มเติมความรู้ การถอดบทเรียน หรือการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย จะทำให้เครือข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ในการใช้วิธีการที่หลากหลายของเครือข่ายนั้น ยังหมายถึงการใช้เทคนิค วิธีการ และเครื่องมือที่มีความแตกต่างในการจัดการกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งการจัดการของเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก เพื่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) คือ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ก็ตาม

๔.๓.๑ วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม

สำหรับกลไกการเชื่อมโยงเครือข่ายของวัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามนั้น พระเทพญาณมงคลจะวางพันธกิจ วิสัยทัศน์ ปรัชญา ยุทธศาสตร์ ของหน่วยงานภายในวัดไว้ตัวขับเคลื่อนระหว่างศูนย์กับเครือข่ายแต่ละเครือข่ายอย่างชัดเจน ในกรณีศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท) และ ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ภาคกลาง (ศสค) วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายารามจะวางกลไกไว้ดังนี้

ก. ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท) โดยมีการแต่งตั้งคณะผู้บริหาร คณะที่ปรึกษา ๒๓ รูปคน และคณะกรรมการศูนย์ ๓๗ รูปคน เพื่อวางแผนแม่บทการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ตามพันธกิจ วิสัยทัศน์ ปรัชญา ยุทธศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ SWOT ของศูนย์ ดังนี้ คือ

วิสัยทัศน์ ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) เป็นศูนย์กลางการประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกันของสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อการธำรงรักษาไว้

ซึ่งหลักธรรมที่ถูกต้อง การพัฒนาคุณภาพบุคลากร การให้บริการองค์ความรู้แก่ชุมชน ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างมีประสิทธิภาพ บนฐานพื้นฐานของพระธรรมวินัย

ยุทธศาสตร์

- มุ่งสร้างเครือข่ายและส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- มุ่งเน้นการสร้างมาตรฐานและแนวทางการศึกษาสัมมาปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระไตรปิฎกและอรรถกถา
- มุ่งเน้นพัฒนาบุคลากรระดับบริหารและปฏิบัติการของสำนักปฏิบัติธรรมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมภารกิจการปฏิบัติและเผยแผ่ของสำนักปฏิบัติธรรม

พันธกิจ

ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) มีพันธกิจที่พึงปฏิบัติตามกรอบยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 มีพันธกิจ ดังนี้

- ประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกันของสำนักปฏิบัติธรรม
- สร้างฐานข้อมูลและเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 มีพันธกิจ ดังนี้

- อารงรักษาไว้ซึ่งหลักธรรมที่ถูกต้อง อันจะก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง สมานฉันท์ นำมาซึ่งศีลสามัญญตาและทิวฐิสามัญญตาแห่งสงฆ์ ให้เป็น ปีกแผ่นทั่วสังฆมณฑล
- การสนับสนุนด้านองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับหลักธรรมและการบริหารงานแก่สำนักปฏิบัติธรรม ให้สามารถดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ยุทธศาสตร์ที่ 3 มีพันธกิจ ดังนี้

- พัฒนาและส่งเสริมความก้าวหน้าแก่บุคลากรทั้งระดับบริหารและปฏิบัติการของสำนักปฏิบัติธรรม ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 มีพันธกิจ ดังนี้

- สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรม

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) การจัดทำแผนแม่บทฉบับนี้ จึงต้องมีการวิเคราะห์สถานภาพและสถานะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก SWOT ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายคือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อเป็นกลไกในขับเคลื่อนศูนย์กับเครือข่ายให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปลงในตาราง ดังนี้

๑. จุดแข็ง (Strengths)

- มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
- การได้รับการรับรองในฐานะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดส่งเสริมให้บทบาทการทำกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเพิ่มมากขึ้น
- วัดและสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและพัฒนาจิตใจของผู้คนในชุมชน
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดส่วนใหญ่มีความพร้อมด้านอาคาร สถานที่ในการรองรับการเผยแผ่

๒. จุดอ่อน (weaknesses)

- ยังไม่มีการกำหนดคุณสมบัติและมาตรฐานของสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดที่ชัดเจน
- สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดส่วนใหญ่ยังขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์ผู้มีทั้งความรู้ด้านหลักธรรม (ปริยัติสัทธรรม) ลึกซึ้งและกว้างขวางดีพอ และทั้งประสบการณ์ในการศึกษาสัมมาปฏิบัติในขั้นอริสีล อริจิต อธิปัญญา และความสามารถในการถ่ายทอดแนะนำ สั่งสอน ด้วยความทุ่มเทและการเสียสละ
- การนำ IT มาใช้ในการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมยังไม่เต็มประสิทธิภาพ
- ขาดการร่วมมือประสานการปฏิบัติงานและช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

- ผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรมและผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ยังขาดสถานะความเป็นผู้นำที่มีน้ำใจและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล
- ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาลน้อย และยังไม่มีความแน่นอนชัดเจน

๓. โอกาส (Opportunities)

- พุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นนิยานิกรรม ประกอบด้วยเหตุผลและเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้
- พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีภาพลักษณ์ที่ดี สูงส่ง และเป็นที่เคารพเชื่อฟังพอสมควร
- ประชาชนมีความรู้มากขึ้น ทำให้การอบรมกัมมัฏฐานพัฒนาศีลธรรมทำได้ง่ายขึ้น
- ประชาชนและองค์กรชาวพุทธมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมมากขึ้น
- เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสามารถขอเสนอแต่งตั้งเป็นพระอุปฌาย์ได้
- พัฒนาการด้านข่าวสารและเทคโนโลยีช่วยให้การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและโครงการต่างๆ กระจ่างได้ง่ายขึ้น
- พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศด้านการส่งเสริมสันติภาพ เช่น UNESCO เป็นต้น

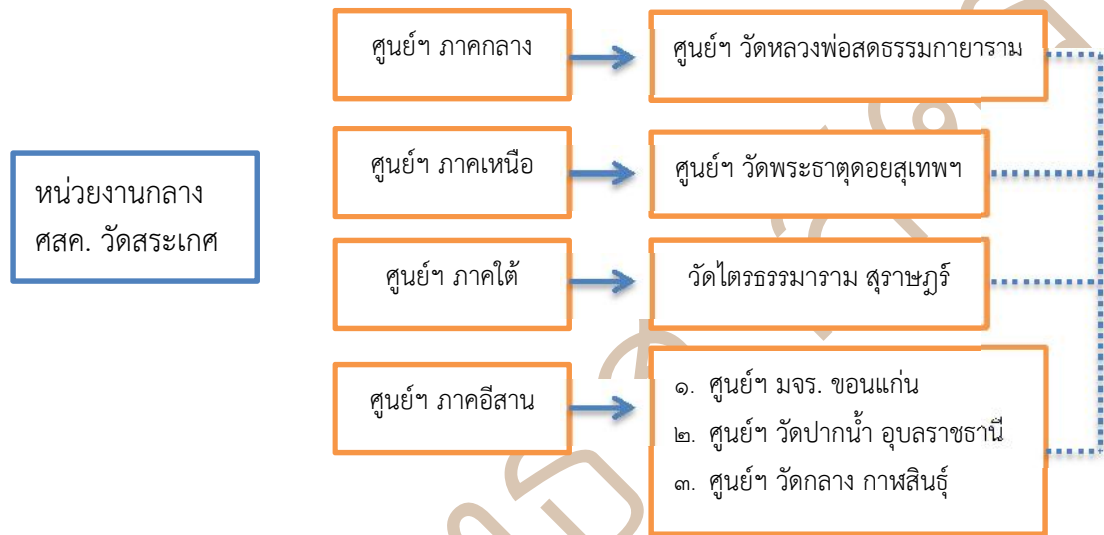
๔. ภัยคุกคาม (Threats)

- การแทรกแซงและปลอมปนของศีลธรรมปฏิรูปทวีความรุนแรงมากขึ้น
- อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เป็นปฏิปักษ์กับหลักพุทธศาสนามีมากขึ้น
- มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีที่ดึงดูดความสนใจจากการศึกษาสัมมาปฏิบัติให้เบี่ยงเบนไปจากพระพุทธานุภาพ
- การเผยแพร่เชิงรุกและแทรกซึมบ่อนทำลายของศาสนาอื่น ทวีความรุนแรงมากขึ้น
- การบัญญัติกฎหมายอันประโยชน์ต่อพุทธศาสนาทำได้ยากและล่าช้ากว่าศาสนาอื่น

สรุปได้ว่า องค์กรมีสถานการณ์ภายในที่เป็นจุดอ่อนค่อนข้างมีมาก และสภาพแวดล้อมภายนอกมีแนวโน้มที่เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนามีค่อนข้างมากเช่นกัน ดังนั้น ในการวางแผนการดำเนินงานจึงต้องเร่งปรับปรุงขีดสมรรถนะภายในอย่างเร่งด่วน พร้อมทั้งแสวงหาแนวทางและกลยุทธ์ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนองค์กรให้มีจุดแข็งและโอกาสเพิ่มขึ้น และในขณะเดียวกันจะต้องพยายามดำเนินการแก้ไขปรับปรุงเพื่อลดจุดอ่อนและภัย คุกคามให้น้อยลง

และในขณะเดียวกันศูนย์ก็ยังมีกลไกในการขับเคลื่อน โดยมีโครงการสนับสนุนทุนการทำวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา และจิตวิทยาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสนับสนุนภารกิจการเผยแผ่ของสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อให้มีผลงานวิจัยใหม่ๆ ทั้งที่เกิดจากรวบรวมจากฐานข้อมูลในระบบเครือข่ายอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว และที่เกิดจากการให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยโดย ศปท.

ข. ศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ (ศสค.) วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานระหว่างองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย คือวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ร่วมกับศูนย์ประจำภูมิภาคต่างของประเทศไทย

แผนภูมิที่การทำงานของศูนย์ ศสค.

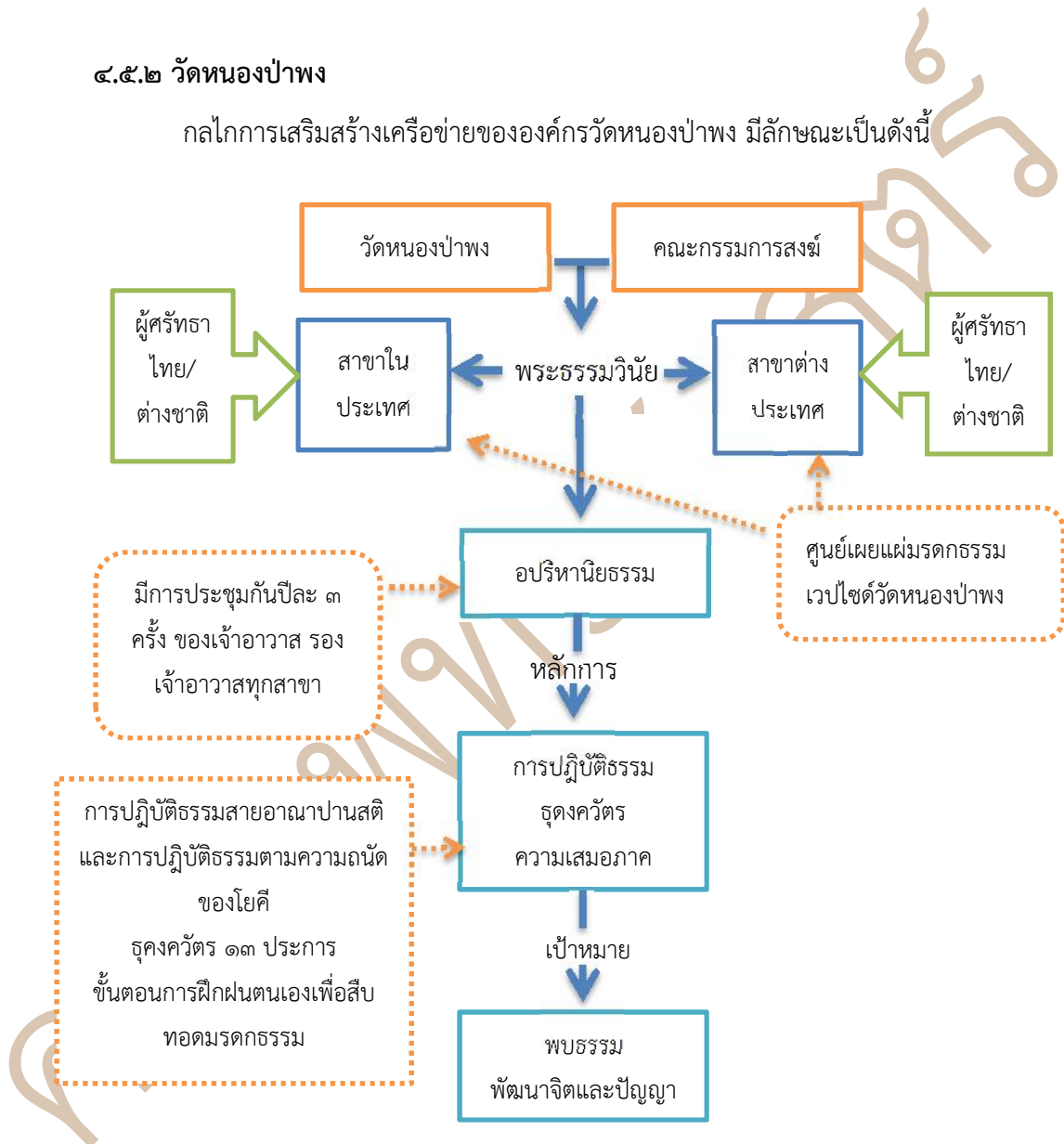
วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามได้บริหารงานของศูนย์ โดยใช้ยุทธศาสตร์เป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้สู่เป้าหมาย คือ

๑. สร้างเครือข่ายที่จะเป็นแกนนำในการอบรม
๒. สร้างวิทยากรที่จะนำการอบรม (Training of the Trainers)
๓. สนับสนุนการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม โดยมีเนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่สอดคล้องกับกลุ่มและพื้นที่เป้าหมาย (Customized Course Curriculum)
๔. จัดโครงการอบรม “ต้นแบบ” เพื่อทดลองหาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการอบรม
๕. นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาช่วยในการกิจเผยแพร่และให้การอบรม รวมทั้งการสร้างให้เกิดการเข้าถึง (Reach) โดยกลุ่มเป้าหมายเอง
๖. ระบบประเมินผลจะต้องกระทำอย่างเข้มข้น
๗. สนับสนุนให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๘. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานของศูนย์ฯ อย่างทั่วถึงตลอดเวลา เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของศูนย์ฯ

๔.๕.๒ วัดหนองป่าพง

กลไกการเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรวัดหนองป่าพง มีลักษณะเป็นดังนี้

แผนภาพที่ ๒๐ กลไกการสร้างเครือข่ายวัดหนองป่าพง

๑. ต้องเป็นตัวอย่างให้ญาติ โยม และเคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยเฉพาะสายวัดป่าเพราะเป็นผู้สืบทอดพระธรรมวินัยจาก ครูบาอาจารย์ เพราะถ้าพูดถึงวัดป่า ก็จะมีถึง หลวงปู่มั่น หลวงพ่อชา เพราะท่านเหล่านี้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย

๒. ถ้าพระสงฆ์เป็นตัวอย่างได้ การเผยแพร่ไม่ต้องไปบรรยายมาก วัตรปฏิบัติของท่านจะทำให้โยมเกิดศรัทธาขึ้นมาเอง ปฏิบัติให้ดู ในประเด็นนี้ มีคำถามว่า ถ้ามองในมุมมองแบบนี้ เหมือนเป็นการเผยแพร่ในแนวตั้งรับอย่างเดียว เราจะทานกระแสโลกได้อย่างไร ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส^{๒๑} ให้คำตอบว่า ต้องหาจุดที่พอดี คือ ถ้าโยมเคঁศรัทธาเคঁศาก็จะไปหาเอง ถ้ามองในโลกสมัยใหม่ คือเผยแพร่ธรรมะไม่ใช่การบอกบุญ แต่ทุกวันนี้ เผยแพร่คือการบอกบุญ ต้องยึดหลักตามแบบพระพุทธเจ้าไปเพื่อเผยแพร่ธรรมะถ้ามองในมุมมองแบบนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้มีการตั้งรับอย่างเดียว มีทั้งแนวรุก และ แนวรับ และเชิงโต้แย้งมีหมด เพราะสมัยนั้นพระพุทธเจ้าต้องโต้แย้งกับพรหม ไม่เช่นนั้นพุทธศาสนาก็ไม่เกิด ท่านต้องคุยกันบนพื้นฐานของธรรมะ ถ้ามองในทัศนะของผู้วิจัย วัดหนองป่าพงน่าจะเป็นการ เผยแพร่ในเชิงรับ มากกว่ารุก พอมองว่ารับมากกว่ารุก วัดหนองป่าพงก็มีวัดสาขา นั่นก็คือการเผยแพร่ เมื่อพระสงฆ์ท่านปฏิบัติได้ในระดับหนึ่งก็มีการสร้างวัด นั่นก็ถือว่าเป็นการเผยแพร่แล้ว เผยแพร่เพื่อให้คำสอน มิใช่เผยแพร่เพื่อเป็นการบอกบุญ

๓. เมื่อสร้างแนวปฏิบัติไว้อย่างดีแล้ว วัดหนองป่าพง จะมีการประชุมใหญ่ ๓ ครั้ง เพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน ปัญหากัน ระหว่างวัดวัดสาขาและเครือข่าย เพื่อให้มีแนวปฏิบัติไปในทางเดียวกัน ในระหว่างช่วงเดือน มกราคม จะเป็นการรำลึกหลวงปู่ชา เดือนมิถุนายน และเดือนพฤศจิกายน มีการประชุม หากใครมีอะไร ข้อเสนอ ก็ให้มีการ พูดคุย แลกเปลี่ยน ปัญหากัน และเมื่อได้ข้อสรุปก็ให้ถือปฏิบัติไปในทางเดียวกัน ไม่ให้มีการนอกกลุ่มนอกทาง นี่คือการคุมไว้แนวเดียวกัน หากมีการนอกกลุ่มนอกทาง ตักเตือนแล้วไม่มีการแก้ไข ในภาษาของวัดป่าคือ ยกวัด ไปเลย ถ้ามองนโยบายในการสร้างเครือข่ายก็เป็นการเผยแพร่ที่ดี ถ้ามองในเชิงเปรียบเทียบคือ หลายวัดไม่มีเช่นนี้ ถ้าจะจัดตั้งวัดเพื่อบูชาคุณ ครูบาอาจารย์ แต่ให้ระวิงว่าต้องยึดถือ ธรรมะของพระพุทธเจ้า และคำสอนของหลวงปู่ชา

๔. วัดหรือเครือข่ายต้องระวิงไม่ให้ คำสอนผิดเพี้ยนไปจาก ธรรมะของพระพุทธเจ้า และหลวงปู่ชา เช่น ไม่ให้มีการสร้างวัดตุ้มตุ้ม ห้ามนำธรรมะ คำสอน ของหลวงปู่ชาไปตัดต่อ เผยแพร่ให้ผิดเพี้ยนไป

๕. มีการจัดตั้ง คณะกรรมการมรดกธรรม ประกอบด้วย พระ และ โยม เมื่อเวลาพิมพ์หนังสือต้องมีการตรวจสอบว่าเนื้อหาเป็นไปตาม คำสอนของหลวงปู่ชาหรือไม่

๖. สร้างศูนย์มรดกธรรม ให้เป็นศูนย์กลางเผยแพร่ธรรมในกรุงเทพฯ มีหนังสือธรรมะของหลวงปู่ชาให้อ่าน

ดังนั้นจะเห็นว่าวัดหนองป่าพง ยังคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์และกิจการตามแนวคำสอนของหลวงปู่ชา สภาพแวดล้อมที่วัดจะเงียบ ๆ ไม่มีการบอกบุญใดๆ ทั้งสิ้น ไม่สร้างวัดตุ้มตุ้มใดๆ

^{๒๑} ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ ที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อ่างแล้ว.

๔.๕.๓ .สวนโมกข์

มีกลไกการศึกษา พัฒนา และปฏิบัติเป็นจุดเชื่อมโยงเครือข่าย รวมทั้งการมุ่งปฏิบัติ ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จากทัศนะของ ดร.พระชาติรี เหมพันธ์ ที่ไปศึกษาและเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้นำแนววัตรปฏิบัติของสวนโมกข์ จากประสบการณ์ที่เมื่อครั้งตนเอง เคยไปปฏิบัติ นำไปเป็นแนวทางหลักในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา แต่ในเวลาเดียวกันกลไกการปฏิบัติ นั้น ยังสัมพันธ์ถึงความเป็น พระพุทธเจ้า และพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้น “แนวคิดถึงความเป็นพุทธทาส” สวนโมกข์ หลักธรรม และพระพุทธศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงในความเป็นเครือข่ายในพื้นที่ และดินแดนต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในสำนักอื่น ๆ ด้วยเช่น วัดทุ่งไผ่ ที่บริหารโดยพระดุษฎี เมธังกูโร^{๒๒} อาศรม ธรรมทายาท โดยพระครูอมรชัยกุล^{๒๓} เป็นต้น

ดังนั้นสวนโมกข์กับเครือข่าย จึงใช้กลไกขับเคลื่อนผ่านการปฏิบัติธรรม และศึกษา พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนรูปแบบและวิธีการเป็นไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสมไม่มีรูปแบบการ ดำเนินงานเสียทีเดียว แต่เป้าหมายหลัก เพื่อการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา

๔.๕.๔ วันสนามใน

วัดสนามใน และสมาธิแบบเคลื่อนไหว (ก) มีกลไกการเชื่อมโยงเครือข่ายผ่านแนวทาง ปฏิบัติของศิษย์ในแต่ละสำนักโดยจำแนกเป็น (๑) ลูกศิษย์ (๒) หลานศิษย์ (๓) เหลนศิษย์ โดยทั้ง ๓ กลุ่มยึดมั่นในแนวทางปฏิบัติของสำนักสมาธิเคลื่อนไหว และให้ความสำคัญกับวัดสนามใน ในฐานะ สถานที่เริ่มต้นสมาธิแบบเคลื่อนไหว^{๒๔} โดยกำหนดวันคล้ายวันฉาปนกิจสระสระพลวงพ้อเทียน ระหว่าง ๑๗-๒๔ กุมภาพันธ์ ของทุกปี คณะสงฆ์ และศิษย์ได้จัดปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการรำลึกบูชาต่อหลวงพ้อ เทียน อาภากร^{๒๕} ที่วัดทับมิ่งขวัญ เป็นวันในการพบปะเครือข่าย เพื่อประชุมสัมมนาถึงทิศทางการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา และทิศทางของการขับเคลื่อนแนวปฏิบัติของหลวงพ้อเทียนไปสู่สังคมส่วนรวม รวมทั้ง ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมระหว่างกันและกันในช่วงเวลาและเงื่อนไขที่แตกต่างออกไป

^{๒๒} คำปรารภในการเสวนากลุ่ม พระดุษฎี เมธังกูโร, ศิษย์สวนโมกข์ เจ้าอาวาสวัดทุ่งไผ่ จ.ชุมพร , เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ณ มูลนิธิบ้านอารีย์ กทม.

^{๒๓} คำปรารภในการเสวนากลุ่ม พระครูอมรชัยกุล (หลวงตาแช), ศิษย์สวนโมกข์ ผู้ก่อตั้งอาศรมธรรมทายาท นครราชสีมา, เมื่อ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๖ ณ มูลนิธิบ้านอารีย์ กทม.

^{๒๔} หลวงพ้อสมบูรณ ฆตตสุวณโณ วัดถ้ำเขาพระ จ.กระบี่, เมื่อ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕, ที่วัดสนามใน

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำไม่ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดทับมิ่งขวัญ , เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๕, ที่วัดทับมิ่งขวัญ จ.เลย

(ข) **เครือข่ายการปฏิบัติ** เป็นการประชุมประจำปี ตามแต่และสำนักหรือวัดที่เป็นศิษย์เคลื่อนไหวจะตกลงและรับเป็นเจ้าภาพ โดยการประชุมตกลง สอบถามความคืบหน้าการปฏิบัติ หรือตกลงกันว่า จะดำเนินทิศทางในการเผยแผ่อย่างไร ที่จัดปฏิบัติธรรมเจริญสติตลอดทั้งปี โดยจัดหมุนเวียนกันไป ตามลำดับของแต่ละวัด สลับกันไปตามที่ตกลงกัน จากการประชุมประจำปีในเครือข่ายงานการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว^{๒๖} ดังตาราง

กำหนดงานอบรม ปี พ.ศ. 2556 สายงานการเจริญสติ “แบบหลวงพ่อเทียน”^{๒๗}

ที่	วันเดือนปี	วัด	บ้าน	อำเภอ	จังหวัด	ผู้ประสาน
1	1 - 7 ธ.ค. 55	ป่าชัยมงคล	หนองผักหลอด	บ้านแท่น	ชัยภูมิ	ล.พ.สมบัติ
2	4 - 10 ธ.ค. 55	ป่าก่อวิมุตติ	คำไผ่ - ป่าก่อ	ขามเฒ่า	อำนาจเจริญ	ล.พ.ประเสริฐ
	9 - 15 ธ.ค. 55	ป่าโพธิ์ทอง	หนองไผ่ใต้	ชุมแพ	ขอนแก่น	พระอ.ศักดิ์ชาย
	13-18 ธ.ค. 55	ป่าคอกม้า	โพนสวรรค์	สระใคร	หนองคาย	พระอ.จะเด็จ
	15-22 ธ.ค. 55	แสงทอง	ภูดิน	แก้งคร้อ	ชัยภูมิ	พระครูสุทธิฯ
	20-27 ธ.ค. 55	ป่าโคกดินแดง	เหล่าอีหมัน	นาเชือก	มหาสารคาม	พระอ.ดวงศิลป์
	22-29 ธ.ค. 55	เจริญธรรม	ชำมุลนาก	แก้งคร้อ	ชัยภูมิ	ล.พ.บุญถม
	27-3 ม.ค. 56	โมกขวนาราม	หังทุ่ง - คำไฮ	เมือง	ขอนแก่น	พระอ.เอนก
	3-10 ม.ค. 56	อุทัยธรรมมาฯ	กุดโง้ง	แก้งคร้อ	ชัยภูมิ	พระอ.ประจักษ์
	4-11 ม.ค. 56	ป่าหนองคู	หนองคู	นาเชือก	มหาสารคาม	พระศรีวรญาณ
	4-11 ม.ค. 56	ธาตุดุ๊ย	หนองหาน	หนองหาน	อุดรธานี	พระอ.มรกต

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรญาณคุณ วัดถ้ำสัตบรรณคูหา กาญจนบุรี ศิษย์วัดเครือข่ายปฏิบัติธรรมสมาธิแบบเคลื่อนไหวกาญจนบุรี, เมื่อ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ วัดสนามใน นนทบุรี,

^{๒๗} วัดป่าศรีบูรพา จ.ขอนแก่น “เครือข่ายงาน” [ออนไลน์]; ที่มา <http://www.watsriburapha.com/tarang01.html> เมื่อ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๖.

	11-18ม.ค.56	ป่าศรีอุ່ทอง	ห้วยยาง	คอนสาร	ชัยภูมิ	ล.พ.เทา
	11-18ม.ค.56	โพธิ์ศรี	เตื่อ	จัตุรัส	ชัยภูมิ	พระครูโพธิ ธรรมมา
	20-27ม.ค.56	ป่าเขาคงคา	โนนระเวียง	ครบุรี	นครราชสีมา	พระอ.ดุงฤทธิ
	27-31ม.ค.56	โกรกหว่า	บ้านดอน	ปักธงชัย	นครราชสีมา	ล.พ.เพียร
	27- 3 ก.พ.56	ป่าศรีบูรพา	หนองแสง	เมือง	ขอนแก่น	พระอ.มงคล
	1 - 7 ก.พ. 56	ราชสี	กุดน้ำใส	จัตุรัส	ชัยภูมิ	พระครูโพธาฯ
	1 - 7 ก.พ. 56	เทพประทาน	เทพประทาน	ท่าตะเกียบ	ฉะเชิงเทรา	พระครูสุเทพฯ
	3 - 10ก.พ. 56	ศิลาตาด	ธาตุทอง	ภูเขียว	ชัยภูมิ	พระครูวิศิษย์ฯ
	3 - 10ก.พ. 56	พระยาภักดี	คลองลี่	เมือง	ชัยภูมิ	ล.พ.สงวน
	4 - 10ก.พ. 56	โพธิ์ศรี	ดอนกลาง	หนองหาน	อุดรธานี	พระอ.บุญชู
	10-17ก.พ.56	แสงเทียนรังษี	นาเจริญ	ภักดีชุมพล	ชัยภูมิ	แม่ชีสุมาลี
	14-21ก.พ.56	เกาะทับมิ่งขวัญ	บ้านตัว	เมือง	เลย	พระอ.คำไม
	21-25ก.พ.56	คีรีบรรพต	บูนม	เขียงคาน	เลย	หลวงพ้ออาจ
	24-2 มี.ค. 56	ป่าสันติสุข	ปากชม	ปากชม	เลย	หลวงพ้อย่น
	5 -11 มี.ค.56	ศรีสุ่มังราม	หนองบัวแดง	หนองบัวแดง	ชัยภูมิ	พระครูญาณฯ
	8 -15 มี.ค.56	เทพนิมิต	โนนฆ้อง	บ้านฝาง	ขอนแก่น	พระอ.เหลื่อ
	9 -15 มี.ค.56	ภูเขารธรรม	ท่ามะไฟ	แก้งคร้อ	ชัยภูมิ	ล.พ.คำเขียน
	15-22มี.ค.56	ป่าอกาลิโก	ห้วย	จัตุรัส	ชัยภูมิ	พระอ.ล้วน

	23-30มี.ค.56	โนนสูงสะอาด	โนน	เมือง	ชัยภูมิ	พระอ.สุปิ่น
	1 - 8 เม.ย.56	โพนทอง	หนองแก	แก้งคร้อ	ชัยภูมิ	ล.พ.บุญธรรม
	4 - 11เม.ย.56	โสมพนัส	ภูเพ็ก	พื้นนาคิม	สกลนคร	พระอ.สุรียา
	24-30เม.ย.56	เทพนิมิต	หนองกุงน้อย	โกสุมพิสัย	มหาสารคาม	พระอ.ทองสุข
	30 - 5 พ.ค.56	เทพนิมิตรังษี	บ้านทัน	โกสุมพิสัย	มหาสารคาม	หลวงพ่อเพียร
	30 - 7 พ.ค.56	สำนักอุ้ตะเภา	ทับคาง	เขาย้อย	เพชรบุรี	พระอ.วรวิทย์
	10-17 พ.ค.56	หนองกระสังข์	หนองกระสังข์	ตาคลี	นครสวรรค์	พระครูนิสัยฯ
	18-26 พ.ค.56	ถ้ำสัตตบรรณฯ	หนองหญ้า	เมือง	กาญจนบุรี	พระครูวิริฯ
	"ช่วงวิสาขะ"	โมกขวนาราม	หัวทุ่งคำไฮ	เมือง	ขอนแก่น	พระ อ. เอนก
	4-11 ทุกเดือน	ปานาโพธิ์	นาโพธิ์	นาโพธิ์	บุรีรัมย์	ล.พ.ณรงค์
	1-10 ทุกเดือน	แพร่แสงเทียน	แม่ยางเปี้ยว	ร่องกวาง	แพร่	พระอ.กระสินธุ์
	5 -13 และ 20-27	ของทุกเดือน	เก็บอารมณ์ ที่	วัดทับมิ่งขวัญ	อ.เมือง	จ.เลย

* 20 พ.ค – 30 มิ.ย เก็บอารมณ์ 40 วัน ที่วัดป่าสุคโต บ้านใหม่ อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ * หลวงพ่อคำเขียน 0877790379

ตารางที่ ๑ ปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปีของวัดในเครือข่ายสมาธิแบบเคลื่อนไหวน

จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์คำไม ฐิตสีโล ในฐานะเลขานุการสายงานสมาธิเคลื่อนไหวนแบบหลวงพ่อเทียน ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในตารางที่ ๑ ว่าในสายงานจะมีอยู่รวม ๆ กันประมาณ ๕๐ วัด ทั่วประเทศ จะมีการประชุมกันปีละ ๒ ครั้ง (๑) ก่อนเข้าพรรษา (วันตามแต่จะตกลงกัน) โดยเป็นการทบทวนผลการทำงานเชิงเครือข่ายในกลุ่มสำนักปฏิบัติด้วยกัน ว่ามีปัญหาและผลการปฏิบัติงานเป็นอย่างไร (๒) หลังออกพรรษา (ตามทีตกลงกันไว้ในแต่ละปี) เป็นการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันในเครือข่าย (ใน

ตาราง) หมุนเวียน จบประชุมจะเลือกประชุมที่ไหน ไปตามที่กำหนด โดยในสายงานจะมีตำแหน่งที่
 ปรีक्षा ประธาน รองประธาน และคณะเลขานุการ โดยมีพระศรวิธาน วัดป่าหนองคู อำเภอนาเชือก
 จังหวัดมหาสารคาม เป็นประธาน มีวัดทับมิ่งขวัญเป็นและคณะเป็นกองงานเลขานุการ^{๒๔}

ดังนั้นกลไกเครือข่ายการปฏิบัติธรรม ของวัดสนามในจึงจำแนกเป็น ๒ กลุ่มคือ (ก) เครือข่าย
 ภายในสายงานการปฏิบัติธรรมระหว่างวัดในศิษย์สาขา (ก) เครือข่ายการปฏิบัติธรรมและศึกษา
 พระพุทธศาสนาในนามวิทยากรและบุคลากรการปฏิบัติธรรมร่วมกัน ระหว่างวัดกับองค์กรต่าง ๆ ที่วัด
 สนามในเข้าไปเกี่ยวข้องมีบทบาทร่วม

๔.๕.๕ วัดพระธรรมกาย

เครือข่ายภายในประเทศ ใช้โครงการกัลยาณมิตร ทั้ง บ้าน-วัด-โรงเรียนกัลยาณมิตร โดย
 มีการฝึกอบรมผู้นำทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร เมื่อผ่านการอบรมแล้ว ทุกรูป/
 คน จะกลับไปขยายงานในถิ่นของตน ไม่ว่าจะเป็น ชุมชน เขต อำเภอ จังหวัด ประเทศ ต่างประเทศ โดย
 หลักสูตรในการอบรมนั้น จะมีทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ เชื่อมโยงด้วยกิจกรรมของวัด โดยสำนักงาน
 กัลยาณมิตรสากลเป็นผู้ประสานงาน

เครือข่ายต่างประเทศ ใช้หลักการช่วยตนเอง ด้วยนโยบายที่จะไม่นำเงินไทยออกนอกประเทศ
 ฉะนั้น ผู้บุกเบิก รุ่นพี่ ต้องช่วยรุ่นน้อง โดยมีหัวหน้าภาค เช่น ภาคพื้นหรือทวีปยุโรป อเมริกา เอเชีย แม้
 ในแอฟริกา ฯลฯ ประสานงานโดยสำนักต่างประเทศ

ไม่ว่าเครือข่ายในหรือต่างประเทศ ล้วนรับนโยบายจากท่านเจ้าอาวาส โดยมีรองเจ้าอาวาสเป็น
 ผู้รับผิดชอบสนองนโยบายด้วยการเดินทางไปเยี่ยมเยียนศูนย์ฯ ต่างๆ ทั่วโลกตามความเหมาะสม เช่น เมื่อ
 ได้รับคำปรึกษาเรื่องงานที่ยังไม่ลงตัว หรือเมื่อต้องการขยายศูนย์สาขา ฯลฯ

๔.๕.๖ วัดมหาธาตุฯ

การเชื่อมโยงเครือข่าย เป้าลักษณะของพี่เลี้ยงที่น่ารัก รับผิดชอบทุกเรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนา
 กรรมฐาน แบบพอง-ยุบ ในอนาคตที่อาคารเสร็จสมบูรณ์ จะเริ่มวางแผนเชิงรุก สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมแก่
 ชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพราะนั่นแสดงว่า วัดมหาธาตุฯ ได้วิปัสสนาจารย์มากพอที่จะเผยแผ่วิปัสสนา
 กรรมฐานเชิงรุกได้ สำหรับชาวต่างชาติที่มาปฏิบัติแล้ว มีความข้องใจในการปฏิบัติ ก็จะมี e-mail ของคุณ
 มานิต วิจิตรโชติ เป็นผู้ไขข้อกังขาให้ เพราะท่านสามารถโต้ตอบภาษาอังกฤษได้นั่นเอง

^{๒๔} สัมภาษณ์พระอาจารย์คำไม่ ฐิติสีโล, เจ้าอาวาสวัดทับมิ่งขวัญ จังหวัดเลย, เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๕

๔.๖ ผลของเครือข่ายที่มีต่อองค์กร สังคมและพระพุทธศาสนา

จากนโยบายที่องค์กรในระดับวัดได้พยายามสร้างเครือข่ายทั้งในระดับประเทศ และกระจายออกไปยังต่างประเทศทั่วโลกนั้น จะเห็นได้ว่า เครือข่ายเหล่านี้มีบทบาททำให้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรม แก่ชาวโลก กิจกรรมเพื่อชาวโลกจึงเกิดขึ้นมากมาย ดังที่กล่าวแล้ว เนื่องจากปัจจุบัน มนุษย์ตกอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมวัตถุมากกว่าจิตใจ โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านจิตและปัญญาจึงเกิดขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้เผยแผ่ได้ฝึกตนเองให้พร้อม และมนุษย์ที่มีความสนใจด้านพระศาสนา ก็จะได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ผ่านกิจกรรมของตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน การนอน การขับถ่าย การดูแลสุขภาพ การเรียน การทำงาน แม้การแต่งกาย ให้ทุกสิ่งที่ทำ ทุกคำที่พูด ทุกความคิด ล้วนเป็นไปเพื่อสร้างสุขนิสัย เป็นไปเพื่อสร้างสมคุณ ความดี จนกลั่นตัวเป็นบารมี ถาพทางสู่พระนิพพาน ซึ่งพอจะสรุปผลของเครือข่ายที่มีต่อองค์กรเป็นประเด็นได้ดังนี้ คือ

๑. ทำให้เกิดการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติของครูอาจารย์สายปฏิบัติได้รับการยอมรับและนำไปปฏิบัติในวงกว้างมากขึ้น ผ่านศิษย์ เครือข่ายผู้ปฏิบัติธรรม และในเวลาเดียวกันจะมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงการปฏิบัตินอกเหนือจากรูปแบบการปฏิบัติของสำนักนั้น ๆ ทำให้เกิดความหลากหลายในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น สวนโมกข์กรุงเทพ ศูนย์มรดกธรรมหลวงพระโพนินทฺธ (ชา สุภทโท) มูลนิธิบ้านอารีย์ ยุวพุทธิกสมาคม ที่ส่งเสริมการปฏิบัติที่หลากหลาย ที่นอกเหนือจากสายการปฏิบัตินั้น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติธรรมร่วมกันที่เกิดขึ้นในนามพระพุทธศาสนา

๒. ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพเชิงกลุ่มในแนวปฏิบัติ หมายถึง การที่สำนักปฏิบัติได้เกิดเครือข่ายระหว่างกัน โดยยึดไปทีวธีการปฏิบัติ แนวคิด การปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างแนวปฏิบัติกับวิธีการปฏิบัติ จนกระทั่งส่งผลต่อการศึกษาร่วมกันของวัดที่เป็นเจ้าของแนวปฏิบัตินั้น ได้ตรวจสอบ สอบทาน วิธีการสอน วิธีการปฏิบัติระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งทำให้เกิดความบริสุทธิ์ชัดเจนในวิธีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการปฏิบัติ รวมทั้งทำให้การปฏิบัตินั้น ๆ มีพลังใน ส่งผลเป็นพัฒนาการต่อผู้ปฏิบัติในเชิงบุคคล ในเชิงชุมชนของการปฏิบัติ และสังคมในองค์กรวม

๓. ส่งเสริมการตรวจสอบความรู้ในการปฏิบัติ หมายถึง วิธีการปฏิบัติในบางครั้งอาจมีบางสำนักจะยึดไปที่ต้นครูอาจารย์ แล้วมีศิษย์สำนักหลัง อาจกล่าวอ้าง เสริม เพิ่ม เต็มไปจน ทำให้บางสำนักแย้งไปว่า ครูอาจารย์ไม่เคยสอนเช่นนี้ เช่น วัดพระธรรมกาย สวนโมกข์ อาจมีการตั้งข้อแย้งว่าสำนัก “เดิม” ไม่เคยสอนแบบนี้ กรณีหนึ่งผลของเครือข่ายทำให้เกิดกระบวนการตรวจสอบ ศึกษา แสวงหาความจริงในการปฏิบัติ มีเป้าหมายเพื่อการศึกษาและเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้เห็นชัดว่าจริง ๆ แล้วพระพุทธศาสนาสอนและให้นิยามไว้อย่างไรในวิธีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

๔. การปฏิบัติได้รับการส่งเสริมอย่างมีเป้าหมายและชัดเจนตามแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนาครู อาจารย์สายปฏิบัติ หมายถึง เมื่อมองไปที่ตัวพระพุทธศาสนา การเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างมีเอกภาพ ตรวจสอบกลับไปหาหลักตามหลักพุทธธรรมได้ ความชัดเจนในวิธีการปฏิบัติ ที่มีเป้าหมายเพื่อการไปสู่ อุดมทางพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การส่งเสริมการปฏิบัติในรูปแบบเครือข่าย ของแต่ละ สำนัก แต่ละวิธีการปฏิบัติได้มีผลเป็นนัยยะต่อการเสริมสร้างความชัดเจนในการปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนา

๕. ทำให้เกิดสังคมมีความตื่นตัวมากขึ้น กล่าวคือมนุษย์ในสังคมทุกระดับ มีความตื่นตัวทาง ธรรมะปฏิบัติ เป็นปรากฏการณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา จะเห็นได้จากกิจกรรมปฏิบัติธรรม เช่น การเข้าคอร์สปฏิบัติธรรม เป็นต้น ซึ่งยังคงได้รับความนิยมจนกลายเป็นรูปแบบหลักรูปแบบ หนึ่งของการ “ปฏิบัติศาสนา” ในเมืองไทยและทั่วโลก ในขณะเดียวกัน หนังสือธรรมะยังคงเป็นหนึ่งในบรรดา หนังสือไม่กี่ประเภทที่ยังเป็นที่นิยม อย่างต่อเนื่องเช่นกัน

บทที่ 5

วิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรที่ได้ศึกษาทั้ง ๖ องค์กร เพื่อมองให้เห็นเป็นภาพกว้างๆ โดยกำหนดเป็นประเด็นศึกษาดังนี้ คือ

- 5.1 วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม
- 5.2 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการบริหารโดยภาพรวม
- 5.3 การวิเคราะห์เครือข่าย

5.1 วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่เป็นจุดยืนจะอธิบายสถานของพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักในทุกสำนักปฏิบัติ แม้รูปแบบวิธีการในการปฏิบัติจะแตกต่างกัน แต่สิ่งที่สำคัญและเป็นหัวใจของการปฏิบัติ ของสำนักปฏิบัติคือพุทธธรรม ซึ่งอาจยกมาอธิบายเสริมได้ คือ

๑.เจตนารมณ์/อุดมธรรมทางพระพุทธศาสนา^๑ หมายถึง ทุกสำนักในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา มุ่งไปถึงเจตนารมณ์ที่ใช้เป็นตัวขับเคลื่อน พระพุทธศาสนาให้ก้าวหน้าไปข้างหน้า ด้วยการปฏิบัติธรรม จนกระทั่งถึงที่สุดคือนิพพาน แม้จะแตกต่างด้วยวิธีการ ทั้งในส่วนการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ การบริหารสำนักปฏิบัติ ในแต่ละสำนักทั้งในส่วนอานาปานสติแบบสวนโมกข์ ซึ่งพุทธทาสให้คำนิยามไว้ว่า “ให้มีจิตรักและพอใจในความว่างคือนิพพานนี้อยู่เสมอไป”^๒ วัดหนองป่าพง “มุ่งเน้นที่การขัดเกลาร่างกายและศิษย์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ฉะนั้นกิจทุกอย่างในวัดจึงเน้นหนักเรื่องวินัย (ศีล) การฝึกฝน ขัดเกลาร่างกาย เพื่อให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา การสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ”^๓ วิชชาธรรมกายแบบวัดพระธรรมกาย และวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม การปฏิบัติสมาธิแบบเคลื่อนไหวของวัดสนามใน สติปัญญาตามแบบ “ยุบ-พอง” แบบวัดมหาธาตุ รวมทั้งเครือข่าย สาขาของแต่ละวัด แต่เป้าหมายหลัก คือ นิพพาน

^๑ ขุ.อิติ. 25 /222/258 หน้า 66.

^๒ พุทธทาส อินทปัญโญ, แก่นพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ ฯ บริษัท สารสาร โปรดักชั่น จำกัด,๒๕๔๔) หน้า ๖๑.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใสการปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า ๘๗.

๒. **หลักประโยชน์** (อรรถะ) “หมายถึง ทุกสำนักมองไปที่ประโยชน์อันจะพึงได้ในฐานะเป็นองค์กรทางศาสนา ที่จะทำเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพื่อให้ศาสนิกผู้เข้าสู่กระบวนการปฏิบัติ ตามรูปแบบที่ทางสำนักจัดทำขึ้น เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นสำคัญ ดังปณิธานอุดมการณ์ของพุทธทาส ได้กล่าวไว้ว่า พอเราลงมือทำประโยชน์ “เราก็ได้พบกับชีวิตที่สงบเย็นและเป็นประโยชน์” แล้วเราจะรู้สึกขึ้นมาเองว่า “ชีวิตมีค่าสูงและมีความสุข”^๕

ดังนั้นประโยชน์ของการปฏิบัติ จึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเอง จนไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติ

๓. **หลักเมตตา (เมตตาพรหมวิหาร)**^๖ หมายถึง ในทุก ๆ สำนักปฏิบัติมุ่งไปที่การปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ใช้หลักเมตตาต่อกันและกัน ทั้งผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย ผู้น้อยต่อภาระงาน ในการบริหารองค์กร บุคลากรในองค์กร และส่งต่อความรัก ความเมตตาต่อผู้ปฏิบัติ ชุมชน และสังคมในภาพกว้างในการมาใช้บริการ เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ โดยมองไปที่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามแนวทางทางพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานของเมตตาต่อการปฏิบัติเป็นสำคัญ

๔. **หลักสงเคราะห์** (สังคหัตถุ)^๗ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมของทุกสำนัก มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีเป้าหมายเพื่อให้ศาสนิก ชาวพุทธ ผู้มาปฏิบัติได้เจตนารมณ์ของธรรมเป็นสำคัญ หรือเป็นเป้าหมายหลัก ที่เป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ตามหลักของของการให้ (ทาน) โดยเฉพาะในส่วนของหลักปฏิบัติ (ธรรมทาน)

๕. **หลักแห่งความสุข** (สุข-สันติ)^๘ หมายถึง พระพุทธศาสนามุ่งมองไปที่ความสงบเป็นความสุข และความสุขเหล่านี้เป็นความสุขที่จีรังยั่งยืนกว่าความสุขใด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี” ดังนั้นเกณฑ์การแสวงหาความสุข ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นปณิธานของสำนักปฏิบัติทุกสำนักที่ทำการศึกษานับตั้งแต่สวนโมกข์ “ธรรมะ ช่วยให้เรารู้จักชีวิตอย่างถูกต้อง รู้จักสิ่งมีสิ่งแหวัดล้อมชีวิต และใช้มันอย่างถูกต้อง มีหน้าที่การงานทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มิตรสหาย ฯลฯ อย่างถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อสันติสุขส่วนบุคคล และสันติภาพส่วนรวม”^๙

แนวคิดเหล่านี้เป็นข้อสะท้อนต่อเป้าหมายของการแสวงหาความสุข ในเชิงบุคคล และเป้าหมายคืออุดมธรรมเป็นอันความสุขปลายทางในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ

^๕ ชุ.ม.29/292/205, ชุ.จ.30/673/333 หน้า 110-111.

^๖

^๖ วจ.ปญจก. 22/192/532, อภิ.ส. 34/190/75 พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๖) หน้า 124-127,

^๗ ที.ปา. 11 /140/167, วจ.จตุกก 21/32/42 หน้า 142-143.

^๘ วจ.ค.ทุก. 20/313/101, ธาตุ.ทุก. 20/315/101.

^๙ พุทธทาส อินทปัญโญ, แก่นพุทธศาสตร์, (กรุงเทพ ฯ บริษัท สารสาร โปรดักชั่น จำกัด,๒๕๕๔?) หน้า

๖. **การทำงานคือการปฏิบัติธรรม** ในทุกสำนักมองการปฏิบัติกับภาระงานไม่ได้แยกส่วนกันเป็นภาระหน้าที่ร่วมกัน จึงเห็นพระภิกษุภายในวัด หรือผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อมีกิจใด ๆ จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยกันทำอย่างต่อเนื่อง เช่น ทุกวัน ในวัดหนองป่าพง สวนโมกข์ วัดสนามใน จะมีการช่วยกันกวาดลานวัดเป็นกิจวัตรประจำวัน และถือการกระทำนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม^{๑๐} ร่วมกัน รวมทั้งเป็นหลักในการพัฒนาคุณธรรมภายใน

๗. **หลักความจริงสูงสุด (อริยสัจ)^{๑๑}** การปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายตามเจตนารมณ์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งก่อให้เกิดการขับเคลื่อนชุดความเป็นจริงตามหลักพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต เพื่อไปสู่เป้าหมายตามหลักอุดมธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อจำเพาะไปสู่การปฏิบัติเป้าหมายการปฏิบัติ “นิพพาน” จึงเป็นที่หวัง ของผู้ปฏิบัติ ความสุขสงบ ในฐานะเป็นชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์ผู้ปฏิบัติหรือทุกคนที่ปฏิบัติจะพึงได้รับ พร้อมทั้งมุ่งหวังต่อความจริงสูงสุดคือนิพพาน

๗. การไม่เรียไร ในสำนักปฏิบัติมองเงินผลได้ เป็นเพียงเครื่องอำนวยความสะดวกให้เกิดการปฏิบัติธรรมเท่านั้น เช่น สำนักวัดหนองป่าพงไม่มีการเรียไรทุกรูปแบบ “การเรียไรเป็นการบงกชญาติ โยม และเป็นเหตุให้เขาเสื่อมศรัทธา” ดังปรากฏในกติกาสงฆ์ข้อที่ ๑ ว่าภิกษุสามเณรห้ามขอของจากคนที่ไม่ใช่ญาติ “ไม่ใช่ปวารณา”^{๑๒} พระสงฆ์ไม่มีการจับเงินจับทอง ซึ่งเป็นกฎข้อหนึ่งในวินัย และเป็นกฎกติกาสงฆ์ของวัดในข้อ ๑๐,๑๑ ที่ว่า (๑๐) ห้ามรับเงินและทอง และห้ามผู้อื่นเก็บไว้เพื่อตน ห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยน (๑๑) เมื่อเกิดเอกภพเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ให้เก็บไว้เป็นกองกลางเมื่อท่านองค์ใดต้องการ ให้สงฆ์อนุมติแก่ท่านองค์นั้นตามสมควร^{๑๓} ในส่วนวัดสนามใน สวนโมกข์ ก็มีกฎหมายห้ามการเรียไร วัตรธรรมกาย วัดมหาธาตุ วัดหลวง พอสถ ก็มีระบบการเงินที่เป็นสัดส่วนในการรับบริจาคอย่างเป็นระบบ ดังนั้นเรื่องเงินทอง จึงเป็นคุณธรรมประการหนึ่งของสำนักปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนชาวพุทธ ด้วยสินทรัพย์ แต่เป้าหมายเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติทั้งในส่วนผู้ปฏิบัติ และชาวพุทธที่ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์ด้วยเช่นกัน

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใสการปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า หน้า ๑๐๐.

^{๑๑}วินัย. 4/14/18, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์, หน้า 204-205

^{๑๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใสการปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า ๙๓.

^{๑๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใสการปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า ๙๔.

๘. “ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน” หรือ “สิ่งที่ทำดีกว่าคำพูด” ดังมีฐานที่มาจากพุทธ “ยถาวาทิตถากาโร”^{๑๔} เมื่อพิเคราะห์สำนักปฏิบัติส่วนใหญ่ จะเน้นส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ภาพของการปฏิบัติธรรมจึงปรากฏเป็นภาพฉายต่อสาธารณะ การที่เจ้าสำนักหรือผู้ก่อตั้งและคณาจารย์ในชั้นต่อมา เป็นผู้ทำให้อุ หรือเริ่มต้นส่งเสริมการปฏิบัติ ดังจะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนแห่งสวนโมกข์ หลวงพ่อเทียน แห่งวัดสนามใน หลวงพ่อชาแห่งหนองป่าพง^{๑๕} พระมหาโชดก หรือสำนักวัดหลวงพ่อด และวัดพระธรรมกาย ภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ปฏิบัติ กระทำ นำให้ดูจึงเป็นภาพลักษณ์อันหนึ่งที่ปรากฏของสำนักปฏิบัติ และภาพลักษณ์เหล่านั้น ยังถูกส่งต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันต่อการเป็นสำนักปฏิบัติ และถือเป็นคุณธรรมประการหนึ่งสำหรับการส่งเสริมการปฏิบัติและสะท้อนให้เห็นได้ในปัจจุบัน

โดยสรุปหลักธรรมที่ทุกสำนักนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริม รักษา พัฒนาการ การปฏิบัติให้เกิดความก้าวไปข้างหน้า ทั้งให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ และมีความหมายเป็นการปฏิบัติ

ดังนั้นเมื่อนำมาประมวลรวมกัน ความเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาทำให้เห็นว่า การปฏิบัติธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาตน พัฒนาคน พัฒนาสังคมในองค์รวมอย่างเป็นระบบ และหลักธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติ จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในฐานะเครื่องมือของการดำเนินชีวิต

5.2 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการบริหารโดยภาพรวม

การจัดองค์กรบริหารสำนักปฏิบัติในประเทศไทย เมื่อพิจารณาในภาพรวมต่อการบริหารสำนักปฏิบัติอาจวิเคราะห์และประเมินในภาพรวมได้ว่า การจัดองค์กรและบริหารสำนักปฏิบัติก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์รวม คือ

๑. **บริหารงานตามภาระงานคณะสงฆ์** หมายถึง ทุกวัดทุกสำนักบริหารกิจการโดยความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ที่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎหมายคณะสงฆ์ การบริหารงานจึงอนุโลมตามภาระงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน และเป็นไปตามระเบียบ คำสั่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากผู้บริหารคณะสงฆ์ตั้งแต่มหาเถรสมาคมลดหลั่นกันไปจนถึงการปกครองระดับใกล้ชิด ดังนั้นการบริหารกิจการของวัด หรือสำนักปฏิบัติจึงเป็นไปตามเงื่อนไขของความเป็นวัดตามกฎหมายคณะสงฆ์ และตามภาระงานของการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ตามลำดับสายชั้นตั้งแต่มหาเถรสมาคม จากส่วนกลางมาจนถึงระดับวัดซึ่งรวมทั้งวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติของกลุ่มตัวอย่างด้วย

^{๑๔} ข.อิตติ.24/112/495-496 “เพราะตถาคตกล่าวอย่างไร (ยถาวาทิตถากาโร) ก็ทำอย่างนั้น (ตถากาโร) ทำอย่างไร (ยถากาโร) ก็กล่าวอย่างนั้น (ตถาวาทิตถากาโร) ฉะนั้นชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

^{๑๕} ในงานวิจัยของคณะนิตย จันทบุตรให้ข้อมูลว่า “หลวงพ่อดชาถือหลักการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีการสอนที่สำคัญก็คือ ท่านให้ลูกศิษย์ปฏิบัติอย่างไร ท่านก็ทำให้ดูเป็นตัวอย่างเสมอ เช่น ท่านให้ลูกศิษย์นั่งสมาธิตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเที่ยงคืน ท่านก็นั่งเป็นประธานตรง และนั่งเป็นภูเขาเช่นนั้นตลอดเวลา”. ดูใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใการปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า ๙๕.

๒. **บริหารสำนักปฏิบัติ** หมายถึง การออกแบบสำนักไปตามแนวทางการปฏิบัตินั้น ๆ เพื่อที่จะส่งเสริมเป้าหมาย และรูปแบบทางพระพุทธศาสนา ตามที่ทุกสำนักปฏิบัติอยู่และปฏิบัติให้เป็นสำนักปฏิบัติเหล่านั้น ยังรวมไปถึงการบริหารสำนักปฏิบัติในฐานะเป็นองค์กรแห่งการปฏิบัติที่จะมีรูปแบบวิธีการในส่วนของจัดการ คน สถานที่ วัตถุประสงค์ใช้ความต่อเนื่องต่อการปฏิบัติในทางศาสนา และที่สำคัญคือการบริหารวิธีการปฏิบัติให้สอดคล้องกับ “จริต” ความพึงใจของผู้ปฏิบัติที่หลากหลายทางเพศวัย สถานะ และการศึกษา เพื่อไปสู่เป้าหมายอุดมธรรมตามเจตนารมณ์ของการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

๓. **บริหารในฐานะเป็นวัด** หมายถึง ทุกองค์กรปฏิบัติเป็นวัดในพระพุทธศาสนาที่ต้องกระทำกิจกรรมตอบสนองความเป็นวัด ความเป็นชุมชน ทั้งในส่วนของพิธีกรรม ศาสนพิธี ในความหมายคือชาวพุทธส่วนหนึ่งไม่ได้ปฏิบัติ หรืออาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ แต่การที่วัดหรือสำนักปฏิบัติ นั้น ๆ ตั้งอยู่ในชุมชนทั้งในฐานะที่เป็นวัด และเครือข่าย ล้วนมีการให้บริการชุมชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ ตามเป้าหมายขององค์กรตนเองในฐานะเป็นวัดในพระพุทธศาสนา มีแนวปฏิบัติตามสายครูอาจารย์ ที่ตีความให้คำอธิบายผ่านกระบวนการความจนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

๔. **การบริหารในฐานะเป็นองค์กรทางเลือกต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา** หมายถึง องค์กรสำนักปฏิบัติมีเป้าหมายชัดเจนต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติ และในความเป็นแนวปฏิบัติการออกแบบสำนัก การจัดองค์กร และการส่งเสริม สร้างกิจกรรมจึงเป็นไปในลักษณะของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การภาวนาในทางพระพุทธศาสนาเป็นด้านหลัก

๕. **การบริหารสำนักปฏิบัติในฐานะเป็นองค์กรแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์** การที่วัดหรือสำนักปฏิบัติได้ส่งเสริมการปฏิบัติ โดยมุ่งหวังเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักศาสนาตามที่สำนักปฏิบัติได้กำหนดรูปแบบการปฏิบัติ พร้อมทั้งให้บุคคลในองค์กรสำนักปฏิบัติมีคุณภาพ มีความสามารถในการทำงานรับช่วงต่อในการบริหารสำนักปฏิบัติให้เป็นองค์กรที่มีคุณภาพในการทำงาน ในการบริหารสังคม เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติได้ผลจากการปฏิบัติและเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพขององค์กรหน่วยงานนั้น ๆ ในนามสำนักปฏิบัติเบื้องต้น และเป็นสมาชิกของชุมชน สังคมในวงกว้าง ที่ได้รับผลจากการปฏิบัติในฐานะทรัพยากรมนุษย์ในสังคมที่ได้รับการพัฒนาตามหลักพุทธศาสนาแล้ว

ดังปรากฏในงานวิจัยของ สุบรรณ คะนิงนิตย์ จันทบุตร ที่ว่า

ความสำเร็จของวัดหนองป่าพง เป็นไปตามหลักการบริหารจัดการวัด...คือ มีการคัดสรรอบรมบุคคล มีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อนและหลังบวช มีการปฏิบัติธรรมและเปิดโอกาสให้เผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน ความเป็นอยู่ของสงฆ์ มีความสมถะ เรียบง่าย ไม่ติดเอกลาภ สักการะ”^{๑๖}

ดังนั้นภาพลักษณ์ต่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจึงเป็นกรอบในการปฏิบัติที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาบุคคลากรและพระธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใส่การปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ช-ช.

5.3 การวิเคราะห์เครือข่าย

ก.ความเป็นเครือข่ายทางสังคม หมายถึง ทุกสำนักเป็นองค์กรจัดตั้งที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในการปฏิบัติเป็นสำคัญ และในเวลาเดียวกันทำให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ ต่อความเป็นพระพุทธรูปศาสนาในภาพรวม การเป็นเครือข่ายแม้จะไม่ได้เกิดการส่งเสริมการปฏิบัติให้เกิดการปฏิบัติโดยตรงในนามสำนักนั้น ๆ แต่การสร้างเครือข่ายระหว่างเป้าหมายทางศาสนาที่กลุ่มองค์กรภายนอกได้ดำเนินและกระทำ ขึ้นเช่น มูลนิธิบ้านอารีย์กับการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา สวนโมกข์กรุงเทพ กับการทำงานร่วมกันในมิติของพระพุทธศาสนาและสังคม รวมไปถึงเสถียรธรรมสถาน ชุมชนแห่งการปฏิบัติธรรม ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยกับการส่งเสริมการปฏิบัติ แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับสำนักนั้น ๆ โดยตรงแต่เครือข่ายความเป็นพระพุทธรูปศาสนาและสังคมเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขแห่งการปฏิบัติของสำนักที่กล่าวมา และในเวลาเดียวกันเงื่อนไขการปฏิบัติได้กลายเป็นผลต่อพระพุทธศาสนาและสังคมทำให้เกิดภาควิธีร่วมกันระหว่างแนวปฏิบัติกับการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

วัดหนองป่าพง กับเครือข่ายวัดสาขากว่า ๒๐๐ วัดในประเทศไทย^{๑๓๗} และศิษย์สาขาที่เป็นพระชาวต่างชาติในประเทศต่าง ๆ เป็นต้น^{๑๓๘} เหล่านี้ล้วนเป็นเครือข่ายในการปฏิบัติธรรมที่ทำให้เกิดผลต่อสังคมในภาพรวม

วัดมหาธาตุแม้จะไม่มีเครือข่ายการปฏิบัติโดยตรงแต่เป็นการสัมพันธ์เครือข่ายจากการปฏิบัติธรรมร่วมกันโดยมีรูปแบบ “ยุบ-พอง” เป็นเครือข่ายแห่งการปฏิบัติ ซึ่งเท่ากับไปส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เกิดความหลากหลาย มีเป้าหมายเพื่อการบริการประชาชนและสังคมโดยตรง ซึ่งเป็นสาระที่น่ายินดีต่อการปฏิบัติธรรม ดังปรากฏวัดที่ชาวพุทธรู้จักในวงกว้างกับรูปแบบแนวปฏิบัติ เช่น วัดพระธาตุศรีจอมทอง วัดอัมพวัน^{๑๓๙} เป็นต้น

^{๑๓๗} ดูรายละเอียดเสริมใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘ และ หน้า ๑๓๗.

^{๑๓๘} วัดป่านานาชาติก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ ขยายสาขาไปยังประเทศต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ฝรั่งเศส นิวซีแลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ ออสเตรเลีย อิตาลี สหรัฐอเมริกา รายละเอียดใน คณะนิตย จันทบุตร และคณะ [สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ], ความสำเร็จใการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า หน้า ๙๐-๙๓.

^{๑๓๙} ดร.ณิ ญาณวัฒนา และคณะ ฯ [สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ], ความสำเร็จใการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,๒๕๔๕), หน้า ๔๔-๔๕.

ข. ความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้พระพุทธศาสนา หมายถึง ในสำนักปฏิบัติทุกสำนักมีแนวคิดและวัตรปฏิบัติเหมือนกันคือ การเป็นเครือข่ายของการปฏิบัติธรรมร่วมกันระหว่างสำนัก หรือในทุกซ์สำนัก ที่จะส่งเสริมความเข้าใจต่อหลักพุทธธรรม ต่อความเป็นพระพุทธศาสนา และเป็นการจัดการพื้นที่ทางศาสนาต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาคุณภาพของคนตามหลักพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

แต่มองไปถึงความเป็นเครือข่ายพระพุทธศาสนาในแต่ละกลุ่มจะมีความชัดเจนในการเป็นกลุ่มที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาตามกลุ่มเครือข่ายการปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นสวนโมกข์ที่แม่ประกาศว่าไม่มีสาขาโดยตรง แต่การทำงานเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายอื่น ที่นำปณิธานแนวคิดของสวนโมกข์ไปใช้ ก็ทำให้เครือข่ายการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเติบโต และขยายพื้นที่กว้างมากขึ้น อาทิ วัดสวนแก้ว เสถียรธรรมสถาน สวนโมกข์อีสาน สวนโมกข์นานาชาติ หรือศิษย์ที่นำอุดมธรรมของสวนโมกข์มาเป็นแนวปฏิบัติ ความเป็นองค์กรและเครือข่ายของวัดพระธรรมกายที่นำความรู้พระพุทธศาสนาที่ผ่านกระบวนการตีความและการให้คำอธิบายไปสู่การสร้างนวัตกรรมด้านเครือข่าย เป็นกลุ่มวัดในนามของวัดพระธรรมกายเอง ที่กระจายไปสู่การร่วมงานระหว่างสาขาภายในประเทศ นอกประเทศด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสาร^{๒๐} รวมไปถึงการมีสาขาในนามมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายวิชาการร่วมกัน ซึ่งรายละเอียดไม่แตกต่างกับวัดหนองป่าพง พร้อมสาขาที่มีทั้งในและต่างประเทศ ที่มีเป้าหมายเพื่อการเผยแผ่อุดมธรรมไปสู่พระพุทธศาสนาในภาพกว้างอยู่เอง

ค. ความเป็นเครือข่ายต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา ในความหมายคือ การที่ในแต่ละสำนักมีเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกองค์กรที่เกิดขึ้นจากรูปแบบของการปฏิบัติของแต่ละสำนัก แต่ในเวลาเดียวกันกระบวนการต่าง ๆ กลายเป็นเครือข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้กับสังคม ส่วนรวมและภาพกว้าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย หรือสังคมประชาชาติ เพราะการที่วัดแต่ละวัดไม่ว่าจะเป็นสำนักสวนโมกข์ วัดหนองป่าพง วัดสวนโมกข์ ล้วนมีสาขาเครือข่ายที่กระจายตัวออกนอกประเทศ และมีกลุ่มเป้าหมายเป็นชาวต่างชาติกับการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่นอกเหนือจากคนไทยประเทศไทย เครือข่ายเหล่านี้จึงเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่กว้างขวางออกไปไม่จำกัดด้วยพื้นที่เชิงประเทศ หรือกลุ่มชน

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจึงเป็นเครือข่ายต่อการศึกษาและเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามเจตนารมณ์ที่เราต้องการและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเป็นวงกลมสลับสับเปลี่ยนกันไปแต่เป้าหมายและเจตนารมณ์เป็นไปเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

^{๒๐} นาดยา แก้วใส, ดร.ผะอบ พวงน้อย, การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก, [สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒], หน้า ๙๘-๙๙

- แนวทางการพัฒนารูปแบบ กระบวนการการเรียนรู้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม และการบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ก.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จะสนอง ความเป็นสำนักปฏิบัติ ทุกองค์กรมองไปที่เจตนารมณ์ของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา แต่แนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่ต้องทำหรือยังคงกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาต่อการจัดองค์กรสำนักในฐานะองค์กร การบริหาร การปฏิบัติในฐานะเป็นรูปแบบ และการบริหารองค์ความรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายในฐานะเป็นตัวพระพุทธศาสนาหรือตัวเนื้อของพระพุทธศาสนา

ในงานวิจัยของนาตยา แก้วใส, ดร.ผะอับ พวงน้อย ให้ข้อมูลในการพัฒนาบุคลากรของวัดพระธรรมกายต่อการปฏิบัติในในทัศนะที่ว่า

“บุคลากรของวัดมีการหล่อหลอมที่ดี ในการสืบทอดวัฒนธรรมองค์กร กล่าวคือทุกคนรู้จักตนเองว่าตนเองเป็นใคร มีหน้าที่อะไรในองค์กร เป้าหมายขององค์กรคืออะไร และต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อการทำหน้าที่ของตนเองให้บรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง”^{๒๑}

ข.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต่อการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นความจำเป็นของสังคม และในทุกสังคม ซึ่งไม่ได้จำเพาะที่ใครอย่างไร แต่คงหมายถึงให้มีผลต่อสังคมในภาพรวมของพระพุทธศาสนาและส่วนรวม โดยไม่จำกัดด้วยเงื่อนไขใด แต่ประการใด แต่ให้เป็นการวางรากฐานและผลอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมในภาพรวม

ค.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในฐานะที่จะเป็นสมาชิกในสังคม หมายถึง การส่งเสริมการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้ศาสนิกผู้ปฏิบัติเดินไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติหรือเจตนารมณ์ของการปฏิบัติได้ คืออุดมธรรมในทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติต้องพัฒนาทรัพยากรบุคคลภายนอกองค์กรให้เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพขององค์กร เป็นสมาชิกที่ให้ความสำคัญกับสังคมอื่นในฐานะเป็นมนุษย์ในสังคม

- แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในฐานะบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ที่จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาได้ข้อจำกัดที่ชัดเจนและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมคือ ทำสำนักมีการจัดการที่มีเป้าหมายเป็นไปเพื่อการพัฒนาในส่วนของวัดพระธรรมกาย และวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม เป็นวัดที่ส่งเสริมทั้งปริยัติ และการปฏิบัติ ที่มีเป้าหมายเพื่อการรักษาตัวของนักศึกษาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาทั้งในเชิงบุคคล และหมู่คณะ

^{๒๑} นาตยา แก้วใส, ดร.ผะอับ พวงน้อย, การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก, [สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒], หน้า ๑๕๕.

- แนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ การพัฒนากระบวนการและกลไกในการจัดการเครือข่ายขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา

- **แนวทางการพัฒนาด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**

การจัดองค์กรสำนักปฏิบัติเป็นพลวัตน์อย่างสำคัญ ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพราะคุณภาพจิตที่ได้จากการปฏิบัติได้ส่งผลเป็นคุณภาพเชิงบุคคล คุณภาพของชุมชน และคุณภาพของสังคม

ก. **การพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการปฏิบัติ** การที่พระสงฆ์เป็นต้นแบบ เป็นผู้นำทางจิต วิญญาน และวิถีชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตพระสงฆ์ให้เป็นรูปธรรม ภาพลักษณ์ จนเป็นต้นแบบ เป็นแบบอย่าง ภายใต้อาณัติร่วมกันว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่บริสุทธิ์งดงามและควรค่าแก่การนำมาเป็นแบบอย่าง ให้เกิดการกระทำตาม เลียนแบบ หรือนำมาเป็นหลักโมลีในการประพฤติปฏิบัติตาม การที่เราชาวพุทธจะมองเห็นความสำคัญของการปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นการรักษา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง และจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญด้วย

บทที่ ๖

สรุปและข้อเสนอแนะ

๖.๑ สรุป

การศึกษาวิจัย “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการองค์กร และการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจ และปัญญา” ครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์บทเรียน การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม องค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตและปัญญา รูปแบบการจัดองค์กร รวมถึงการเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรพระสงฆ์อันเป็นกลไกในการนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญา โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องจากเอกสารงานวิจัย นิตยสาร วารสาร เทปบันทึกเสียง ตลอดจนเก็บข้อมูลจากวิทยากรในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว สามารถสรุปได้ ดังนี้

๖.๑.๑ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

๑. ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของกลุ่มพระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา จากการวิจัยพบว่า วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากเน้นธรรมาในพระพุทธศาสนาทั้ง ๒ ด้าน คือ คันถะธรรมา การศึกษาองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา ผ่านการศึกษาในชั้นเรียน และวิปัสสนาธรรมา เน้นการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาใช้ร่วมกับการปฏิบัติ กล่าวคือ ต้องศึกษาก่อนแล้วค่อยปฏิบัติ ที่เรียกว่า ต้องมีความรู้คู่ปัญญา แล้วบูรณาการเป็นองค์ความรู้เพื่อความสุขที่ยั่งยืนตามหลักไตรสิกขา

๒. ด้านรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทย จากการวิจัยพบว่า วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม มีโครงสร้างและรูปแบบการบริหารที่เป็นระบบ โดยมีวางอัตรากำลังความรับผิดชอบแต่ละแผนกชัดเจนและเข้มแข็ง เพื่อขับเคลื่อน

กระบวนการพัฒนาจิตและปัญญาที่ใช้รูปแบบการปฏิบัติแบบ “สัมมาอรหัง” เพื่อเข้าถึงวิชาธรรมกายอันเป็นวิธีปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ นั้น จากการวิจัยพบว่า วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามมีทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ในฐานะที่วัดหลวงพ่อดธรรมกายารามเป็น “ศูนย์ประสานประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.)” มีการจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายอื่นๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรหรือกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นบทบาทด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกสาย มีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรในพระพุทธศาสนาทุกสำนักและทุกจังหวัดในประเทศไทยใช้แนวการปฏิบัติแต่ละสาย เป็นตัวเชื่อมเครือข่ายทั้งหมดไว้ด้วยกัน และทางศูนย์เองก็เป็นผู้ประสานงานรวบรวมชื่อสำนักในเครือข่ายทุกสายการปฏิบัติเพื่อให้ข้อมูลได้เข้าถึงผู้ปฏิบัติมากที่สุด

๖.๑.๒ วัดหนองป่าพง

๑. วัดหนองป่าพงประยุกต์มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังนี้ คือ จากการศึกษาเอกสาร การศึกษาภาคสนามและสัมมนากลุ่มย่อยพบว่า วัดหนองป่าพงได้ใช้หลักพุทธธรรมมาใช้ในกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อมุ่งจะรักษาแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ให้เกิดการละเมิดพุทธบัญญัติ โดยมุ่งการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตและปัญญา แยกจำแนกเป็นประเด็น ดังนี้

๑.๑ ด้านกายภาพ ให้การพัฒนาการด้านกายภาพ คือ ร่างเป็นอยู่อย่างเหมาะสม ถูกต้อง โดยหลวงพ่อดชา ได้นำข้อวัตรต่างๆ มาใช้ ซึ่งแต่ละข้อก็เกื้อกูลต่อการพัฒนาด้านกายภาพ ตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงค่ำ กล่าวคือตลอดทั้งวัน หรือในบางกรณีอาจจะตลอดทั้งคืน เช่น หลักเสขียวัตร หมายถึง วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติเป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ วัจจกฏีวัตร คือข้อวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทในการใช้ห้องน้ำ เพื่อให้เกิดสุขอนามัยที่ดี ตลอดจนข้อวัตรปฏิบัติเพื่อให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

๑.๒ ด้านศีลภาวนา ให้เกิดการพัฒนาด้านวินัยเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่คณะ โดยเน้นหลักการดังนี้ คือ เน้นให้รักพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ และนอกจากนี้ยังได้ออกกฎระเบียบข้อปฏิบัติที่จำเป็นโดยอนุวัติตามพระวินัยเพิ่มเติม

๑.๓ จิตตภาวนา การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่วัดหนองป่าพง ใช้วิธีการเจริญอานาปานสติ โดยให้ผู้ฝึกการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาปฏิบัติอย่างอิสระ ทำให้พุทธบริษัทที่วัดหนองป่าพงและบุคคลทั่วไปที่สนใจ มีใจน้อมไปในการพัฒนาจิตและปัญญาจนเป็นอุปนิสัย

๑.๔ ปัญญาภาวนา ให้พุทธบริษัทในวัดตลอดจนผู้สนใจทั่วไปมีโอกาสศึกษาปฏิบัติธรรม และ สายวัดหนองป่าจะไม่เน้นการพัฒนาปัญญาโดยใช้คัมภีร์ธรรมมากนัก แต่เน้นให้พัฒนาปัญญาโดยใช้วิธีที่เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ”

๒. ด้านรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทยนั้น จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า วัดหนองป่าพงมีการจัดองค์กรที่เข้มแข็งมาก โดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์” ทั้งชาวไทยและต่างชาติขึ้นเพื่อดูแลองค์กร มีการปรึกษาหารือระหว่างกัน ให้ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัย รวมทั้งระงับอิทธิพลต่างๆที่เกิดขึ้นในองค์กร และนอกจากนี้แล้วยังมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการดูแลมรดกธรรมหลวงปู่ชา” เพื่อรวบรวมงานสอนหลวงปู่ชาทุกประเภทไว้ให้คงเดิมมากที่สุด

๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา จากผลการวิจัยพบว่า วัดหนองป่าพงมีนโยบาย “พาพระพุทธศาสนาสู่สากล” จึงทำให้เกิดมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในองค์กร และภายนอกองค์กร โดยภายในองค์กรนั้น วัดหนองป่าพงได้สร้างเครือข่ายภายในให้เข้มแข็งจนกลายเป็นแม่แบบ กล่าวคือมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ พระภิกษุสามเณร แม่ชี ตลอดจนคฤหัสถ์ ที่อยู่ภายในองค์กร จะทำหน้าที่ของตนอย่างดี และมีการเชื่อมโยงระหว่างกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้มีคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งคัดเลือกพระมหาเถระในสายวัดหนองป่าพง ทั้งภายใน และนอกประเทศ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ ที่อยู่ภายในและนอกองค์กรทั้งในและต่างประเทศ โดยใช้ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ และพระธรรมวินัยในการจัดการองค์กรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖.๑.๓ วัดสวนโมกขพลาราม

วัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ สำนักปฏิบัติที่มีการสอนการปฏิบัติด้วยวิธีการ “อานาปานสติ” ทั้งประยุกต์ไปตามบริบททางสังคม และยึดตามหลักพระพุทธศาสนา มีรูปแบบในภาพรวมที่จะสรุปได้คือ

๑. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสวนโมกข์

สวนโมกข์ให้คำอธิบายว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” คำนิยามเชิงประยุกต์ว่าการปฏิบัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตกับการปฏิบัติธรรมจึงไม่ได้แยกส่วนกัน ในฐานะที่มนุษย์คนหนึ่ง ๆ จะกระทำได้ เป็นส่วนของกันและกันไม่ได้แยกส่วน ดังนั้นภาพลักษณ์ในการปฏิบัติกิจของสำนักสวนโมกข์นับแต่การตื่นเช้าตรู่ ทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์ อ่านหนังสือ การเก็บกวาดขยะ ทำกิจวัตรทั้งงานและส่วนตัว จึงถูกสร้างและอธิบายให้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมที่นอกเหนือจากการ “ภาวนา” อย่างมีแบบแผน รวมไปถึงการปฏิบัติธรรมในชั้นภาวนาอย่างมีแบบแผน เช่น การฝึกปฏิบัติในชั้นสูงที่เน้นการภาวนาอย่างลึกเร้น หรือการภาวนาในแต่ละหลักสูตร ตามช่วงเวลาที่มีการจัดอบรม ที่สวนโมกข์ในส่วนของวัดธารน้ำไหลจัดให้แก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร ผู้ปฏิบัติธรรม หรือในส่วนของธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกข์นานาชาติ อาศรมธรรมมาตา จัดให้แก่ชาวพุทธทั่วไป หรือชาวต่างชาติก็ตาม

สวนโมกข์มีเจตนารมณ์เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา จนส่งผลเป็นการพัฒนาปัญญา โดยมีเป้าหมายและเจตนารมณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา กระทั่งพัฒนาไปสู่การรู้ และเข้าใจต่อหลักอย่างถูกต้องและชัดเจน เป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การพัฒนาองค์ความรู้ ประยุกต์หลักเมตตา (เมตตา) ในอันที่จะจัดการความรู้ผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เป็นกิจกรรมสาธารณะเพาะเมล็ดพันธุ์ในแบบสวนโมกข์สู่สังคมในวงกว้าง การเสียสละแบ่งปันตามหลักของการให้ (ทาน-จาคะ) ในความรู้ต่อพระพุทธศาสนา จนเป็นต้นแบบทั้งในเชิงบุคคล ในเชิงองค์กรจัดตั้ง ที่ทำให้เกิดส่วนงานอื่น ๆ แต่เกี่ยวเนื่องหรือนับเนื่องกับความ เป็นสวนโมกข์ เช่น สวนโมกข์อีสาน สวนโมกข์กรุงเทพ มูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอันเป็นประเสริฐ (ผชป.) เป็นต้น โดยมีเป้าหมายเพื่อรู้หลักพระพุทธศาสนา (ปริยัติ-ปฏิบัติ) จนพัฒนาไปถึง ปัญญา (ปฏิเวธ-ปัญญา) และขั้นสุดคืออุดมธรรมในทางพระพุทธศาสนา (นิพพาน) ในฐานะที่ชาวพุทธคนหนึ่ง ๆ จะกระทำได้

๒. การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร วัดธารน้ำไหล เป็นการจัดการองค์กรที่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ตามกฎหมาย และตามลักษณะงาน คือ ในส่วนที่เป็นไปตาม (๑) พระธรรมวินัย คือ การปกครองด้วยพระธรรมวินัย มีพระธรรมวินัยเป็นปฏิบัติและยึดเป็นเกณฑ์ในการบริหาร ปกครองและ

เดินการ (๒) รวมทั้งจัดตั้งองค์กร และภาระงานตามกรอบของกฎหมายคณะสงฆ์ว่าด้วยวัด และการจัดตั้งวัด และการจัดออกแบบรูปแบบภายในตามภาระงานเพื่อการเผยแผ่ ศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา

ซึ่งใน ๒ ส่วนแรก วัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์จะเหมือนกับวัดทั่วไป ที่มีการออกแบบองค์กรให้สอดคล้องกับกฎ ระเบียบ ตามพระธรรมวินัยที่หมายถึงเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนา ในส่วนที่ ๒ ในฐานะเป็นองค์กรวัดที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีกฎหมายที่ออกในนามรัฐเป็นผู้รับรอง การออกแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติพระพุทธศาสนาในนามรัฐไทย ที่จะทำให้มีสถานะของวัดตามหลักกฎหมาย และ (๓) ในส่วนที่ ๓ สวนโมกข์ออกแบบองค์กรวัดให้เป็นส่วนหนึ่งที่น่าสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตาม “หลัก” ในพระพุทธศาสนาอย่างที่กระทำอยู่คือส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ผ่านความเป็นสวนโมกข์ คณะธรรมทาน อาศรมธรรมมาตา โดยคณะบุคคลที่จัดตั้งขึ้น ตามสัดส่วนของงาน ภาระงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ดังนั้นสวนโมกข์จึงมีภาพลักษณ์ของการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม หรือกระตุ้นให้ปฏิบัติธรรม เมื่อพูดถึงสวนโมกข์ คนส่วนใหญ่จึงรับรู้ในฐานะเป็นองค์กรแห่งการปฏิบัติธรรม เพื่อไปสู่เป้าหมาย และการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เป้าหมายเพื่อไปสู่ปัญญา และปลายทางพระพุทธศาสนาเป็นด้านหลัก

๓. การเสริมสร้างเครือข่ายของวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา การพัฒนาปัญญา ตื่นรู้ตามแนวพุทธ ในเชิงโครงสร้างวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ไม่มีเครือข่ายจัดตั้งอย่างเป็นระบบ แต่จะไปปรากฏชัดในส่วนของเครือข่ายทางปัญญาและการดำเนินกิจกรรมที่จะไปส่งเสริมการพัฒนาตน สังคม ตามแนวพุทธเป็นด้านหลัก นอกจากนี้ในความเป็นเครือข่ายของสวนโมกข์ยังเปิดกว้าง ที่ประสานกับความแตกต่างในวิธีการปฏิบัติ แต่ไปสู่กระบวนการของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ และมีความหมายเป็นการเคลื่อนที่ทางพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ต่อการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา ดังนั้นในปัจจุบันจึงเห็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติและส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ และมีองค์กรจัดตั้งเพิ่มมากขึ้น ทั้งได้รับความสนใจ และการเข้าร่วมของชาวพุทธมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เช่น สวนโมกข์กรุงเทพ มูลนิธิบ้านอารีย์ ยูวพุทธิกสมาคม เป็นต้น ล้วนส่งเสริมและเกิดภาคีร่วมมือในการปฏิบัติธรรมร่วมกัน

โดยสรุปวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกข์ มีการประยุกต์หลักพุทธธรรมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติโดยมีเป้าหมายเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติ และหลักการเหล่านี้ยังส่งผลไปสู่การจัดองค์กรที่มีวิธีบริหารด้วยระบบสามัคคีธรรมทั้งในส่วนวัด ธรรมทานมูลนิธิ และหน่วยบริหารจัดการตั้งอื่น ๆ

กระทั่งเชื่อมต่อไปสู่การจัดการเครือข่ายที่เชื่อมด้วยหลักการ และการปฏิบัติตามแนวสวนโมกข์และหน่วยงานอื่น ๆ

๖.๑.๓ วัดสนามใน

วัดสนามใน สอนการปฏิบัติตามวิธี “สมาธิเคลื่อนไหว” เป็นแนวประยุกต์ที่มีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้และศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสรุปได้ คือ

๑. บทเรียนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม วัดสนามใน มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกิจกรรมที่ทางวัดได้ดำเนินจัดทำขึ้น นับตั้งหลักเมตตา (เมตตา) ที่ทางวัดโดยหลวงพ่เทียน จิตตสุโก พระคณาจารย์ผู้สอนวิธีการปฏิบัติตามแนวสมาธิแบบเคลื่อนไหว หลวงพ่อทอง อาภากรโร เจ้าอาวาส และผู้บริหารวัดได้ดำเนินกิจกรรมการสอนกรรมฐานสมาธิแบบเคลื่อนไหว มีและส่งผลต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน การเสียสละแบ่งปัน (ทาน-จาคะ) นับเป็นคุณธรรมหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ในการทำงานทั้งเสียสละต่อกันในกลุ่มและแบ่งปันไปสู่ผู้ปฏิบัติและศาสนิกผู้ร่วมการดำเนิน

กิจกรรมของวัดทั้งผู้บริจาค ผู้สอน วัด และอาสาที่มาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมในวัด สนามใน หลักสามัคคีธรรม (สามัคคี) นับเป็นหลักธรรมประยุกต์ที่ทำให้ภาระงานของวัดสนามในผ่านไป ด้วยดี เพราะภาระงานต่าง ๆ ภายในวัดเกิดขึ้นจาก “อาสา” ที่ทุกท่านช่วยกันในฝ่ายต่าง ๆ ทั้งพระภิกษุสงฆ์ และผู้มาปฏิบัติธรรม เพื่อให้ชาวพุทธเหล่านั้นเจริญด้วยปัญญา (ปัญญา) อันเกิดจากการปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความสุข (สุข) อันเป็นผลได้จากการปฏิบัติและไปสู่เป้าหมายสูงสุดคืออุดมธรรม (นิพพาน) ในทางศาสนาต่อไป

๒. การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร วัดสนามในมีการจัดรูปแบบองค์กร ภายในเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนภายในภาพรวมหมายถึง (๑) มีการจัดองค์กรวัดในฐานะเป็นวัดตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่จะต้องสนับสนุนแนวทางกิจการคณะสงฆ์ในภาพรวมในด้านต่าง ๆ เช่น ภาระงานด้านการปกครอง เผยแผ่ การศึกษา เป็นต้น (๒) มีการจัดองค์กร ในฐานะเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ที่มีรูปแบบการปฏิบัติธรรมในแบบ “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ที่มีลักษณะเด่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มศาสนิกผู้นับถือได้ในระดับแนวหน้าของการปฏิบัติรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย

การพัฒนาารูปแบบการจัดองค์กรบริหารของวัดสนามใน เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายใต้รูปแบบการปฏิบัติ หมายถึง สำนักวัดสนามในมีวิธีปฏิบัติ “สมาธิแบบเคลื่อนไหว” ที่เป็นเอกลักษณ์และจุดเด่น

ของการปฏิบัติ การจัดการวัด บริหารวัด และการจัดองค์กรจึงสนองต่อรูปแบบและวิธีการปฏิบัติ การพัฒนาองค์กรภายในทั้งรูปแบบ การปฏิบัติ โดยสร้างศิษย์ขึ้นมาเป็นผู้สานต่อ เริ่มแต่ลูกศิษย์ หลานศิษย์เพื่อรับภาระงานในการสอนและการบริหารกิจการภายในเป็นลำดับ

การจัดที่เกิดขึ้นภายใต้การบริหารองค์กรอย่างเป็นระบบและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนด้วยเงื่อนไขของการปฏิบัติ ดังนั้นการจัดองค์กรจึงเป็นการขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่จะทำให้องค์กร หรือวัดเป็นสำนักปฏิบัติ ทั้งการบริหารงานภายในก็เป็นการบริหารการใช้ “การปฏิบัติ” เป็นเครื่องยึดโยงให้เกิดการปฏิบัติ ร่วมกันและก่อให้เกิดพลังในการส่งเสริมการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและมีความหมายเป็นการปฏิบัติที่จะ เอื้อให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมกันในการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัตินั่นเอง

๓. การเสริมสร้างเครือข่าย วัดสนามในมีเครือข่ายที่เกิดจากผู้ปฏิบัติที่เข้ามามีส่วนร่วม เกี่ยวข้องกับวัดด้วยเงื่อนไขที่แตกต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้เป็น (๑) เครือข่ายภายในวัดที่เกิดจากการปฏิบัติ ธรรมร่วมกัน เป็นอาสาภาระงานภายในร่วมกันระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมกับวัด หรือผู้ปฏิบัติธรรมกับรูปแบบ การปฏิบัติธรรมที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรม (๒) เครือข่ายภายนอกที่เป็นกลุ่ม “รูปแบบ” แนวปฏิบัติที่ข้ามจากความเป็นวัด จังหวัด หรือหลายประเทศ ที่มีการติดต่อสื่อสารและสนับสนุนการ ปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนาาร่วมกันอย่างต่อเนื่องและเสมอมา (๓) รวมไปถึงเครือข่ายที่สนับสนุน การปฏิบัติธรรมที่อยู่ภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาติดต่อประสานงานกับทางวัดที่นำบุคคลากรมา พัฒนาจากความเป็นรัฐ หรือเป็นองค์กรภายนอกจากการปฏิบัติที่เกิดขึ้น

โดยสรุปวัดสนามใน มีการประยุกต์หลักพุทธธรรมทั้งในส่วนของการให้และการเสียสละ (ทาน- จาคะ) ที่จะอำนวยการปฏิบัติแนว “สมาธิเคลื่อนไหว” ให้เกิดขึ้นแก่สาธารณะ เพื่อความรู้ ความเข้าใจที่ ถูกต้องในพระพุทธศาสนา ส่วนการจัดองค์กรเป็นไปตามกลไกการปฏิบัติ มีบุคลากรอาสาเข้าเป็นส่วน หนึ่งขององค์กร และสนองภาระงานภายใน โดยมีการปฏิบัติเป็นฐานในการสร้างเครือข่ายทั้งภายใน องค์กรวัด วิธีการปฏิบัติภายในสาย “สมาธิเคลื่อนไหว” และองค์กรภายนอกแต่เป้าประสงค์เพื่อการ เรียนรู้และพัฒนาตามแนวการปฏิบัติของวัดสนามใน

๖.๑.๕ วัดพระธรรมกาย

๑. ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา วัดพระธรรมกาย ตั้งเป้าหมายที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก โดยมี วัดอุประสงค์ เพื่อพัฒนาคนและศีลธรรมไปพร้อมๆ กันโดยมีแนวความคิดที่จะ “สร้างวัดให้เป็นวัด”

หมายถึง เป็นวัดที่สะอาด สงบ ร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมของประชาชน "สร้างพระให้เป็นพระ" หมายถึง การฝึกอบรมพระภิกษุ ให้ถึงพร้อมด้วยศีลาจารวัตรและคุณธรรมภายใน เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา สามารถเป็นครูสอนศีลธรรมให้แก่ประชาชนได้ "สร้างคนให้เป็นคนดี" หมายถึง การสร้างคนดีมีศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ จึงมุ่งเน้นการอบรมธรรมะ ทั้งภาคปริยัติ และปฏิบัติ ให้แก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนสาธุชนผู้สนใจศึกษาธรรมะทุกท่านตลอดมา รวมทั้งเน้นเรื่อง ความสะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น

แนวคิดในการพัฒนาวัดนั้น เป็นไปตามหลักปฏิรูปเทศ ๔ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีนโยบายในการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เท่าที่จำเป็นต่อการใช้งาน หลักการคือ ประหยัด ประณีต คงทน ถาวร คุ่มประโยชน์ให้สอย จากหลักการดังกล่าว วัดพระธรรมกายได้แบ่งเขตพื้นที่อย่างเป็นทางการเป็นสัดส่วน ดังนี้ ๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งของโบสถ์ ประดิษฐานพระพุทธรูป ๒) เขตธัมมาวาส เป็นที่แสดงธรรม อบรม ประชาชน และ ๓) เขตสังฆาวาส เป็นที่พักสงฆ์ ทั้งนี้ เพื่อให้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรมให้กับมหาชน

นอกจากนี้ วัดพระธรรมกาย ยังมีนโยบายและรูปแบบการเผยแผ่ที่ชัดเจน คือ เป็นการเผยแผ่เชิงรุก โดยนำวิธีการทางการตลาด (marketing) มาเป็นเครื่องมือในการสร้างสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ อย่างเป็นระบบ ถือว่า เป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยมาก่อน ทั้งในรูปแบบโปสเตอร์ สิ่งพิมพ์ ปฏิทิน ฯลฯ ซึ่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยแสดงภาพผู้คนสวมชุดสีขาวนึ่งสมาธิอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย อันเป็นการสื่อว่า วัดพระธรรมกายไม่ได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของทุนนิยม หากแต่อาศัยทุนนิยมเป็นเครื่องมือสำคัญ อีกทั้งเนื้อหาการสอนหลักในการเผยแผ่ก็ชัดเจน คือ ใช้แนวคำสอนวิชาธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เพียงอย่างเดียว ทำให้การเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายมีความเป็นเอกภาพ

การพัฒนาจิตใจและปัญญานั้น พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมมชโย) เป็นผู้ฝึกอบรมภาคปฏิบัติแก่บุคลากรภายใน โดยให้บุคลากรมีโอกาสหมุนเวียนกันไปฝึกปฏิบัติธรรมระยะยาว เพื่อให้มีประสบการณ์ภายในด้วยตนเอง ซึ่งบุคลากรผู้มีประสบการณ์ภายในกลุ่มนี้ มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานในโครงการปฏิบัติธรรมพิเศษ เพื่อให้สาธุชนที่สนใจการปฏิบัติธรรมระยะยาวได้มีประสบการณ์ภายในด้วยตนเองเช่นกัน เพราะคำว่า "วิชาธรรมกาย" หมายถึง วิธีการเข้าถึงพระธรรมกายในตัว ซึ่งเป็นตัวพระรัตนตรัย ทำให้เราได้ว่า "ที่พึ่งที่ระลึกที่แท้จริง ที่เรากำลังแสวงหานั้น อยู่ภายในตัว" โดยมีจุดเริ่มต้นที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ และเข้าถึงได้ด้วยการทำใจหยุดใจนิ่ง トラบใดที่ใจยังไม่หยุดนิ่ง ยังเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัยภายใน เมื่อเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัยภายใน เราก็จะไม่รู้เรื่องราวความเป็นจริงของชีวิต เมื่อไม่รู้ความจริงของชีวิต จิตก็ไม่บริสุทธิ์ และไม่อาจหลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้ มรรคผลนิพพานจึง

ไม่ใช่เรื่องพ้นสมัย แต่อยู่ในสมัยตลอดกาล เป็นอกาลิก คือ ไม่จำกัดกาลเวลา เพราะมีอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน หยุคหนึ่งเมื่อไรก็เข้าถึงเมื่อนั้น ถ้าไม่หยุคหนึ่งก็เข้าไม่ถึง

ด้วยเหตุที่พระเทพญาณมหามุนี (หลวงพ่อดัมมชโย) ทุ่มเทอบรมสั่งสอน ปลุกฝังศีลธรรมแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไปอย่างเต็มกำลัง จึงมีผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดเพิ่มมากขึ้น จากร้อยเป็นพัน จากพันเป็นหมื่น จากหมื่นเป็นแสน ด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ท่านจึงดำริให้ผลิตรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่มหาชน ทุกมุมโลก ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ทางช่อง DMC ถ่ายทอดผ่านดาวเทียมครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วโลก เพื่อสานต่อมโนปณิธานของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) และคุณยายมหาธาตุนุภาสิกาจันทร์ ขนนกยูง (ศิษย์เอกของพระมงคลเทพมุนีผู้ให้กำเนิดวัดพระธรรมกาย) ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลก ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขยายไปอย่างกว้างไกลทั้งภายในและต่างประเทศ

๒. ด้านการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทย จากการวิจัยพบว่า การบริหารงานของวัดพระธรรมกายนั้น ยึดพระเป็นหลักในการบริหาร โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน เป็นผู้วางนโยบายทั้งหมดและรับหน้าที่ในการสอนภavanaเบื้องสูงด้วย ส่วนรองเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นประธานในการสร้างวัดพระธรรมกายและเป็นประธานกรรมการมูลนิธิธรรมกายนั้น รับหน้าที่ทางด้านการเทศนา การสอนและการอบรม ส่วนงานด้านอื่นๆ ก็ให้พระภิกษุแบ่งกันรับผิดชอบ ตามความถนัดและความสนใจ

ด้านการบริหารงาน วัดพระธรรมกาย มีวัตถุประสงค์ขององค์กร คือ “เผยแผ่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นสากล เพื่อให้มวลมนุษยชาติทุกคนได้เข้าถึงพระธรรมกายภายใน” โดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้คนทั่วโลกได้รู้จักการปฏิบัติธรรม โดยมีคำขวัญเพิ่มเติมว่า “สันติสุขภายในเพื่อสันติภาพภายนอก” เป็นการสร้างสันติภาพให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาสันติสุขภายในใจของแต่ละบุคคล เพราะแท้จริงแล้ว สันติภาพของมวลมนุษยชาติเป็นผลพลอยได้จากใจที่เปี่ยมด้วยสันติสุข อันเกิดจากใจที่หุดหนึ่งจากการทำสมาธิ สันติสุขภายในจะผลานความแตกต่างและแตกแยก นำไปสู่การสร้างปณิธานแห่งสันติภาพโลกร่วมกัน ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีดำริที่จะใช้วัดพระธรรมกาย เป็นศูนย์รวมใจผู้มีบุญทุกชาติ ทุกภาษาทั่วโลก ที่จะหลั่งไหลมาประพฤติปฏิบัติธรรม ณ สถานที่แห่งนี้ และเป็นประจุมหารัตนบัลลังก์ของพุทธบุตร จากทั้งในและต่างประเทศที่จะเดินทางมาประชุมรวมกัน เพื่อศึกษาคำสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประกอบศาสนกิจในโอกาสสำคัญ อันจะเป็นจุดเชื่อมประสานให้พุทธบุตรทุกนิกายสามารถหลอมรวมเป็นหนึ่ง เหมือนดวงตะวันที่มีดวงเดียว ซึ่งนอกจากการพัฒนาอานูภาพของ

จิตผ่านการเจริญสมาธิภาวนาแล้ว ยังมีการปลูกฝังศีลธรรมให้กับผู้ที่สนใจ ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย อันเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

ด้านบุคลากรภายในองค์กร ผู้จะต้องทำหน้าที่ในกระบวนการเผยแผ่ พัฒนาจิตใจและปัญญารวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนานั้น ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี กล่าวคือ ทุกคนมีความทุ่มเท เสียสละ และจริงจังต่อการเผยแผ่ธรรมะ พร้อมทั้งจะเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่น บุคลากรของวัดพระธรรมกาย จึงเป็นผู้มีประสิทธิภาพทั้งในแง่รับและให้ ทั้งนี้เพราะ มีพื้นความรู้ดี มีจิตวิทยาในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสูงและมีจิตวิทยาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสูงอีกด้วย

ด้านการเผยแผ่ มีนโยบายและรูปแบบการเผยแผ่ที่ชัดเจน คือ ใช้แนวคำสอนวิชาวรรณมกายของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เพียงอย่างเดียว ซึ่งมีเนื้อหาคำสอนและแนวการปฏิบัติสมาธิที่เข้าใจง่าย สามารถปฏิบัติตามได้ทุกเพศ ทุกวัย และไม่จำกัดศาสนา ทำให้วัดพระธรรมกายไม่ติดอยู่เพียงในกรอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเดิมๆ อีกต่อไป การสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดีนั้นกลายเป็นทั้งเป้าหมายและส่วนหนึ่งของกระบวนการในการเผยแผ่ ซึ่งมุ่งสาระไปที่ชุดของหลักธรรมที่นำมาเชื่อมโยงกันและนำมาใช้จริงอย่างเป็นระบบ รวมทั้งการมีกิจกรรมที่เป็นทั้งการ “รับบุญ” และฝึกหัดขัดเกลาทั้งพระและศาสนิกไปพร้อมๆ กัน กลายเป็น “จุดขาย” ที่สำคัญของการเผยแผ่ของวัดพระธรรมกายอย่างเด่นชัด วัดพระธรรมกายจึงได้พยายามรุกเข้าไปในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อและวิทยาการอย่างต่อเนื่อง ด้วยท่าทีเช่นนี้ วัดจึงได้โอกาสในการเผชิญกับบทเรียนและความรู้ใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ วัดพระธรรมกายยังได้กำเนิดโครงการกัลยาณมิตร เพื่อขยายแนวคิดและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตามแนววิชาวรรณมกายให้กว้างไกลทั้งบ้านกัลยาณมิตร วัดกัลยาณมิตร และโรงเรียนกัลยาณมิตร โดยเปิดอบรมบุคลากรทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ผู้จะเป็นผู้นำในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ด้วยหวังว่า บ้าน-วัด-โรงเรียนกัลยาณมิตร จะเป็นสถานที่ปลูกฝังสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกภายในบ้าน-วัด-โรงเรียนและส่งผลกระทบต่อสังคมภายนอกและประเทศชาติ ความสุขของมนุษย์จึงอยู่ไม่ไกล เริ่มต้นที่บ้านของเรา เพราะบ้านกัลยาณมิตรเป็นบ้านแห่งความอบอุ่น สามารถป้องกันภัยที่แผ่มาในหลายรูปแบบได้อย่างดีเยี่ยม

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบและลักษณะของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงต้องขยายมาสู่สื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมให้มากที่สุด ด้วยการผลิตสื่อสีขาวที่สร้างประโยชน์ สร้างความคิดและความเข้าใจถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้แก่มหาชน ผ่านช่อง DMC ช่องนี้ช่องเดียว

โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำปฏิบัติหรือไขข้อข้องใจต่างๆ ที่จดหมายมาถาม นอกจากนี้ ยังมีวารสาร “อยู่ในบุญ” เพื่อรวบรวมบทเทศน์สอนและภาพกิจกรรมของศูนย์กัลยาณมิตรทั่วโลก พร้อมทั้งมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาวพุทธทั่วโลก

๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา วัดพระธรรมกาย มีการวางระบบในการรับบุคลากรเข้ามาทำงาน ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ วางกฎระเบียบแบบแผนขององค์กรให้มีความเป็นทางการเหมือนองค์กรขนาดใหญ่ มีการแบ่งเป็นแผนก/หน่วยงานต่างๆ คล้ายในสำนักงาน มีการกำหนดสายการบังคับบัญชาชัดเจนเป็นขั้นๆ โดยในส่วนบุคคลของโครงสร้างฯ มีเจ้าอาวาสดำรงฐานะเป็นประธานมูลนิธิธรรมกายด้วย ถัดลงมาคือ รองเจ้าอาวาส คณะกรรมการบริหารวัด แบ่งฝ่ายออกเป็นฝ่ายหลักๆ ๔ ฝ่ายคือ ฝ่ายการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ โดยมีสำนักงานบริหารและสำนักประสานงาน เป็นหน่วยงานประสานการสั่งการ และการขับเคลื่อนกิจการต่างๆ ของวัด

แนวคิดในการสร้างเครือข่ายนั้น วัดพระธรรมกายเห็นว่า สถาบันหลักที่จะมีส่วนในการทำให้สังคมมีความเป็นอยู่อย่างสงบ ร่มเย็น ประกอบด้วย ๑) บ้านหรือครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว อบรม กลุ่มมเกลลา ทั้งคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม ๒) วัด เป็นสถาบันที่มีหน้าที่โดยตรง ที่จะช่วยดูแลเรื่องศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคม ๓) โรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของสังคม มีหน้าที่จัดการด้านการศึกษาของชุมชน ปลูกฝังและให้ทั้งความรู้และคุณธรรม ดังนั้น บ้าน-วัด-โรงเรียน จึงองค์กรหลักที่จะร่วมกันทำหน้าที่กัลยาณมิตร ด้วยการผสมผสานศาสตร์และศิลป์ในการครองชีวิตให้เป็นไปตามวิถีพุทธ ซึ่งสามารถช่วยฟื้นฟู บำบัดสภาพและปัญหาที่เป็นอยู่ในสังคมขณะนี้

การสร้างเครือข่ายของวัดพระธรรมกายนั้น แบ่งเป็น ๑) เครือข่ายภายในประเทศ ใช้โครงการกัลยาณมิตร ทั้ง บ้าน-วัด-โรงเรียนกัลยาณมิตร โดยมีการฝึกอบรมผู้นำทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร เมื่อผ่านการอบรมแล้ว ทุกรูป/คน จะกลับไปขยายงานในถิ่นของตน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน เขต อำเภอ จังหวัด ประเทศ ต่างประเทศ โดยหลักสูตรในการอบรมนั้น จะมีทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ เชื่อมโยงด้วยกิจกรรมของวัด โดยสำนักงานกัลยาณมิตรสากลเป็นผู้ประสานงาน และ ๒) เครือข่ายต่างประเทศ ใช้หลักการช่วยตนเอง ด้วยนโยบายที่จะไม่นำเงินไทยออกนอกประเทศ ฉะนั้น ผู้บุกเบิก รุ่นพี่ ต้องช่วยรุ่นน้อง โดยมีหัวหน้าภาค เช่น ภาคพื้นหรือทวีปยุโรป อเมริกา เอเชีย แม้ในอาฟ

ริกา ฯลฯ ประสานงานโดยสำนักต่างประเทศ แต่ไม่ว่าเครือข่ายในหรือต่างประเทศ ล้วนรับนโยบายจาก ท่านเจ้าอาวาส โดยมีรองเจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบสนองนโยบาย ด้วยการเดินทางไปเยี่ยมเยือนศูนย์ฯ ต่างๆ ทั่วโลกตามความเหมาะสม เช่น เมื่อได้รับคำปรึกษาเรื่องงานที่ยังไม่ลงตัว หรือเมื่อต้องการขยาย ศูนย์สาขา ฯลฯ

กล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายของวัดพระธรรมกายนั้น อยู่ที่การคัดบุคลากรไป ประจำ ณ วัดพระธรรมกายสาขาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งหากเป็นพระภิกษุ ต้องไม่ใช่พระที่อยู่ ในช่วงพระนวกะ คือ ต้องมีพรรษามากกว่า ๕ พรรษา รักการฝึกตัว มีความมุ่งมั่นอุทิศชีวิตเพื่อพระ ศาสนา ส่วนการทำงานนั้น ฝึกฝนกันได้ ฉะนั้น พระที่วัดพระธรรมกายจะส่งไป ต้องตอบคำถามนี้ก่อนว่า จะถวายชีวิตให้พระศาสนาหรือไม่ ถ้าตอบว่า ถวายครับ ...ไปเลย...ให้ไป ตกลงคือ ตัดใจ (ไม่สีก) แล้วจึง ส่งไป จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการฝึกอบรมบุคลากร ไม่ว่าจะ เป็นการคัดคน ฝึกคน ฝึกนิสัยผ่านการทำงานเป็นทีม เมื่อได้คนคุณภาพ แม้เพียงคนเดียว เขาก็สามารถ สร้างศรัทธา ขยายงาน ขยายคน ได้ตามนโยบายของเจ้าอาวาส ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ไม่ท้อเมื่อพบ อุปสรรค แต่มีสติสัมปชัญญะในการแก้ปัญหา เพราะอุปสรรคไม่มี บารมีไม่เกิด หัวใจของการทำงานคือ การทำหน้าที่กัลยาณมิตรแก่ชาวโลก เพราะชาวโลกทั้งหมดเป็นพี่น้องกันนั่นเอง

จากนโยบายที่จะให้วัดเป็นโรงเรียนสอนศีลธรรมแก่ชาวโลก วัดพระธรรมกาย จึงมุ่งพัฒนา การศึกษาของพระสงฆ์และบุคลากรภายในวัด แม้ในส่วนของการพัฒนาการเทศน์สอนของพระภิกษุ รวมทั้งมีการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาบาลี การวิจัยทางพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมการศึกษา ระดับอุดมศึกษาทางไกล โดยผ่านมหาวิทยาลัยธรรมกายนานาชาติหรือปัจจุบันคือ “สถาบันธรรมชัย” และมหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย เพื่อเป็นการสร้างครูผู้สอนศีลธรรมให้แก่ชาวโลก เนื่องจาก ปัจจุบันเยาวชนไทยอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมวัตถุมากกว่าจิตใจ โครงการเด็กดี V-Star จึงเกิดขึ้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่กำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนำ หลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ผ่านกิจวัตร กิจกรรมของตน ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการกิน การนอน การ ขับถ่าย การดูแลสุขภาพ การเรียน การทำงาน แม้การแต่งกาย ให้ทุกสิ่งที่ทำ ทุกคำที่พูด ทุกความคิด ล้วนเป็นไปเพื่อสร้างสุขนิสัย เป็นไปเพื่อสร้างสมคุณความดี จนกลั่นตัวเป็นบารมี ถาพทางสู่พระนิพพานใน ที่สุด

๖.๑.๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

๑. ด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มีความคิดว่า สำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสำนักเรียนที่ใหญ่และเจริญที่สุด แต่วัดมหาธาตุและประเทศไทยยังขาดพระปฏิบัติศาสนาและพระปฏิเวธศาสนาอยู่ ท่านจึงพยายามปลูกฝังพระปฏิบัติศาสนาขึ้นในประเทศไทยให้จงได้ เพราะถ้าพระปฏิบัติศาสนาเกิดแล้ว พระปฏิเวธศาสนา ซึ่งเป็นผลก็จะเกิดตามมาโดยธรรมชาติ ท่านจึงเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐานขึ้น ณ ภายในบริเวณพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ โดยอาราธนาพระอาจารย์สุข ปวโร (พระภิกษุญาณวิเศษ) วัดระฆังโฆสิตาราม มาเป็นอาจารย์สอน ต่อมา ท่านส่งพระมหาโชดก ไปเรียนที่พม่า และก็นำวิธีการเหล่านั้นมาเผยแพร่ ครั้นมีคนสนใจและมาปฏิบัติกันมาก คำว่า วิปัสสนา จึงเป็นที่รู้จักแพร่หลายตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จึงมีอุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุและสามเณรพากันไปศึกษาวิปัสสนากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะ มีการสอนภาคทฤษฎีและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเป็นรูปธรรม นับว่า วัดมหาธาตุ เป็นกำลังสำคัญในการสร้างพระปฏิบัติศาสนาให้เจริญขึ้นในประเทศไทยและรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า ความโดดเด่นของวัดมหาธาตุ ในส่วนของการพัฒนาจิตใจและปัญญานั้นคือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ มีหลักการสำคัญ คือ อาตปปี สัมปะชาโน สติมา โดยใช้คำกำหนดว่า พองหนอ ยุบหนอ ฉะนั้น การปฏิบัติต้องมีรูปแบบและต้องมีความชัดเจน คือ หนึ่งเดินจงกรม สองนั่งกรรมฐานและสมาธิ สามกำหนดอิริยาบถย่อย ส่วนหลักการปฏิบัตินั้น เน้นการลงมือปฏิบัติ มีการส่ง-สอบอารมณ์ว่า อารมณ์พัฒนาไปอย่างไร ควรปรับอินทรีย์ ๕ ให้กับผู้ปฏิบัติอย่างไร ให้ได้ประโยชน์สูงสุด การส่ง-สอบอารมณ์ จึงเป็นจุดเด่นของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวิธีนี้ ซึ่งไม่มีในการปฏิบัติกรรมฐานสายอื่น สรุปก็คือ เรียนรู้ทฤษฎีแล้วลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ภายใต้การดูแลของวิปัสสนาจารย์ คอยส่ง-สอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติ

ปัจจุบันเจ้าอาวาสคือ พระธรรมสุธี ท่านมองการณ์ไกล แม้ท่านจะไม่ใช่พระวิปัสสนาจารย์โดยตรง จากเดิมที่หลวงพ่อธรรมธีรราชมหานิ (พระมหาโชดก) ได้วางหลักไว้ที่พระอุโบสถและไปตั้งหลักใหญ่ที่คณะ ๕ แต่เมื่อปฏิบัติไปสักระยะหนึ่ง ปรากฏว่า สถานที่ไม่พอ เพราะคนสนใจมากขึ้น ท่านจึงมองหาสถานที่ใหม่ ภายในบริเวณเขตพุทธาวาส ครั้นได้ที่คืนจากกรมศิลปากรแล้ว ได้มอบหมายให้พระครูวิมลและคณะทำงานด้านวิปัสสนากรรมฐาน เข้ามาพัฒนาพื้นที่ต่อ จนกระทั่งสร้างเป็นอาคารศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติขึ้นมา

ในส่วนโครงสร้างและรูปแบบของการเผยแผ่นั้น ยังไม่ได้ทำงานในเชิงรุกเท่าไร เนื่องจากพระธรรมมหาธีรราชมหารามณี ท่านวางรากฐานมาดีแล้วจึงยังไม่ได้วางโครงสร้างที่จะขยายเครือข่ายอย่างไร เพราะปัญหา อันดับแรกคือ อาคารสถานที่ ครั้นอาคารสถานที่เรียบร้อยแล้ว ก็ต้องวางแผนการดูแลอย่างน้อย ๓-๔ ปี จากนั้น จึงจะเป็นเรื่องของการพัฒนาบุคลากรและหลักสูตรต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติ เกิดประโยชน์สูงสุด นั่นเอง

๒. ด้านรูปแบบการบริหารจัดการองค์กร กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญา และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มพระสงฆ์ และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในสังคมไทย การบริหารจัดการของวัดมหาธาตุ เป็นไปตามกฎหมายเดรสมาคมว่า องค์กรวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคล มีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารหรือเป็นผู้นำในการนำพระภิกษุ สามเณร รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไปในการพัฒนาวัดให้มีความเจริญทั้งในด้านวัตถุ ด้านจิตและปัญญา ดังนั้น จึงต้องมีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธี และเป็นสถานที่ฝึกอบรมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้มีที่พึ่งทางจิตใจ และเข้าถึงสุขภาวะ

เนื้อหาการสอนของสำนักวิปัสสนาวัดมหาธาตุฯ มิได้มีการเรียนการสอนโดยตรง ผู้ปฏิบัติจะได้รับความรู้พร้อมทั้งเหตุผลและหลักการพิจารณา พอง - ยุบ จากอาจารย์ผู้สอนในขณะที่ปฏิบัติ ซึ่งการพิจารณาดังกล่าว ประยุกต์มาจากมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การพิจารณาการเคลื่อนไหวของหน้าท้องขณะหายใจ วิธีการมีลักษณะเด่น คือ คำภาวนาว่า หนอ ต่อท้ายในทุกอิริยาบถ ซึ่งไม่มีในมหาสติปัฏฐานสูตร เช่น พองหนอ ยุบหนอ การสอนค่อนข้างเป็นระบบ มีขั้นตอน คือ ต้องเริ่มด้วยการเดินจงกรมจังหวะต่างๆ เป็นเวลา ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมง ต่อด้วยการนั่งสมาธิพิจารณา พองหนอ ยุบหนอ เป็นเวลา ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมงเช่นกัน สังเกตความเจ็บปวด ความเมื่อย (เวทนา) ความนึกคิด (จิต) และการเปลี่ยนอิริยาบถ แต่ละขั้นตอนของอิริยาบถให้กำหนดประมาณ ๓ ครั้ง จึงเปลี่ยน เน้นการภาวนาให้ทันกับอาการที่เกิดขึ้น เป็นการพัฒนาจิตใจตนเองโดยตรง สามารถควบคุมอารมณ์ได้นานขึ้น เบียดเบียนคนอื่นน้อยลง ความวิตกกังวลก็ลดลงด้วย เรียกว่า สติจะควบคุมให้ครบวงจรทุกแง่มุม

ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์และกิตติศัพท์ของวัดมหาธาตุ จึงเป็นภาพของการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวสติปัฏฐานแบบพอง-ยุบ ซึ่งถือได้ว่า หากบุคคลใดได้มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จนเข้าถึงความสุขที่แท้จริง นั้นย่อมเป็นการสร้างคนดีคืนสู่สังคม ด้วยความสมัครใจของผู้เข้าฝึกอบรมเอง เมื่อบุคคลเหล่านี้ คืนสู่สังคม เขาย่อมเป็นต้นแบบที่ดีแก่สังคม

สืบเนื่องจาก ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๔๓๒ เพื่อเป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อันจะเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระปริยัติศาสนาให้วัฒนาสถาพรยิ่งขึ้นไป ในเบื้องต้นแห่งการสถาปนา ได้พระราชทานนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๓ ก.ย. ๒๔๓๙ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามเป็น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของหลวงพ่อดมเด็จพระพุฒาจารย์ เพื่อที่จะรักษา รูปแบบและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงได้นำไปผูกไว้กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยกำหนดให้ปริยัติปริญาโท ต้องเข้าปฏิบัติ ๓๐ วัน ปริญาเอก ต้องปฏิบัติ ๔๕ วัน ถ้าไม่ปฏิบัติ ก็ถือว่า ยังไม่จบหลักสูตร โดยรูปแบบการปฏิบัติ มิได้มีเฉพาะการไปปฏิบัติในสถานที่ที่จัดให้เท่านั้น แต่ต้องมีการเรียนการสอนภาคทฤษฎีเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ ในชื่อวิชาว่า วิชากรรมฐาน

ส่วนรูปแบบในด้านการประชาสัมพันธ์นั้น เบื้องต้นก็จะมี web site มีแผ่นพับ มีสถานีวิทยุ ปัจจุบัน มีการใช้สื่อ ไม่ว่าจะเป็น social network, multimedia หลายๆ ช่องทาง ผลการตอบรับจากการออกโทรทัศน์ ก็มีคนสนใจโทรศัพท์มาสอบถาม และตามมาปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น ขณะนี้ได้แต่ตั้งรับ ยังไม่ต้องการรุกมากนัก เพราะบุคลากรยังไม่พร้อม

๓. ด้านการเสริมสร้างเครือข่ายของกลุ่มพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีการเผยแพร่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา เนื่องจากนโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของท่านเจ้าอาวาส เป็นไปในลักษณะการตั้งรับยังไม่พร้อมที่จะรุกออกนอกวัด ประกอบกับศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ ยังไม่แล้วเสร็จ จึงตั้งใจที่จะคงรักษารูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่เจ้าคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โชดก) ท่านวางไว้ แต่เน้นการฝึกบุคลากรภายใน เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความรู้ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ ด้วยการลงมือปฏิบัติอย่างเข้มข้น มีการส่ง-สอบอารมณ์ จนสามารถแก้ปัญหาขณะปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นวิปัสสนาจารย์ผู้มีความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ส่งสอนผู้ที่สนใจเข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั้งระยะสั้นและระยะยาว (๗ วัน) เมื่อบุคคลเหล่านี้ ได้ปฏิบัติจริง ได้ประสบการณ์ภายในจริง เกิดศรัทธาจะเผยแพร่รูปแบบและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนา ผู้มีความพร้อมก็อาจจะเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานในท้องถิ่นของตน โดยมีส่วนกลาง (วัดมหาธาตุ) เป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาในทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

เครือข่ายของวัดมหาธาตุ เป็นลักษณะของเครือข่ายการปฏิบัติ มิใช่เครือข่ายขององค์กร เพียงแต่บุคลากรของวัดเป็นพี่เลี้ยงเท่านั้น ประกอบกับนโยบายของเจ้าอาวาส เน้นการตั้งรับมากกว่ารุก โดยมีภาพลักษณ์ของวัดคือ วัดแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่เรียกว่า การปฏิบัติสายพอง-ยุบ ซึ่งก็

คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ แบบพอง-ยุบ มิใช่เป็นเพราะวัดมหาธาตุส่งพระไปเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐาน แต่เป็นลักษณะลูกศิษย์ ผู้พร้อมทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ตั้งใจไปเปิดสำนักวิปัสสนากรรมฐานแบบพอง-ยุบ เป็นไปเพื่อเป็นการบูชาธรรมครูอาจารย์ผู้สอนสั่ง เพราะศรัทธาในตัววิปัสสนาจารย์ รูปแบบและวิธีการปฏิบัติ ทั้งยังเป็นการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่สืบไป นานเท่านาน

กล่าวได้ว่า การสร้างเครือข่ายของวัดมหาธาตุ เน้นการสร้างพระวิปัสสนาจารย์เป็นหลัก กระบวนการสร้างเครือข่าย จึงเป็นลักษณะการจัดการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยไม่มีวันหยุด

๖.๒ เสนอแนะ

๑. องค์กรทางพระพุทธศาสนาในอนาคต ต้องปฏิบัติตนไปสู่เป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน ซึ่งอาจนิยามได้ว่าในความหลากหลายของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ต้องสามารถให้คำตอบว่าหลักการใดจริงแท้ และเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา หลักการใดเป็นการประยุกต์โดยอิงอยู่กับพระพุทธศาสนา แต่เป้าหมายต้องไม่เปลี่ยนแปลง

๒. องค์กรพระพุทธศาสนาในอนาคตควรตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม หมายถึงพระพุทธศาสนาทุกองค์กรสำนักปฏิบัติ ต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันที่ หมายความว่า ความหมายคือ เมื่อสังคมมีความหลากหลายมากขึ้น การผลิตชุดวิธีการปฏิบัติ จะต้องมีความหลากหลาย ตอบสนองเฉพาะกลุ่มปฏิบัติ หรือ “จริต” ของผู้ปฏิบัติมากขึ้น ทั้งมีความชัดเจน ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น โดยผู้ปฏิบัติรู้ต่อความหลากหลายที่สร้างขึ้น และไม่ลืมหูลืมตาเป้าหมายอุดมธรรมอันเป็นเจตนารมณ์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วย

ในอนาคตสภาพสังคมเปลี่ยนไป กลุ่มองค์กรสำนักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความหลากหลายในวิธีการปฏิบัติ ควรต้องปรับตัวเอง เพื่อสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในวิธีการปฏิบัตินั้น ๆ กล่าวคือเป้าหมายสูงสุดเป็นเป้าหมายร่วมที่ต้องไปให้ถึงร่วมกัน โดยมีวิธีการที่หลากหลายตามแต่ละสำนักดังที่ปรากฏอยู่ เป็นเครื่องอำนวยไปสู่เป้าหมายแห่งการปฏิบัติตามเจตนารมณ์ทางศาสนา

๓. องค์กรของพระพุทธศาสนาในอนาคตควรมีความเป็นภาคีสมาชิกร่วมกัน หมายถึง การทำงานร่วมกันโดยไม่จำกัดสาย สำนัก ครู อาจารย์ และวิธีการปฏิบัติ ซึ่งในอนาคต หากตรวจสอบแล้ว หรือได้รับการพิจารณาแล้วว่าถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ไม่ขัดแย้งกับหลักการตามพุทธาณูญาติ และ

มีเป้าหมายเพื่อการไปสู่อุดมธรรมทางพระพุทธศาสนา การทำงานในฐานะเป็นเครือข่าย เป็นภาคีร่วมกัน จะเป็นเครื่องมือที่ควรจะเกิดขึ้นในอนาคต ที่จะพึงปฏิบัติร่วมกันโดยไม่มีเงื่อนไข หรือข้อจำกัดใด ๆ

๔. องค์กรของพระพุทธศาสนาในอนาคตควรยึดเจตนารมณ์สูงสุด หมายถึง ในอนาคตการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม ทั้งการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ หรือพุทธศาสนาแนวใหม่ในด้านต่าง ๆ จะต้องไม่ละทิ้งอุดมการณ์แห่งการปฏิบัติ “ภาวนา” อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะถ้าการละเลยต่อการปฏิบัติเสียแล้ว จะเท่ากับว่า “ว่างเปล่า” แม้จะรู้พระพุทธศาสนาก็เป็นเพียงผู้รู้ แต่ไม่ได้รับรู้ “รส” แห่งการปฏิบัติภาวนาเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดแต่ประการใด ซึ่งกรณีเหล่านี้เคยเกิดขึ้นและมีเป็นตัวอย่างมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญผู้ “ภาวนา” มากกว่าที่ผู้เรียนรู้แต่ไม่ได้ปฏิบัติแต่ประการใด ดังนั้นในอนาคตไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนาแขนงใด เครือข่ายใด สิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องพัฒนาไปสู่เป้าหมายหรือการปฏิบัติภาวนาตามหลักพระพุทธศาสนา จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้สมาทานและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. คู่มือการถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๘, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘
- มาลี อาณากุล, “การศึกษาเปรียบเทียบกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักวิปัสสนาอันน้อยกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แดงการณคณะสงฆ์ : เล่มที่ ๙๘ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๓.
- ประเวศ วะสี, ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒
- พระธรรมคุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด. กรุงเทพฯ. ๒๕๕๑
- พระไพศาล วิสาโล บทความตีพิมพ์ลงในหนังสือ หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง โดยหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ หนังสือประกอบการร่วมสนทนากับองค์ดาไลลามะ ณ กรุงเดลี สาธารณรัฐอินเดีย ระหว่างวันที่ ๑๕ - ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๕
- พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) อุบลมณีกลางป่าพง. ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ๒๕๕๕
- พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตฺตสิทฺธิ), ประวัติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรวิหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑
- ศรัณย์ เลิศรักษั่มงคล, พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาพระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมมชโย), [ออนไลน์] <http://www.vcharkarn.com/vblog/114462> (๑ ตุลาคม ๒๕๕๕).

อรทัย ปิ่นแก้วมณี, *ชนชั้นและรัฐในสังคมไทย*, [ออนไลน์]

http://firelamtung.com/index.php?option=com_content&task=view&id=119&Itemid=1 (๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๕).

ยาโน๊ะ โยชิตาเกะ, “การเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน : การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปฏิบัติสมาธิ”, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (สาขาสังคมวิทยา : มหาวิทยาลัยโตเกียว, ๒๕๔๓).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *ชีวิตและผลงานพระสุเมธาธิบดี*, (กรุงเทพมหานคร : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๔๘)

พรพรรณ ธารานุมาศ. *วรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*. นครหลวง บรรณกิจเทรดดิ้ง. ๒๕๑๕

สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ประชุมจารึกภาคที่ ๑. กรุงเทพฯ ม.ป.ท. ๒๕๒๑

นายหนวย (นามแฝง), *หมอบลัดเลกับกรุงสยาม*, พระนคร : รัชดารมภ์การพิมพ์. ๒๕๐๕

ส.พลายน้อย (นามแฝง), *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระเจ้ากรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗

คณินนิตย์ จันทบุตร. *สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

พระมหาสิงห์หน สิรินุโร, “ศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักปฏิบัติในสติปัฏฐานสูตรกับวิธีการฝึกเจริญสติ ตามแนวของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (สาขาวิปัสสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔

พระมหาสิงห์หน สิรินุโร, “ศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักปฏิบัติในสติปัฏฐานสูตรกับวิธีการฝึกเจริญสติ ตามแนวของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (สาขาวิปัสสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔

ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล, *พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กรณีศึกษาพระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ธมมชโย)*, [ออนไลน์] <http://www.vcharkarn.com/vblog/114462> ๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระมหาสุหิตย์ อากาศโร (อบอูน), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต, ๒๕๔๗

พระสุวรรณ สุวณโณ (เรืองเดช), “ศึกษาผลการเจริญสติปัฏฐานตามแนวทางปฏิบัติของหลวงพ่อ
เทียน จิตตสุโภ : กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมมหาสติปัฏฐาน ๔ บ้านเหล่าโพหนอง”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, [บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓

พุทธทาส อินทปญโญ, แก่นพุทธศาสตร์, (กรุงเทพ ฯ บริษัท สารสาร โปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๔๔

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใ้การปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัด
หนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพ ฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๘๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ความสำเร็จใ้การปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัด
หนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพ ฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า

ดร.ณิ ญาณวัฒนา และคณะ ฯ [สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ], ความสำเร็จใ้การ
ปฏิบัติภาระกิจของวัด : ศึกษากรณีวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี,
(กรุงเทพ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕

นัตยา แก้วใส, ดร.พะอบ พวงน้อย, การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยี
สารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก, [สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างหนังสืออนุญาตเก็บข้อมูล /

หนังสือขอแบบสัมภาษณ์ /

หนังสือเชิญสัมภาษณ์

ศธ. ๖๑๐๑/พิเศษ

๕ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลทำงานวิจัย
กราบเรียน พระเดชพระคุณพระเทพญาณมุนีจล วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์กรพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา ๒) เพื่อการพัฒนารูปแบบและกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาขององค์กรคณะสงฆ์ไทยและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยมีการศึกษาข้อมูลทั้งในด้านเอกสารและการรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ เช่น คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

เพื่อการนี้ เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่าน จึงขอกราบอนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ดร.)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์: ๐๘๔-๕๕๑๙๓๕๑

ศธ. ๖๑๐๑/พิเศษ

๔ พุทธกิจายน ๒๕๕๕

เรื่อง อารธนาเป็นวิทยากรสัมมนางานวิจัยกลุ่มย่อย
กราบเรียน พระมหาปราโมทย์ ฐิตปาโมชโช เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ประเด็นสัมมนา จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษากลุ่มพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตและปัญญา” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์กรพระสงฆ์ที่เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในแนวปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตและปัญญา ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญาขององค์กรคณะสงฆ์ไทยและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายและกระบวนการบริหารจัดการขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในรูปแบบต่างๆ ทั้งแนวคิด กระบวนการ และกลไกการจัดการที่นำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการพัฒนาจิตและปัญญา โดยมีการศึกษาข้อมูลทั้งในด้านเอกสารและการรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ เช่น คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

เพื่อการนี้ จึงขออารธนา พระมหาปราโมทย์ ฐิตปาโมชโช เป็นวิทยากรการสัมมนากลุ่มย่อยงานวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่าน จึงขอกราบอนุโมทนาขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระมหาสุทิตย์ อาภากร ดร.)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์: ๐๘๔-๔๕๑๙๓๕๑

๔ ธ.ค. ๒๕๕๕

เรียน ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการบริหารจัดการองค์กร” โดยได้ศึกษาพระสงฆ์และองค์กรเผยแผ่พุทธธรรมในแนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ๖ องค์กร อันได้แก่ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม วัดพระธรรมกาย วัดสวนโมกขผลาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสนามใน และวัดหนองป่าพง

ในการนี้ได้ทำการเก็บข้อมูลมาระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการยืนยันถึงข้อมูลที่ได้ จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ ตามแนวคิดการเผยแผ่ โครงสร้าง รูปแบบการปฏิบัติ/เผยแผ่กิจกรรม ในวันศุกร์ ที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยกำหนดเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. บทบาทของพระสงฆ์และองค์กรที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย
๒. การบริหารจัดการองค์กรวัดหนองป่าพง
 - รูปแบบการบริหารจัดการองค์กร
 - การเรียนรู้ การปรับตัว
 - การพัฒนาองค์กร
๓. กลไกการเสริมสร้างเครือข่ายองค์กรวัดหนองป่าพง
 - แนวคิดการสร้างเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กร
 - เครือข่ายภายในองค์กร และภายนอกองค์กร
 - กระบวนการดำเนินงานเครือข่าย
 - การเชื่อมโยงเครือข่าย
 - ผลการเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีต่อองค์กร
๔. วิเคราะห์การบริหารจัดการองค์กรวัดหนองป่าพง

ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี และคณะ

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

ภาพกิจกรรม

คณะพาณิชยศาสตร์

๑. ลงพื้นที่ ณ หอจดหมายเหตุหลวงพ่อพุทธทาส กรุงเทพฯ

๒. ลงพื้นที่และสัมมนากลุ่มย่อย ณ วัดสวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี

๓. อาศรมธรรมมาตา

๕. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

๖. วัดสนามใน

๗. วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี

๘. ศูนย์มรดกธรรมพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่ocha สุภทโท)

๙. วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม

ประวัติผู้วิจัย และบทความวิจัย

คณะพุทธศาสตร์

หัวหน้าโครงการวิจัย

- ๑.ชื่อ-สกุล **ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี**
- ๒.สถานที่ติดต่อ **ที่ทำงาน** คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
บ้านที่พัก ๙/๙ หมู่ ๓ ต.บ่อพลับ อ.เมือง จ.นครปฐม ๗๓๐๐๐
๓. ประวัติการศึกษา
- ๓.๑ เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ. ๙) สาขาวิชา บาลีและพุทธศาสนา
ชื่อสถาบันการศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ประเทศไทย
ปี พ.ศ. ที่สำเร็จ พ.ศ. ๒๕๔๒
- ๓.๒ ชื่อปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา รัฐศาสตร์บริหารรัฐกิจ
ชื่อสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย
ปี พ.ศ. ที่สำเร็จ พ.ศ. ๒๕๔๒
- ๓.๓ ชื่อปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา จริยศาสตร์ศึกษา
ชื่อสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ประเทศไทย
ปี พ.ศ. ที่สำเร็จ พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๓.๔ ชื่อปริญญาเอก Ph.D. สาขาวิชา ปรัชญาและศาสนา (Philosophy and Religion)
ชื่อสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยบาณาร์ฮินดู (B.H.U.) ประเทศอินเดีย
ปี พ.ศ. ที่สำเร็จ พ.ศ. ๒๕๕๒
๔. ประสบการณ์ในการทำงาน (จากปัจจุบัน-อดีต)
- ๔.๑ เป็นวิทยากรอบรมสามเณรภาคฤดู
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๓๓ ถึง ปัจจุบัน
- ๔.๒ เป็นอาจารย์สอน เปรียญธรรม ๙ ประโยค
สำนักเรียนวัดชนะสงคราม
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๔.๓ เป็นอาจารย์สอน เปรียญธรรม ๗ ประโยค และ เปรียญธรรม ๘ ประโยค
สำนักเรียนวัดอมรคีรี บางเขิน
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๖
- ๔.๔ เป็นวิทยากรอบรมศีลธรรม และจริยธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชน
- ๔.๕ เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏลพบุรี
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๔.๖ เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพุทธโฆส
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๒
- ๔.๗ เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน
- ๔.๘ เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายภาคภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษาต่างชาติในระดับปริญญา
ตรี ของภาควิชาพระพุทธศาสนา ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน

- ๔.๙ เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ระดับปริญญาตรี
ระยะเวลา พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๕๔
- ๔.๑๐ เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายภาษาอังกฤษนักเรียนนานาชาติระดับปริญญาตรี สถาบัน
เทคโนโลยี พระจอมเกล้า บางมด ระยะเวลา พ.ศ.๒๕๕๓-๒๕๕๔
- ๔.๑๑ เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษระดับปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๔
- ๔.๑๒ เป็นที่ปรึกษาของนิสิตในระดับปริญญาโท ของมหาวิทยาลัย
- ๔.๑๓ เป็นผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภาษาอังกฤษ
ระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๕๔ - ปัจจุบัน

๕. สาขาวิชาที่มีความรู้และสนใจศึกษาวิจัย

- พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมกับการพัฒนา / จริยศาสตร์การพัฒนา,
- จริยศาสตร์กับพฤติกรรมประชากร / ศิลธรรม จริยธรรม กับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

๖. กิจกรรมพิเศษ/ความรู้ ความสามารถ หรือความชำนาญพิเศษ

- มีความรู้ ความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เช่น Microsoft word, Power Point, SPSS ในระดับดี
- มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการจัดทำหนังสือ ชุดความรู้ต่างๆ
- สามารถเขียนบทความทางวิชาการและเป็นบรรณาธิการได้
- มีความรู้ ความเข้าใจในภาษาอังกฤษในระดับดี

นักวิจัยที่ ๑

ชื่อ - นามสกุล

ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม

วัน - เดือน - ปีเกิด

วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗

ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์

จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก (จ.ช.) ณ วันที่ ๕ ธ.ค.๕๗

ได้รับรางวัล

รชตเกียรติคุณ จากคณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ณ วันที่ ๒๒ เม.ย.๕๔

สถานที่ติดต่อ

๘๘ ซอยเจริญนคร ๑๘ ถนนเจริญนคร ต.บางลำภูล่าง อ.คลองสาน
กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๐๘๖-๕๓๕-๗๑๙๑, ๐-๒๘๖๐-๒๙๗๑

e-mail : sasiwank@gmail.com

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๑๙ อนุปรัชญาพยาบาลอนามัยและผดุงครรภ์ วิทยาลัยพยาบาล
สภากาชาดไทย ร.พ.จุฬาฯ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ประกาศนียบัตรวิชาการวิสัญญีวิทยา สำหรับพยาบาล กรมการแพทย์
กระทรวงสาธารณสุข
- พ.ศ. ๒๕๓๐ ธรรมศึกษาชั้นตรี
- พ.ศ. ๒๕๓๒ คหกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโภชนาการชุมชน
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ธรรมศึกษาชั้นโท
- พ.ศ. ๒๕๓๔ ธรรมศึกษาชั้นเอก
- พ.ศ. ๒๕๔๖ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๐ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๒๐ พยาบาลวิชาชีพ แผนกอายุรกรรมประสาท ร.พ. จุฬาฯ
- พ.ศ. ๒๕๒๓ พยาบาลวิชาชีพ ประจำห้องผ่าตัด แผนกศัลยกรรม ร.พ. พระประแดง
- พ.ศ. ๒๕๒๔ พยาบาลวิชาชีพ แผนกวิสัญญี ร.พ. พระประแดง
- พ.ศ. ๒๕๓๐ เจ้าหน้าที่มูลนิธิธรรมกาย ต.คลองสาม อ. คลองหลวง จ.ปทุมธานี
- พ.ศ. ๒๕๔๕ อนุกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๔๖ ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิชา
พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๖, และช่วงชั้นมัธยมศึกษาปี
ที่ ๑ - ๖ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๔๖ นักวิชาการคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา
- พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ปรึกษาคณะกรรมการศาสนา วุฒิสภา
- พ.ศ. ๒๕๔๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ คณะกรรมการเพื่อพิจารณากรอบแนวคิด
ทางการจัดทำรายงานประเทศตามอนุสัญญาระหว่างประเทศ ว่าด้วย
การจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ กระทรวงยุติธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ปรึกษาคณะกรรมการคุณธรรมและจริยธรรม วุฒิสภา
- พ.ศ. ๒๕๕๑ อาจารย์พิเศษคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๒ คณะผู้ตรวจประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ออกชน
ตามหลักสูตรแกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรม การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑
- พ.ศ. ๒๕๕๓ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การฝึกอบรม/ สัมมนา/ จัดงาน

- พ.ศ.๒๕๔๗ ศึกษาดูงาน ณ ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย(สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก)
 สัมมนานำเสนอข่าวและผลงานของวุฒิสภาคู่สื่อมวลชน ณ
 ห้องรับรอง๑-๒ อาคารรัฐสภา ๒
 ศึกษาดูงาน ณ เครือรัฐออสเตรเลีย-นิวซีแลนด์
- พ.ศ.๒๕๔๘ ร่วมพิธีมอบตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด Fo Guang Shan องค์ที่ ๗ ณ
 ประเทศไต้หวันเยี่ยมพลอบขวัญและให้กำลังใจผู้ประสภภัยพิบัติ ๖ จว.ภาคใต้
- พ.ศ.๒๕๔๙ ร่วมประชุมวิชาการชาวพุทธนานาชาติ ในวันวิสาขบูชา วันสำคัญของโลก ครั้งที่ ๓-๖
- พ.ศ. ๒๕๕๓ อบรมระยะสั้นประจำปี ๒๕๕๓ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ณ สถาบันวิจัย
 ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
 ร่วมงานปาฐกถาพิเศษเรื่อง “ศาสนากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม”
 จัดโดยศูนย์นโยบายโลกมุสลิม ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ประชุมวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรมระดับชาติ ครั้งที่ ๓ ณ คณะครุศาสตร์
 อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
 ประชุมวิชาการประจำปีจิตตปัญญา ครั้งที่ ๓ ณ โรงแรมรามาร์คเด็นท์
 อบรมการเขียนโครงการวิจัย ณ สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วังน้อย)
- พ.ศ. ๒๕๕๔ อบรมระยะสั้นประจำปี ๒๕๕๔ “การวิจัยเชิงคุณภาพ” และ “การวิเคราะห์ข้อมูล
 วิจัยเชิงคุณภาพ” ณ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ประสบการณ์การนำเสนอผลงานทางวิชาการ

- พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๐ ร่วมเขียนหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นประถมศึกษาที่ ๑-๖,
 และช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 พุทธศักราช ๒๕๕๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๔๙ เขียนบทความเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความฝันตามหลักจิตวิทยา
 และพระพุทธศาสนา ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒
 เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๙
- พ.ศ. ๒๕๕๑ เขียนบทความเรื่อง พุทธกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิตยุคบริโภคนิยม
 ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑
 มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๑
 เข้าร่วมประกวดวิทยานิพนธ์ด้านพัฒนบริหารศาสตร์
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ NIDA Thesis Award ๒๐๐๘
- พ.ศ. ๒๕๕๒-ปัจจุบัน ร่วมเขียนหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 กระทรวงศึกษาธิการ

ประสบการณ์การสอน

- พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นกรรมการตรวจสอบโครงสร้างและวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท
เป็นอาจารย์พิเศษ สอนวิชา จิตวิทยาในพระพุทธศาสนา
และพุทธจริยศาสตร์ ระดับปริญญาตรี
- พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นอาจารย์พิเศษ สอนวิชา งานวิจัยทางพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนากับ
นิเวศวิทยา และนิเทศศาสตร์ในพระพุทธศาสนา ระดับปริญญาตรี
- พ.ศ. ๒๕๕๒-ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ ประจำบัณฑิตวิทยาลัย
สอนวิชา ไทยคดีศึกษา, ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา,
พุทธวิธีการสื่อสาร, สัมมนาพระพุทธศาสนา, ศาสนากับสถานะและบทบาท
สตรี,พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และ กรรณฐาน ระดับปริญญาโท
สอนวิชา งานสำคัญทางพระพุทธศาสนา ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต
เป็นกรรมการตรวจสอบโครงสร้างและวิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาโท-ปริญญาเอก

นักวิจัยที่ ๒

- ๑.ชื่อ-สกุล พระระพิน พุทธิสาร (ด้วงลอย)
- ๒.ที่อยู่ปัจจุบัน วัดบึงทองกลาง บางกะปิ กรุงเทพมหานคร
- ๓.วุฒิการศึกษา
นิสิตปริญญาเอก พุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนคร
ินทร์วิโรฒ
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ครุศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย
ประกาศนียบัตรภาษาเขมร จาก Royal University of Phnom Penh
(ค.ศ.๒๐๐๐-๒๐๐๑)

๔.ประสบการณ์

ทุนเรียนภาษาเขมรที่ประเทศกัมพูชาเป็น ค.ศ.๒๐๐๐-๒๐๐๑ ทุนจากมูลนิธิ SEASREP
[Southeast Asian Studies Regional Exchange Program] ที่ Royal University of Phnom
Penh,Cambodia

ทุนแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษากับ ประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๖ ระหว่างมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ กับ Royal University of Phnom
Penh , Cambodia เป็นระยะเวลา ๖ เดือน ระหว่าง พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๔๖ (ทุน สกอ.)

๕.ผลงานทางวิชาการ

๑.งานวิจัย

การวิจัยและพัฒนารูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมของสถาบันครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (ร่วมกับคณะ) สถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร (๒๕๕๐) โดยได้รับทุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

ความก้าวหน้าและการจัดการเรียนรู้สู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ร่วมกับคณะ) สถาบันภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร (๒๕๕๓) โดยได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการพื้นฐานการศึกษา (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ

๒.หนังสือ

แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษา (ม.๑-๖) สำนักพิมพ์สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ

แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษา (ป.๑-๖) สำนักพิมพ์สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ

พุทธจริยศาสตร์สำหรับชาวพุทธ [สุโขทัย : ทุนนิธิเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๑]

งามอย่างชาวพุทธ [สุโขทัย : ทุนนิธิเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๒]

๓.บทความ

“พุทธศาสนาในกัมพูชา” ใน รายงานการสัมมนานานาชาติ พุทธศาสนา:มรดกร่วมทางวัฒนธรรม: กัมพูชา ลาว และไทย สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๔๒)

“พุทธศาสนบัณฑิต : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต” ใน กัมพูชา : ภูมิภาคพิเศษ ประชาชน และวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๔๖)

“ประสบการณ์ชีวิตภายใต้ระบบเขมรแดง” ใน กัมพูชา : ภูมิภาคพิเศษ ประชาชน และวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๔๖)

“เอดส์ : การพัฒนาจิตก่อนตายเพื่อตายให้เป็น”, ในวารสารวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ , มกราคม-มิถุนายน,๒๕๕๐,

“พระอุบาลี พระธรรมทูตสายต่างประเทศรูปแรกในประวัติศาสตร์ไทย” ใน พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นที่ ๑๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๙).

“บัณฑิตเกะเทย เกย์ : ประเด็นปัญหาว่าด้วยการบวชในสังคมไทย” ใน เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย : วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย, สำนักงานเลขาธิการจัดการประชุมประจำปีเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ ๑. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒,

“สังวาสในพระไตรปิฎก : เหตุธรรม และพรหมจรรย์” ใน **เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย : วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย**, สำนักงานเลขาธิการจัดการประชุมประจำปีเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ ๒. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓,

“การศึกษาเชิงสำรวจขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย” ใน **พระพุทศศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติโลก**, รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทศศาสนานานาชาติ ครั้งที่ ๗ เนื่องในวันวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลก, ๒๓-๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓ (กรุงเทพมหานคร : เซ็นจูรี, ๒๕๕๓), ฯลฯ

ผู้ช่วยนักวิจัย

- ๑.ชื่อ – นามสกุล นาย อนุพงศ์ อินทรีย์
- ๒.ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๒๓ เจริญกรุง ๖๕ แขวง ยานนาวา เขต สาทร กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗-๗๒๖๕๘๑๒
E-mail : dexsersa_b@hotmail.com
- ๓.ข้อมูลส่วนตัว เพศ ชาย อายุ ๒๖ ปี
เกิดวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘
- ๔.ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
(แขนง เทคโนโลยีการจัดการอุตสาหกรรม) มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงราย
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) แผนก ช่างยนต์
วิทยาลัยเทคนิคเชียงราย
มัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษานอกโรงเรียน อำเภออินทร์บุรี
จังหวัดสิงห์บุรี
- ๕.ประวัติการทำงาน ๒๕๕๑ ตำแหน่ง ครูอัตราจ้างโรงเรียนเวียงผาวิทยา ต.ศรีถ้อย อ.แม่สรวย จ.
เชียงราย
๒๕๕๒-๒๕๕๓ พนักงานบริษัทเอกชน อ.เมือง จ.เชียงราย
๒๕๕๔ ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการพัฒนาระบบและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านความ
โปร่งใสหน่วยงานภาครัฐ” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ
๒๕๕๔ ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการพัฒนาเครือข่ายการตรวจแนะนำศูนย์ข้อมูลข่าวสารของ
หน่วยงานภาครัฐเพื่อขยายผลเป็นคณะผู้ตรวจประเมินหน่วยงานภาครัฐและ
คณะผู้ตรวจประจำจังหวัด” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารฯ